

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Lenka Makovská

Baby Signs

Baby Signs

Praha 2010

vedoucí práce: Mgr. Lenka Okrouhlíková

Poděkování:

Za spolupráci a cenné rady bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Lence Okrouhlíkové. Mé poděkování také patří zástupcům a autorům metod Baby Signs a Znakování s miminky za poskytnuté informace, rodičům užívajících tyto metody v komunikaci se svými dětmi za laskavé vyplnění dotazníku, Ing. Martinu Lacovi za pomoc při řešení technických problémů a MUDr. Janu Lacovi, PhD za korektury.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. 5. 2010

Lenka Makovská

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na popis, principy, postupy, výsledky, výhody, a možnosti využití komunikačních metod *Baby Signs* a *Znakování s miminky*, které k rané komunikaci se slyšícím dítětem užívají vedle mluvených slov také gesta a znaky znakových jazyků.

Součástí práce je také stručný přehled současných poznatků o vývoji gest, osvojování jazyka a vývoji řeči u slyšících a neslyšících dětí. Jsou zde uvedeny stručné informace o teoriích osvojování jazyka.

Práce také porovnává gesta a znaky využívané komunikačními metodami *Baby Signs* a *Znakování s miminky* a zobecňuje strategie užívané při přejímání či vytváření nových znaků a gest.

Na závěr této práce jsou uvedeny výsledky výzkumu provedeného formou dotazníku za účelem zjištění praktických přínosů užití metod *Baby Signs* a *Znakování s miminky*.

Klíčová slova: Baby Signs, Znakování s miminky, vývoj gest, osvojování jazyka, vývoj řeči, porovnání znaků, porovnání gest

Annotation

This bachelor work is focused on describing principles, procedures, effects, benefits and usage possibility of two communication methods: *Baby Signs* and *Signing with babies*. These methods use spoken words, gestures and signs of sign languages to communicate with hearing babies.

This work contains a synopsis of present knowledge about gestures development, language acquisition and speech development in hearing and deaf children. There are information on language acquisition theories, as well.

The work compares gestures and signs of *Baby Signs* and *Signing with babies* with relevant sign languages. General strategies of acceptance signs from sign languages and creation of new signs and gestures are founded.

Results of questionnaire research focused on practical benefits of using *Baby Signs* and *Signing with babies* methods are included at the conclusion.

Key words: Baby Signs, Signig with babies, gesture development, language acquisition, speech development, sign comparasion, gesture comparasion

Obsah

Úvod	7
1. Teorie osvojování jazyka	8
2. Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího a neslyšícího dítěte	9
2.1 Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího dítěte.....	10
2.2 Osvojování jazyka a vývoj řeči u neslyšícího dítěte	16
3. Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí	23
3.1 Role gest v osvojování a vývoji mluveného jazyka u slyšících dětí.....	24
3.1.1 Funkce gest v raném lexikálním vývoji	26
3.1.2 Přechod k dvouslovné komunikaci	27
3.1.3 Gesta v interakci mezi matkou a dítětem.....	28
3.1.4 Slyšící děti vystavené zvýšené produkci gest.....	33
3.2 Užití gest neslyšícími dětmi bez přístupu ke znakovému jazyku.....	38
3.3 Užití gest neslyšícími dětmi s přístupem ke znakovému jazyku	39
4. Použití znaků a gest v rané komunikaci se slyšícím dítětem	42
4.1 Program BabySigns - vznik a vývoj	44
4.1.1 Popis, principy a postupy metody BabySigns	49
4.1.2 Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs.....	53
4.1.4 Specifika Baby Signs v českém prostředí	61
4.2 Program Znakování s miminky – vznik a vývoj.....	74
4.2.1 Popis, principy a postupy metody Znakování s miminky	79
4.2.2 Výsledky, výhody a možnosti využití programu Znakování s miminky.....	84
4.3 Kritické zhodnocení metod užívajících k rané komunikaci se slyšícím dítětem znaky a gesta	93
5. Porovnání znaků	98
5.1 Porovnání Baby-Friendly signs a znaků amerického znakového jazyka	102
5.1.1 Gesta/znaky vytvořená dětmi.....	103
5.1.2 Modifikované znaky amerického znakového jazyka.....	112
5.1.3 Nově vytvořená gesta/znaky	121
5.2 Porovnání znaků české verze Baby Signs a americké verze Baby Signs.....	140

5.3	<i>Porovnání znaků Znakování s miminky a znaků českého a amerického znakového jazyka</i>	180
6.	Dotazník – Praktické využití systémů využívajících znaků a gest k rané komunikaci se slyšícím dítětem	222
6.1	<i>Výsledky dotazníku</i>	222
	Závěr	243
	Použitá literatura	249
	Přílohy	258
	<i>Příloha I. Fáze ontogeneze řeči</i>	258
	<i>Příloha II. Materiály Baby Signs dostupné v americkém prostředí</i>	260
	<i>Příloha III. Obrázky znaků Baby Signs užitých pro test jejich srozumitelnosti</i>	278
	<i>Příloha IV. Arch pro zápis formy artikulace při testu srozumitelnosti materiálů Baby Signs</i>	281
	<i>Příloha V. Příklad zachycení znaků metody Znakování s miminky</i>	282
	<i>Příloha VI. Seznam studií zkoumaných Johnstonem a kolegy</i>	283
	<i>Příloha VII. Bližší specifikace studií zkoumaných Johnstonem a jeho kolegy</i>	285
	<i>Příloha VIII. Seznam znaků BSČR z videoslovníku</i>	288
	<i>Příloha IX. Seznam znaků ZsM</i>	288
	<i>Příloha X. Formulář dotazníku pro systém Baby Signs</i>	289
	<i>Příloha XI. Formulář dotazníku pro systém Znakování s miminky</i>	293

Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám metodami Baby Signs a Znakování s miminky, které k rané komunikaci se slyšícím dítětem užívají kromě mluvené řeči také znaků a gest.

V úvodní části své práce stručně nastiňuji problematiku teorie osvojování jazyka. Také se zde zmiňuji o osvojování jazyka a vývoji řeči u slyšících a neslyšících dětí a také se zde zabývám společnými rysy osvojování jazyka a vývoje řeči u obou skupin dětí.

Dále se zabývám současným souhrnem poznatků o vlivu gest na vývoj jazyka u slyšících a neslyšících dětí. Uvádím zde také poznatky o gestech obecně a konkrétně se zaměřuji na funkci gest v raném lexikálním vývoji, na roli gest v přechodu k dvouslovné komunikaci, na gesta v interakci mezi matkou a dítětem a na specifika vývoje gest neslyšících a slyšících dětí.

Největší část této práce je věnována metodám Baby Signs a Znakování s miminky. V těchto kapitolách se zaměřuji na popis metod, jejich vznik, vývoj, principy, postupy, výhody, výsledky a možnosti užití. V případě metody Baby Signs, která na rozdíl od metody Znakování s miminky pochází z amerického prostředí, se zaměřuji na její specifika v rámci prostředí České republiky.

Zabývám se také znaky a gesty, které užívají metody Baby Signs a Znakování s miminky. V kontextu metody Baby Signs porovnávám tzv. Baby-Friendly Signs s americkým znakovým jazykem. Poté porovnávám znaky americké verze Baby Signs se znaky, které užívá její česká verze. V případě metody Znakování s miminky porovnávám znaky s českým znakovým jazykem a s americkým znakovým jazykem.

Na závěr uvádím výsledky elektronicky distribuovaného dotazníku zaměřeného na praktické přínosy užití metod Baby Signs a Znakování s miminky.

1. Teorie osvojování jazyka

K odpovědi na otázku, jak dochází k osvojování jazyka, bylo v minulosti vypracováno mnoho různých teorií. Již klasickým se stal spor mezi **nativismem** a **empirismem** (Schwartzová, 2009). Jde zde o otázku, zda je naše jazyková kapacita vrozená, nebo zda se ji učíme na základě vlivu prostředí v procesu **socializace**¹.

Nativisté (nativismus je součástí generativní teorie) nahlízejí na jazykovou kapacitu a osvojování jazyka jako na **geneticky danou schopnost lidského organismu** (Schwartzová, 2009). „Dítěti je tedy znalost o jazyce vrozena, rodí se s určitým očekáváním, jak bude jazyk, se kterým se dostává do kontaktu, vypadat“ (Nebeská, 1992, s. 94). Podle nativismu není tedy dětská řeč pouze směsicí špatně napodobených výpovědí dospělých vzorů. Vrozenou znalostí dítěte o jazyce je instinktivní uvědomění toho, že jazyk je řízen určitými pravidly, což umožňuje dítěti rozumět větám, které nikdy neslyšelo. Tento jev se nazývá **jazyková kreativita** a nativisté ji pokládají za **důkaz** toho, že dítěti je **znalost jazyka vrozena** (Nebeská, 1992). Také „vycházejí z hypotézy, že vrozené předpoklady osvojování jazyka odpovídají obecným rysům jazykové struktury, univerzální gramatice“ (Encyklopedický slovník, 2002, s. 300).

Oproti tomu **empiristický přístup** (empirismus je součástí behavioristických teorií jazyka) vychází z předpokladu, že **jazyková kapacita je výsledkem procesu učení**. Skinner, hlavní představitel **behavioristických teorií jazyka**, které vychází z předpokladu, že **dítě se rodí bez jakýchkoli predispozic** (s kognitivními schopnostmi a osvojováním jazyka musí tedy začínat od nuly), říká, že proces osvojování jazyka se dá charakterizovat jako sled asociativních sekvencí učení. Dále popisuje jazykové struktury jako řetězce slov, které se opírají o nahodilost mezi podnětem a odpovědí (Schwartzová, 2009). „Naučení se jazyku se vysvětluje v paradigmatu klasického instrumentálního podmiňování: slovo pít se například můžeme naučit jako podmíněný podnět spojený s nepodmíněným podmětem v podobě lahve, pokud jsou oba podněty dostatečně dlouho nebo s dostatečnou frekvencí vnímány společně a zároveň je vyslovení slova pít odměňováno a tato odměna požívána jako důsledek vyslovení slova“ (Schwartzová, 2009, s. 153). Chomský v roce 1959 označil tento přístup za neadekvátní, a to z toho důvodu, že nedokáže vysvětlit strukturní zákonitosti jazyka a kreativitu, kterou se vyznačuje jazyková kapacita. (Schwartzová, 2009)

¹ Socializace = „proces osvojování si, spolu s jazykem, i rejstříků a schopnosti odpovídajícího sociálního chování“, (Čermák, 2004, s. 284)

Současná **psycholingvistika** zastává názor, že „osvojování jazyka dítětem je komplexním procesem, na kterém se podílí řada procesů dílčích“ (Nebeská, 1992, s. 100). Za průkazné považuje, že **verbální vývoj dítěte je součástí jeho sociálního a kognitivního vývoje**. Dále pak, že na osvojování jazyka se podílejí jak stimulační prostředí, tak vrozené mentální předpoklady. (Nebeská, 1992)

Existují i další teorie osvojování jazyka (podrobněji viz Schwartzová, 2009). Obecně se ukazuje, že pro osvojování jazyka jsou důležité **čtyři základní faktory** (podrobněji viz Vágnerová, 2000):

- 1) Vrozené předpoklady
- 2) Učení
- 3) Zrání organismu
- 4) Stimulační prostředí

2. Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího a neslyšícího dítěte

V této kapitole se zaměřím na osvojování jazyka² a vývoj dětské řeči³ na procesy jako takové. Popíši zde podrobně vývoj řeči a osvojování jazyka dítětem za ideálních podmínek v rozmezí **od narození do 3 let** věku. Toto období koresponduje s věkovým rozmezím, v němž se využívají metody užívající k rané komunikaci se slyšícími dětmi znaků znakových jazyků a gest, jež jsou předmětem této bakalářské práce. Ostatní období budou zmíněna spíše okrajově.

Důležitým faktorem pro osvojování jazyka a vývoj řeči je rozvoj poznávacích procesů dítěte, ve kterém dochází k odpoutání z omezující vázanosti na aktuálně vnímané a manipulovatelné objekty. Dle J. Piageta se toto období nazývá fází **symbolického či předpojmového myšlení** (v batolecím období ve věku 1-3 roky). „Dítě nahrazuje řešení pomocí faktického zkoušení všech možných alternativ zralejší strategií pomocí jejich ověřování na symbolické úrovni, tj. v mysli“ (Vágnerová, 2000, s. 77). Skutečný symbol se objevuje teprve tehdy, když např. předmět nebo gesto představují pro batole něco jiného (nějaký jiný objekt nebo činnost). (Piaget, 1966 in Vágnerová, 2000)

Důležitým předpokladem pro rozvoj symbolického myšlení, je pochopení tzv. **trvalosti objektu**, jež je základem k vytváření tzv. **předpojmů**. Dítě má potřebu

² Jazyk= „systém znaků sloužící řečovému dorozumívání (komunikaci lidí)...“ (Nekula, 2002, s. 192)

³ Řeč= „obecná schopnost konkrétního jazyka umožňující jeho fungování a užívání, language“, (Čermák, 2004, s. 280)

označovat různé objekty, které jsou z jeho pohledu stabilní, nějakým jménem. „Příslušný slovní znak je zatím chápán jako označení právě toho objektu. Nemá dosud obecnější platnost, a proto je nazýván předpojmem“ (Vágnerová, 2000, s. 79).

Osvojování jazyka a vývoj řeči probíhá ve stádiích, která mají transparentní hranice. Vzájemně se prolínají a navazují na sebe. Žádné stádium správného vývoje řeči nemůže být vynecháno. Doba trvání jednotlivých stádií je individuální.

Stupně osvojování jazyka - OBECNĚ (převzato z R. J. Steraberg, 2002):

1. broukání (cooing), které zahrnuje všechny možné hlásky
2. žvatlání (babbling), do něhož patří jednotlivé fonémy, které charakterizují kojencův primární jazyk
3. izolovaná slova/znaky⁴, jednotlivá slova/znaky⁵
4. dvouslovné/dvouznakové⁶ kombinace a telegrafická řeč
5. základní dospělá struktura vět (přibližně kolem věku čtyř let) doprovázená trvalým rozšiřováním slovníku

2.1 Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího dítěte⁷

Existuje mnoho teorií, které se zabývají osvojováním jazyka a vývojem řeči (srov. viz příloha I.). Uvádí se, že prvním stádiem je tzv. **předřečové** neboli **přípravné období**, které je charakterizováno **nevokálními aktivitami** (srov. Teyschl, Brunecký, 1959 **neverbální aktivity**), obdobím **reflexního křiku**, obdobím **broukání**, obdobím **žvatlání** a obdobím **porozumění**. Doba trvání tohoto stádia je od narození do přibližně 1. roku dítěte. (Teyschl, Brunecký, 1959)

Nevokální aktivity

Do tohoto období je zařazováno sání, žvýkání a polykání. Uvádí se, že děti, které nemají tyto základní reflexy, mohou mít později narušený vývoj řeči. (Teyschl, Brunecký, 1959)

⁴ Doplnila LM

⁵ Doplnila LM

⁶ Doplnila LM

⁷ Podrobněji viz Vágnerová, 2000 a Klenková, 1997

Reflexní křik

Křik je prvním hlasovým projeven dítěte po narození. Jde o vrozený nepodmíněný reflex, reakci organismu na změnu prostředí. Je tedy fyziologickým **reflexním projevem** dýchacího a fonačního orgánu (Kuric, 1986 in Strnadová, 1998). Asi od 6. týdne dostává křik citové zabarvení, např. nespokojenost (tvrdý křik). „Novorozenec komunikuje s matkou pomocí senzomotorické stimulace“ (Kopecký, 2006, s. 5). Spokojenost je křikem vyjadřována až od 2. měsíce věku. (Teyschl, Brunecký, 1959)

Broukání

Broukání **začíná kolem 2. měsíce života**. Dítě vydává neurčité hrdelní zvuky, které postupně přechází ke zvukům broukavým. Není vyvoláno žádným vnějším působením, jde o instinktivní, **vrozený projev** (Strnadová, 1998). Broukání je tedy „orální exprese zkoumající tvorbu všech možných hlásek, jež dokáže lidská bytost vytvořit“ (Sternberg, 2002, s. 338). V průběhu této vývojové fáze **děti produkují všechny hlásky**, a to i ty, které nejsou charakteristické pro jejich mateřský jazyk (např. v této vývojové fázi američtí i japonští kojenci rozlišují hlásky /l/ a /r/)⁸. V průběhu vývoje však kojenci tuto schopnost **ztrácejí**. Ztrácejí schopnost rozlišovat hlásky, jejichž rozlišování je v rodném jazyce irelevantní (Sternberg, 2002).

Žvatlání

„Žvatlání je přednostní tvoření pouze těch zřetelných fonémů, které odpovídají **kojencovu rodnému jazyku**“ (Sternberg, 2002, s. 338). Dítě se tedy snaží produkovat určité hlásky. „A protože nejčastější kombinací hlásek je neutrální A a hlásky artikulačně nejsnadnější, tedy retnice P, B, M a také T, ozývají se často „slova“ mama, baba, tata, papa“ (Kutálková, 2005, s. 38). **Kolem 7. měsíce života dítě již jednoznačně napodobuje své okolí**. Napodobuje mimiku i gestikulaci. Později má dítě snahu napodobovat shluky hlásek. Více se mu však daří napodobit melodii řeči a její tempo. Potíže dětem obvykle nedělají také hlásky D a N. V pozdějším věku hlásky D a T často nahrazuje hlásky K, G (kamínek – tamínek). (Kutálková, 1992)

⁸ Převzato ze Steraberg, 2002, s. 338

Porozumění řeči

Toto období nastupuje **kolem 10. měsíce života**. Dítě začíná postupně spojovat předměty a situace se slovy, která je provázejí (Kutálková, 2002). Nedá se říci, že rozumí obsahu slov, slyšené zvuky asociuje s vjemem či představou konkrétní situace, která se opakuje (Kopecký, 2006). „To, že dítě reaguje spíše na melodii než na obsah slova, lze snadno dokázat, když otázku, které dítě rozumí a umí na ni po svém odpovědět, řekneme stejnou melodií, ale v cizím jazyce, nebo změníme slovo. Odpověď zůstane stejná. Například: Jak jsi veliký? nahradíme dotazem Jak jsi malinký? Dítě ukáže vysoko nad hlavu“ (Kutálková, 2002, s. 39).

Je bezpečně prokázáno, že dítě **slovům rozumí dříve**, než je schopné je samo užívat. Tento předstih chápání řeči před rozvojem vlastních mluvních projevů trvá pak i dále. (Kutálková, 1992) „Vždy se nejprve objevuje pasivní způsob zvládnutí dovedností, tj. pochopení její podstaty, a teprve pak se může rozvíjet aktivní užívání. Význam slov je spojen nejen s jejich zvukovou podobou, ale i s pochopením kontextu situace a chování dospělých“ (Vágnerová, 2002). **Pasivní slovní zásoba je vždy větší** než slovní zásoba aktivní.

První slova

Začátek **vlastního vývoje řeči** nastává kolem 1. roku věku dítěte. Objevují se první vědomě vyslovená slova se znalostí jejich významu. Jsou krátká, obvykle jednoslabičná nebo dvouslabičná (Kutálková, 2002). Kojenec užívá tyto jednoslovné výpovědi (**holofráze**) ke sdělení záměrů, tužeb a požadavků. Obvykle jde o podstatná jména popisující běžné předměty, které dítě pozoruje nebo chce (Sternberg, 2002). Z pohledu morfologicko-syntaktické roviny jazyka **slova kolem 1 roku věku dítěte plní funkci vět** a jsou neohebná. Jejich vznik je často podmíněn opakováním slabik (tzv. onomatopoická citoslovce – pi-pi, bú, mé, bác). Podstatná jména jsou obvykle v 1. pádě, slovesa ve 3. osobě nebo infinitivu, mohou se také objevit v rozkazovacím způsobu. (Klenková, 2000)

Omyl přílišného rozšiřování

Ve věku **18. měsíců** obsahuje dětský slovník **3-100 slov**. Slovník batolat není natolik bohatý, aby obsahoval popis všech jejich přání, „proto batolata a malé děti za účelem popisu myšlenek, pro které nemají nová slova, nadměrně rozšiřují význam slov svého slovníku“ (Sternberg, 2002, s. 339). Například obecným pojmem pro všechny čtyřnožce může být „pes“. Tento druh adaptace se označuje lingvistickým pojmem **omyl přílišného rozšiřování**

(Sternberg, 2002). Naskytá se tedy otázka, na základě čeho děti rozhodnou, která slova z jejich slovníku mají při rozšiřování významu užít.

Podle **hypotézy znaků**⁹, děti tvoří definice, které obsahují příliš málo vymezujících vlastností definovaného objektu (Sternberg, 2002). „Malé dítě tedy může označit kočku jako psa na základě mentálního pravidla, které říká: Má-li živočich čtyři nohy, musí to být 'pejsek'“ (Sternberg, 2002, s. 339).

Funkční hypotéza tvrdí, že omyly plynoucí z nadměrného rozšiřování významu jsou důsledkem záměny funkce. Podle této hypotézy si totiž děti nejprve osvojují slova popisující důležité funkce nebo účely (pes i kočka dělají podobné věci, slouží jako domácí mazlíčci témuž účelu). Funkční hypotéza je ve vztahu k hypotéze znaků chápána jako alternativní. V rámci nadměrného rozšiřování významů (u dětí), se ale mohou uplatňovat tyto mechanismy oba. (Sternberg, 2002)

Přechod ke dvouslovným pojmenováním

Mezi **18. a 30. měsícem** věku se u dětí začínají objevovat dvouslovné výpovědi a tím i porozumění syntaxi. Postupně kombinují jednotlivá slova. „Raná syntaktická komunikace vypadá spíše jako telegram než jako konverzace, protože obvykle chybějí předložky a funkční morfémy. Lingvisté proto nazývají tato raná sdělení s rudimentální syntaxí jako **telegrafickou řeč**¹⁰“ (Sternberg, 2002, s. 339). Může být užita k dvouslovným a trojslovným pojmenováním, někdy dokonce i k delším pojmenováním, a to v případě stejných charakteristických vypuštění některých funkčních morfémů. (Sternberg, 2002)

„Vzniká větná výpověď s podmínkem a přísudkem. Subjekt vyvíjí činnost – výpověď je osvobozena od přesných časových a prostorových situací“ (Kopecký, 2006, s. 12).

Skloňování, časování, přídavná jména, první zájmena

Od 2. do 3. roku věku se **slovník rychle rozšiřuje**, přibližně z **300 slov** na **1000 slov**, dítě často užívá otázku Co je to?. „Dítě již aktivně komunikuje, snaží se s dospělými komunikovat stále častěji“ (Kopecký, 2006, s. 15). Začíná skloňovat a časovat a užívat více přídavná jména a postupně i osobní zájmena. „Starší batolata chápou smysl gramatických pravidel a navíc mají potřebu tato pravidla až přehnaně dodržovat... Děti tohoto věku ještě nemají plně rozvinutý jazykový cit (Například jeden dvou a půlletý chlapec říká své babičce, že chce pohádku o pejskovi a kočičkovi)“ (Vágnerová, 2000).

⁹ Pojem znak je užít ve významu „vlastnost“

¹⁰ Př. mama pá-pá

Třetí rok věku je charakteristický obdobím otázek **Proč?**. Děti si tak rozšiřují slovní zásobu a postupně poznávají a chápou rozdíly (malý-velký), (Kejklíčková, 2001). V tomto období se 3. osoba mění v 1. osobu, děti užívají jednotné a množné číslo (Kopecký, 2006). Děti do 3 let neumějí sykavky – **C, S, Z** (tyto hlásky jsou také často nahrazované hláskou **T**). Pro některé děti jsou obtížné i **Č, Š, Ž** – nahrazují je obvykle hláskou **Ť**, nebo je vynechají. Hlásky **Ť, Ď, Ň** děti často vyslovují tvrdě (hodinky – hodynky). (Kutálková, 1992) Nejprve dochází k osvojování přítomného času a poté minulého. Po třetím roce života dochází k osvojování budoucího času a podmiňovacího způsobu. Slovosled vět dětí je dlouho typický tím, že informace mající pro děti **největší význam** stojí ve větě na **prvním místě**. V tomto období děti postupně tvoří souvětí – nejčastěji slučovací. (Klenková, 2000)

Již ve věku 4 let (velikost slovní zásoby 2000-2500 slov)¹¹ mají děti základy dospělé syntaxe a jazykové struktury (= gramatizace a intelektualizace řeči)¹². „Od čtvrtého roku dítě užívá měkčených hlásek **Ď, Ť, Ň**, poté začíná užívat hlásek **K, G** (Kejklíčková, 2001, s. 217).

V 5 letech většina dětí chápe a tvoří složité a neběžné konstrukce vět. V tomto věku dítě užívá sykavky a hlásku **L**. Ve věku 10 let se dětský jazyk dostává v zásadě do stejné úrovně, jakou má jazyk dospělých lidí. (Sternberg, 2002)

Na závěr této kapitoly uvádím tři tabulky. V tabulce č. 1 je uvedena průměrná aktivní slovní zásoba dětí ve věku od 1 do 6let, v tabulce č. 2 je uvedená průměrná pasivní slovní zásoba. Tabulka č. 3 ukazuje změny charakterizující osvojování jazyka a vývoj řeči.

Tab. č. 01¹³

Pasivní slovní zásoba dětí	
Věk	Průměrný počet slov
1	5-7
1,5	70
2	270-300
2,5	350-450
3	1000
4	1500
5	2000
6	2500-3000

Tab. č. 02¹⁴

Pasivní slovní zásoba	
Věk	Počet slov
1-2 roky	300
2-3 roky	500
3 roky	900
3-4 roky	1200
4 roky	1500-2000

¹¹ Kejklíčková, 2001

¹² Kopecký, 2006

¹³ Převzato z: Kopecký, 2006, s. 13

¹⁴ Obsah převzat z: Škodová, Jedlička, 2003, s. 599-602

Tab. č. 03¹⁵

Změny charakterizující osvojování jazyka		
Bez ohledu na druh jazyka se zdá, že jeho ontogeneze probíhá všude na světě stejným způsobem, přibližně ve stejném věku.		
Přibližný věk	Charakteristika věku	Interakce s procesy zpracování informací
Před narozením Několik prvních měsíců 6-12 měsíců	Reakce na lidské hlasy Broukání zahrnující všechny možné tóny Žvatláni obsahující pouze vymezené fonémy charakterizující mateřský jazyk kojence	Zvuky pro kojence nabývají postupně na smyslu, jeho zvuková percepce se stává selektivnější. Kojencova schopnost zapamatovat si zvuky roste.
1-3 roky	Jednoslovné promluvy Dvouslovné promluvy Telegrafická řeč	Roste plynulost a míra pochopení, s nimi roste schopnost mentálně manipulovat lingvistickými symboly a vývoj chápání pojmů. Omyly plynoucí z nadměrného užívání gramatických pravidel se objevují, jakmile se dítě snaží v řadě příliš rozmanitých situací užít svůj omezený slovník. S rostoucí specializací dětské slovní zásoby klesá četnost těchto omylů.
3-4 roky	Jednoduché věty reflektující ohromné rozšiřování slovníku stejně jako pozoruhodné pochopení mluvnice bez ohledu na omyly plynoucí z nadměrného užívání gramatických pravidel	Slovník i počet pojmů se rozšiřuje jak co do pochopení, tak co do plynulosti. Dítě internalizuje mluvnická pravidla. Omyly plynoucí z nadměrného užívání gramatických pravidel pomáhají pochopit otázku, jak děti tvoří pravidla jazykových struktur.
Kolem 4. roku věku	Základní struktura vět dospělého člověka; jistý růst složitosti vět pokračuje až do dospívání, roste slovník, byť se jeho růst zpomaluje.	Uspořádání dětského jazyka a strategie osvojování jazyka se zkoumají stejnými způsoby jako u dospělých. Metakognitivní strategie získávání slovníku se však v průběhu dětství dále rozvíjejí.

¹⁵ Převzato z: Sternberg, 2002, s. 340

2.2 Osvojování jazyka a vývoj řeči u neslyšícího dítěte^{16 17}

Všeobecné poznatky mnoha výzkumů ukazují, že neslyšící dítě neslyšících rodičů si osvojuje jazyk stejným způsobem jako slyšící dítě slyšících rodičů jazyk mluvený. Jazyk obou skupin dětí prochází stejnými vývojovými fázemi a dělají stejné typy chyb. (Emmorey, 2002)

Předřečové období, manuální žvatlání

Stejně jako slyšící děti, i neslyšící procházejí tzv. **předřečovým obdobím osvojování jazyka, a to až do fáze broukání**. I neslyšící děti broukají vokálně, tento jev **postupně ustává** a nastupuje fáze žvatlání, která již probíhá manuálně. V souvislosti s osvojováním znakového jazyka mluvíme o **tzv. manuálním žvatlání** (manual babbling). Manuální žvatlání se objevuje ve stejném období jako vokální žvatlání, tedy **od 6-12 měsíců věku**¹⁸ (Mayberry, Squires, 2006, s. 251). Manuální žvatlání je stejně jako vokální žvatlání charakteristické omezenou sadou fonologických parametrů a slabičnou strukturou, která se často opakuje (př. bababa – pro mluvený jazyk, opakovaný pohyb – pro znakový jazyk)¹⁹.

Nejčastěji pozorované tvary ruky při manuálním žvatlání jsou:^{20 21}

5, A, O (včetně dětského O), 1, B, C.

Obr. č. 01

Obr. č. 02

Obr. č. 03

¹⁶ Podrobněji viz Schirk, Marschark, Spencer, 2002

¹⁷ Osvojování jazyka a vývoj řeči u neslyšícího dítěte neslyšících rodičů s přístupem ke znakovému jazyku

¹⁸ Přeložila Lenka Makovská (dále jen LM)

¹⁹ Převzato z Emmorey 2002, s. 168, přeložila LM

²⁰ Převzato z Mayberry, Squires, 2006 a Emmorey, 2002

²¹ Zdroj obr. č. 01-06: Emmorey, 2002, str. 319

Obr. č. 04

Obr. č. 05

Obr. č. 06

Tyto tvary ruky jsou užívány v rámci **četnějšího pohybu**, než je zvykem u dospělých mluvčích znakových jazyků. Běžně se také vyskytují pohyby zavírání a otevírání tvarů ruky, zvedání a snižování rukou či paží, pohyby orientované směrem k tělu. Místo artikulace se zdá být **idiosynkratické**: některé děti žvatlají v neutrálním prostoru jiné častěji na hlavě nebo tváři. (Mayberry, Squires, 2006)

První znaky

Přechod od manuálního žvatlání k prvním znakům se pohybuje **kolem 10 měsíců věku** (s individuálními odlišnostmi). „První znaky byly pozorovány nejdříve v 8 měsících a nejpozději v 16 měsících věku. Prvních 10 znaků bylo pozorováno kolem 12 měsíců a 50 znaků asi kolem 24 měsíců a déle“²² (Mayberry, Squires, 2006, s. 291). „První znaky jsou jak jednoruční, tak i dvouruční, ale jednoruční znaky v rané produkci převládají“²³ (Meier, 2006, s. 209). Dvouruční znaky, v nichž je jedna ruka pasivní, si děti osvojují později než jednoruční znaky nebo dvouruční znaky se stejným nebo alternativním pohybem (Maier, 2006). Ve fázi 12-18 měsíců se objevují první skutečné znaky, často spojené s nadměrnou generalizací²⁴.

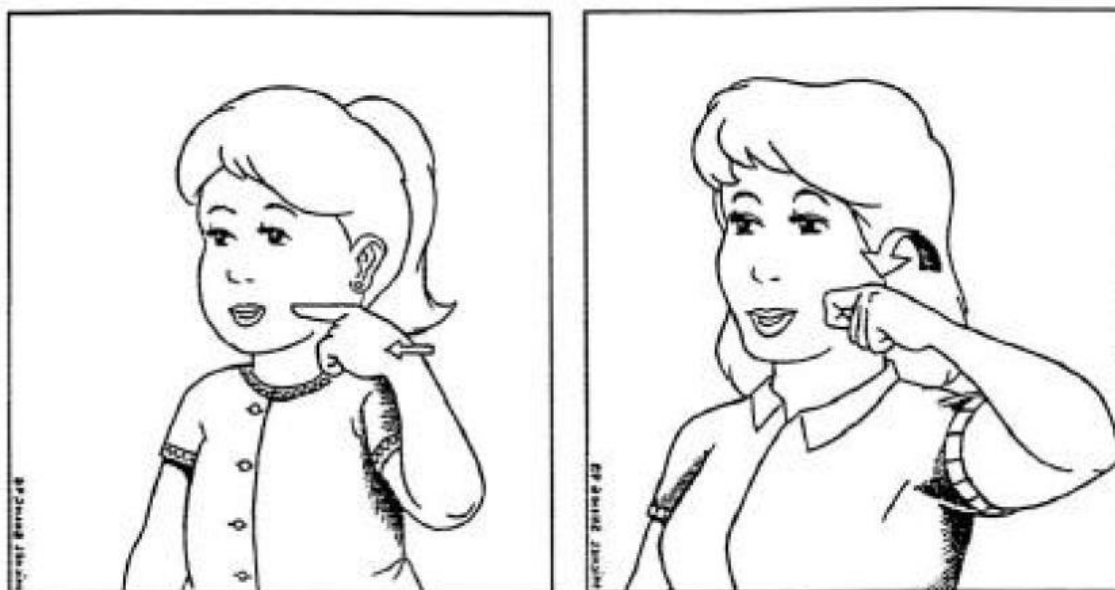
Při produkci znaků děti často **nahrazují komplexnější tvary ruky** těmi jednoduššími. V rámci výzkumu (Conlin, Mirus Meier a Mauk in Emmorey, 2002) bylo zjištěno, že neslyšící děti neslyšících rodičů ve věku 7-17 měsíců produkovaly **80 % znaků na správném místě artikulace, 45 % znaků bylo artikulováno se správným pohybem**, ale pouze **25 % znaků bylo produkováno se správným tvarem ruky**.

²² Přeložila LM

²³ Přeložila LM

²⁴ Viz „omyl přílišného rozšiřování“

Obr. č. 07²⁵

Na obrázku č. 07 dítě produkuje znak APPLE, tvar ruky X²⁶ nahrazuje tvarem ruky 1. Pohyb kroucení v zápěstí nahrazuje pouze kontaktem s místem artikulace (levou tváří), které je v tomto případě správné. (Emmorey, 2002).

Substituce tvarů ruky se nezdá být nijak systematická. Při pozorování dětských produkcí (Conlin, Mirus Meier a Mauk in Emmorey, 2002) bylo dále zjištěno, že v rámci jednoho znaku užívaly děti **různé substituce** (např. při produkci znaku DOLL, jedno dítě užilo tři různé substituce tvaru ruky X, a to C, dětské-O, a 1). Komplexnější tvary ruky si děti osvojují později, jsou to R, W, 8, X, T^{27 28}.

Obr. č. 08

Obr. č. 09

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Obr. č. 12

Dalo by se předpokládat, že ikonické znaky by měly v produkci dětí převládat, protože ikoničnost ve znacích, které jim dospělí nabízejí, má dětem usnadnit pochopení spojení mezi

²⁵ Zdroj Mayberry, Squires, 2006, s. 293

²⁶ Viz obr. č. 12

²⁷ Převzato z Emmorey, 2002, s. 175

²⁸ Zdroj obr. č. 08-12: Emmorey, 2002, str. 320

formou znaku a jeho významem (Meier, 2006). Bylo ale zjištěno, že „méně než třetina prvních znaků dětí je součástí slovní zásoby, která měla ikonické vlastnosti. **První znaky dětí jsou sémanticky podobné prvním slovům slyšících dětí.** Jejich významy jsou úzce spjaty s prvními zkušenostmi dětí, jako jsou lidé, zvířata a jídlo“²⁹ (Mayberry, Squires, 2006, s. 292). **Osvojování abstraktnějších významů je spjaté s velikostí slovní a znakové zásoby.** Tázací výrazy a zápor se začínají objevovat až při velikosti slovní a znakové zásoby 100 slov/znaků (to je ve věku asi 18-24 měsíců). (Mayberry, Squires, 2006).

Ukazování (pointing), první zájmena

Ve věku **9-12 měsíců**, se objevuje první nelingvistické ukazování na sebe sama, na věci a ostatní lidi. Asi věku **12-17** měsíců dochází k ustupování ukazování na lidi, ukazování na věci přetrvává až do věku asi 23 měsíců. (Woll, 2001)

Kolem 2. roku věku se začínají objevovat první zájmena – odkázání na adresáta (TY), (Emmorey, 2002). „Některé děti zaměňují adresáta za sebe sama (ukazují např. TY BEREŠ ve významu JÁ BERU)“ (Woll, 2001, s. 66). Jako první si děti osvojují zájmena první osoby, poté následuje osvojování druhé osoby. První, druhá a třetí osoba bývá přesně rozlišena do 29 měsíců věku.

Přechod ke dvouslovným pojmenováním, slovesa

Přechod od jednoslovných ke dvouslovným (jednoznakových ke dvouznakovým) pojmenováním začíná **kombinováním izolovaného znaku a gesta** (viz. kapitola Vývoj gest a neslyšících dětí), obojí ve stejném významu. Sémantické spojení dvou znaků (odlišných významů) se objevuje kolem 16 měsíců věku dítěte. Většinou jde o **ukázání ve spojení se znakem**. Kolem **18. měsíce věku se objevují spojení znaků bez ukázání**, „př. MÁMA + JÍST, CHTÍT + PÍT“^{30 31}. Významové vztahy mezi objektem a subjektem jsou ve větě vyjádřeny znakovým sledem (Woll, 2001). Ve slovníku se také objevují slovesa, ne však jejich produktivní morfologie, slovesa jsou užita **jen v citátové podobě** (u shodových sloves není shoda pro subjekt a objekt, s prostorovými slovesy nejsou užity proformy), (Woll, 2001).

Ve věku **24-29 měsíců** se pravidla pro ohýbání sloves často **nadměrně generalizují** – ohýbají se i prostá slovesa a vytvářejí se tak negramatické struktury. Také se objevují první morfologické rozdíly mezi jmény a slovesy, často ale nesprávně ztvárněné. První

²⁹ Přeložila LM

³⁰ Převzato z Mayberry, Squires, 2006, s. 293,

³¹ Přeložila LM

produktivní užití shody u sloves se objevují na začátku 30. měsíce věku. Kolem 3 let se objevuje ohýbání prostorových sloves (Woll, 2001).

V mnoha znakových jazycích se slovesná shoda vyjadřuje pomocí užití prostoru. Kolem **3. roku** věku jsou děti schopné tuto slovesnou shodu chápat a ve stejné době užít flexi u sloves spojených s lidmi, místy a objekty, které jsou přítomny. **V období 4-5 let děti začínají slovesnou shodu užívat**, ovšem bez chyb se objevují až kolem 6. roku. (Meyberry, Squires, 2006)

Nemanuální prvky znakového jazyka³²

„Vyjádření emocí pomocí mimiky se u všech dětí objevuje v 1. roce života“³³ (Emmorey, 2002, s. 183). Jsou také schopné porozumět emocím jiných lidí. „Okolo roku a půl začínou děti používat znaky, které vyjadřují emoce, jako např. „ŠŤASTNÁ“ nebo „SMUTNÁ“ a v tomto kontextu děti používají takové výrazy obličeje jako úsměv, ohrnutí nosu, našpulení rtů, zamračení se současně se znaky - tak, jak je to běžné v projevu dospělých“ (Motejzíková, 2006, s. 25). Nemanuální chování, které je **součástí gramatiky znakových jazyků**, je dětmi **produkováno kolem 2. roku věku**. „Ačkoli děti vyjadřují zápor užitím kroucení hlavy už ve věku 12 měsíců, u prvních znaků se záporným významem (ty se objevují ve věku 18 měsíců), neužívají nemanuální chování, které tyto znaky ve znakovém jazyce doprovází,“³⁴ (Mayberry, Squires, 2006, s. 293). K inkorporaci tohoto chování do znaků dochází až o několik měsíců později. Ke správné produkci znaků s negativním významem (včetně nemanuálního chování) dochází mezi 26-28 měsíci věku. (Mayberry, Squires, 2006)

S tímto tématem souvisí i **osvojování adverbii**, jejichž velká řada lze vyjádřit nemanuálně (např. „nafouknutí tváří ve významu velmi velký/tlustý“^{35 36}). Desítky těchto adverbii si děti osvojují od 22 měsíců věku do 4 let a později.

Otázky

Otázky zjišťovací s užitím správného nemanuálního chování (zdvížené obočí) si děti osvojují mezi **12. a 16. měsícem** věku. **Tázací výrazy** se objevují poprvé v **18. měsících** (při velikosti slovní zásoby 100-150 znaků) jsou to výrazy: CO?, KDE?, poté KDO?, KTERÝ? (při velikosti slovní zásoby 250-300 znaků), výrazy JAK? a PROČ? se objevují

³² = mimika a pohyby horní části těla

³³ Přeložila LM

³⁴ Přeložila LM

³⁵ Převzato z Mayberry, Squires, 2006, s. 293

³⁶ Přeložila LM

mezi 30-35 měsícem věku (při velikosti slovní zásoby větší jak 350 znaků), (Anderson, 2006). Děti je ale nejprve užívají bez příslušného nemanuálního chování, které se připojuje až po 3,5 letech. Dospělý vzor produkuje otázky **v různém slovosledu** – děti si je osvojují po 4,5 letech. Také **topikalizace** využívá nemanuálního chování, toto nemanuální chování se objevuje asi po 3. roce věku. (Mayberry, Squires, 2006)

Podmínkové věty

„Vývoj podmínkových vět podporuje demonstraci dichotomie mezi osvojováním znaků a nemanuálního chování mnoha syntaktických struktur“³⁷ (Meyer, Squires, 2006, s. 293). Nemanuální chování označující podmínku je povinné, ale podmínkové výrazy (znaky) např. v ASL³⁸ a ČZJ³⁹ povinné nejsou. „Ve věku **3-4 let děti chápou podmínkovou strukturu** znaků, ale nemanuálního chování ne. Podmínky jsou sice schopny vyjádřit, ovšem bez příslušného nemanuálního chování. Užití nemanuálního chování spolu se znaky děti ovládají až po 8. roce života“⁴⁰ (Meyberry, Squires, 2006, s. 294).

Klasifikátory

Osvojování klasifikátorových konstrukcí je velice zdlouhavé, protože jejich plné zvládnutí **vyžaduje kombinaci mnoha jazykových dovedností**. „Ačkoli jsou tyto formy jasně ikonické, je zde toho velmi mnoho, co se musí naučit o tom, jak jsou gramaticky organizované, kombinované a strukturované. Musí se naučit strukturu a vymezení každého typu klasifikátoru, také se musí naučit vybrat správný tvar ruky, který reprezentuje sémantickou skupinu a kategorii založenou na tom, jak ruce interagují s objektem (jak s ním zachází), nebo kategorii založenou na vizuálních charakteristických rysech referenta“ (Schick, 2006, s. 111). Důležité je také zvládnout to, jaké pohyby se mohou kombinovat s jakými tvary ruky a jak vyjádřit míru. (Schick, 2006) Před tím, než jsou děti schopné začít užívat klasifikátory, užívají k **popisu činnosti holou formu slovesa**⁴¹ (Mayberry, Squires, 2006, s. 294). „Bylo pozorováno, že děti produkují klasifikátorové formy již ve věku 2,5 let“⁴² (Schick, 2006, s. 112). Ve věku **30-35** měsíců se **poprvé objevují klasifikátory** spolu s prostorovými slovesy, neexistuje žádný důkaz o jejich produktivním užívání a tyto

³⁷ Přeložila LM

³⁸ American Sign Language (americký znakový jazyk), Meyberry, Squires, 2006

³⁹ Český znakový jazyk

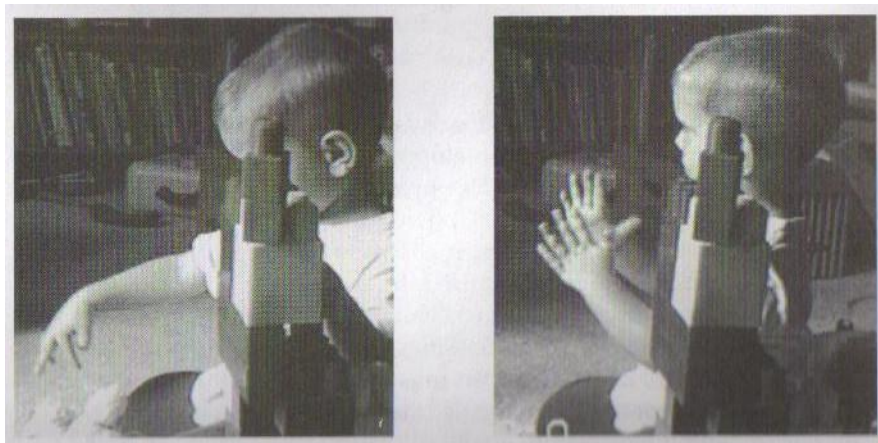
⁴⁰ Přeložila LM

⁴¹ Přeložila LM

⁴² Přeložila LM

klasifikátory často využívají nepříznakových nebo nesprávných tvarů ruky, **správné užití klasifikátorů** se objevuje ve věku **3-3,5 let** (Woll, 2001).

Obr. č. 13⁴³

Na obrázku č. 13 je raná produkce klasifikátoru u dítěte ve věku 32 měsíců. V první části obrázku dítě reprezentuje chůzi psa pomocí tvaru ruky používaného pro chůzi osob. Bezprostředně poté (v druhé části obrázku) produkuje klasifikátorovou formu, kdy jedna ruka vyjadřuje psa a druhá budovu/stavbu. (Schick, 2006)

Děti často užívají formy klasifikátorů, které jsou obecnější, než je v dané chvíli potřeba, nebo jen část z toho, co je relevantní v dané jazykové dimenzi. „Například pro reprezentaci dopravního prostředku, děti **spíše odkazují na jeho umístění**, než by použily tvar ruky, který reprezentuje kategorii dopravních prostředků“⁴⁴ (Schick, 2006, s. 114).

V 5 nebo 6 letech jsou děti schopné vybírat sémanticky vhodné klasifikátorové tvary ruky. Kolem 8 let jsou děti schopné připojit i adekvátní nemanuální chování. V 9,5 letech jsou jejich produkce už obvykle bezchybné. (Mayberry, Squires, 2006)

Na závěr této kapitoly uvádím tabulku č. 4 s průměrnou znakovou zásobou neslyšících dětí a tabulku č. 5, která zobrazuje shrnutí společných prvků osvojování jazyka a vývoje řeči slyšících a neslyšících dětí ve věku 0-36 měsíců.

⁴³ Zdroj: Schick, 2006, s. 112

⁴⁴ Přeložila LM

Tab. č. 04⁴⁵

Průměrná znaková zásoba	
Věk	Počet znaků
18 > měsíců	150
18-21 měsíců	150-250
21-24 měsíců	250-350
30-35 měsíců	> 350

Tab. č. 05

Osvojování jazyka a vývoj řeči 0-36 měsíců		
Věk	Slyšící děti	Neslyšící děti
0-5 měsíců	předřečové období nevokální aktivity reflexní křik broukání	
6-12 měsíců	vokální P, B, M, T	 žvatlání manuální snadno artikulovatelné fonémy 5, A, O, 1, B, C ⁴⁶
10 měsíců	1. slova spojená s konkrétní situací	1. znaky spojené s konkrétní situací
12 -18 měsíců	vědomě produkována slova	vědomě produkována znaky
	nadměrná generalizace	
18-30 měsíců	dvouslovné výpovědi výpovědi: Po + Přs bez prostorových a časových souvislostí	dvouznačkové výpovědi
24-36 měsíců	slovesná shoda otázky osvojování 3. osoby	

3. Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na současný souhrn poznatků o vlivu gest na vývoj jazyka u slyšících a neslyšících dětí. Uvedu zde také poznatky o gestech obecně a konkrétně se zaměřím na specifika vývoje gest neslyšících a slyšících dětí.

Vycházím zde především z poznatků lingvistek Virginie Volterrové, Jany M. Iversonové a Marianny Castratarové zveřejněných ve sborníku *Advances in the Sign Language in Hearing and Deaf Children*.⁴⁷

⁴⁵ Zdroj: Anderson, 2002, s. 143; přeložila LM

⁴⁶ Viz obrázek č. 01-06

3.1 Role gest v osvojování a vývoji mluveného jazyka u slyšících dětí⁴⁸

V rámci studií zaměřených na osvojování jazyka, vývoj jeho mluvené podoby a později také na osvojování a vývoj znakového jazyka bylo zjištěno, že v počátečních stádiích jazykového vývoje slyšících dětí není jejich komunikace omezena pouze na vokální formu mluveného jazyka, ale že raná komunikace zahrnuje také **použití gest** a že tato gesta hrají **důležitou roli v počátečních stádiích jazykového vývoje**.

Batesová, Benigniová, Brethertonová, Camaioniová a Volterrová (1979) „zdokumentovaly typ neverbálního chování, který označili jako „gestové pojmenování“ („gestural names“) u dětí ve věku 9-13 měsíců“⁴⁹ (Acredolo, Goodwyn v Volterra, Erting, 1994, s. 71). Toto chování ve srovnání s chováním, které nás bude více zajímat, není užíváno komunikativně, ale spíše se **podobá obrazné hře**, která zahrnuje interakci s objektem stereotypním a pro objekt příslušným způsobem (např. předstírané mluvení do telefonu, předstírané krmení panenky (Acredolo, Goodwyn v Volterra, Erting, 1994, s. 71).

Náš zájem se ale obrací spíše k těm typům gest, „které fungují jako obrazné **prostředky přenosu**, jejichž význam je zastupovat konkrétního referenta nebo skupinu referentů v komunikačním kontextu“⁵⁰ (Acredolo, Goodwyn in Volterra, Erting, 1994, s. 71). U slyšících dětí, které byly vystaveny pouze mluvenému jazyku, byly pozorovány **2 typy gest**: První kategorii tvoří tzv. **deiktická gesta**. Tato gesta se obvykle objevují mezi **9. a 13. měsícem věku** a značí **počátek záměrné komunikace** (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006). Tato kategorie gest zahrnuje **4 rozdílná gesta**: opakované ŽÁDOSTI (REQUESTS), DÁT (GIVE), UKÁZAT (SHOW) a UKÁZAT NA (POINT) – př. (gesto ŽÁDOST): Na znamení touhy po nějakém objektu dítě směrem k němu natahuje ruce a opakovaně otvírá a zavírá dlaň nebo na žádanou věc ukazuje ukazováčkem a dívá se přitom na dospělého, se kterým právě komunikuje. (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006). „Deiktická gesta nejsou symbolická^{51 52}, vyjadřují odhodlání dětí, ale jejich obsah může být interpretován pouze v tom

⁴⁷ VOLTERRA, V, IVERSON, J. M, CASTRATARO, M. The development of Gesture in Hearing and Deaf Children. In *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children*. 1st edition. [s.l.] : Oxford University Press, 2006. s. 46-70.

⁴⁸ Pokud není uvedeno jinak, zpracováno dle: Volterra, Iverson, Castrataro, 2006

⁴⁹ Přeložila LM

⁵⁰ Přeložila LM

⁵¹ Symbol = „znak, který je založený na konvenčním, a tedy arbitrárním vztahem mezi formou a denotátem“ (Čermák, 2004, s. 287), denotát = „třída, objektů, objekt chápaný obecně, k němuž se jazykový znak vztahuje“ (Čermák, 2004, s. 231)

⁵² Přisuzování symbolického statutu k jakémukoli chování nemůže být provedeno jednoznačně. Dokonce i v rámci oblasti verbálního chování se objevuje mnoho diskusí nad tím, co může a nemůže být označováno jako pravý lexikální symbol (Acredolo, Goodwyn v Volterra, Erting, 1994).

jazykovém kontextu, ve kterém se komunikace vyskytuje⁵³ (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 47).

Nejfrekventovanější z deiktických gest je POINTING (UKAZOVÁNÍ NA) a je z nich také nejvíce spjata s pozdějším jazykovým vývojem (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006).

Další kategorií jsou gesta, která nazýváme **reprezentační gesta** (také označovaná jako referenční nebo popisná). U dětí se objevují zhruba ve stejné době jako gesta deiktická. Některá z těchto gest jsou **tradiční a kulturně definována** (př. tleskání rukou ve významu „HOTOVO“) nebo **specifická pro určitou kulturu** (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006). Další z těchto gest **souvisí s určitou činností** (př.: přiložení ruky k ústům = JÍST). A jiná jsou **spjata s objektem** (př.: přiložení ruky k uchu = TELEFON).

Ačkoli jsou tato gesta velice proměnlivá, charakterizuje je společná vlastnost: Na rozdíl od deiktických gest gesta reпрезентаční vyjadřují význam, který může být interpretován bez odkazu na kontext výpovědi.

Nelson a Lucariello (1985) ukončují své pojednání o stádiích vývoje raných slov důkazem existence nejméně pěti typů „nelexikálních“ výpovědí předznamenávajících vznik lexikálních symbolů (Acredolo, Goodwyn v Volterra, Erting, 1994). „Ačkoli tyto výpovědi mohou rodilý pozorovatelé považovat za slova, nefungují tím způsobem, který by značil, že děti opravdu rozumí reprezentativnímu vztahu, který slova zprostředkovávají“⁵² (Acredolo, Goodwyn v Volterra, Erting, 1994, s. 71).

S přihlédnutím k těmto a dalším faktům Acredolová a Goodwynová vytvořily sadu kritérií pro určení toho, která gesta mohou a nemohou být považována za symbolická. Řadí sem gesta, podle funkce, kterou pro děti mají. Patří sem gesta s funkcí objektu (OBJECT), žádosti (REQUEST), přisuzování vlastnosti (ATTRIBUTE), dále pak méně frekventovanou funkcí odpovědi (REPLY) a události (EVENT).

⁵³ Přeložila LM

3.1.1 Funkce gest v raném lexikálním vývoji

V počátečních stádiích vývoje komunikace vyjadřují děti mnoho významů reprezentačními gesty (př. JÍST, viz výše). Tato gesta jsou obdobou k těm významům, které jsou vyjádřeny prvními slovy (př. „ham, ham“). „Zdá se tedy, že první slova a gesta procházejí podobným procesem progresivní **dekontextualizace**“⁵⁴ (Volterra, Iverson a Castrataro, 2006, s. 48). Nejprve se vyskytují jako součást rutiny, z které jsou progresivně oddělována, a to do té doby, než jsou užita zástupným způsobem k pojmenování nových objektů nebo událostí v různých nebo se opakujících kontextech (Acredolo a Goodwyn, 1988).

Volterrová, Iversonová a Castratarová uvádí výsledky výzkumů provedených Volterrovou a Ertingovou: Kolem jednoho roku věku dítěte, existuje mezi vokálním a manuálním kanálem gest reciproční vztah. Z toho tedy podle nich vyplývá, že děti při komunikaci používají obojího relativně stejně a **velikosti jejich repertoárů jsou podobné**.

Ve svém příspěvku také uvedly data z dlouhodobé studie (podrobněji viz níže), která byla provedena u **12 italských dětí v rozmezí od 1 do 1,75 roku** jejich věku. Tyto děti byly **natáčeny na videokameru v 16 a 20 měsících**. Výsledky této studie ukázaly, že **gesta mají větší podíl v komunikačním repertoáru jak v 16, tak i ve 20 měsících**. Dalším zajímavým výsledkem studie bylo zjištění, že některé děti, ačkoli měly větší slovní zásobu než zásobu gest, **více používaly ke komunikaci právě gesta**. Ve věku 20 měsíců došlo pak k jasnému **posunu** od komunikace, kde převládala gesta **k vokálnímu způsobu komunikace** (u 10 dětí z 12).

V další studii uvedené v příspěvku výše zmíněných autorů, byla zkoumána velikost slovní zásoby a zásoby gest na vzorku 300 dětí ve věku od 8 do 17 měsíců. Shodně s výsledky předešlé studie bylo zjištěno, že děti **v průběhu 2. roku života používaly v komunikaci aktivněji gesta než slova** (ve 12 měsících *užívaly aktivně*⁵⁵ kolem 29 gest a jen 8 slov; v období od *16-17 měsíců aktivně užívaly 40 gest a 32 slov*⁵⁶).

⁵⁴ Přeložila LM

⁵⁵ = samy produkovaly

⁵⁶ = zde je vidět pomalé vyrovnávání aktivní slovní zásoby a aktivní zásoby gest a postupné převládání aktivní slovní zásoby, ke kterému dochází kolem 20 měsíců věku – viz studie italských dětí

3.1.2 Přechod k dvouslovné komunikaci

Gesta tedy poskytují prostředek komunikace pro děti v období, kdy ještě nejsou schopny plně používat mluvený jazyk.

S přihlédnutím ke struktuře raného vývoje vokálního projevu a projevu pomocí gest Capirciová, Iversonová, Pizzutová, Volterová zaznamenaly určité vývojové změny v **produkcii gest v jednoprvkových projevech v porovnání s dvouprvkovými projevy** (v již dříve zmíněné studii dětí ve věku 16 a 20 měsíců). V souvislosti s dalšími poznatky jiných výzkumů, které zjistily, že všechny děti používají ve svém jednoduchém projevu **CROSSMODÁLNÍ**⁵⁷ spojení složené ze **samostatného gesta a samostatného slova**, pozorovaly, že zatímco děti byly v rozvoji mluvené komunikace na úrovni jednoslovné komunikace (v 16 a 20 měsících), byla u nich velice frekventovaná dvouprvková spojení slov a gest. Spojení dvou gest byla velice vzácná a spojení dvou reprezentačních gest se vůbec nevyskytovala. Pokud děti kombinovaly dva reprezentační prvky, bylo tomu tak pouze v případě použití vokální formy projevu.

Předpokládá se, že tento jev je způsoben faktem, že reprezentační gesta jsou relativně neobvyklá při jazykovém působení, kterému jsou děti s přístupem pouze k mluvené podobě jazyka vystaveny. S ohledem na informační obsah dvouprvkových projevů Capriciové a kol. (1996) klasifikoval tyto projevy do 3 hlavních kategorií:

- 1) Ekvivalentní⁵⁸ (EQUIVALENT)
- 2) Komplementární⁵⁹ (COMPLEMENTARY)
- 3) Suplementární⁶⁰ (SUPPLEMENTARY)

- 1) Tato spojení obsahují **produkcii dvou reprezentačních jednotek**, které vyjadřují stejného referenta a mají stejný význam (BYE-BYE⁶¹ + ciao⁶² = „bye-bye“ → PÁ-PÁ + ahoj = „nashledanou“/ „pá-pá“⁶³)⁶⁴

⁵⁷ = použití dvou prvků různých typů komunikace (gesto – manuální způsob komunikace + slovo – vokální způsob komunikace)

⁵⁸ Přeložila LM

⁵⁹ Přeložila LM

⁶⁰ Přeložila LM

⁶¹ Velká písmena – gesta

⁶² Malá písmen – vokální projev

⁶³ Přeložila LM

⁶⁴ Převzato z: Volterra, Iverson, Castrataro, 2006

- 2) **Vyjadřují referenta**, ale vždy **zahrnují deiktickou jednotku** (gesto, nebo vokální složku), **vyjadřují nenadbytečnou informaci** sjednocení, jednoznačnost, která doprovází reprezentační jednotky nebo se spoluvyskytuje s deiktickou jednotkou (POINT [to flowers] + fiori = „flowers“ → UKÁZAT NA [na květiny] + květiny = „květiny“⁶⁵, POINT [to toy] + etto = „this“ → UKÁZAT NA [na hračku] + tady = „tohle“⁶⁶)⁶⁷
- 3) Spojení, při němž **každá jednotka doplňuje tu druhou** (piccolo + miao miao = „little kitty“ → malý + mňau mňau = „malá kočička“⁶⁸, POINT [to pidgeon] + nanna = „sleep“ → UKÁZAT NA [na holuba] + „hájá“ = „spí“⁶⁹)⁷⁰

Dalšími poznatky této autorky bylo zjištění, že jak ve věku **16 měsíců**, tak ve věku **20 měsíců** se nejčastěji vyskytovala **KOMPLEMENTÁRNÍ** spojení slovo-gesto. **SUPLEMENTÁRNÍ** spojení byla pozorována u několika dětí v 16 měsících a u deseti dětí se objevovala **do 20 měsíců**. Zajímavým poznatkem také bylo, že děti nepřešly k produkci dvouslovných vyjádření do té doby, než jako první používaly právě spojení **SUPLEMENTÁRNÍ** slovo – gesto. Spojení slovo – gesto a jeho vývoj by tedy měl mít vztah s počátkem dvouslovné komunikace.

3.1.3 Gesta v interakci mezi matkou a dítětem⁷¹

V mnoha studiích již bylo popsáno, že v interakci mezi dospělým a malým dítětem **rodiče mění svou řeč**. V zahraniční odborné literatuře se tento jev nazývá **MOTHERESE**, **BABY TALK** nebo **CHILD-DIRECT SPEECH** (Iverson, Capirci, Longobardi, Caselli, 1999), v české literatuře se pak setkáváme s termínem **ŘEČ ORIENTOVANÁ NA DÍTĚ** (Hronová, Motejzíkova, 2002). Charakteristické pro tento způsob řeči jsou její modifikace na několika jazykových rovinách (citováno podle Hronová, Motejzíkova, 2002):

⁶⁵ Přeložila LM

⁶⁶ Přeložila LM

⁶⁷ Převzato z: Volterra, Iverson, Castrataro, 2006

⁶⁸ Přeložila LM

⁶⁹ Přeložila LM

⁷⁰ Převzato z: Volterra, Iverson, Castrataro, 2006

⁷¹ Není-li uvedeno jinak, zpracováno dle: Iverson, Capirci, Longobardi, Caselli, 1999

- **fonetické a fonologické rovině jazyka** (např. vyšší posazení hlasu, zvýraznění hranic jazykových jednotek, pomalejší tempo řeči)
- **lexikální a sémantické** (např. časté užívání zdvojnásobení, osobité výrazy pro pojmenování dítěte či částí těla, biologických funkcí)
- **syntaktické** (např. kratší věty, převládající souřadné spojování výpovědí)
- **pragmatické** (např. velké množství otázek, imperativy tzn. rozkazovací způsob, přímé výzvy k nějaké činnosti, opakování jednotlivých výpovědí či jejich částí, posuny v zájmeně osobě, uplatňování zpětné vazby, např. vyjádření souhlasu, nebo nesouhlasu s výpověďmi dětí, opakování a rozšiřování, popř. oprava jejich výpovědí atd.)

Výzkumy také ukazují, „že tento způsob řeči není specifický pouze pro dospělé, kteří na dítě mluví: podobné modifikace řeči byly pozorovány i u dětí, které mluvily na své mladší sourozence a na děti, které byly sice věkově starší, ale byly méně zdatnými mluvčími.“ (Iverson, Caprici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 58)⁷².

Řeč orientovaná na dítě je také **jedním z faktorů, které ovlivňují vývoj a podobu jazyka dětí**. V této souvislosti bych zde ráda uvedla poznatky z jedné ze studií, které se rozhodly zjistit, zda užití gest v komunikaci matek souvisí s podobou komunikace dětí a jejich raným jazykovým vývojem

Studie, kterou jsem si pro tyto účely vybrala, je popsána v práci Iversonové, Capiriciové, Longobardiové, Caselliové, z roku 1999.

Účastníky výzkumu byla skupina matek a dětí, které se zúčastnily výše popsané studie (viz studie italských dětí uvedená v kapitole Funkce gest v raném lexikálním vývoji). Všechny matky měly minimálně vyšší odborné vzdělání. Z 12 pozorovaných dětí bylo 6 děvčat a 6 chlapců. Dále z nich bylo 5 prvorozených, 6 druhorozených a 1 dítě bylo nejmladší ze tří sourozenců.

Z pořizovaných záznamů (podrobněji viz výše) byly všechny srozumitelné produkce řeči a gest přepsány. Všechna gesta, která se v produkci matek objevila, byla zařazena **do 4 hlavních kategorií**. Prvním typem jsou **deiktická gesta**⁷³. Byla pozorována tato 3: SHOWING (př.: SHOW⁷⁴ (a banana) + „la banana“⁷⁵ = the banana⁷⁶ → UKÁZAT 4. p.

⁷² Přeložila LM

⁷³ Viz kapitola Role gest v osvojování a vývoji mluveného jazyka u slyšících dětí

⁷⁴ Velká písmena - označení gest

⁷⁵ Uvozovky - označení vyslovených slov v italštině

⁷⁶ Malá písmena - anglický překlad významu

(banán) + „banán“ = banán)^{77 78 79}INDICATING a POINTING (př.:POINT (to picture) + „vedi“ = see → UKÁZAT NA (obrázek) + „dívej se“ = podívej se)^{80 81}. Gesto SHOWING se objevovalo, „když byl objekt umístěn v místě/prostoru gesta a byl orientován směrem ke komunikačnímu partnerovi“ (Iverson, Caprici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 61)⁸². Kategorie gest INDICATING „složená z gest, které slouží ke specifikaci osoby, objektu, polohy nebo události prostřednictvím pohybů celé ruky, hlavy nebo přímého kontaktu s objektem nebo indikací umístění (př. poklepání na objekt, dotýkání se objektu)“ (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 61)⁸³. Další gesta byla definována jako POINTING „když byl prst (zpravidla ukazováček) natažen směrem k určité osobě, objektu, poloze/umístění nebo události“ (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 61)⁸⁴.

Druhým typem gest byla tzv. **konvencionalizovaná gesta**⁸⁵. Forma a význam těchto gest je kulturně daná. „Některá z těchto gest mohou být specifická pro italskou kulturu (př. kroucení ukazováčku na tváři – DOBŘE, opakované otevírání a zavírání 4 prstů se vztyčeným palcem a dlaní od těla – CIAO, vztyčený ukazováček směrem vzhůru se pohybuje se ze strany na stranu – NE), nebo méně kulturně specifická gesta (třesení hlavou – NE, kývání hlavou – ANO)“ (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 62)⁸⁶.

Reprezentační gesta⁸⁷ „odkazují na objekty, osoby, umístění/polohy nebo události prostřednictvím pohybů hlavy, těla nebo mimikou obličeje. Na rozdíl od deiktických gest vyjadřují tato gesta vlastnosti určitých referentů a jejich význam se napříč různými kontexty nemění (př. otvírání a zavírání úst – RYBA, ruce ve tvaru kruhu před očima – DALEKOHLED, natahování a krčení ukazováčku – HLEMÝŽĎ)“ (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 62)⁸⁸

Posledním typem jsou **gesta zdůrazňovací**⁸⁹. „Tato gesta nemají specifický sémantický obsah, nevyjadřují přesně referenty a nejsou spojena se specifickými tvary ruky.“ (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 63)⁹⁰. Slouží především ke zdůraznění

⁷⁷ Převzato z (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 62)

⁷⁸ Přeložila LM

⁷⁹ = matka drží v ruce banán, umístí ho do zorného ole dítěte, stále banán drží va vyslovuje slovo „banán“

⁸⁰ Převzato z (Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999, s. 62)

⁸¹ Přeložila LM

⁸² Přeložila LM

⁸³ Přeložila LM

⁸⁴ Přeložila LM

⁸⁵ Přeložila LM

⁸⁶ Přeložila LM

⁸⁷ Přeložila LM

⁸⁸ Přeložila LM

⁸⁹ Přeložila LM

⁹⁰ Přeložila LM

nějakého aspektu v komunikaci. Jako příklad zde autoři uvádějí: pohyb dlaně směrem dolů nebo vytváření kruhového pohybu dlaní. V řeči se vyskytují v pravidelných formách.

Ve všech pozorováních, která byla provedena, matky nejvíce produkovaly deiktická gesta. Tato gesta se nejčastěji objevovala nejčastěji ve formě POINTING. Gesta zdůrazňovací se objevovala poměrně ojediněle.

Porovnání gest **matek, které produkovaly v 16 měsících věku dětí** s těmi, které produkovaly **ve 20 měsících věku dětí**, neodhalilo žádné podstatné odlišnosti v průběhu doby v jejich produkci, a to u žádného typu gest. Jinak řečeno, matky měly **tendenci produkovat informačně jednoduchá POINTING gesta**, která se vztahovala ke kontextu té dané komunikační situace. Ve vztahu mezi gesty a spolu se vyskytující řečí, většina z gest produkovaných matkami v obou pozorováních (16 a 20 měsíců) jsou dokladem toho, že posilují sdělení obsažené v projevu (př. NO + *no in bocca* = „ne do pusy“⁹¹). Gesta matek tedy málo kdy vyjadřují informaci, která by nebyla obsažena v jejich promluvě v mluveném jazyce (Voltera, Iverson, Castrataro, 2006). To je v rozporu s tím, co vyplývá z interakce mezi dospělými, ve které nesou gesta doplňkovou informaci k obsahu přenášeného promluvou (McNaill, 2000).

Závěrem lze říci, že analýza produkce gest matek odhalila, že **matky užívají nějaký druh řeči orientované na dítě v podobě gest**, která je charakterizována větší či menší koncentrací „nadbytečných“ gest posilujících sdělení obsažené ve výpovědi.

„Ačkoli děti produkují gesta ve větší frekvenci než jejich rodiče, převaha POINTING gest, absence kombinací reprezentačních gest a produkce gest spolu s řečí jsou typická jak pro děti, tak i jejich rodiče.“⁹² (Voltera, Iverson, Castrataro, 2006, s. 54)

⁹¹ Přeložila LM

⁹² Přeložila LM

Tab. č. 06

Srovnání gest produkovaných matkami a dětmi ze studií Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999 a Volterra, Iverson, Castrataro, 2006			
Matky		Děti	
Typy gest + příklad		Typy gest + příklad	
Deiktická	SHOWING (SHOW (a banana) + „la banana“ = the banana) POINTING (POINT (to picture) + „vedi“ = see; také se vyskytovalo ve formě posilující sdělení výpovědi) INDICATING	Deiktická	SHOWING POINTING (POINT [to flowers] + fiori = „flowers“, POINT [to pidgeon] + nanna = „sleep“) REQUESTS GIVE
Reprezentační	otevírání a zavírání úst = RYBA natahování a krčení ukazováčku = HLEMÝŽĎ	Reprezentační	spjata s činností: přiložení ruky k ústům = JÍST spjata s objektem: přiložení ruky k uchu = TELEFON
Konvencionalizovaná	specif. pro určitou kulturu, kulturně definovaná třesení a kroucení hlavou = ANO/NE	„Konvencionalizovaná“*	specif. pro určitou kulturu, kulturně definovaná tlesknutí rukou = HOTOVO
Zdůrazňovací	"nadbytečné", posilují sdělení obsažené ve výpovědi (NO + no in bocca = "ne do pusy")		_____
*Volterra, Iverson, Castrataro, 2006 tento typ gest zahrnují do gest reprezentačních. *Pro účely tohoto srovnání a pro přehlednost jsem tato gesta vydělila dle vzoru Iverson, Capirici, Longobardi, Caselli, 1999.			

Z výše uvedeného srovnání v tabulce č. 6, jednoznačně nevyplývá, že by děti od matek gesta přebíraly. Může to být dáno faktem, že jsou zde porovnány výsledky studií různých autorů, kteří měli různé respondenty. Pojďme se ale na toto srovnání podívat podrobněji.

U **deiktických gest** můžeme vidět, že jak u dětí, tak u matek se vyskytovalo gesto SHOWING. Bohužel, v žádné z výše uvedených studií není popsán žádný konkrétní příklad užití tohoto gesta dětmi. Nemůžeme zde tedy říci, zda děti toto gesto od matek přejímají.

Dalším shodně se vyskytujícím gestem je gesto POINTING. Jak u matek, tak u dětí se v obou uvedených příkladech toto gesto vyskytovalo ve významu odkázání na objekt a také jako jakási „nadbytečná“ informace ve výpovědi. O POINTING ve významu odkázání na objekt bychom jako o gestu, které děti od matek přebírají, uvažovat mohli. Ovšem v případě „nadbytečné“ informace tomu tak není, neboť tato informace nese u dětí a matek jiný význam: u matek jde o význam posilující sdělení ve výpovědi; u dětí se „nadbytečná“ informace objevuje v přechodu ke dvouslovné komunikaci u suplementárních dvouprvkových projevů ve významu sjednocení.

U **reprezentačních gest**, žádnou konkrétní shodu, která by byla dokladem přebírání, nenacházíme. Může to být způsobeno již zmíněnou růzností respondentů nebo také tím, že tento typ gest není žádným způsobem konvencionalizován.

Konvencionalizovaná gesta, jak už jejich název napovídá, jsou nějakým způsobem **formálně a významově ustálená**. Ačkoli nám obě studie poskytují rozdílné příklady těchto gest, lze předpokládat, že je děti od matek přebírají. Usuzujeme tak z jejich konvencionalizované podoby. Modelovým příkladem je zde gesto třesení a kroucení hlavou ve významu ANO a NE, které je konvenční, a to minimálně pro většinu Evropy

Budeme-li výsledky tohoto srovnání považovat za průkazné, můžeme uvažovat o tom, že děti mohou od matek některé typy gest přebírat.

3.1.4 Slyšící děti vystavené zvýšené produkci gest

V minulých kapitolách jsem zde uvedla poznatky ze studií dětí, vyrůstajících v přirozeně jazykově stimulačním prostředí, ve kterém rodiče produkují nějaká gesta, ale ke komunikaci je primárně užíván pouze mluvený jazyk. Nyní bych ráda přešla k poznatkům současných výzkumů zaměřených na děti, které byly **vystaveny zvýšené produkci gest a vliv těchto gest na raný komunikační a jazykový vývoj**.

Dr. Susan Goodwynová a Dr. Linda Acredolová uvádějí ve své počáteční studii⁹³ snadnost a frekvenci s jakou si děti spontánně osvojují a využívají tzv. **symbolická gesta**^{94 95} (symbolic gestures) ke komunikaci, a to bez ohledu na to, že jejich rodiče upřednostňují komunikaci vokálním způsobem. Tyto poznatky je vedly k otázce, zda podpora užívání symbolických gest může mít na vliv na průběh raného komunikačního a jazykového vývoje (Acredolo, Goodwyn, 1988). Obě ženy tedy navázaly na poznatky ze své počáteční studie dlouhodobým výzkumem (který byl veden v průběhu 2 let), ve kterém instruovaly rodiče k tomu, aby podporovali své děti v osvojování symbolických gest (Acredolo, Goodwyn, 2000). Studie se zúčastnilo asi 130 rodin. Děti, které se účastnily této studie, byly v počátcích studie **ve věku 11 měsíců a byly rozděleny do 3 hlavních skupin.**

V **Gesture Training Group** (dále GT) byli rodiče individuálně poučeni jak produkovat symbolická gesta a jak vytvářet vlastní gesta a také byli upozorněni, aby tato gesta produkovali simultánně s vyslovováním slov. Př.: „Vidíš tu rybičku? [gesto RYBIČKA] Rybička! To je rybička! [gesto RYBIČKA]“⁹⁶ (Acredolo, Goodwyn, 2000, s. 84). Také jim bylo doporučeno, aby jako vlastní gesta používali nějaké fyzické pohyby, které by jim dávaly smysl, byly snadno zapamatovatelné a snadno spojitelné s referentem „(př. pohyb podobný škrábání - KOČKA, třepotání ukazováčku – HOUSENKA)“⁹⁷ (Acredolo, Goodwyn, 2000, s. 84). Jako názorný příklad jim byly poskytnuty videonahrávky rodičů a dětí užívajících tato gesta.

Oproti tomu **Non-intervention Control Group** (dále NC) nebyla zahrnuta do žádného druhu tréninku. Rodiče v této skupině ani nebyli nijak informováni o studii a jejím speciálním zaměřením na jazyk. „Zahrnutím této skupiny vznikla možnost přímého porovnání dětí, které užívaly symbolická gesta s dětmi ze stejné populace, které se vyvíjely běžně bez nějaké intervence v rámci jazykového vývoje.“⁹⁸ (Acredolo, Goodwyn, 2000, s. 84)

Ve třetí skupině **Verbal Trainig Group** (dále VT) byli rodiče instruováni, aby vědomě podporovali mluvený jazykový vývoj označováním tolika věcí jak je to jen možné v rámci každodenní interakce.

⁹³ Acredolo, Goodwyn, 1988

⁹⁴ = „...takový gestový pohyb, který je komunikačním signálem v komunikační interakci. Jde o limitovanou sadu ohraničených gestových pohybů, které mají specifickou a konvencionalizovanou interpretaci. Symbolická gesta jsou užívána ke spouštění určitých činností u cílového vnímatele, nebo jako odkaz na něco nebo jako náhrada dalšího signálu a to podle pravidel nebo konvence... Příklady: mávání rukou dolů k zastavení taxi, užití konvenčních signálů rukou (příkaz k zastavení – otevřená dlaň; vojenský pozdrav), kývání – ANO, mávání na pozdrav – AHOJ nebo NASHLEDANOU“ (Nehaniv, 2005).

⁹⁵ Přeložila LM

⁹⁶ Přeložila LM

⁹⁷ Přeložila LM

⁹⁸ Přeložila LM

Děti ze všech tří skupin byly pozorovány v laboratorních podmínkách v 11, 15, 19, 24, 30 a 36 měsících. Vždy byly pořízeny videonahrávky. Poté bylo provedeno porovnání výsledku se standardizovanými měřítky.

Použitím několika kritérií, bylo vyhodnoceno, že **průměrný počet osvojených gest dětmi v GT skupině byl 20,38**. Rodiče dále zaznamenali, že gesta umožnila jejich dětem vyjádřit postřehy ohledně každodenního života, bez užití těchto gest by tyto postřehy nemusely být odhaleny. Aby zjistily, zda účast ve studii hrála roli v rozvoji mluveného jazyka u dětí, VT skupina byla porovnána s NC skupinou. Výsledky byly překvapivé, **VT skupina nijak významně nepředčila skupinu NC** v žádném ze standardizovaných testů zaměřených na recepci a expresi v jazyce.

GT skupina byla poté porovnána s NC skupinou – **GT skupina významně předčila skupinu NC, a to v každém testovaném věku**. Žádná z těchto výhod nebyla nalezena u dětí z VT skupiny. Zde je důkaz, že výkon GT skupiny nebyl způsoben tím, že děti a rodiče byli zahrnuti do této studie, ale tím, že rodiče užívali gesta.

3.1.5 Slyšící děti vystavené mluvenému a znakovému jazyku

Děti vystavené znakovému a mluvenému jazyku od narození poskytují výzkumníkům možnost odpovědět na otázku, zda poměrně pozdní produkce slov může být přisuzovaný omezenému přístupu k vokální produkci jazyka.

Capirci, Iverson, Montanari, Volterra, 2002 a Capirci, Montanari, Volterra, 1998⁹⁹ zkoumali spontánní komunikaci bilingválních slyšících dětí neslyšících rodičů, které byly od narození vystaveny jak znakovému, tak mluvenému jazyku, se zaměřením na vokální i manuální produkci (znaky i gesta).

Chlapec Marco byl pozorován v měsíčních intervalech v období od 10 do 30 měsíců jeho věku. Oba jeho rodiče byli neslyšící. **V komunikaci používali LIS¹⁰⁰ a mluvenou italštinu a obojí simultánně v komunikaci** se svým dítětem (Marcem). Zatímco Marcův otec upřednostňoval v komunikaci pouze LIS, jeho matka užívala všech tří způsobů komunikace. Marco také strávil přibližně 30h za týden v pečovatelské službě, kde byl vystaven mluvené Italštině. Marco tak byl od narození vystaven jak znakovému, tak mluvenému jazyku a jejich kombinaci.

⁹⁹ Citováno dle Volterra, Iverson, Castrataro, 2006

¹⁰⁰ Lingua Italiana dei Segni (italský znakový jazyk)

V rámci studie bylo nutné přesně vymezit rozdíl mezi znaky a gesty. Komunikační **manuální chování bylo označeno jako znak pouze v případě že:**

- a) se podobaly těm formám, které produkovali dospělí v LIS,
- b) jejich forma byla odlišná od těch, které produkovaly monolingvní děti bez přístupu k znakovému jazyku.

Všechno ostatní Marcovo **manuální chování, které nevyhovovalo oběma těmto kritériím, bylo označeno jako gesta.** „Například, ačkoli je znak GOOD v LIS prováděn kroucením ukazováčku na tváři, byl v případě Marcovy produkce tento znak zařazen mezi gesta, a to z toho důvodu, že ho ve stejné formě produkovaly děti vystavené jednomu mluvenému jazyku bez přístupu k jazyku znakovému“¹⁰¹ (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 56).

Efekt simultánní produkce mluveného a znakového jazyka na raný jazykový vývoj byl zkoumán srovnáním Marcovy verbální a manuální komunikace s produkcí skupiny 12 monolingvních dětí, které byly pozorovány v 16 a 20 měsících.

„Marcova raná komunikace se primárně skládala z gest, což je ve shodě s mnoha výzkumy uvedených v literatuře, které poukazují na to, že rané komunikační signály dětí jsou produkovány formou gest“¹⁰² (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 56). Osvojování znakového jazyka nepředcházelo osvojování mluveného jazyka, ale rychlý růst v osvojování nových slov a znaků, se nejprve objevil ve vokální komunikaci (v období mezi 19 a 22 měsíci věku)¹⁰³ a později v komunikaci manuální (na začátku 25. měsíce věku)¹⁰⁴.

Další analýzou celkové slovní zásoby Marca nebyl zjištěn **žádný důkaz** pro to, že by **v jeho rané produkci byly v přesile znaky.** Toto bylo potvrzeno i v dalších studiích, které se zabývaly bilingválním osvojováním slovo – znak. Marco si osvojil přibližně stejné množství znaků a stejné množství slov (jeho slovní zásoba se skládala asi z 50 znaků a 50 slov)¹⁰⁵.

Další zajímavé poznatky byly objeveny při **porovnání poměru deiktických a reprezentačních gest** produkováných **Marcem a monolingvními dětmi.** Marco produkoval poměrně více reprezentačních gest než gest deiktických. Oproti tomu monolingvní děti produkovaly častěji deiktická gesta. „Zdá se, že Marcovo značné užívání reprezentačních gest bylo výsledkem vzrůstající dovednosti v manuální rovině. Speciálně

¹⁰¹ Přeložila LM

¹⁰² Přeložila LM

¹⁰³ Capirci, Iverson, Montanari, Volterra, 2002

¹⁰⁴ Capirci, Iverson, Montanari, Volterra, 2002

¹⁰⁵ Capirci, Iverson, Montanari, Volterra, 2002

vystavení znakovému jazyku může u dětí **zvýšit porozumění** reprezentačnímu potenciálu manuální formy komunikace¹⁰⁶ (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006 s. 57).

Při zkoumání **dvouprvkových kombinací** Marco a všechny monolingvní děti produkovali **nejdříve kombinace slovo-gesto** až poté kombinace slovo – slovo. I u Marca se před použitím kombinací znak-slovo objevovaly kombinace gesto – slovo. Ve věku asi **20 měsíců** Marco produkoval více **crossmodálních kombinací**, než ve stejném věku monolingvní děti. Autoři výzkumu se domnívají, že tento jev souvisí s matčinou komunikací složenou ze simultánního užití slov a znakového jazyka. Navíc Marco produkoval také **spojení dvou reprezentačních gest**. Tato kombinace se **u monolingvních dětí nikdy neobjevila**. „Schopnost kombinovat dvě reprezentační gesta se neobjevuje ani u dětí, které nejsou vystaveny znakovému jazyku, ani u dětí v prostředí bohatém na užití gest“¹⁰⁷ (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006 s. 57).

Poslední otázkou, kterou se autoři výzkumu zabývali, bylo, zda velký počet crossmodálních kombinací zvyšuje u Marca komunikační potenciál v porovnání s monolingvními vrstevníky. Za tímto účelem byla Markova spojení rozdělena na ekvivalentní, suplementární a komplementární podle informačního obsahu, který přenášejí. Ve věku 16 měsíců byly produkce ekvivalentní, suplementárních a komplementárních kombinací zhruba totožné s těmi, které produkovali jeho monolingvní vrstevníci. Ve 20 měsících věku se však objevil rozdíl. Zatímco Marcovy komplementární a suplementární kombinace zůstali stejné s těmi kombinacemi jeho monolingvních vrstevníků, produkoval více ekvivalentních kombinací.

Když shrneme výše zmíněné poznatky, můžeme s jistým zjednodušením říci, že **zde není žádný náznak pro to, že by děti vystavené znakům dosahovaly jednotlivých fází raného jazykového vývoje dříve než děti vystavené pouze mluvenému jazyku**. Nicméně, přístup ke znakům může mít vliv na rozsah, ve kterém děti užívají pro reprezentativní účely gestových forem.

¹⁰⁶ Přeložila LM

¹⁰⁷ Přeložila LM

3.2 Užití gest neslyšícími dětmi bez přístupu ke znakovému jazyku

Je velice obtížné zkoumat osvojování jazyka v prostředí s omezenými podmínkami pro osvojování. Tato situace často nastává u neslyšících dětí. Většina dětí s postižením sluchu se rodí slyšícím rodičům, kteří mají malé nebo vůbec **žádné zkušenosti se znakovým jazykem**. Z důvodu sluchového deficitu nejsou tyto děti schopné si osvojovat spontánně mluvený jazyk, který je užíván okolním prostředím a ani znakový jazyk si nemohou osvojovat spontánně, jejich rodina ho nepoužívá. (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006)

Doposud bylo vedeno jen několik studií, které se zaměřovaly na produkci **gest neslyšících dětí**, které neměly přístup ke znakovému jazyku. V těchto studiích byly všechny děti neslyšící, měly slyšící rodiče a nebyly systematicky vystavovány znakovému jazyku. (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006)

Výsledky všech těchto studií ukazují, že ačkoli neslyšící děti byly ochuzené o přirozené podmínky pro osvojování jazyka, **vyvinuly si komunikaci pomocí gest** (deiktická, reprezentační gesta) a že tato gesta poskytují stejné možnosti a funkce jako u slyšících dětí v přirozeném jazykově stimulačním prostředí. (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006)

„Jako u slyšících dětí se jejich komunikace pomocí gest **skládá z POINTING a reprezentačních gest** (ukázání z okna na psa a jeho okomentování, poklepat si na hlavu pro vyjádření k podání čepice). Také se zde jasně **objevuje přechod od jednovprvkové komunikace k dvouprvkovým kombinacím**“¹⁰⁸ (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 59)

Celková rychlost rozvoje komunikace (osvojování si nových jazykových jednotek) se ale u těchto dětí zdá být **poněkud pomalejší** ve srovnání se slyšícími dětmi. (Fenson at all in Volterra, Iverson, Castrataro, 2006)

Volterra, Iverson Castrataro (2006) shrnují poznatky provedených studií a uvádějí: Gesta a zvláště pak jejich řetězce užití těmito neslyšícími dětmi **jsou komplexnější** ve srovnání s gesty používanými slyšícími dětmi bez vystavení znakování. Na druhou stranu jsou ale **mnohem jednodušší** v porovnání s výpověďmi slyšících dětí vystavených mluvenému jazyku a neslyšících dětí znakovému jazyku.

Neslyšící děti, které nebyly vystaveny znakovému jazyku, produkují **kombinace dvou nebo více reprezentačních gest** (ve srovnání se slyšícími dětmi v přirozeném jazyk stimulačním prostředí), ale tato jejich schopnost se objevuje **v pozdějším věku** v porovnání

¹⁰⁸ Přeložila LM.

s věkem dětí v přirozeném, jazyk stimulujícím prostředí, kdy tyto děti produkují první dvouslovné nebo dvouznakové výpovědi.

3.3 Užití gest neslyšícími dětmi s přístupem ke znakovému jazyku

V této kapitole se budu zabývat dvěma základními otázkami: 1. Jaká je **role gest v rozvoji znakového jazyka**? 2. Jsou gesta **trvalým rysem v produkci znakového jazyka**?¹⁰⁹

Bonvillian a jeho kolegové (Folven, Bollivian v Volterra, Iverson, Castratarro, 2006) studovali skupinu dětí, jejichž prvním jazykem byl ASL. Ve studii posuzovali souvislost výskytu deiktických gest v souladu se studii, které se zaměřovaly na děti vystavené mluvenému jazyku, v nichž POINTING předchází před prvními symbolickými slovy. „Porovnání neslyšících dětí s přístupem ke znakovému jazyku se slyšícími dětmi ukazuje souvislost ve výskytu **deiktických gest** (ritualizované žádosti, ukázání, dávání a ukázání na) shodně se studii, které se zabývaly dětmi, které byly vystavené mluvenému jazyku, u kterých POINTING předchází prvním symbolickým slovům.“¹¹⁰ (Volterra, Iverson, Castratarro, 2006, s. 61)

Dále porovnáním neslyšících dětí vystavených znakovému jazyku a slyšících dětí¹¹¹ se ukazuje, že bez ohledu na to, zda je jejich prvním jazyk mluvený nebo znakový, si osvojují **malý inventář gest** před počátkem tzv. **symbolické komunikace**¹¹². „Například při porovnání rané produkce slyšícího dítěte osvojujícího si mluvený jazyk (Italštinu) s neslyšícím dítětem osvojujícím si znakový jazyk (ASL), Caselli (1983b)¹¹³ zjistil, že obě děti procházely podobnými vývojovými úrovněmi od zpracování **počátečního kontextově vázaného užití komunikačních signálů** k produkci **flexiblnějších dekontextualizovaných slov nebo znaků**“¹¹⁴ (Volterra, Iverson, Castratarro, 2006, s. 61).

¹⁰⁹ Převzato z: Volterra, Iverson, Castratarro, 2006

¹¹⁰ Přeložila LM

¹¹¹ Ze zdroje není jasné, zda tyto slyšící děti byly vystaveny pouze mluvenému jazyku, nebo jako výše zmíněné neslyšící děti, znakovému jazyku.

¹¹² Symbolická komunikace = „komunikace pomocí symbolů, ve které má komunikační chování arbitrární, sociálně definovaný vztah s referenty, jejich znalost, musí být známa a sdílena mluvčím i adresátem“ (Buck, VanLear, 2002), přeložila LM

¹¹³ Citováno dle Volterra, Iverson, Castratarro, 2006

¹¹⁴ Přeložila LM

Analýzou komunikací tří slyšících dětí, které si osvojovaly italštinu a jednoho neslyšícího dítěte, které si osvojovalo LIS, bylo zjištěno, že jejich **manuální vývoj byl podobný**, a to až do chvíle, kdy děti začaly produkovat dvouprvková reprezentativní spojení. Děti osvojující si Italštinu tak činily **pouze vokálně** a neslyšící osvojující si LIS **pouze manuálně** (Volterra, Iverson, Castrataro, 2006). Tyto poznatky podtrhují zjištění, že **gesta jsou součástí raného vývoje komunikace**. S ohledem na tento jev bych zde ráda zmínila poznatky Karen Emmorey¹¹⁵ o gestech, která produkují starší neslyšící děti a neslyšící dospělí.

Zkoumala paralelu mezi gesty spojenými s promluvou slyšících a neslyšících osob. Její analýza ukazuje, že **mluvčí znakového jazyka gesta produkují**, ale jinak než mluvčí mluveného jazyka. Na rozdíl od slyšících mluvčích mluveného jazyka, neprodukují mluvčí znakového jazyka typické spontánní pohyby rukou v průběhu znakování. Produkují tzv. **komponentní gesta**¹¹⁶ (v její publikaci definovaná také jako **gesta konstruuující činnost**¹¹⁷) jako samostatný komponent ve výpovědi ve znakovém jazyce. Produkce ve znakovém jazyce se zastaví, zatímco jsou produkována gesta. „Tato gesta vyjadřují **významy mimo kontext** znaku.“¹¹⁸ (Emmorey, 1999, s. 145) Jako příklad uvádí Emmorey popis části (viz obr. č. 14) produkce Frog Story. Mluvčí znakového jazyka reprodukoval gestem vyjádření chlapce z příběhu ve významu „ztiš se“ směřovaného na jeho psa.

¹¹⁵ EMMOREY, K. Do signers gestures?. In MESSING, L, CAMBELL, R. *Gesture, Speech, and Sign*. 1st edition. New York : Oxford University Press, 1999. Chapter 8. s. 133-159.

¹¹⁶ Component gestures, přeložila LM

¹¹⁷ Constructed action, přeložila LM

¹¹⁸ Přeložila LM

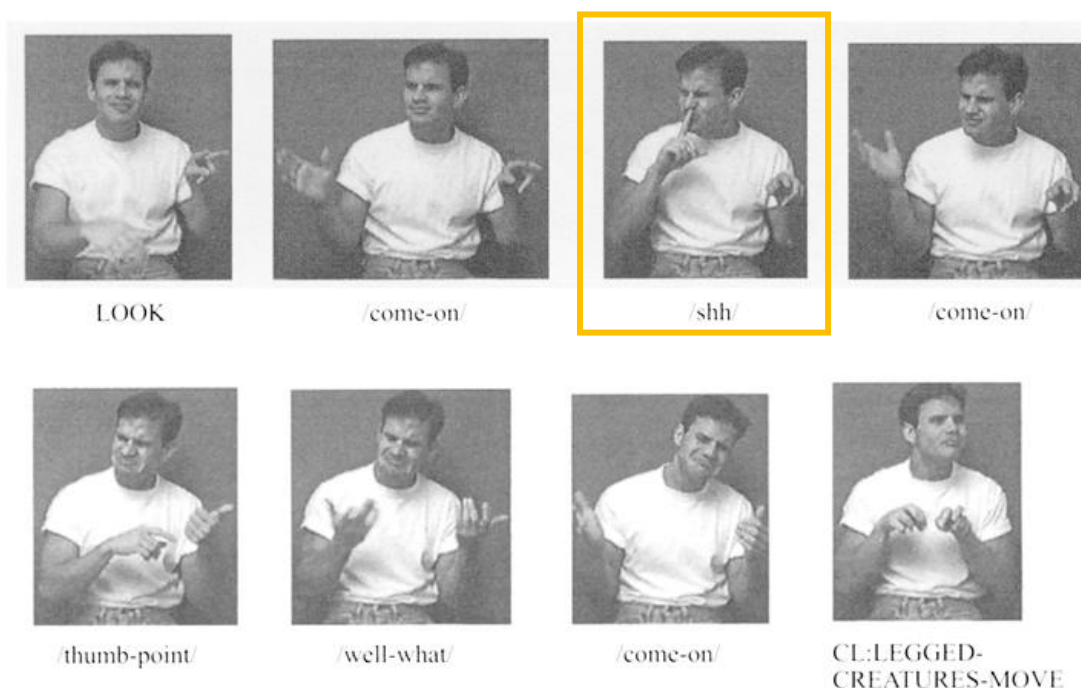

Fig. 8.8 Illustration of the signs and gestures in example (11).

- (11) LOOK/come-on, shh, come-on, thumb-point, well what?, come-on/
 CL:TWO-LEGGED-CREATURES-MOVE_[hooked V hs]
 'Look over here. (gesture: come-on, shh, come-on, thumb-point, well
 what?, come-on). The two crept over (to the log).'

„Gesta tvořená tělem **nejsou komponenty výpovědi ve znakovém jazyce**, ale mohou být produkována současně se znaky (př.: pohyb těla dopředu a dozadu připopisu scény, kdy se dítě houpe). Tato gesta **jsou nejazyková**: Vyjadřují jak referenti pohybují svým tělem během akce popisované souběžným znakováním, zvláště během vyprávění. Podobně gesta tvořená obličejem předávají informaci o emocích nebo postojích, také jsou oddělena od obličejových vyjádření, která mají gramatický význam.“¹²¹ (Emmorey, 1999 dle Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 62)

„V obou jazycích znakovém i mluvených slouží gesta jako **doplnění** a v mnoha případech jsou neodmyslitelnou součástí jazykové komunikace. Znakové a mluvené jazyky jsou rovnocennými ekvivalenty způsobů komunikace, gesta by tedy v obou případech měla mít stejnou psychologickou a jazykovou funkci.“¹²² (Stokoe, Maschark v Volterra, Iverson, Castrataro, 2006, s. 63).

¹¹⁹ Zdroj: Emmorey, 1999, s. 146

¹²⁰ Označila LM

¹²¹ Přeložila LM

¹²² Přeložila LM

4. Použití znaků a gest v rané komunikaci se slyšícím dítětem

V prvních letech života dochází u dětí k vývoji jazyka a osvojování řeči. Zatímco se první slova objevují kolem jednoho roku věku dítěte (viz kapitola Osvojování jazyka vývoj řeči u slyšícího a neslyšícího dítěte), první gesta se objevují již o několik měsíců dříve (viz kapitola Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí). Děti už v raném věku (0-3 roky) mají **potřebu komunikovat** se svým okolím, ale ještě **nejsou schopny ovládat svá mluvidla** natolik dobře, aby se tato komunikace mohla uskutečňovat prostřednictvím mluvené podoby jazyka. Těchto jevů využívají speciální programy, které je rozvíjejí do funkčního komunikačního systému s cílem poskytnout rodičům prostředek¹²³ **pro podporu a rozvoj komunikace s jejich dětmi v období před rozvinutím řeči.**

V 80. letech 20. století se názory odborníků na prostředky, kterých výše zmíněné komunikační systémy využívají, rozdělily na dvě skupiny: **První skupina** odborníků prosazuje používání **izolovaných znaků (případně upravených) národních znakových jazyků a příslušného mluveného slova** a **druhá použití gest, vlastních domácích znaků utvořených na míru každému dítěti a příslušného mluveného slova.** Skupina zastánců prvního proudu zastává názor, že tato jakási ustálenost, tedy použití konkrétních konvencionalizovaných znaků národních znakových jazyků¹²⁴, umožňuje dětem **komunikaci i mimo rodinu** – například v předškolních zařízeních, s jinými dětmi a rodiči, kteří tyto komunikační systémy využívají atd. Zastánci gest a vlastních znaků upřednostňují komunikaci v rámci rodiny a uvádějí, že jejich **způsob komunikace je pro dítě přirozenější, a tím i jednodušší.**

V celosvětovém měřítku existuje nepřehledné množství variací komunikačních systémů, které využívají výše zmíněných principů. Nejvíce jsou rozšířeny ve Spojených státech amerických¹²⁵, Kanadě¹²⁶, Velké Británii¹²⁷ a v Austrálii¹²⁸. V prostředí České

¹²³ Obdobné komunikační systémy, které využívají znaků či gest, jako je např. Makaton, představují komunikační prostředek pro jedince s obtížně srozumitelnou řečí až neschopností vyjadřování pomocí slov mluveného jazyka (jak u dětí, tak i dospělých). Jsou také pomocným prostředkem pro osoby s obtížemi v porozumění pojmům. Zároveň podněcují rozvoj těchto schopností. (ABZ slovník cizích slov, <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>, heslo Makaton)

¹²⁴ Pokud dochází k šíření metody i do jiných států, zpravidla jsou přejímány izolované znaky národního znakového jazyka mateřské země – tzn. USA.

¹²⁵ BabySigns

¹²⁶ Sign with your baby

¹²⁷ Sign with your baby

¹²⁸ BabySigns

republiky jsou hlavními, i když ne zcela striktními ¹²⁹zástupci těchto proudů dva programy: BabySigns a Znakování s miminky, na které se zaměří má pozornost v následujících několika kapitolách.

Jednotlivé metody se v rámci světa **liší ve formě manuálních prostředků**, všechny ale **shodně užívají jako další prostředek mluvené slovo**. Shodně také uvádějí, že užívání jejich programů poskytuje kromě zlepšení komunikace a jejího urychlení a zpřístupnění i řadu dalších doprovodných přínosů jako je např. odbourávání frustrace z nedostatku komunikace, posilování pouta mezi rodiči a dětmi, posilování dětské sebedůvěry, zvyšování IQ, lepší slovní zásoba apod. Na tyto a další výhody se později také zaměřím.

Výuka těchto komunikačních systémů **probíhá na seminářích**, které daný program pořádá. Zpravidla jde o dva typy seminářů: 1. úvodní seminář, kde jsou rodiče seznámeni s programem, jeho postupy a principy, 2. navazující seminář, který je již připraven pro rodiče a jejich děti a nabízí jim další nadstavbové možnosti užití programu. Některé programy nabízejí i tzv. pobytové kurzy, kde dochází ke spojení výuky programu s dalšími činnostmi (jako je např. plavání) a k možnosti vzájemného seznámení rodičů a výměně zkušeností.

Programy také nabízejí **velké množství výukových materiálů** v podobě různých knih, slovníků, CD-romů, DVD, leporel, hraček pro děti, samolepek a magnetů se znaky.

Skeptici, a to jak z řad rodičů (často starších rodičů s odrostlými nebo již dospělými dětmi), tak i odborníků, argumentují tvrzeními, že dítě nebude mít tendenci si později osvojit mluvenou podobu jazyka (což bylo již vyvráceno v řadě výzkumů zaměřených na bilingvální slyšící děti neslyšících rodičů, jejichž mateřským jazykem byl jazyk znakový), dále pak poukazují na nedokonalost některých výzkumů prokazujících funkčnost a přínosnost těchto programů, a také zastávají názor, že jiné děti i oni sami tyto programy k rozvoji komunikace nepotřebovali a nikterak je to nepoznamenalo. Také zmiňují fakt, že ne všechny děti tento způsob komunikace přijmou.

Uvádím zde tabulku (viz. tab. č. 7), která shrnuje **základní společné rysy** komunikačních systémů určených k rané komunikaci se slyšícím dítětem.

¹²⁹ Ačkoli Baby Signs vychází z názorů prvního proudu, který upřednostňuje učení znaků národních znakových jazyků, a Znakování s miminky vychází z názorů druhého proudu, který užívá gesta a vlastní vymyšlené znaky, ani jeden z těchto systémů nezavrhuje použití prostředků, které užívá jejich protějšek. Jednoduše řečeno Baby Signs nezavrhuje použití gest a vlastních vymyšlených znaků a metoda Znakování s miminky nezavrhuje použití znaků národních znakových jazyků.

Tab. č. 07¹³⁰

Základní shodné rysy programů určených k rané komunikaci se slyšícím dítětem		
Komunikační prostředky	Izolované znaky národních znakových jazyků Gesta Domácí znaky vytvořené dítěti na míru	+ mluvené slovo
Semináře/kurzy	Úvodní semináře pro rodiče Navazující semináře pro rodiče a děti Pobytové semináře	
Výukové materiály	Učebnice CD, DVD Slovníky Leporela	Hračky Magnety Samolepky

4.1 Program BabySigns - vznik a vývoj

Počátky programu BabySigns spadají do roku 1982, kdy jedna z autorek tohoto programu psycholožka Dr. **Linda Acredolová** u své dvanácti měsíční dcery Kate zaznamenala produkci gest. Šlo o odkázání na růžový keř spojené se začicháním ve významu „květina“. Následně pak celý den pak Kate ukazovala na květiny, které se v její blízkosti objevily (na oblečení, předmětech apod.). O dva týdny později sama začala zvedat ruce vzhůru ve významu „velký“, které se naučila ve hře „Jak jsi veliká? Tak jsi veliká.“ (Acredolo, Goodwyn, 1985)

Se svou kolegyní **Dr. Susan Goodwynová** dceru Kate v následujících týdnech pozorovaly. Všimly si, že Kate vymýšlela vlastní symbolická gesta pro věci, některá zvířata, která ji zajímala a byla zvláště velká. Tento bod je vedl k poznatku, že Kate má potřebu komunikovat jak mluvenými, tak manuálními prostředky. Výsledkem pak byla smíšená manuální komunikace – **užívání gest** (vymyšlených rodiči i Kate), **izolovaných znaků a mluveného slova**. V období od 12,5 do 17,5 měsíců věku užívala Kate **29 různých manuálních označení pro reálné objekty**, obrázky apod. Polovina byla z její vlastní

¹³⁰ Zpracováno dle poznatků uvedených v: Acredolo, Goodwyn, 1997; Acredolo, Goodwyn, 2000; Vasilovčik Šustová, 2008;

www.babysigns.com, www.babysigns.cz, www.znakovanismiminky.cz; www.mybabyfingers.com; www.babies-and-sign-language.com; www.mybabycantalk.com; www.babysignsaustralia.com, www.lovelanguageforbabies.com; www.baby-talk.co.nz; www.babysignacademy.com; www.handsfirst.ca; www.handyexpressions.co.uk; www.kindersigns.com; www.languageleaps.com; littlesigners.com; www.mysmarthands.ca; www.sayitwithsign.com; www.signbabies.com; www.sign2me.com; www.signingsmart.com; signingbabies.net; www.signingbaby.com; www.singandsign.com; www.sunnysigners.co.uk; www.tinyfingers.com; www.tinytalk.co.uk; www.weehands.com; www.angelfire.com;

iniciativy a další část si vytvořila na základě jednoduchých gest, kterými její rodiče v komunikaci s ní záměrně doplňovali některé předměty. (Acredolo, Goodwyn, 1985)

Ve věku 17,5 měsíců **slovní zásoba obsahovala 109 slov**, kombinovat slova začala Kate ve věku 16,5 měsíců a vyžadovala nová manuální označení pro věci a činnosti od rodičů. V produkci dvouprvkových spojení se u ní objevovala spojení gesto/znak¹³¹ + gesto/znak a slovo + gesto/znak. (Acredolo, Goodwyn, 1985) V tabulce č. 8 je uvedena kompletní zásoba gest, slov a znaků Kate a také doba jejich osvojení.

¹³¹ Záměrně zde uvádím toto označení, neboť ve studii Acredolo, Goodwyn, 1985 není striktně rozlišeno, které z manuálních prvků jsou gesta a které znaky.

Tab. č. 08¹³²

Manuální označení ¹³³ gesta/znaky ¹³⁴	Popis	Věk osvojení manuálního označení ¹³⁵ (v měsících)	Zdroj osvojení	Počet slov	Věk osvojení slova (v měsících)
Květina	čichání	12,50	SI	3	20,00
Velký	zvednuté ruce	13,00	DT/SG	8	17,25
Slon	ukazováček na nose	13,50	DT	8	19,75
Mravenečník	vyrstření a zastrčení jazyka	14,00	DT	13	24,00
Králíček	pohyb trupu nahoru a dolů	14,00	DT	13	19,75
Sušenka ve tvaru zvířete	dlaň na ústech a mlasknutí	14,00	DT	13	20,75
Opice	pohyb rukou v podpaždí nahoru a dolů	14,25	DT	13	19,75
Tchoř	svraštělý nos a čichání	14,50	DT	19	24,00
Ryba	otvírání úst a vtahování vzduchu do úst	14,50	SI	19	20,00
Skluzavka	mávání rukou směrem dolů	14,50	S	19	17,50
Houpačka	pohyb těla vpřed a vzad	14,50	S	19	18,25
Míč	mávání oběma rukama	14,50	S	19	15,75
Krokodýl	otvírání k sobě přiložených dlaní	14,75	DT	19	24,00
Včela	mávání prstem	14,75	DT	19	20,00
Motýl	pohyb prstů zkřížených rukou	14,75	DT	19	24,00
Já nevím	krčení ramen a zdvižené dlaně	15,00	SI	22	17,25
Horký	mávání rukou před ústy	15,00	SI	22	19,00
Hroch	zakloněná hlava otevřená ústa	15,00	DT	22	24,00
Pavouk	tření ukazováčků	15,00	DT/SG	22	20,00
Pták	roztažené ruce a mávání	15,00	DT	22	18,50
Želva	ruka na zápěstí - pohyb pěsti dovnitř a ven	15,00	DT	22	20,00
Oheň	mávání rukou	15,00	S	22	23,00
Noc	hlava položená na rameni	15,00	S	22	20,00
Vánoční stromek	otvírání a zavírání ruky v pěst	16,00	DT	48	26,00
Jmelí	polibky	16,00	DT	48	27,00
Nůžky	dva prsty - otevírání, zavírání	16,00	DT	48	20,00
Bobule	pohyb "malin"	16,50	S	48	20,00
Polibek	poslání polibku	16,50	SI	48	21,00
Housenka	třepotání ukazováčku	17,50	DT	109	23,00

S= spontánně, DT= přímé, záměrné vyučování, SI= spontánní imitace činnosti dospělých, SG= spontánní generalizace v novém kontextu

„Všechny znaky/gesta, které byly přímo učeny, se dítě učilo a rozvíjelo v rámci kontextu krátkých, často opakovaných, rutinních činností. Ve všech případech každé specifické gesto bylo dospělými produkováno v přítomnosti referovaného objektu a/nebo

¹³² Převzato z: Acredolo, Goodwyn, 1985 s. 43; přeložila LM

¹³³ Upravila LM

¹³⁴ Přidala LM

¹³⁵ Upravila LM

slova...¹³⁶ (Acredolo, Goodwyn, 1985, s. 44). Tabulka č. 09 ukazuje způsob osvojování 9 ze 13 znaků/gest, které byly osvojeny spontánně (Kate si je sama vytvořila).

Tab. č. 09¹³⁷

Znak/Gesto ¹³⁸	Popis	Způsob osvojování
Květina	čichání	Matka opakovaně vzala květinu a čichla si, poté ji podala Kate, aby ji ucítila.
Velký	zdvížené ruce	Učeno v kontextu hry "Jak jsi velká? Tak jsi velká!", kde se děti učí zvedat ruce nahoru nad hlavu.
Ryba	foukání	Matka a dítě se střídaly ve foukání do ryby, která visela a pohybovala se nad Katinou postelí.
Já nevím	zdvížené dlaně	Učeno v kontextu hry "Jak jsi velká? Tak jsi velká!", kde se děti učí zvedat ruce nahoru nad hlavu.
Horký	mávání rukou	Matka opakovaně mávala rukou k označení, že jídlo je horké.
Pavouk	tření ukazováčků	Modelováno rodiči v rámci písničky "Eency Weency Spider": generalizováno Kate na všechny pavouky.
Oheň a ohniště	mávání rukou	Generalizováno z produkce dospělých pro "Horký".
Bobule	"maliny"	Generalizováno ze slova "maliny" aplikovaného na zvuk tvořený, když rodiče foukali Kate na břicho.
Polibek	polibek	Opakovaně modelováno v kombinaci z frází "Dej mi pus".

Další otázkou, kterou se ve svém výzkumu Acredolova a Goodwynova zabývaly, byl **vztah symbolických gest a mluveného jazyka**, tedy zda užívání symbolických gest brání nebo napomáhá rozvoji mluveného jazyka. V tomto ohledu zjistily, že **údaje Kate byly shodné s daty slyšících dětí, které byly vystavené jak mluvenému jazyku, tak ASL** (srovnání proběhlo na základě konfrontace výsledků studie Holmes and Holmes, 1980).

¹³⁶ Přeložila LM

¹³⁷ Zdroj: Acredolo, Goodwyn, 1985, s. 45; přeložila LM

¹³⁸ Upravila LM

Stejně jako u dětí vystavených mluvenému jazyku a ASL byl rozvoj vokální slovní zásoby Kate značně rychlejší než je běžný průměr. Tabulka č. 10 ukazuje srovnání slovní zásoby Kate se subjekty zkoumanými Klarou Nelsonovou.

Tab. č. 10¹³⁹

Milníky v osvojování jazyka, Kate vs. Vzorek ze studie Nelson, 1973**		
Milníky	Kate	Subjekty ze studie Nelson, 1973
Prvních deset slov (věk v měsících)	13,50	15,10
Prvních padesát slov (věk v měsících)	16,00	19,75
10 slovních spojení (ve věku v měsících)	17,25	19,80
Slovní zásoba ve 24 měsících	752,00	185,90
MLU* ve 24 měsících	4,26	1,91
*Mean Length of Utterance ¹⁴⁰		
** Data z Nelson, 1973 byla vypočítána ze sekcí audio nahrávek, data Kate byla spočítána ze všech jejích slov zaslechnutých rodiči.		

Následovala otázka, **zda znaky/gesta nahrazují nebo duplikují význam slova**. „Ve všech případech byl referovaný objekt vyjádřen slovem, nebo znakem/gestem, nikdy ne obojím. Mimoto se objevily dvě výjimky, kdy znak/gesto zmizel záhy po ovládnutí příslušného slova“¹⁴¹ (Acredolo, Goodwyn, 1985, s. 47). Výjimkami byly významy „horký“ a „velký“ – slova se objevila až po osvojení gest/znaků pro tyto významy a po nějakou dobu byla užívána spolu s gesty/znaky zároveň. „Převaha komplementárních¹⁴² užití u Kate se shodně také objevila u dětí, které byly vystaveny ASL a mluvenému jazyku (Holmes, Holmes, 1980; Prinz, Prinz, 1979 in Acredolo, Goodwyn, 1985) a také u bilingválních dětí (Volterra, Taeschner, 1977 in Acredolo, Goodwyn, 1985)“¹⁴³ (Acredolo, Goodwyn, 1985, s. 47).

V roce 1988 následovala studie o dvou částech **Symbolic gesturing in normal infants**^{144 145}, která byla zaměřena na spontánní vývoj znaků/gest u dětí. V obou částech studie se objevily důkazy pro to, že většina dětí vytvořila přinejmenším jeden nebo dva

¹³⁹ Převzato z Acredolo, Goodwyn, 1985, s. 47; přeložila LM

¹⁴⁰ = míra jazykové produktivity dětí. Obvykle se počítá z nasbíraných 100 mluvených výpovědí dětí. Počet morfémů se vydělí počtem výpovědí. Velikost MLU označuje úroveň jazykových dovedností" (Bishop, D. V. M., Adams, C., 1990).

¹⁴¹ Přeložila LM

¹⁴² viz kapitola Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí, Přechod k dvouslovné komunikaci

¹⁴³ Přeložila LM

¹⁴⁴ ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. Symbolic Gesturing in Normal Infants. *Child Development*, 59, č. 2, s. 450-456.

¹⁴⁵ Podrobněji viz kapitola Slyšící děti vystavené zvýšené produkci gest

znaky/gesta a že některé děti – stejně jako Kate, si jich vytvořily mnohem více. Shodně s Kate, děti, které si znaků/gest vytvořily více, měly tendenci v jazyce vynikat.

V roce 1989 za pomoci dotace z National Institute of Health **Acredolová a Goodwynová** navrhly **dlouhodobý projekt^{146 147} program Baby Signs zaměřený na to, jaký efekt na pozdější vývoj dětí má podpora užívání znaků/gest.** Výsledky toho projektu demonstrují prospěch dětí dětí vyplývající z užívání znaků/gest, čímž bylo vyvráceno tvrzení některých rodičů, že užívání znaků/gest může bránit rozvoji mluveného jazyka. Naopak bylo zjištěno, že jeho osvojování usnadňují.

4.1.2 Popis, principy a postupy metody BabySigns

Základem programu BabySigns je učení izolovaných znaků ASL¹⁴⁸, ovšem ne zcela striktně, nezavrhuje se ani možnost používání jednoduchých gest nebo vlastních vymyšlených znaků. Konečné **rozhodnutí o volbě typu manuálních prostředků je přenecháno rodičům.** (Acredolo, Goodwyn, 2009).

Vědecké výzkumy a i osobní pozorování **Susan Goodwynové a Lindy Acredolové** ukázaly, že je jedno, zda rodiče používají znaky ASL nebo vlastní znaky či symbolická gesta. Děti **přijímají všechna manuální vyjádření, která jim pomohou porozumět a komunikovat.** Rodičům, kteří se rozhodnou používat znaky ASL, doporučují, aby v případě, že jim některý ze znaků ASL nevyhovuje, si ho sami upravili, nebo ho nahradili jiným. (Acredolo, Goodwyn, 2009) „V některých rodinách začínají rodiče s flexibilnější formou užívání manuálních prostředků v komunikaci, tedy s gesty nebo vlastními znaky, tímto způsobem komunikace jsou tak fascinováni, že by rádi poznali i komunikaci pomocí znaků ASL. Tyto rodiny pak často přecházejí ke konvencionalizovaným znakům ASL“ (Acredolo Goodwyn, 2009, s. 17).

Hlavním záměrem všech takovýchto komunikačních programů, je **poskytnout ve vztahu rodič - dítě další komunikační prostředek** v raném věku dětí. V žádném případě zde nejde o učení znakového jazyka, jako dalšího plnohodnotného komunikačního systému.

¹⁴⁶ ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. Impact of Symbolic Gesturing on Early Language Development. *Journal of Nonverbal Behavior*, 24, s. 81-103.

¹⁴⁷ Podrobněji viz kapitola Slyšící děti vystavené zvýšené produkci gest

¹⁴⁸ Ve spolupráci s Jane Stevensovou, tlumočnicí amerického znakového jazyka a ASL department na Columbia College v Chicagu, vytvořily Baby Signs slovník 150 znaků ASL, jejichž formy se v USA nejvíce užívají. Těchto 150 znaků zahrnuje pojmy, o kterých děti během prvních 2 nebo tří let často chtějí komunikovat: například znaky spadají do skupiny čas jídla, čas spánku, čas koupání, pocity, zvířata apod. (Acredolo, Goodwyn, 2009)

Program Baby Signs také obsahuje tzv. **Baby-Friendly Signs**. Tyto znaky mají původ ve znacích ASL, které jsou pro děti zjednodušené. Také jsou zde zahrnuta některá **symbolická gesta, která si děti spontánně vytvořily**¹⁴⁹. (Acredolo, Goodwyn, 2009) Na tyto Baby-Friendly Signs se zaměřím později.

K manuálnímu chování, které je zastoupeno izolovanými znaky ASL, symbolickými gesty nebo vlastními znaky, se vždy připojuje **vokální prvek - slovo**, které se vysloví vždy s příslušným znakem/gestem. Toto spojení slovo-znak/gesto je považováno za klíčové pro úspěšnost toho komunikačního programu. Znaky a gesta se užívají **pouze pro klíčová slova** ve výpovědi rodičů, v žádném případě se výpovědi „**nepřeznakovávají**“ celé.

Pro učení znaků uvádějí Goodwynová a Acredolová¹⁵⁰ tyto postupy:

1. Kdy začít dítě učit znaky/gesta?

Během let zaznamenaly Goodwynová a Acredolová tři stanoviska rodičů k tomu, kdy začít s používáním znaků.

0-8 měsíců

Část rodičů začíná s učením znaků v prvních 8 měsících věku dítěte. Odůvodňují to tím, že chtějí, **aby gesta/znaky a slova působila již od začátku** a také, že si sami mají možnost lépe **zvyknout** na tento způsob komunikace. Tento přístup skýtá nevýhodu v tom, že může trvat i několik měsíců, než dítě dozraje, aby bylo schopno znak/gesta opakovat, což může být pro rodiče demotivující. Samozřejmě existují rozdíly, kdy děti začínají gesta/znaky používat. „Ačkoli některé z nich začínají velmi brzy – již ve věku 7-8 měsíců, většina dětí vytváří znaky v době kolem prvních narozenin a některé až ve věku 14-15 měsíců“¹⁵¹ (Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 46).

8-12 měsíců

Někteří rodiče začínají s výukou znaků až v tomto věku. Přibližují se tím k období, kdy je dítě schopno znaky opakovat.

12 a více měsíců

Mnozí rodiče začínají až ve věku 12 nebo 18 měsíců věku dítěte. Ani v tomto období není dítě schopné plně vyjadřovat slovy všechny své myšlenky (viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího dítěte). Výhodou tohoto přístupu je, že dítě si začne znaky/gesta pravděpodobně rychle osvojovat, často během několika dnů. Nevýhodou může

¹⁴⁹ symbolická gesta zaznamenaná v rámci výzkumů Goodwyn, Acredolo

¹⁵⁰ Acredolo, Goodwyn 2007; Acredolo, Goodwyn, 2009

¹⁵¹ Přeložila LM

být to, že rodiče mohli přijít o část přínosu, kterého mohli využít v případě, že by děti začaly produkovat znaky dříve než slova. Také se od tohoto věku zkracuje období využití Baby Signs – jakmile si dítě začne osvojovat slova, užívání znaků postupně ustupuje.

Obecně se tedy doporučuje začít kolem 8 měsíců věku dítěte, jinak je také možné řídit se **těmito pravidly**¹⁵² (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 33):

- I. Je dítěti nejméně 6 měsíců?
- II. Začíná ukazovat na věci kolem sebe?
- III. Přináší rodičům hračky a očekává reakci?
- IV. Začíná mávat na rozloučenou?
- V. Pohybuje hlavou na znamení souhlasu a nesouhlasu?
- VI. Začíná se zajímat o obrázkové knížky?
- VII. Dítě si již osvojilo několik slov, ale současně jsou předměty, o kterých by dítě chtělo něco sdělit, ale neumí to?

V případě že odpověď na kteroukoli z těchto otázek je kladná, Acredolová a Goodwynová doporučují začít s programem Baby Signs.

2. Jak zvolit vhodné znaky a jak je učit?

Zpočátku se doporučuje začít jen s několika znaky. Uvádí se pro to několik důvodů. V začátcích, kdy rodiče užívají nadměrné množství znaků, a to tak často, jak je to jen možné vzhledem k situaci, kdy je možnost znak použít, mohou mít **problém si zapamatovat, který znak označuje který pojem, nebo které znaky vlastně používají** (Acredolo, Goodwyn, 2009). „Stejně jako neslyšící děti, které jsou obklopené dospělými, kteří užívají velké množství znaků, tak i slyšící děti si z viděných znaků **vybírají znaky**, které jsou schopny produkovat a také ty, které cítí, že potřebují“¹⁵³ (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 37).

Znaky/gesta by měly označovat **činnosti, vlastnosti a věci, které se bezprostředně týkají zájmů dětí** – oblíbené věci, činnosti, osoby a denních činností dítěte, jako jsou rituální aktivity – jídlo, spánek, osobní hygiena apod. (Baby Signs Institute, 2008, 1. hodina). Také je výhodné užívat znaky/gesta pro **často užívaná slova**. Zásadně se užívají znaky pouze pro slova, která děti **neumí vyslovit**. Důvodem pro to je fakt, že děti jakmile ovládají příslušná slova, znaky/gesta přestávají užívat, dítě by si daný znak pravděpodobně neosvojilo a bylo by to zbytečné plýtvání jeho snahy, která by se místo toho dala využít jiným způsobem, a to buď

¹⁵² Přeložila LM

¹⁵³ Přeložila LM

pro osvojení gesta/znaku, které je opravdu potřeba, nebo pro vývoj jiných dovedností, než jazykových – např. pohybových.

Vždy je nutné znak/gesto užit současně se slovem, a to proto, že užívání znaků je jakýmsi **mostem k mluvení**. „Spojením znaku/gesta se slovem se obojí navzájem posiluje. Když dítě slyší slovo a vidí znak, má možnost volit ze dvou možností komunikace místo jedné“¹⁵⁴ (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 38). Děti si zvolí ten komunikační prostředek, který jim je nejdostupnější.

Samotná výuka znaků pak vypadá následovně: Prvním a nejdůležitějším prvkem je upoutání pozornosti dítěte. Poté následuje vyslovení slova nebo věty spojené s produkcí klíčového izolovaného gesta/znaku a následné opakování gesta/znaku a slova. Vše musí být zasazeno do určité situace, ke které se slova a gesta/znaky vztahují. Důležité je, aby činnosti a věci, pro které se děti učí gesta/znaky, byly aktuálně přítomny „TADY a TEDĚ“. Proto je vhodné užívat gesta/znaky při každodenních činnostech. Také je doporučováno, užití gest/znaků na různých příkladech jedné a téže věci. Například pokud matka učí dítě znak PES, je dobré ho ukázat v přítomnosti různých psů – plyšového, živého, na obrázku. (Acredolo, Goodwyn, 2007) Důležité je také to, aby děti dostaly prostor pro to, aby mohly znak **samy produkovat**. Jinými slovy, matka by měla vyžadovat zpětnou vazbu.

Příklad situace vhodné pro výuku znaků/gest (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 38):¹⁵⁵

Matka ukazuje na ptáka letícího nad stromem: *ÓÓ, podívej, to je ptáček* (slovo+znak/gesto PTÁK)¹⁵⁶! *Vidíš toho malého ptáčka* (slovo+znak/gesto PTÁK)¹⁵⁷? *Vidíš toho ptáčka* (slovo+znak/gesto PTÁK)¹⁵⁸ *nad stromem?*

Je možné si situace také záměrně uměle vytvářet, a to v rámci písniček, básniček a her. Příklad písničky, kde lze znaky/gesta použít (Baby Signs Institute, Pracovní list pro rodiče, 2008, 3. hodina):

Koupání!

KOUPAT,¹⁵⁹ KOUPAT, KOUPÁNÍ,

jdem na KOUPÁNÍ!

Hajduli dajduli pimpili pam,

tak tenhle znak už znám!

¹⁵⁴ Přeložila LM

¹⁵⁵ Přeložila LM

¹⁵⁶ Doplnila LM

¹⁵⁷ Doplnila LM

¹⁵⁸ Doplnila LM

¹⁵⁹ Spojení slova a znaku

VYČISTÍME ZOUBEČKY,¹⁶⁰

ČISTIT ZOUBEČKY!¹⁶¹

Hajduli dajuli pimpili pam,

tak tenhle znak už znám!

KACHNA, KACHNA, KACHNIČKA

plave KACHNIČKA!

Hajduli dajuli pimpili pam,

Už tolik znaků znám!

Tato písnička by se měla užívat v adekvátní situaci, tedy při koupání. Je zde splněno, jak spojení znaku a slova, tak i jeho opakování.

Obecně můžeme říci, že matky v komunikaci pomocí těchto programů používají **podobné principy, jaké využívají neslyšící matky** pro ranou komunikaci se svými neslyšícími dětmi (podrobněji DVD Raná komunikace v neslyšící rodině, 2007), ke kterým se **připojují komunikační strategie slyšících matek slyšících dětí**. Pokud jde o podobu znaků/gest, které děti začínají produkovat, v rámci Baby Signs není důležité přesné osvojení parametrů jednotlivých znaků. Neslyšící matka dítě v této produkci opravuje (Hronová, Motejzíková, 2002).

4.1.3 Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs

Velmi častým dotazem rodičů v počátcích užívání programů zaměřených na rozvoj komunikaci prostřednictvím užití izolovaných znaků znakových jazyků, vlastních znaků nebo jednoduchých gest je, kdy dítě začne znaky/gesta užívat?

Schopnost začít znaky/ gesta užívat záleží nejen na **vývojové připravenosti**, kterou lze posoudit pomocí pravidel uvedených výše (viz kapitola Popis, principy a postupy metody BabySigns), ale také na tom **jak časté je užívání znaků**, které rodiče dítě učí a jak velký **zájem** má dítě **komunikovat**. (Acredolo, Goodwyn, 2007)

¹⁶⁰ Zdrojový materiál doporučuje užití znaku KARTÁČEK NA ZUBY

¹⁶¹ Zdrojový materiál doporučuje užití znaku KARTÁČEK NA ZUBY

Aby dítě bylo schopné produkovat znaky, musí dospět do vývojové fáze nazývané fází symbolického nebo **předpojmového myšlení** (viz kapitola Osvojování jazyka), a bylo tedy schopné chápat vztah mezi znakem/gestem a objektem, který označuje. Také musí být v takové fázi motorického vývoje, aby bylo schopné znak manuálně imitovat. A konečně, musí mít takovou paměťovou kapacitu, aby si na vše v danou chvíli vzpomnělo, ve chvíli, kdy vidí daný předmět, zvíře atd. spojit si ho s daným znakem/gestem a samo posoudit, zda je to pro něj tak důležité, aby o něm chtělo „mluvit“ (Acredolo, Goodwyn, 2009).

Každé dítě je jiné, ale obecně se dá říci, že dítě dozrává do schopnosti užít znaky/gesta mezi 9-12 měsícem věku (Acredolo, Goodwyn, 2009).¹⁶²

V rámci tohoto způsobu komunikace také dochází k produkci tzv. dvouprvkových projevů (viz kapitola Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí). Acredolová a Goodwynová uvádějí, že v rámci programu Baby Signs k tomuto jevu může docházet již ve 14 měsících věku. Ve svých výzkumech pozorovaly kombinace jak dvou znaků/gest, tak slov a znaku/gesta.

Uvádím zde několik příkladů z pozorování Acredolové a Goodwynové.^{163 164}

Kombinace znak/gesto + znak/gesto:

Ve věku 22 měsíců produkovala Portia JEŠTĚ + PÍT, v situaci, kdy chtěla vyjádřit, že slon pije podruhé ze svého žlabu.

Spojení HOTOVO + SVĚTLO produkoval v 17 měsících James, v situaci, kdy chtěl vyjádřit, že světla na vánočním stromku zhasla.

KDE + OPICE produkovala 15 měsíční Leanne k vyjádření situace v zoo, kdy se gorila v kleci chtěla ukrýt.

Kombinace znak/gesto + slovo:

15 měsíční Jacob produkoval *ještě*¹⁶⁵ + SKLUZAVKA k vyjádření, že se chce ještě jednou sklouznout na skluzavce.

V 17 měsících produkovala Vivian spojení SUŠENKA + *moje*, aby vysvětlila své kamarádce, že tato sušenka je její.

¹⁶² U neslyšících dětí se znaky začínají objevovat nejdříve v 8 a nejdéle v 16 měsících (viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči u neslyšícího dítěte). Tento zdánlivý rozdíl může být způsoben jak tím, že je těžké odlišit, co je vlastně první znak, tak vzorkem dětí, které byly ve výše zmíněných studiích pozorovány.

¹⁶³ Převzato z: Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 83

¹⁶⁴ Přeložila LM

¹⁶⁵ Mluvené slovo

Spojení ČEPICE + *táta* použil Andrew v 16 měsících, k označení cyklistické helmy, která byla jeho otce.

Jak už již bylo zmíněno, děti postupně přestávají znaky/gesto užívat, jakmile si osvojí dané slovo. V některých případech se stává, že znak/gesto přestane dítě užívat ze dne na den. Většinou je tento proces poněkud pozvolnější. Dobrým příkladem tohoto procesu je Megan a její přechod od znaku/gesta KARTÁČEK NA ZUBY k jeho mluvené podobě („toobus“):^{166 167}

13-18 měsíců: Megan užívá znak/gesto výhradně zejména v situaci, kdy je ráno se svou matkou v koupelně.

18 měsíců: Megan začíná občas produkovat něco, co zní nepřesně jako slovo, a to vždy ve spojení se znakem/gestem. Rodiče nedokáží rozpoznat, co Megan říká, ale vycházejí z produkováného znaku/gesta.

19 měsíců: Znak a slovo se stávají rovnocennými partnery, Megan je užívá společně.

20 měsíců: Megan již sebejistě užívá slovo ale, ale jen někdy.

Můžeme tedy říci, že přechod od znaků/gest ke slovům obecně vypadá takto:

1. samostatný znak
2. znak + slovo
3. samostatné slovo

Samozřejmě, že přechod k **jednoduchým slovům nastává rychleji než přechod ke slovům složitějším**. Já osobně mám zkušenost s holčičkou Christinkou, kterou rodiče naučili znak KACHNA. Se znakem vždy užili slovo *kačenka*. Z počátku užívala výhradně znak, později ke znaku připojila slovo *káka*, které pak začala užívat zcela samostatně bez znaku.

Byl ale pozorován i další jev – **návrat znaku**, když dítě slovo znalo a umělo vyslovit, ale z nějakého důvodu v danou chvíli nemohlo. Například James ve 24 měsících, který měl impozantní slovní zásobu, znovu objevil užitečnost několika znaků v situaci, kdy byl v kostele. Jiné děti, které často navštěvovaly univerzitní knihovnu spolu se svými rodiči studenty, užívaly v těchto situacích znak KNIHA, ačkoli dané slovo již několik měsíců ovládaly. I starší děti se někdy vrací k užití znaků, a to v případech, kdy se do rodiny narodí

¹⁶⁶ Převzato z Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 99

¹⁶⁷ Přeložila LM

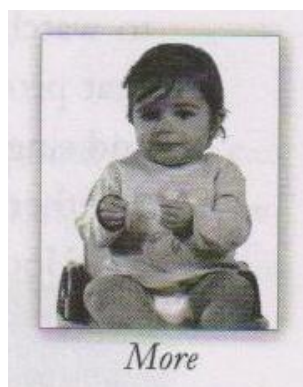
mladší sourozenec a dítě touží s rodiči, kteří i u svého druhého dítěte používají k rané komunikaci znaky a gesta, spolupracovat a pomáhat jim. (Acredolo, Goodwyn, 2009)

Jako další možnost využití programu Baby Signs navrhly autorky postup, jak pomocí programu Baby Signs mohou rodiče naučit své dítě chodit na nočník. Pro tento trénink doporučují užití znaků na obrázcích č. 15-19¹⁶⁸ v uvedeném pořadí. Jde o znaky, které jsou podle autorek součástí každodenní komunikace.

Obr. č. 15

Obr. č. 16

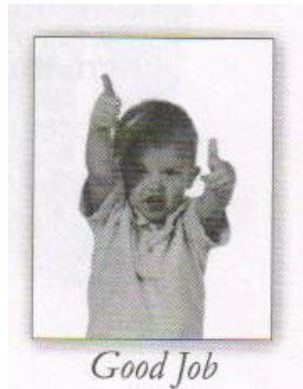
Obr. č. 17

Obr. č. 18

Obr. č. 19

Jak už již bylo zmíněno, většina programů založených na komunikaci pomocí slov a jednoduchých gest, znaků znakových jazyků nebo vlastních znaků uvádějí, že tento způsob komunikace přináší i další doprovodné přínosy, které můžeme v zásadě rozdělit do dvou hlavních kategorií:

¹⁶⁸ Zdroj: Acredolo, Goodwyn, 2009, s.

Přínosy dle Acredolové a Goodwynové:¹⁶⁹

Společenské a emoční přínosy:

Odbourání frustrace: Pomocí znaků a gest mohou děti vyjadřovat své potřeby, což poskytuje rodičům možnost rychlé a adekvátní reakce. Příkladem takové správné reakce je zkušenost paní na hlídání (uživatelky Baby Signs): Uložila 15 měsíční Grace do její postýlky. Po chvíli uslyšela pláč, šla tedy za Grace do pokoje. Když přišla do pokoje, Grace začala produkovat znak DEKA, pak otočila dlaně vzhůru a pokrčila rameny ve významu KDE JE? Paní na hlídání začala deku hledat a zanedlouho ji našla zastrčenou za postýlkou... (Acredolo, Goodwyn, 2007).¹⁷⁰

Pomáhá dětem podělit se se svými blízkými o svůj svět: Ačkoli děti ještě nemohou mluvit, o věcech kolem sebe přemýšlí a dokonce si je pamatují. Rodiče by často rádi věděli, o čem jejich dítě zrovna přemýšlí. Komunikace pomocí metod využívajících znaky a gesta, poskytuje dítěti prostředek pro sdělení toho, co zrovna objevilo: „Malá Abby byla s rodiči na návštěvě u své sestřenice. Rodiče jí dali přenosnou postýlku do pokoje její čtyřleté sestřenice. Otec Abby uložil a zhasl světlo. Najednou zaslechl, jak Abby s nadšením vyjekla. Otec se vrátil do pokoje a viděl, jak Abby produkuje znak HVĚZDA. Nejdříve žádné hvězdy neviděl, ale potom si všiml, že na stropě jsou hvězdy, které ve tmě září. „Máš pravdu, Abby, tady je spousta hvězdiček.“ Abby měla radost, že mohla otci říct, co objevila“¹⁷¹ (Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 36).

Posílení pouta mezi rodiči a dětmi: Výzkumy ukázaly, že hlavním faktorem, který odpovídá, jak bezpečně se dítě cítí a jak se cítí být milováno ve vztahu k rodičům, je počet pozitivních reakcí v poměru k negativním reakcím s rodiči. Tento poměr ovlivňuje několik faktorů: Jedním z faktorů je závislost dítěte na rodičích, kteří musí poznat, co jejich dítě v dané chvíli potřebuje a v čas jeho potřebu uspokojit. Batolata milují ty, se kterými mohou prožívat příjemné chvíle. Pomocí znaků a gest dítě dokáže rodičům říci, co zrovna objevilo, jestli jsou veselé, smutné, nebo vystrašené. Tím, že s rodiči sdílí svůj svět, jejich pouto se posiluje. (Acredolo, Goodwyn, 2007):

„Třinácti měsíční Bryce měl často v noci problémy se spánkem. Jednou ráno ještě před úsvitem se probudil a začal plakat. Brycův otec neochotně vstal z postele a šel jako obvykle Bryca utiшит, což nikdy nebylo lehké. Norm si myslel, že když změní prostředí, tak to možná

¹⁶⁹ Není-li uvedeno jinak, zpracováno dle: Acredolo Goodwyn, 2007, Acredolo Goodwyn, 2009; Baby Signs Institute, Pracovní list pro rodiče, 2008, 1. hodina, www.babysigns.com; www.babysigns.cz

¹⁷⁰ Zkrátila a upravila LM

¹⁷¹ Zkrátila a upravila LM

pomůže. Vyndal tedy Bryca z postýlky a sedl si s ním na verandu. Bryce zpozoroval slunce vykukující nad horizontem. Stále plakal, podíval se na svého otce a rychle pohyboval prsty – produkoval znak pro světlo. Norm pookřál a objal Bryca. „Správně Brycie. Slunce vychází a dává nám světlo.“ Tento okamžik si Norm pamatuje jako jeden z jeho nejoblíbenějších zážitků se synem¹⁷² (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 5).

Umožňuje poznat, jak jsou děti chytré: Již bylo poznáno, že dětská mysl obsahuje obrovské množství kognitivních procesů již od narození. „Ve věku od 9 do 12 měsíců jsou děti v kontaktu s mnoha věcmi, o kterých by chtěly mluvit, ale musí s tím počkat do věku 19-20 měsíců na slova, která jim to umožní“¹⁷³ (Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 7). Díky podobným komunikačním programům jako je Baby Signs, dokáží rodiče poznat, čeho všeho si jejich děti všímají, čemu rozumí a co všechno si o okolním světě pamatují:

„Dovolte mi, podělit se o zkušenost s našimi novými leporely -"V zoo" a "Venku". Petříkovi je přinesl Ježíšek, jak jinak. Dostal i jiné knížky, ale druhý den večer si vzal zrovna tuhle "v zoo" a šel si s ní sednout do svého oblíbeného křesla. Se zaujetím si dlouho prohlížel jednotlivé stránky, až narazil na žirafu, zavolal na mě: "mamaaaa" a ukázal znak pro žirafu. Sám, protože už jsme se jej učili. Pak ale přidal ještě znak pro krtečka. A po chvíli ještě znak pro vodu. A ještě znak pro pomoc. Nejdříve jsem vůbec nechápala. Když to ukazoval stále dokola, pochopila jsem. Vzpomněl si totiž na díl z krtečka, kde krtek hloubí studnu, aby našel vodu, no a žirafa mu pomáhala s kýbly písku ze studny. Tak si krásně spojil žirafu z leporela s pohádkou o krtečkovi“¹⁷⁴ (Batoláček 2, leden 2009).

„Elence byly asi 2 roky, když se tahle příhoda stala. V té době uměla říct asi 30 slov a k tomu asi 50 znaků. Ráda si prohlížela knížku O třech prasátkách. A jak víte, po té co se prasátka odstěhovala, začal je vlk hledat a nakonec je v novém domově vyčenichal. Nicméně nejprve prasátka ze své skrýše pozoroval. Na obrázku je v této chvíli jen jeho skrýš – černá a jsou vidět jen žluté oči. Nic jiného z vlka vidět není. A dcerka vždycky v této chvíli začala znakovat „pes“ a ukazovala na ten černý flek se žlutýma očima! Nejprve jsem si myslela, že manžel či babička jí řekli, že se jedná o vlka (pro ni psa), ale byli stejně překvapení jako já. Bylo to pro mě až neuvěřitelné zjištění, že takhle malé dítě dokáže najít souvislosti se schovaným vlkem na obrázku a těma vykukujícíma očima. Dokonce musím přiznat, že jsem si do té doby ani nevšimla, že tam ten vlk je schovaný“ (Batoláček 4, duben 2009).

„Moje dcera Agáta má od narození velký zájem o našeho velkého psa Edu. Bez znakování by mi, ale nikdy nedokázala dát už v osmi měsících najevo, že vnímá i to, jak

¹⁷² Přeložila LM

¹⁷³ Přeložila LM

¹⁷⁴ Zkrátila a upravila LM

našemu psovi cinká psí známka na obojku. Ležely jsme jednoho rána ještě v posteli a v tom obě slyšíme z povzdálí, jak se Eda oklepal a při tom mu zacinkala psí známka na obojku. Agáta mi okamžitě pomocí znaku hlásila, že to byl náš Eda. Bylo to pro mne opravdu nádherné zjištění, že si umí přiřadit i zvuk k našemu čtyřnohému miláčkovi. Nikdy by mě to nenapadlo¹⁷⁵ (Batoláček 2, leden 2009).

Posílení dětské sebedůvěry: „U dospělých, stejně jako u dětí, stojí na počátku pocitu sebedůvěry požitky úspěchu v rámci aktivit, které pro ně mají osobní význam... Reakce lidí, na nichž nám záleží, jsou často nejlepším důkazem našeho úspěchu“ (Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 42). Děti užívající ke komunikaci znaky a gesta, pociťují úspěch, kdykoli produkuje znak, a lidé, na kterých jim záleží, jim porozumí. „Důležitost, kterou děti pocítí v okamžiku, kdy svoje sdělení předají, je zřejmá z úsměvu, který se jim objeví na tváři. S rostoucím počtem takovýchto zážitků sílí i pocit sebedůvěry“ (Acredolo, Goodwyn, 2007, s. 42).

Jazykové a kognitivní přínosy

Děti dříve mluví: v rámci svých výzkumů Acredolová a Goodwynová zaznamenaly, že děti, které užívaly ke komunikaci program Baby Signs, uměly v průměru o 50 slov více, než jejich vrstevníci kolem věku 2 let. Ve 3 letech děti užívající znaky a gesta mluvily a rozuměly slovům tak, jak je typické pro děti ve věku 4 let. (Goodwyn, Acredolo, Brown, 2000) Jako vysvětlení se uvádí tyto možnosti.¹⁷⁶

Děti přicházejí na svět s 100- 200 miliardami neuronů, ale bez trilionů neurologických spojení. Tato spojení a neurony samotné umožňují uspořádat myšlenky, chápat vztahy mezi věcmi, pamatovat si minulé zkušenosti a jevy a ovládat jazyk. Existence spojení mezi neurony a přetrvávání této existence je závislé na zkušenostech dětí i okolním světem. Časté střetávání dětí s myšlenky povzbuzujícími objekty, událostmi a problémy, umožňuje vytvoření mnoha spojení mezi neurony a jejich upevnění. Tyto obecné principy jsou důležité pro užívání znaků a gest a pro učení se mluvit. Vždy, když dítě úspěšně užije znak/gesto, nastane v mozku změna. Schéma v mozku, které mluvení vyžaduje, se rozvíjí spolu s jazykovou zkušeností dětí. Znaky/gesta umožňují dětem začít tyto procesy dříve, tím vývoj tohoto schéma vede jednoznačně k strmému startu. (Acredolo, Goodwyn, 2009)

Něž děti začnou chodit, učí se lézt, stejně tak užívání znaků a gest poskytuje vývojově přiměřený způsob komunikace před tím, než umí mluvit. Jakmile se naučí chodit, nelezou dlouho, protože chůze jim poskytuje větší svobodu, než lezení. Stejně jako se vyvíjí mysl

¹⁷⁵ Zkrátila LM

¹⁷⁶ Převzato z Acredolo, Goodwyn, 2009, s. 8, přeložila, upravila a zkrátila LM

a tělo dětí, dochází ke změně k mluvení jako komplexnějšímu přenosu myšlenek a delších a složitějších vět. Užívání znaků a gest poskytuje most, který pomáhá přechodu mezi obdobími bez jazyka k období znalosti jazyka.

Zkušenost s užíváním znaků a gest učí děti, jak jazyk pracuje. Tím, že se dětem poskytnou symboly pro věci, vyjádření potřeb, popisu pocitů, vytváří se mentální rámec, který umožňuje začlenit slova, jakmile jsou řečové orgány tak vyvinuté, že umožňují vyslovovat slova.

Je známo, že pro osvojování jazyka a řeči je důležité stimulační prostředí. Užitím programu Baby Signs a dalších podobných programů se dětem poskytuje zkušenost s více slovy a větami k tématu, které je zaujalo. Tím je poskytnuta bohatá interpersonální konverzace, která přináší rychlejší vývoj jazyka.

Zvýšení IQ: Ve studii **The Longterm Impact of Symbolic Gesturing During Infancy on IQ at Age 8** Acredolová a Goodwynová porovnávaly děti, které v rámci jejich dřívějšího výzkumu (viz kapitola Slyšící děti vystavené zvýšené produkci gest) byly rozděleny do skupin NG (skupina nebyla vystavena žádnému tréninku), VT (skupina vystavená zvýšenému slovnímu tréninku), GT (skupina vystavována produkci znaků/gest). Tyto děti ve věku 8 let byly podrobeny testům WISC-III¹⁷⁷. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 11.

Tab. č. 11¹⁷⁸

Velikost IQ u dětí ve věku 8 let (GT, NC) a procentuální zastoupení			
Skupina	Celkové IQ	Verbální IQ*	Performační IQ**
GT (19 dětí)	114 (75%)	116 (75%)	109 (70%)
NC (24 dětí)	102 (53%)	103 (55%)	101 (52%)

=Verbální část, která měří slovní nadání dítěte. Dotýká se více získaného rozumového nadání a je více závislá na kvalitě výchovného prostředí, informovanosti a zkušenostech, rozvoji řeči a vzdělání.“ (Bevilacquaová, 2006)

**=Názorová (perforační) část, která je zaměřená na vrozené rozumové nadání dítěte, méně závisí na minulých zkušenostech, podnětnosti a sociokulturní úrovni prostředí. Je závislá na kvalitě zrakového vnímání, vizuomotorické koordinace, manuální zručnosti a schopnosti řešit praktické úkoly a využívat při tom nově získané zkušenosti.
(Bevilacquaová, 2006)

Jak je z výše uvedené tabulky vidět, výsledky studie ukazují, že děti, které v minulosti prošly komunikačním programem Baby Signs měly zřetelně vyšší hodnoty, než děti které

¹⁷⁷ Wechsler Scale for Children,

¹⁷⁸ Převzato z: Acredolo, Goodwyn, 2000; přeložila LM

tímto programem neprošly. Právě tento přínos často vede skeptik\ k pochybnostem: J. C. T. Johnston, A. Durieux-Smith a K. Bloomová ve své studii *Teaching gestural signs to infants to advance child development: review of evidence* hodnotí aktuálně dostupné studie, které se zabývají efektivností užívání znaků a gest v předřečovém období u slyšících dětí. Jednou z hodnocených studií je výše uvedená studie (The Longterm Impact of Symbolic Gesturing During Infancy on IQ at Age 8) zaměřená na zvyšování IQ pomocí Baby Signs. Johnston, Durieux-Smith a Bloomová poukazují na několik nedostatků této studie: Skupina **VT byla z neznámých důvodů z měření IQ vynechána**. Dále podotýkají, že průzkum byl veden na mnohem menší části respondentů, než se zúčastnilo dřívějšího výzkumu (GT – 19 z původních 32; NC – 24 z původních 39). Nikde zde také není uvedeno, **zda GT skupina byla zvýhodněna již od začátku** a zda nějaká z forem tréninku (pomocí znaků/gest nebo slov) je odpovědná za rozdíly ve stavu IQ v 8 letech, nebo zda bylo kognitivní zvýhodnění způsobeno tréninkem obecně. Protože byl vliv na jazykové výsledky proměnlivý a krátkodobý, vývojová cesta od učení znaků/gest a jejich používání v dětství ke vzrůstajícímu IQ ve věku 8 let zůstává neprokázána.

Nelze tedy vyloučit, že **děti v GT skupině se již od začátku lišily od dětí v NC skupině** ve faktorech jako je interakce mezi rodičem a dítětem nebo stupněm vzdělání rodičů, které nebyly brány v úvahu a jsou důležité pro jazykový a kognitivní vývoj. Acredolová a Goodwynová také neuvedly, žádný popis náboru respondentů. Rozdíly ve výše zmíněných faktorech se mohly ve skupinách objevit a mohly ovlivnit výsledky studie.

4.1.4 Specifika Baby Signs v českém prostředí

Do České republiky se metoda Baby Signs dostala **v roce 2007** prostřednictvím Michaely Tilton, která se s touto metodou seznámila v Americe a užívala ji se svou dcerou Sofií. Michaela Tilton navázala spolupráci s autorkami programu a dohodla se na výhradním zastoupení Baby Signs v České a Slovenské republice. Poté nastal výběr a překlad materiálů a hledání lektorů. **Od ledna roku 2008** se za pomoci vyškolených lektorek¹⁷⁹ konají

¹⁷⁹ „Vyškolených a certifikovaných lektorek pro ČR a SR bude na začátku dubna 2010 cca 130. Certifikace probíhá formou dvoudenního školení, a je nutné předem nastudovat cca 200 stránkový manuál. Certifikace je ukončena písemným testem (Kopřivová, e-mail z 21. 3. 2010 - ředitelka distribuční sítě Baby Signs). Lektorky musí prokázat „odbornou znalost v oblasti vývoje verbální a neverbální komunikace dětí a složit mezinárodně platnou certifikační zkoušku připravenou doktorkami Acredolo a Goodwyn“ (Kopřivová, e-mail z 21. 3. 2010).

Semináře Baby Signs pro rodiče. V říjnu 2008 k nim přibýly Kurzy pro děti Znakujeme se zpěvem a hrou. (www.babysigns.com)

Struktura seminářů¹⁸⁰

1) Seminář pro rodiče

Seminář je dvouhodinový. Obsah semináře:

Rodiče obdrží informace o tom, co je potřeba do začátku k tomu, aby mohli Baby Signs užívat: jak poznat, kdy je pro batole nejvhodnější čas začít, jak Baby Signs učit, jak probíhá vývoj komunikace a jak rozpoznat známky pokroku. Rodiče se také naučí prvních 16 znaků a shlédnou krátká instruktážní videa, která ukazují, jak znakování v praxi vypadá. Navzájem se seznámí s jinými rodiči, kteří se znakováním začínají.

Rodiče obdrží Kompletní sadu materiálů obsahující knihu a DVD pro rodiče, 4 malá leporela pro děti, video pro děti a přehled znaků nebo jen základní materiály, které obsahují pracovní sešit pro rodiče (20 stran A4 se základními informacemi o znakování a pracovními listy) a praktický přehled znaků.

V semináři, kterého jsem se účastnila, **jsem postrádala informace o pravidlech, která je nutné dodržovat v případě tohoto způsobu komunikace.** Například, že je důležitý oční kontakt, nebo také, že věci, o kterých matka mluví a zároveň k nim produkuje znaky, by měly být v zorném poli dítěte, atd.

2) Kurzy pro děti a rodiče - Znakujeme se zpěvem a hrou¹⁸¹

Kurzy jsou vhodné pro děti od **6 měsíců do 3 let**, probíhají jednou týdně po dobu 6 týdnů. Jedna lekce trvá přibližně 60 minut. Obsah kurzu:

Rodiče dostanou praktické rady, jak rozvíjet komunikační, kognitivní a motorické schopnosti dětí. Také si mohou navzájem vyměnit zkušenosti s ostatními účastníky.

Děti hrají společně hry, učí se písničky a seznámí se s medvídkem BeeBo, který je v každém kurzu navštíví a pomůže jim učit se znaky.

Každý kurz má jiné téma vybrané z běžného života: např. „při jídle“ nebo „v parku“ a pomůže dětem osvojit si znaky z těchto témat.

Kurzu pro děti se zpěvem a hrou jsem se také zúčastnila. Nevím, zda to byla shoda náhod, ale kurzů se dle mého názoru účastnily děti, které byly **příliš malé**. Cílem kurzu bylo naučit děti znaky v rámci písničky. Lektorka produkovala znaky prostřednictvím medvídky

¹⁸⁰ Zdroj: www.babysigns.cz

¹⁸¹ Zdroj: babysigns.cz

Beebo, který zajímal malé děti víc, než znaky, které produkoval. Neustále na něj dorážely a tahaly ho různé části těla. Děti byly také rozptýleny velkým množstvím hraček, které se v herně vyskytovaly a primárně s produkovánými znaky vůbec nesouvisely. Nebyly schopné (a to také kvůli svému věku) udržet pozornost a sledovat znaky, které se rychle střídaly.

V Současné době se semináře a kurzy Baby Signs konají v těchto městech: České Budějovice, Strakonice, Brno, Hodonín, Karlovy Vary, Hradec Králové, Liberec, Jablonec nad Jizerou, Frýdek-Místek, Ostrava, Ostrava-Zábřeh, Bohumín, Karviná, Olomouc, Pardubice, Plzeň, Praha, Beroun, Dobříš, Kladno, Poděbrady, Příbram, Říčany u Prahy, Benešov nad Ploučnicí, Děčín, Chomutov, Most, Ústí nad Labem, Teplice, Zlín, Fryšták, Uherské Hradiště (www.babysigns.cz)

Od roku 2009 se v prostředí České republiky program Baby Signs užívá i pro **výuku angličtiny** pro děti ve věku od 6 do 36 měsíců v rámci programu Go Kids! Výchova s láskou a rozumem. Znaky Programu Baby Signs se používají zejména v prvním typu kurzu Go Kids English for Babies pro děti ve věku 6-18 měsíců.

„Při kurzech vedených jen v angličtině se děti učí vyjadřovat jednotlivé výrazy pomocí znaků. Znakování dětem pomůže dorozumět se dříve, než se naučí mluvit, a tím podpoří zájem o komunikaci jako takovou a vytvoří most mezi jazyky, které děti učíme. Už v tomto raném věku pochopí, že jeden výraz, který vyjádří znakem, je také možné vyjádřit pomocí různých zvuků (slov ve více jazycích)...Pomocí znaků děti dokáží ukázat, že rozumí anglickým výrazům.“ (www.gokids.cz)

„Go Kids English je založena na metodě, která učí děti angličtině tak, jako by to byla jejich mateřština. Tedy přirozeně zábavnou formou při hrách a písničkách.“ (www.gokids.cz)

Písničky a básničky, které se na kurzech Go Kids English for Babies užívají, vychází ze stejných principů jako básničky programu Baby Signs v češtině:

Básnička - Ten little monkeys¹⁸²

Ten 10 little MONKEYS,
Jumping on the bed.
One fell off and bumped his HEAD.
MAMA called the doctor,
And the doctor said,
"NO more MONKEYS,
Jumping on the bed."

¹⁸² Převzato z: Batoláček, únor 2010

Slova napsaná velkými písmeny se vyslovují spolu s artikulací znaků/gest. Uvádí se, že tato básnička je vhodná pro použití před spaním.

Uvádím zde příklad **zkušenost rodičů s tímto způsobem výuky**.¹⁸³

„Když jsem dceři, která od 8 měsíců znakuje, pustila doma první den DVD se znakováním v angličtině, rozhodně jsem nečekala ihned nějaké výsledky. Hned druhý den po jejím prvním zhlédnutí DVD, jsem ho pustila znovu. Adinka seděla v ohrádce zády k televizi a na pohádku se už nedívala, byla zaujatá hrou s kostkami. Najednou uslyšela, jak se opičky loučí s dětmi slovy bye bye a Adinka naprosto přirozeně pustila kostky, zamávala, otočila se na opičky a řekla baj baj! Nevěřila jsem vlastním očím, řekla jsem jí anglicky další slovo a ona ho zaznakovala! Z 6 znaků z prvního DVD uměla hned druhý den 3! Bylo jí 14 měsíců....“

Z dostupných zdrojů nebylo možné zjistit, zda se Baby Signs v zemi svého původu užívá také k výuce cizího jazyka (v USA lze také zakoupit sadu materiálů ve španělštině, to nám ale nic neříká o tom, zda je španělština pomocí Baby Signs vyučována).

Mohli bychom předpokládat, že v Českém prostředí budou rozdíly ohledně formy znaků/gest. Touto otázkou se budu zabývat později. Rozdíl je také patrný v dostupnosti materiálů, které tento program využívá. V českém překladu je dostupná pouze malá část materiálu. Materiály dostupné v americkém prostředí (viz příloha II.) lze rozdělit do několika skupin: knihy, DVD, sady, pomocné kartičky se znaky, materiály zaměřené na trénink chození na nočník, sady pro lektory. Na obrázcích č. 20-31 jsou uvedeny **české materiály**. Ve Spojených státech amerických je také nabízen větší počet kurzů (viz tabulka č. 12).

¹⁸³ Zdroj: www.gokids.cz

Tab. č. 12

Kurzy a semináře Baby Signs	
ČR*	USA**
Seminář pro rodiče	Baby Signs Parent Workshop
Kurzy pro děti a rodiče:	Sign, Say & Play Classes
Znakujeme se zpěvem a hrou	
Pobytové kurzy	_____
_____	More Sign, Say & Play Classes
Školení center	The Baby Signs Early Childhood Educator (ECE) Training
_____	The Baby Signs Nanny Certification Program
Certifikační program pro instruktory	Instructor program
_____	Consultant program
_____	Affiliate program
Go Kids! English	_____
*Zdroj: www.babysigns.cz	
**Zdroj: www.babysigns.cz	

Materiály dostupné v České republice¹⁸⁴

Obr. č. 20

Česká verze Kompletní sady materiálů pro začátečníky, která obsahuje Průvodce pro rodiče programem Baby Signs, DVD videoslovník se 100 znaky, 4 tematicky zaměřená Baby Signs leporela (obsahují 25 znaků týkajících se každodenních činností: U jídla, Před spaním, Koupání, Zvířátka), DVD pro děti, které obsahuje 6 znaků doporučených do začátku užívání metody a přehled znaků k rychlému nahlédnutí.

¹⁸⁴ Zdroj: www.babysigns.cz

Obr. č. 21

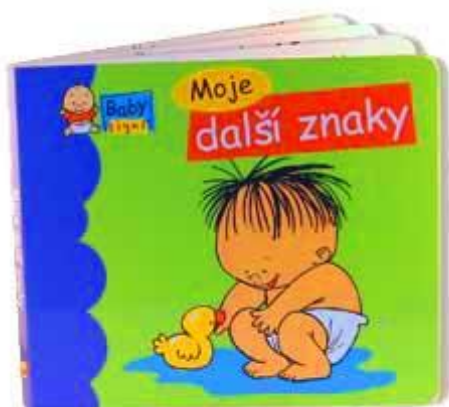
Česká verze leporela s prvními znaky: JÍST, PES, ČEPICE, KVĚTINA KOUPÁNÍ, SPÁT.

Obr. č. 22

Česká verze DVD s prvními znaky: PES, ČEPICE, KVĚTINA KOUPÁNÍ, SPÁT.

Obr. č. 23

Česká verze leporela se znaky: KNIHA, KACHNA, KOČKA, BOTY, MÍČ, JEŠTĚ.

Obr. č. 24

Česká verze laminovaného přehledu znaků obsahuje 73 znaků uspořádaných do 12 praktických témat a seznam deseti kroků k úspěchu s programem Baby Signs.

Obr. č. 25

Veršované leporelo o Kreslínkovi, který maluje zvířátka v ZOO s oblíbenými znaky zvířátek.

Obr. č. 26

Náhled leporela.

Obr. č. 27

Veršované leporelo o Číperce, co si ráda hraje venku se znaky pro věci, se kterými se děti mohou setkat venku.

Obr. č. 28

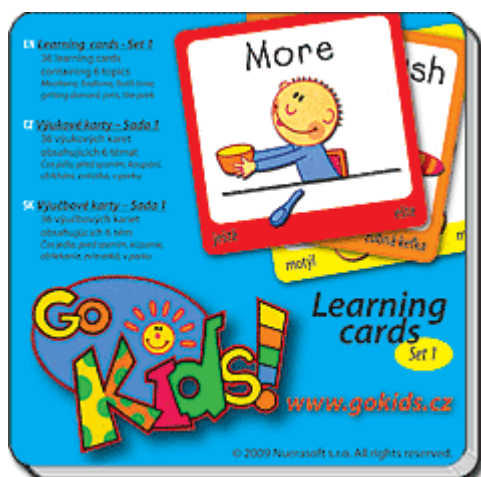
Náhled leporela.

Obr. č. 29

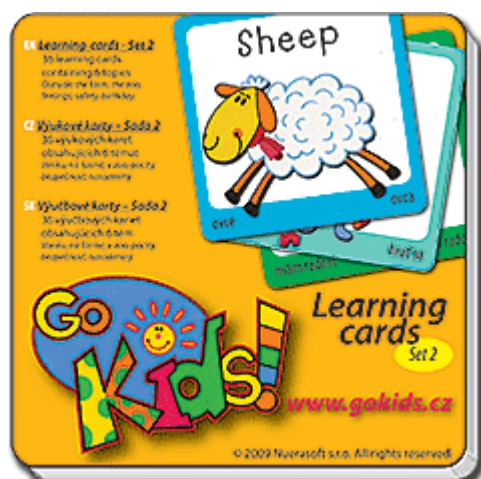
Sada materiálů Go Kids! English: 2 CD a 6 DVD s písničkami obsahují 27 jednoduchých písniček, 1x obrázková knížka s texty písniček, plyšová taštička s obrázkem medvídka BeeBo.

Obr. č. 30

36 laminovaných karet, určených k výuce angličtiny nebo pro potřeby programu Baby Signs. Témata: Jídlo, Spaním, Koupání, Oblékání, Zvířátka, V parku.

Obr. č. 31

36 laminovaných karet, určených k výuce angličtiny nebo pro potřeby programu Baby Signs. Signs. Témata: Pocity, Venku, Na farmě, Bezpečnost, V zoo, Narozeniny.

Ve všech tištěných materiálech české verze Baby Signs jsou znaky zachyceny **kreslenými obrázky**. Ty nejsou dle mého názoru zcela vyhovující v případě, že mají fungovat jako vzor pro přesnou artikulaci znaku (př. obr. č 32). Z obrázků jsou těžko čitelné tvary ruky, místa artikulace i pohyby.

Obr. č. 32

K potvrzení tohoto tvrzení jsem provedla malou sondu. Dle video slovníku Baby Signs jsem si nastudovala **40 náhodně vybraných znaků**. Jejich grafické zpracování^{185 186} (obrázky¹⁸⁷ uvedené v materiálech), jsem předložila 8 dospělým respondentům (4 muži, 4 ženy ve věku 20-50 let), kteří nemají žádné zkušenosti se znakovým jazykem, či komunikačním systémem založeným na znacích. Požádala jsem je, aby se na základě těchto obrázků pokusili znak artikulovat. Výsledky jejich produkce jsem zapisovala do záznamového archu¹⁸⁸, podle toho zda byl znak (dle videoslovníku) produkován přesně, nebo chybně. Za chybné/nepřesné artikulace byly považovány produkce, které se výrazně lišily¹⁸⁹ od artikulací znaků ve videoslovníku. Výsledky uvádím v tabulce č. 13:

¹⁸⁵ Použila jsem obrázky z materiálu Přehled znaků: Znaky Programu Baby Signs k rychlému nahlédnutí.

¹⁸⁶ Viz příloha III.

¹⁸⁷ Na obrázcích jsou tzv. Batoláci. Provázejí všemi materiály Baby Signs. Každý má vlastní povahovou charakteristiku a jméno. Tato jména jsou zdrobnělá a dle mého názoru pro děti ve věku 0-36 velmi složitá a prakticky nevyslovitelná: Čiperka, Chytrulka, Kreslínek, Notička, Smíšek. Bylo by vhodnější použít jiná jednodušší jména založená na hláskách, které děti snadněji vyslovují.

¹⁸⁸ Viz příloha IV.

¹⁸⁹ Malé nepřesnosti v pohybu byly tolerovány, např. v případě, kdy respondenti produkovaly větší pohyb, rychlejší pohyb nebo pomalejší pohyb. Odchytky od tvarů ruky a místa artikulace tolerovány nebyly.

Tab. č. 13

Respondent č.:	Artikulace (počet znaků)	
	Přesná artikulace	Chybná artikulace
1	20	20
2	22	18
3	19	21
4	10	30
5	20	20
6	20	20
7	22	18
8	19	21
Průměr	19	21
Procenta	47, 5%	52, 5%

Z výsledků uvedených v tabulce je zřejmé, že obrázky znaků uvedené v tištěných materiálech jsou jako vzor pro přesnou artikulaci znaků nevyhovující. Úspěšnost přibližně **50% v přesnosti artikulace** je opravdu málo. K obrázkům by bylo vhodné připojit slovní popis, nebo je nutné zároveň užít videoslovník.

Videoslovník se 100 znaky je jako vzor pro přesnou artikulaci znaku vyhovující. Slovník je uspořádán dle abecedy. Po kliknutí na vybraný znak se objeví video, které zachycuje artikulaci znaku. Znaky jsou artikulovány výrazně a každý znak je 2x opakován. Artikulace znaku je doprovázena zvukovou stopou, která slovně popisuje způsob artikulace znaku.

4.2 Program Znakování s miminky – vznik a vývoj

Program Znakování s miminky vznikl v českém prostředí. Autorkou tohoto programu je tlumočnice českého znakového jazyka a poradkyně v centru rané péče v oblasti vizuálně-motorických komunikačních systémů dětí se sluchovým postižením **Mgr. Terezie Vasilovčík Šustová**. Jako profesionál byla zvyklá s dětmi v období rané komunikace gesta a znaky užívat. Praxí si ověřila, že tento způsob komunikace je opravdu funkční.

Později se rozhodla tento způsob komunikace užívat se svou prvorozenou dcerou, která z počátku vytvářela vlastní gesta: POCHOVAT-ZVEDNOUT, UNAVENÁ¹⁹⁰. Rozhodla se tato gesta zařadit do běžné denní komunikace a cíleně je opakovat, čímž své dceři poskytla **pozitivní zpětnou vazbu** a „vědomí toho, že gesta jsou součástí běžné komunikace“ (Šustová, 2008, s. 14). Později začala s dcerou zapojovat cíleně i další znaky, které nabízela z vlastní iniciativy (v 8 měsících věku dcery). Dcera je opakovala téměř okamžitě, v její vlastní produkci se objevily o tři týdny později. (Šustová, 2008) Prvním osvojeným znakem byl znak pro SVĚTLO.

Cílem užití znaků v rané komunikaci, **bylo překlenout období, kdy dcera nebyla ještě schopná komunikace prostřednictvím mluvených slov**. V tomto způsobu rané komunikace používala Terezie Vasilovčík Šustová kombinaci přirozených gest, izolovaných znaků českého znakového jazyka a dalších národních znakových jazyků a znaků MZS¹⁹¹. (Šustová, 2008)

V současné době se v rámci této metody pořádají dva typy kurzů:¹⁹² Úvodní seminář a Navazující seminář.

Struktura úvodního semináře:¹⁹³

Úvodní seminář se skládá ze dvou částí. První je věnována **teorii komunikace s dětmi** (VTI) a druhá Znakování s miminky. Úvodní seminář má rozsah 3 hodiny a počet účastníků je maximálně 10. Kromě seminářů nabízených v prostorách Jedličkova ústavu v Praze jsou realizovány úvodní i navazující semináře v jiných prostorách např. v mateřském centru (i mimo Prahu) nebo formou individuální setkání.

V úvodním semináři účastníci obdrží brožuru, která shrnuje obsah semináře a další doplňující informace, základní sadu znaků pro snadný začátek znakování s miminky v podobě

¹⁹⁰ Šustová, 2008, s 14

¹⁹¹ Mezinárodní znakový systém

¹⁹² Zdroj: www.znakovanimiminky.cz

¹⁹³ Zdroj: www.znakovanimiminky.cz

magnetů. V rámci semináře je také možné si další materiály zakoupit. Jde o pracovní list s říkankou a knihu **Jak se domluvit s kojencem a batoletem aneb komunikujeme přirozenými znaky a gesty**.

Jak už již bylo zmíněno, obsah semináře je rozdělen do dvou částí. První část je věnována teorii komunikace s dětmi raného věku, která obsahuje témata: intuitivní rodičovství, předpoklady úspěšné komunikace, jak komunikaci s dětmi raného věku rozvíjet tak, aby byla komunikace úspěšná, teoretické základy, vysvětlení a praktické ukázky principů kontaktu dospělého s dítětem v komunikaci, rozbor videonahrávek interakce rodič – dítě při využití komunikace znakováním s miminky.

Druhá část je zaměřena na samotnou metodu Znakování s miminky a obsahuje tato témata: proč využívat v komunikaci s dítětem raného věku systém znakování s miminky, význam neverbální komunikace, co je znakování s miminky, co znakování s miminky rozvíjí, jak s námi kojenci a batolata vlastně komunikují, interaktivní hry - jaké znaky máme dětem nabízet a proč, systém znakování s miminky – základní informace, kdy a jak se znakováním s miminky začít, základní znaky systému znakování s miminky, videoukázky komunikace znakováním s miminky.

Struktura navazujícího semináře:¹⁹⁴

Po absolvování úvodního semináře Znakování s miminky je možné navštívit tento navazující seminář, který je zaměřen na další informace o tom, jak zapojit konkrétní znaky do každodenního života s malým dítětem. Tento seminář je zaměřen více prakticky a na hry s dítětem. Hlavním tématem navazujícího semináře je hra. Rozsah semináře jsou 3 hodiny. Účastníci obdrží tyto materiály: handouty shrnující obsah semináře a lepero s pohádkou.

Obsah navazujícího semináře se skládá z témat: důležitost hry v životě dítěte, co je hra, co vše by měla hra dítěti přinášet a rozvíjet, rozbor videoukázek - hledání důležitých prvků hry a opakování se principů komunikace, rituály a jejich důležitost pro dítě raného věku, interaktivní hry se znaky znakování s miminky, nové znaky související s denním režimem malého dítěte – tematické rozdělení, říkanky s podporou znaků znakování s miminky, pohádky s podporou znaků znakování s miminky, písničky s podporou znaků znakování s miminky.

V současné době probíhají tyto semináře pomocí vyškolených instruktorů v těchto městech: Praha, Brno, Brandýs nad Labem, Český Brod, Benátky nad Jizerou, Šumperk (www.znakovanismiminky.cz)

¹⁹⁴ Zdroj: www.znakovanismiminky.cz

Na seminářích Znakování s miminky se rodiče neučí sadu znaků, kterou by pak užívali s dětmi. Dostanou spíše určitý návod, jak znaky vybírat a hlavně, jak je vytvářet. Na semináři koluje mezi rodiči látkový sáček, ve kterém jsou různé předměty. Každý rodič si vytáhne jeden a sám se pokusí vytvořit znak, který by daný předmět vystihoval.

V navazujících seminářích je pytlík nahrazen sadou kartiček, na kterých jsou vedle názvů věcí také názvy činností, které mohou souviset s každodenními činnostmi dětí. Postup je stejný jako v případě sáčku. Rodič obdrží kartičku s názvem věci nebo činnosti a dle vlastní intuice vytvoří znak.

Dostupné materiály programu Znakování s miminky jsou na obrázcích 32-37:

Materiály metody Znakování s miminky:

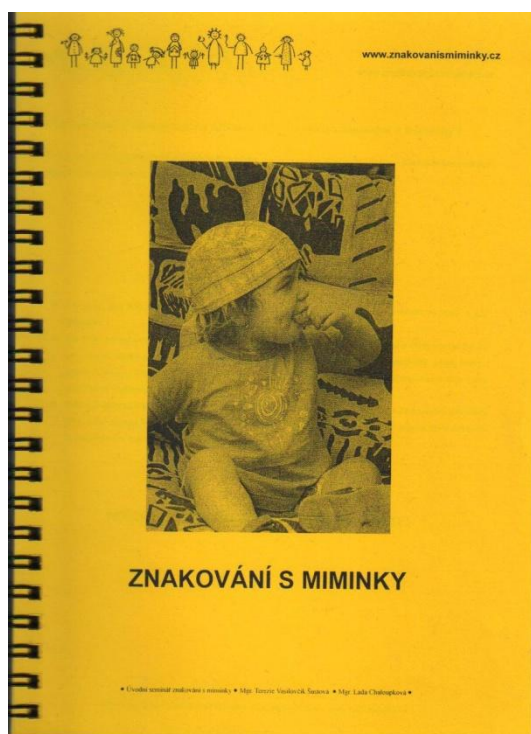
Obr. č. 32¹⁹⁵

Kniha obsahující rady a informace týkající se rané komunikace se slyšícím dítětem pomocí znaků a gest, informace o Znakování s miminky a slovníček základních znaků.

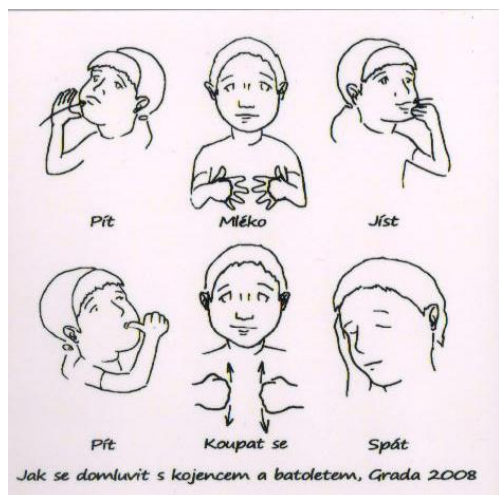
¹⁹⁵ Šustová, 2008

Obr. č. 33

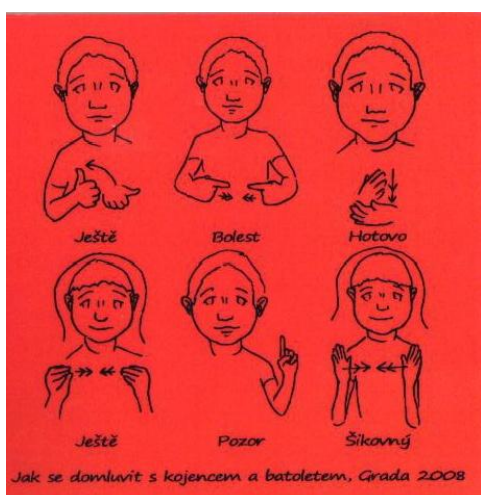
Brožura, která shrnuje obsah úvodního semináře a další doplňující informace.

Obr. č. 34

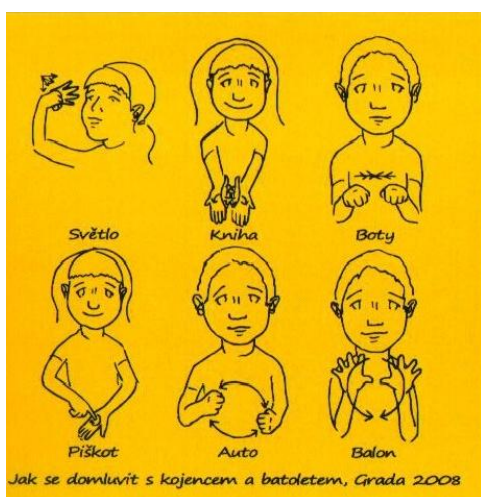
Magnet se základními znaky pro začátek užívání metody Znakování s miminky.

Obr. č. 35

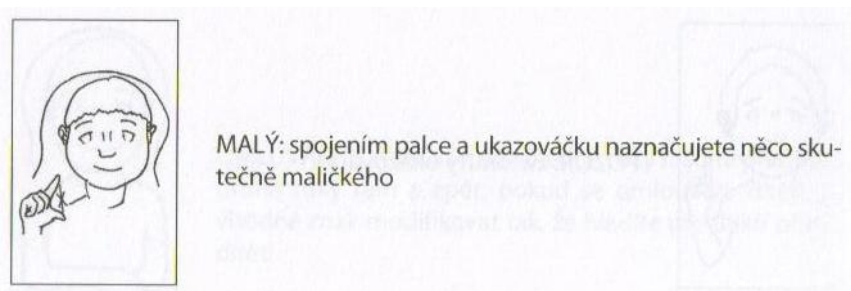
Magnet se základními znaky pro začátek užívání metody Znakování s miminky

Obr. č. 36

Magnet se základními znaky pro začátek užívání metody Znakování s miminky.

Znaky/gesta programu Znakování s miminky jsou v materiálech zachyceny pomocí kreslených obrázků. Tyto obrázky mají sloužit pouze jako inspirativní materiál pro tvorbu znaků na míru každému dítěti. Jejich zpracování je v tomto ohledu vyhovující. Tvary ruky, pohyb i místo artikulace jsou dobře rozeznatelné. V publikaci *Jak se domluvit s kojencem a batoletem* je obsažen slovník těchto znaků. Každý znak je doplněn slovním popisem (příklad viz obr. č. 37 a příloha V.).

4.2.1 Popis, principy a postupy metody Znakování s miminky

„Znakování s miminky je komplexní komunikační systém, jehož hlavním cílem je rozvoj řeči dítěte. Prostřednictvím komunikace znakování s miminky se zapojuje zrak i sluch dítěte (multisenzorický přístup)“ (Šustová, 2008, s. 28). Dochází k vizualizaci slova, dítě ho slyší a zároveň vidí, čímž dochází k lepšímu zapamatování slov a k lepší podpoře rozvoje mluvené řeči. (Šustová, 2008)

Jako první systém zmíněný v této práci, tak i program Znakování s miminky se skládá ze **dvou neoddělitelných složek** – mluveného slova a znaku nebo gesta. Znaky tohoto systému vycházejí z přirozených gest, která děti spontánně produkují. Podobou těchto gest a znaků se budu zabývat později. Systém znakování s miminky tedy podporuje tvorbu gest a vlastních znaků. Je možné se také inspirovat i jinými zdroji, ale autorka tohoto programu podotýká, že není potřeba cíleně navštěvovat jakýkoli kurz. **Znaky a gesta jsou tvořeny na míru konkrétnímu dítěti, nebo vychází z jeho produkovaných gest.** Jako příklad uvádím krátký příběh, který Terezie Vasilovčik Šustová uvádí ve své knize:

„Neměla jsem čas dojít si ke kadeřnici, aby mi ostříhala vlasy, které mi dorostly, a proto jsem si ofinu sepnula sponkou. Dorotka mě vždy dosud viděla jen prostovlasou. Když jsem vyšla z koupelny, naše jedenáctiměsíční dcera se na mě podívala, zasmála se a rukou si sáhla na vlásky nad čelem, které chytila do pěstičky jako do sponky. Od té doby používala tento znak¹⁹⁷ vždy, když někde viděla sponku do vlasů...“¹⁹⁸ (Šustová, 2008, s. 32)

Na otázku, kdy tento program začít užívat, odpovídá jeho autorka takto: „V optimálním případě by se dítě mohlo setkávat se znaky komunikačního systému znakování s miminky od svého narození. Tak by od první chvíle mělo možnost zjišťovat, že se narodilo

¹⁹⁶ Vasilovčik Šustová, 2008

¹⁹⁷ Přirozená gesta a znaky řadí T. Vasilovčik Šustová v komunikačním systému Znakování s miminky pod souhrnný název „znaky“.

¹⁹⁸ Zkrátila LM

do prostředí, které je nastaveno na vnímání jeho neverbálních projevů, že znaky mají v komunikaci vedle mluvené řeči své místo a že do chvíle, než začne ovládat svá mluvidla, může se svými nejbližšími komunikovat jemu přirozeným způsobem.“ (Šustová, 2008, s. 37) Ovšem také podotýká, že tento způsob komunikace by pro rodiče neměl být břemenem. Čím dříve se s používáním znaků v komunikaci začne, tím bude déle trvat, než je začne dítě opakovat a samo je používat (srovnání viz kapitola Popis, principy a postupy metody Baby Signs). (Šustová, 2008) Je tedy doporučováno **začít mezi 9. a 36. měsícem věku** dítěte, kdy dítě chce komunikovat, ale nemá dostatečně vyvinutá mluvidla. Čím dříve se během tohoto období začne, tím dříve se pak dostaví profity toho způsobu komunikace.

Konečné rozhodnutí, kdy znaky začít v komunikaci užívat, je přenecháno rodičům, kteří své dítě znají nejlépe, ale nabízí **návod, jak vhodnou dobu pro nabízení vlastních znaků dítěti poznat:**¹⁹⁹

- I. V 6 měsících je dítě obvykle dostatečně zralé ve všech oblastech, které je třeba při znakování ovládat na určité úrovni (pohybové dovednosti, paměť, zrak, myšlení atd.).
- II. Dítě samo používá ke komunikaci vlastní gesta (např. zvedání rukou, ukazuje na předměty, ukazuje do míst, kam chce odnést).
- III. Dítě přináší rodičům hračky nebo jiné předměty a čeká na jejich reakci. Čeká např. na to, že hračku nebo předmět rodič pojmenuje, že vysvětlí, co se s předmětem dělá, k čemu slouží.
- IV. Dítě začíná opakovat a samo používat gesta, která mu rodiče dosud nabízeli (např. mávání rukou pá pá, vrtění hlavou ne ne atp.).
- V. Dítě se začíná zajímat o obrázkové knížky, nosí je rodičům, chce si je s rodiči prohlížet, čeká, až rodiče obrázky označí – pojmenují.
- VI. Dítě se vzteká, rozčiluje a zlobí, když rodiče nerozumí tomu, co se jim snaží sdělit. Je frustrované z neúspěšné komunikace.
- VII. Dítě ještě neovládá svá mluvidla natolik, aby umělo vysvětlit všechna slova, která vyslovit chce nebo potřebuje

¹⁹⁹ Převzato z: Šustová, Chaloupová, Úvodní seminář znakování s miminky, s. 13

Šustová, 2008 uvádí **základní body pro počátky** užívání Znakování s miminky:²⁰⁰

Vnímat neverbální sdělení dítěte: Dítě doprovází své projevy pohyby rukou nebo celého těla a také mimikou. Jednou ke svému hlasovému projevu natahuje ruce směrem k rodičům (ve významu pochovej mě), natahuje ruce ke vzdáleným předmětům (ve významu podej mi to). Všechna tato pohybová sdělení mohou pomoci objasnit význam hlasového projevu dítěte.

Zvolit si znak: Vhodné je začít se znaky pro pojmy, které se týkají denních činností, protože ty se pravidelně opakují, jsou pro dítě rituálem a má je možnost vidět mnohokrát (srovnání viz kapitola Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs).

Vystavit dítě situacím, ve kterých může znak použít

Důslednost: Důležité je důsledné propojování znaků se slovními ekvivalenty.

Pozitivní reakce na snahu dítěte znaky používat: Pokud se dítě pokouší artikulovat znak, je třeba ho pochválit, i když znak vypadá jen jako obyčejné mávnutí rukou. Můžeme reagovat i jiným odpovídajícím způsobem (*ano, dám ti JEŠTĚ* nebo, *dám ti JABLKO* atp.)²⁰¹

Zapojit i další osoby blízké dítěti

Vymýšlet, upravovat, přizpůsobit: Používání znaků musí být především srozumitelné rodičům a jejich dětem. Znaky je možné podle potřeby měnit, zvláště pak v případech, pokud dítě začne používat jiný znak, než mu rodiče nabízeli – je třeba jeho volbu respektovat. Důležité je také vycházet ze znaků, které dítě používá. Pokud má dítě problém s nějakým parametrem znaku, je možné znak úplně změnit, nebo jen zjednodušit.

Trpělivost: Vývoj dítěte probíhá ve skocích. Mohou se objevit období, kdy se chuť dítěte komunikovat výrazně sníží, protože se plně věnuje například nácviku chůze či jiné dovednosti.

Stejně jako jiné podobné komunikační systémy má Znakování s miminky svá pravidla:²⁰²

1. Slovo musí být slyšet: Jak bylo již zmíněno v předešlých kapitolách, pro správný rozvoj řeči dítěte je mimo jiné důležité **stimulační prostředí**, které dítě obklopuje a ve kterém musí být dostatečné množství podnětů, aby mělo dítě možnost mluvený projev slyšet. Dítě mělo by být zvuky obklopeno. Vždy je důležité **se znakem užít i odpovídající slovo**.

²⁰⁰ Zpracováno dle: Šustová, 2008; Šustová, Chaloupová, Úvodní seminář znakování s miminky

²⁰¹ Šustová, 2008, s. 81

²⁰² Zpracováno dle: Šustová, 2008; www.znakovanismiminky.cz

2. Znak musí být vidět: Důležitý je **oční kontakt a upoutání pozornosti** dítěte rodiče musí být v zorném poli dítěte (podrobněji viz DVD Raná komunikace v neslyšící rodině, 2007), vše musí platit i obráceně, kdy je iniciátorem komunikace dítě.

3. Znak musí patřit k situaci: Znaky je nutné vždy **produkovat v nějaké konkrétní situaci**, z počátku je nejlépe vybírat takové situace, kterou si dítě může samo např. osahat nebo ochutnat a situace musí být pro dítě zajímavá (jezdit AUTEM, rozsvěcet SVĚTLO, jíst PIŠKOTY)²⁰³. Musí si uvědomit **vztahy mezi slovem a objektem a znakem a tímž objektem**. „Pokud si situaci dítě samo prožije, je pro něj mnohem snazší vytvořit odpovídající znak nebo přijmout znak nabízený někým jiným. Znak se v tomto případě také mnohem snáz upevňuje a dítě ho obvykle rychle začne používat ve správných souvislostech“ (Vasilovčik Šustová, 2008, s. 45).

4. Znaků musí být přiměřeně: Z počátku se doporučuje užívat **menší množství znaků asi 3-5** (Šustová, 2008) z toho důvodu, aby si rodiče zvykli na zapojení znaků do každodenní komunikace a na to být důslední. Později je možné užívat tolik znaků kolik rodičům a dětem vyhovuje.

Autorka také uvádí postup a **strategie při vytváření znakové zásoby**.²⁰⁴

1. Učení nového znaku

Dítě samo použije nový znak: Dítě samo užije gesto nebo jiné mimické vyjádření. Následuje pozitivní zpětná vazba rodičů: Dají najevo, že jeho vyjádření zachytili a porozuměli mu. Zpětná vazba má podobu slovního komentáře nebo spojení slovního komentáře s opakováním gesta, které dítě použilo (př. Když dítě zvedá ruce směrem k rodičům, jako odpověď rodiče natáhnou ruce k dítěti a připojí komentář: *Ty chceš pochovat? Ano, já tě pochovám. Pojď ke mně.*).²⁰⁵

Dítěti je nový znak nabízen: Musí být dodržena výše zmíněná pravidla. Očekává se reakce dítěte na znak (doširoka otevřené oči, smích, dítě může chytat rodiče za ruce, nebo ukazovat na to, o čem mluví; starší dítě bude znak pravděpodobně hned opakovat). Na reakci dítěte na znak následuje pozitivní zpětná vazba.

2. Opakování znaku v různých situacích

Znak, který se rodiče spolu s dítětem učili, je nutné opakovat. „Dítě si tak znak ukládá do paměti a učí se, že je možné ho použít v různých souvislostech“ (Šustová, 2008, s. 88),

²⁰³ Šustová, 2008, s. 45

²⁰⁴ Zpracováno dle: Šustová, 2008

²⁰⁵ Šustová, 2008, s. 87

(př. medvěd v ZOO, medvěd na obrázku, plyšový medvěd). Cílem opakování je samostatná produkce znaku dítětem.

3. Upevnění znaku, který dítě samo používá

Když dítě znak samo používá a učí se ho užívat **v různých situacích, na produkci znaku se opět reaguje jeho opakováním**. Mnoho znaků je možné dítěti nabízet pomocí říkanek a písniček. „Prostřednictvím říkanek a písniček spojených s pohybovým doprovodem rozvíjíme u dětí také vnímání rytmu a tříbíme jejich cit jazyk a hudbu“ (Šustová, 2008, s. 62). Pokud je možné předvídat, že nastane nějaký problém v komunikaci, který bude souviset se znakem převzatým s říkanky nebo z písničky, **znak je možno modifikovat, zjednodušit, nebo jinak pro potřebu komunikace upravit**. (Šustová, 2008)

Příklad znaku přejatého do běžné komunikace z písničky: „...Šli jsme s dvanáctiměsíční Dorotkou na prohlídku k lékaři a dceři jsme ráno vysvětlovali, že jdeme k „doktorovi“. Znak jsme pro slovo doktor žádný nepoužili. Když jsme maličkou dávali do kočárku, začala se pěstičkou bouchat do hrudníku. Cestou do ambulance Dorotka znak ještě několikrát zopakovala a těsně před vstupem do čekárny nám to došlo: „Doktor klepe na srdíčko...“ Jistě znáte říkanku Polámal se mraveneček...“ (Šustová, 2008, s. 63).

4. Přirozená komunikace Znakováním s miminky

Zde již nastává situace, kdy se dítě znak osvojilo, zařadilo ho do aktivní zásoby a užívá ho ve správných souvislostech a situacích. Tento jev bude pokračovat do doby, kdy se dětem natolik vyvinou mluvidla, aby mohla **plynule přejít k mluveným slovům**. V případě jednoho konkrétního znaku by rodiče měli již komunikovat mluvenou řečí, ale občas se doporučuje znak použít, aby se dítě ujistilo, že má znak v komunikaci pevné místo. (Šustová, 2008) „Dítě tedy ve finální fázi znak aktivně používá, rodiče jej používají pasivně“ (Šustová, 2008, s. 88).

Často nastává situace, kdy **dítě užije již známý znak v nové situaci** (př. Dítě uvidí v ZOO slona a ukáže znak VELKÝ)²⁰⁶. Pokud se tak stane, je nezbytné, **vztah mezi novým znakem a objektem vysvětlit**. Pokud dítěti i rodičům užití stejného znaku pro nový vyhovuje, je možné ho dále používat. Nedoporučuje se za každou cenu užívat znak nový. (Šustová, 2008)

Může nastat situace, kdy se **určitý pohyb, který znakem primárně není, začne jako znak užívat** (př. oklepání bot o sebe po návratu z pískoviště), tyto pohyby jsou přirozeně také komentovány slovy. Děti si takovéto účelové pohyby mohou osvojit a následně používat jako znak. Pro tyto znaky platí totéž, jako pro ty převzaté z písniček a básniček. Stejně je to

²⁰⁶ Šustová, 2008

i v případě, kdy si dítě může znak osvojit na základě stejně nebo podobně znějícího slova, (Šustová, 2008): „...Dorotka ukázala znak KOLO s tím, že ukazováček směřoval k zemi akopíroval tvar kaluže. Znak OKOLO, který Dorotka odvodila od znaku KOLO, používáme dosud. Na základě stejného principu si Dorotka odvodila znak pro jméno ELIŠKA. Jednoduše použila znak, který dobře ovládala: LIŠKA“ (Šustová, 2008, s. 66).

„Jednotlivé znaky komunikačního systému Znakování s miminky nelze rozdělit do kategorií slovních druhů...“ (Šustová, 2008, s. 66). V tomto systému se používá stejný znak např. pro KARTÁČEK NA ZUBY a ČISTIT ZUBY, VYSAVAČ a LUXOVAT apod., a to z toho důvodu, že předmět se používá k dané činnosti a činnost je definovaná konkrétním předmětem. (Šustová, 2008) Stejně je to i u synonym, pro která se také užívají stejné znaky.

Pokud dítě ukazuje znak jinak, než rodič (př. užije jiný tvar ruky, místo artikulace apod.), **v žádném případě se neopravuje**. Stejně jako o Baby Signs zde nejde o učení plnohodnotného jazyka, ale pouze podpůrného komunikačního systému, který má usnadňovat komunikaci v rodině s dítětem, které se ještě nemůže dostatečně vyjadřovat mluvenými slovy.

4.2.2 Výsledky, výhody a možnosti využití programu Znakování s miminky

„Dítě vnímá systém Znakování s miminky jako komplexní, používá ke svému vyjadřování jak znaky, tak slova (podle svých aktuálních možností)“ (Šustová, 2008 s. 69), a protože dítě jako součást komunikace používá znaky i mluvená slova, mohou jeho dvouslovné a později víceslovné výpovědi obsahovat jak kombinace ZNAK + SLOVO (PROSÍM + „papů“)²⁰⁷, tak i ZNAK + ZNAK (JEŠTĚ + MLÉKO)²⁰⁸, (viz kapitola Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs). V obou uvedených příkladech bylo Dorotce 13 měsíců, když tato dvouprvková spojení produkovala (srovnání viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči). Větu o třech prvcích Dorotka produkovala ve 14 měsících: ROHLÍK + NE + PIŠKOT²⁰⁹. Větu obsahující čtyři prvky produkovala Dorotka v 15 měsících: KLOUZAČKA + „máma“ + CHYTÍ + TAM²¹⁰. Zcela běžně takovéto věty používala ve 20 měsících.

²⁰⁷ Šustová, 2008, s. 69

²⁰⁸ Šustová, 2008, s. 69

²⁰⁹ Šustová, 2008, s. 69

²¹⁰ Šustová, 2008, s. 7

Postupem času v souvislosti s přirozeným vývojem řeči dítě nahradí všechny nebo zbývající znaky mluveným slovem (viz kapitola Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs).

Přínosy systému Znakování s miminky:²¹¹

Společný komunikační prostředek: Gesta a znaky poskytují prostředek pro komunikaci dětem i rodičům do doby, než je dítě schopné mluvit.

Předcházení frustraci z neúspěšné komunikace: V případě, že má dítě komunikační prostředek, kterým může sdělit, co potřebuje a rodiče mu tak rozumí, k frustraci nedochází.

Podpora přirozeného rozvoje řeči: Užívání znaků a gest podporuje rozvoj řeči jak v ohledu pasivní a aktivní slovní zásoby, tak i artikulační obratnost atd.

Schopnost samostatně se vyjádřit: Pro rodiče je snazší poznat, proč dítě pláče nebo se směje. Má prostředek, kterým to může srozumitelně sdělit.

Dítě může být iniciátorem komunikace: Dítě může samo začít rozhovor a směřovat ho podle přání.

Rodiče mohou sdílet s dětmi jejich svět.

Odhalení toho, že jsou děti chytřejší, než by se dalo čekat: Je překvapující, jaké znaky, jak rychle a v jakých dítě tyto znaky používá.

„Znakování s miminky pozitivně ovlivňuje mnoho schopností a dovedností dítěte raného věku. Má pozitivní vliv i na vztahy v rodině“ (Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář znakování s miminky, s. 11), rozvíjí tyto schopnosti:²¹²

Řeč: Díky multisenzorickému přístupu si může dítě lépe zapamatovat slova (viz kapitola Popis, principy a postupy metody Znakování s miminky). Přispívá k rozvoji aktivní i pasivní slovní zásoby. „Výzkumy dokazují, že dítě začíná používat dvouslovné věty průměrně o 6 měsíců dříve“ (Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář znakování s miminky, s. 11) v porovnání s dětmi, které podobné komunikační systémy nepoužívají.

Pohybové dovednosti: Rozvíjí hrubou motoriku celého těla i jemné motoriky rukou a mluvidel.

Myšlení.

Paměť.

Představitivost.

²¹¹ Zpracováno dle: Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář Znakování s miminky, s. 3

²¹² Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář Znakování s miminky, s. 11

Uvědomování si souvislostí.

Pozitivní vztahy v rodině: „Muži v rodině si s dětmi začínou společný čas často skutečně užívat až ve chvíli, kdy dítě mluví“ (Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář znakování s miminky, s. 11), pokud se využívá v komunikaci znaků a gest, muži se do komunikace s dítětem zapojují mnohem dříve. Při narození dalšího dítěte do rodiny nesou starší sourozenci jeho narození s nelibostí, protože veškerá pozornost, kterou mu rodiče věnovali, se musí rozdělit mezi něj a sourozence. Užívání gest a znaků může u starších sourozenců tento pocit zmírnit, protože má starší sourozenec pocit, že je pro něj důležitý, protože ho bude také učit komunikovat tímto komunikačním systémem. „Mohou mít spolu „tajnou řeč“ (Šustová, Chaloupková, Úvodní seminář znakování s miminky, s. 11).

Do programu Znakování s miminky je také možné zařadit jakékoli hry, které jsou základnou pro každé učení a jsou součástí života dětí. S ohledem na vývojovou úroveň dítěte se volí i vhodná hra za dodržení pravidel užívání Znakování s miminky, které jsem již zmínila výše.

Vhodnou hrou pro užití Znakování s miminky, kterou uvádí autorka, je běžná hra „Jak jsi veliký?“, „Pá, pá“ apod. Také je vhodné do her zapojovat i knížky pro děti. V průběhu celého dne je možné hry s použitím znaků a gest zapojit do každodenních činností jako je přebalování, konzumace jídla, svlékání a koupání:

Brambora²¹³

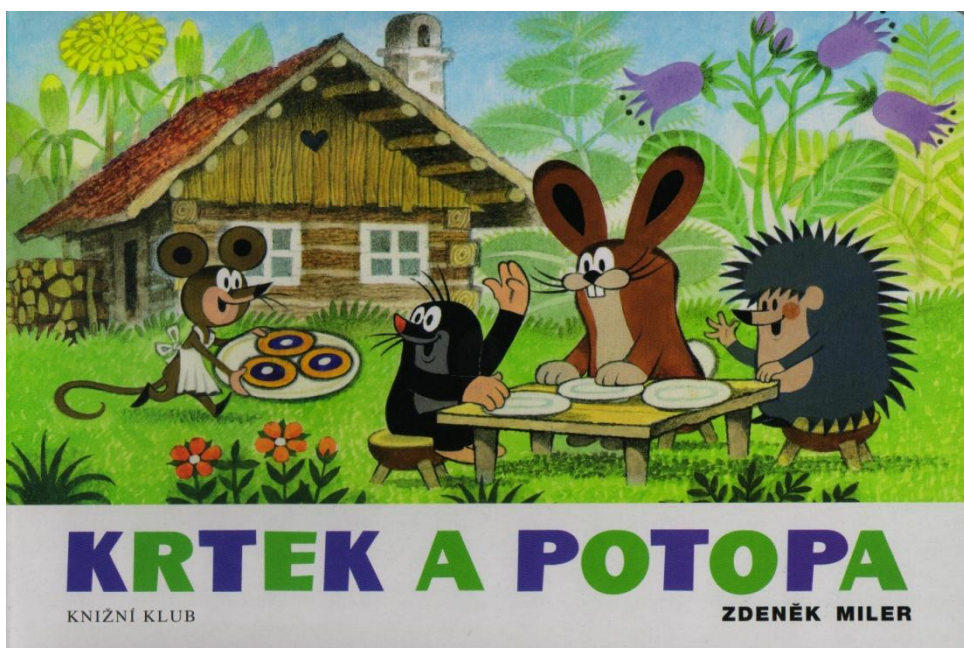
KOULELA se ze dvora,
VELIKÁNSKÁ BRAMBORA.
NEVIDĚLA, NESLYŠELA,
že už padá ZÁVORA.
Brambora se celá TŘESE,
"Kam koukáš, ty závoro?"
"Na tebe, ty bramboro.
"Kdyby tudy projel VLAK,
byl by z tebe BRAMBORÁK.

Znakování s miminky také podporuje užití hraček a knížek, které jsou běžně k dispozici na českém trhu. Jedním z takových příkladů je dětské lepoprelo Krtek a potopa

²¹³Zdroj: www.znakovanismiminky.cz

(obr. č 38-49)²¹⁴. Příběh v této knížce lze využít k vyprávění, do kterého je možné zařadit gesta a znaky. K vyprávění lze užít tyto znaky:²¹⁵ KRTEK, MYŠ, JEŽEK, ZAJÍC, DŮM, KOLÁČ, KVĚTINA, DÉŠŤ/PRŠÍ, ROZBITÝ, VODA STOUPÁ, PLAKAT, POMOC, KIAMARÁD, PRYČ, STAVĚT/POSTAVIT, PRÁCE, HOTOVO, HUDBA, RADOST/VESELÝ/OSLAVA, TRUMPETA, BASA, FLÉTNA, BUBEN. Dle individuálních potřeb každého dítěte je možné použít i další znaky, nebo jen některé.

Obr. č. 38

Znaky: KRTEK, MYŠ, ZAJÍC, DŮM, KOLÁČ, KVĚTINA

²¹⁴ Zdroj: Miler, 1990

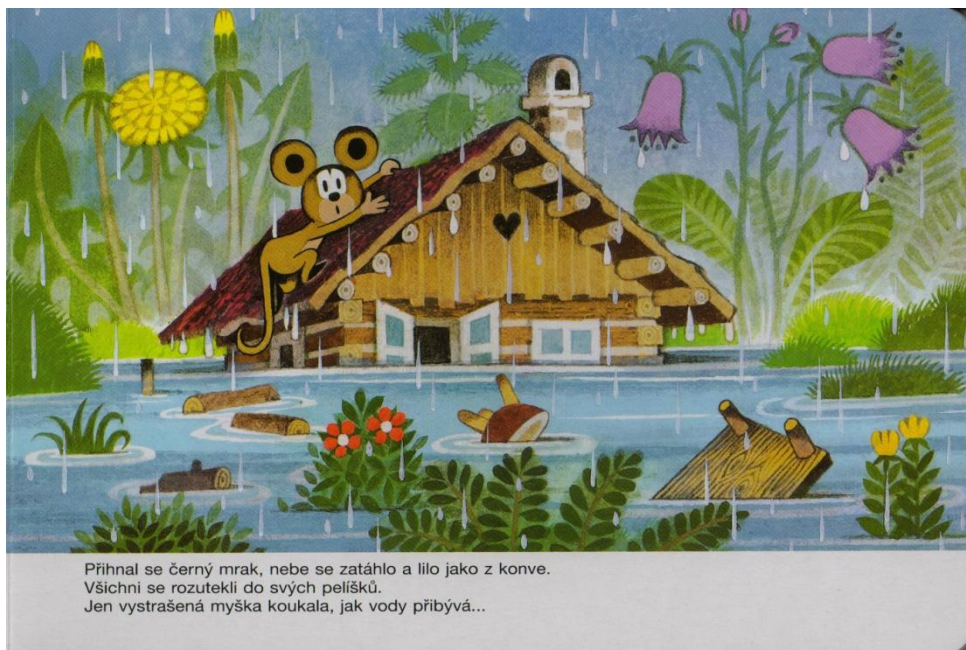
²¹⁵ Zdroj: Šustová, handout Hra – pokračující seminář pro rodiče

Obr. č. 39

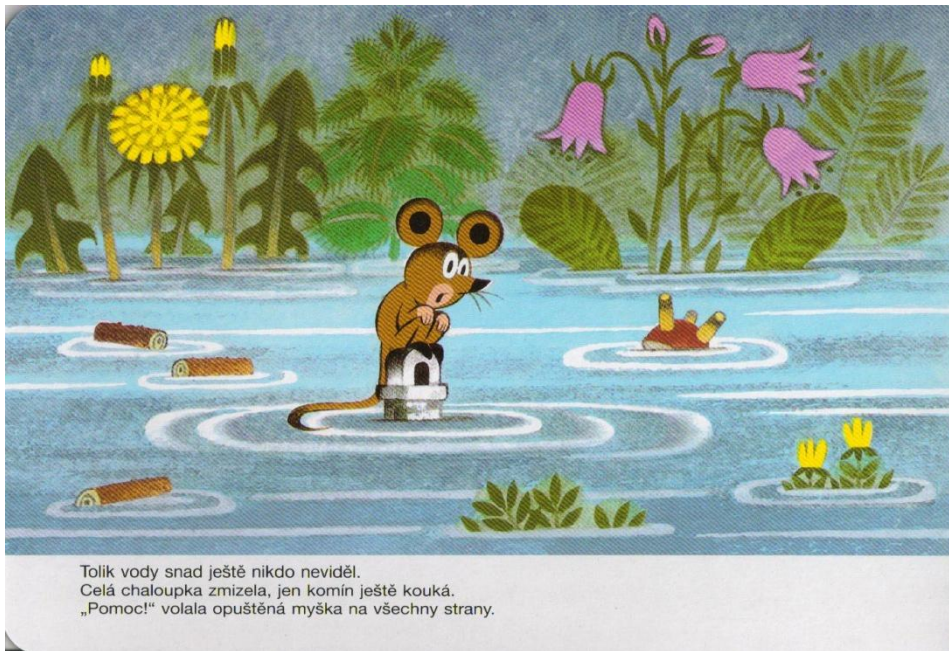
Znaky: DÉŠŤ/PRŠÍ, ROZBITÝ

Obr. č. 40

Znaky: VODA STOUPÁ

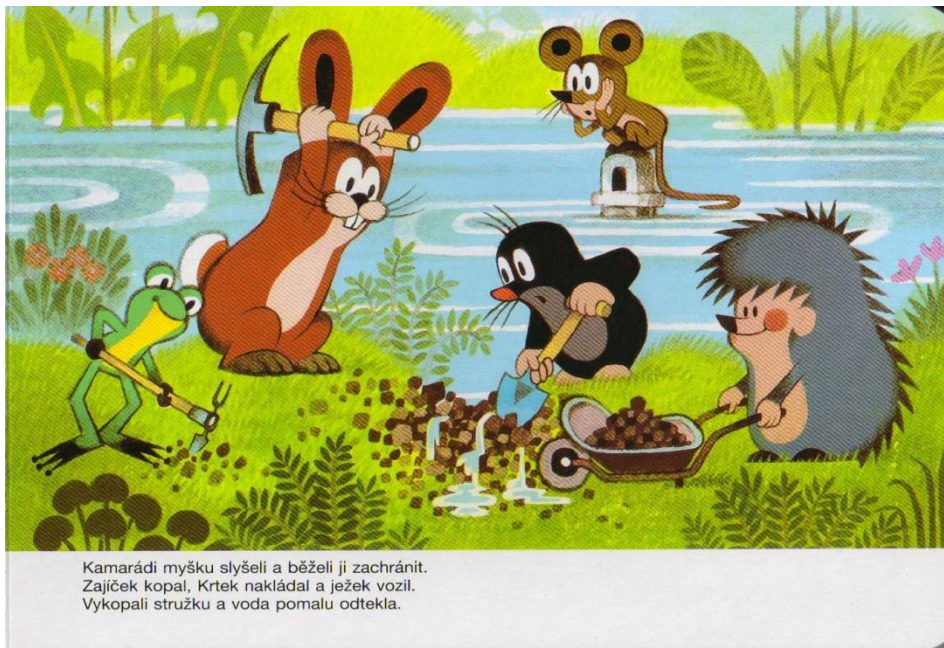
Obr. č 41

Tolik vody snad ještě nikdo neviděl.
Celá chaloupka zmizela, jen komín ještě kouká.
„Pomoc!“ volala opuštěná myška na všechny strany.

Znaky: PLAKAT

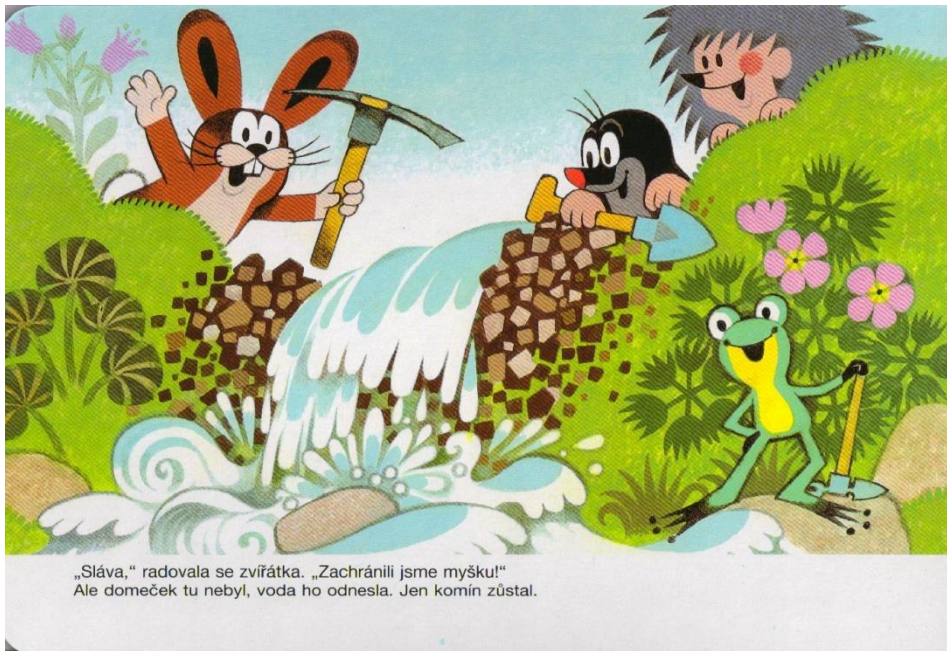
Obr. č. 42

Kamarádi myšku slyšeli a běželi ji zachránit.
Zajíček kopal, Krtek nakládal a ježek vozil.
Vykopali stružku a voda pomalu odtekla.

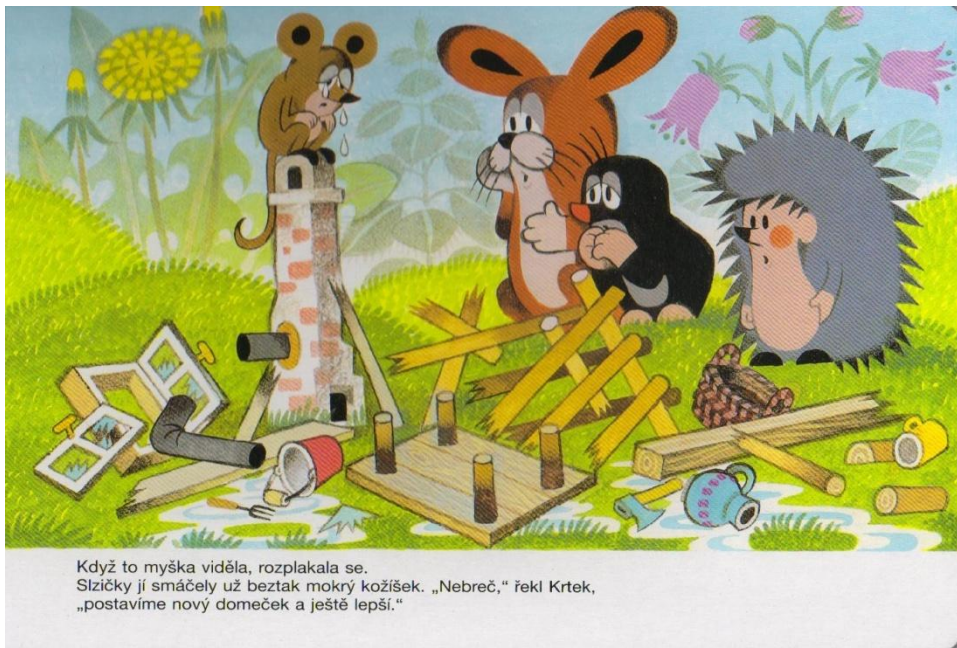
Znaky: POMOC, KAMARÁD

Obr. č. 43

Znaky: PRYČ

Obr. č. 44

Znaky: PLAKAT, ROZBITÝ

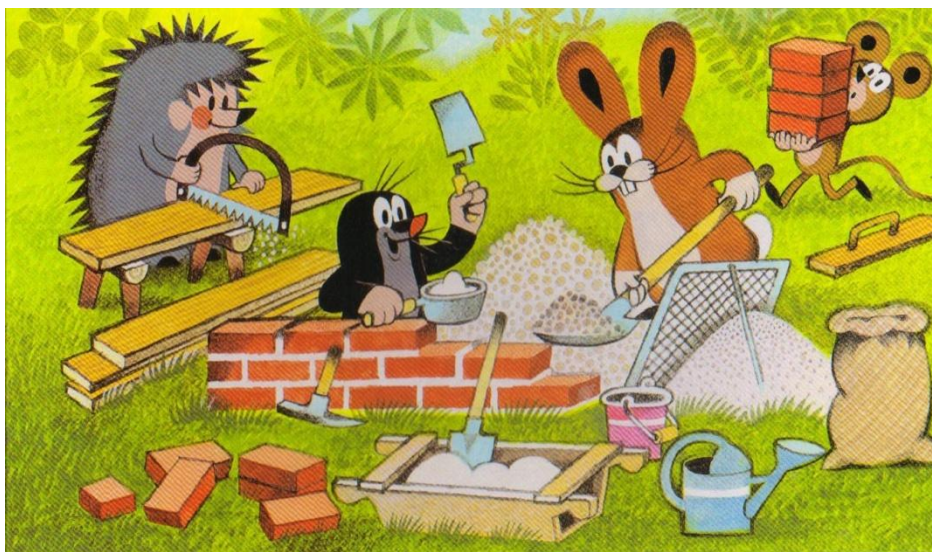
Obr. č. 45

Hned se dali s chutí do práce.
Přinesli všechno, co bylo na stavbu třeba –
písek, prkna, hřebíky, lopaty, kladívka, pilu.

Znaky: PRÁCE

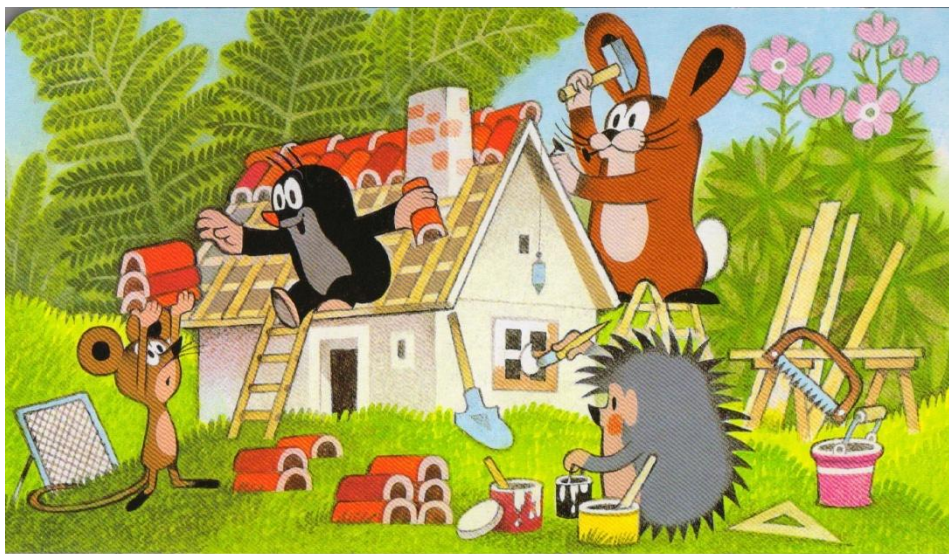
Obr. č. 46

Cihla k cihle, plác! plác! Prkno k prknu, buch! buch!
Tlapky bolí, ale vesele si zpívají a domeček roste jako z vody.

Znaky: STAVĚT/POSTAVIT

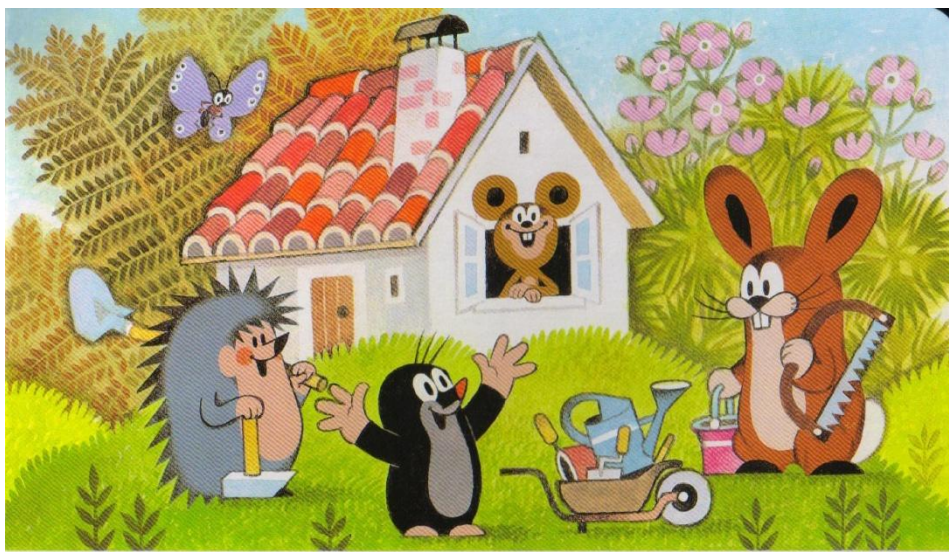
Obr. č. 47

Ještě tašky na střechu, natřít okna,
zatlout poslední hřebíček. A myška může bydlet.
„Hotovo,“ radovali se všichni a myška nejvíc.

Znaky: HOTOVO

Obr. č. 48

„Hurá, to se musí oslavit! A muzika nesmí chybět!“
A tak hráli, hráli, a jestli je déšť nepokropil, tak tam hrají dodnes.

Znaky: RADOST/VESELÝ/OSLAVA

Znaky: HUDBA, TRUMPETA, FLÉTNA, BASA, BUBEN

4.3 Kritické zhodnocení metod užívajících k rané komunikaci se slyšícím dítětem znaky a gesta

Zvyšující se publicita, propagace a rozšiřování metod užívajících gesta a znaky k rané komunikaci se slyšícím dítětem vedly k několika otázkám: **Měli by rodiče u dětí využívat tento způsob komunikace? Jsou opravdu pravdivá všechna tvrzení o vlivu na dětské chování a jazykový vývoj?**

Odpověď na tyto otázky se pokusily **studie Jenifer Palingové (2007) a J. C. T. Johnstona a kolegů A. Durieux-Smitha a K. Bloomové (2003)**²¹⁶

Vyhledali studie týkající se tématu užití gest a znaků v rané komunikaci se slyšícím dítětem. K vyhledání užíli elektronické databáze jako je např. Medline, LLBA, ERIC, EBM, JSTOR apod., internetové stránky (www.signingwithbaby.com, www.babysigns.com, babybumblebee.com, www.sign2me.com, www.babycenter.com, www.todayparent.com, www.amazon.com, www.chapters.indigo.ca) a internetový vyhledávač Google Scholar. K vyhledávání studií užíli klíčová slova (sign language, gestures, signing – v kombinaci se slovem baby; baby sign, symbolic gesturing, typically developing hearing children and language development).

²¹⁶ Tuto studii jsem již zmiňovala výše v souvislosti s otázkou zvyšování IQ v důsledku užití Baby Signs.

Podle stanovených kritérií (podrobněji Palling, 2007, Johnston a kol., 2003) vybrali²¹⁷ studie, které podrobili podrobnějšímu zkoumání. Pojdme se na výsledky jejich zkoumání podívat blíže. Protože Pallingová vychází z poznatků Johnstona a jeho kolegů²¹⁸, zaměřím se převážně na výsledky jejich studie.

Johnston a kol. podrobili zkoumání studii **ASL as a factor in Acquiring English** (Daniels, 1993)²¹⁹. Jak už již její název napovídá, její autor studoval **osvojování angličtiny v závislosti na užívání ASL**. Pomocí testu Peabody Picture Vocabulary Test zkoumal malý vzorek dětí (14 dětí) ve věku od 2 do 13 let. Jako skupina tyto děti značně přesáhly průměrné hodnoty velikosti slovní zásoby. Z důvodu velkého věkového rozmezí dětí a toho, že **studie žádným způsobem nezkoumala děti, které nebyly vystaveny znakovému jazyku za užití stejného testu, považují výsledky za ne zcela prokazatelné.**

Studie **Bonvilliana, Orlanského a jejich kolegů z roku 1983, 1984, 1988** zkoumaly případy 9, 11 a 13 dětí rodičů, kteří je vystavovali znakovému jazyku. Ze studií **není jasné, zda se ve všech případech vždy jedná o stejnou skupinu dětí** (13 dětí), z které bylo vybráno 9, 11 nebo všech 13 dětí, nebo zda jde vždy o děti jiné. V případě, že by došlo v první studii při výběru dětí k nějakým zkreslením nebo pochybením, mohla by tato přetrvat i do dalších studií (pokud by šlo stále o jednu skupinu dětí). Na druhé straně, pokud by se jednalo o stále nový vzorek dětí se srovnatelnými výsledky, **svědčilo by to pro hodnověrnost a spolehlivost těchto výsledků.** (Johnston a kol., 2003)

Výsledky těchto studií byly vyvozeny ze záznamu rodičů a periodických videonahrávek jejich dětí. Ukazují na **lepší úroveň v rané vokální slovní produkci u dětí, které byly vystaveny produkci znakového jazyka** ve srovnání s uváděnými průměrnými hodnotami. Byla zkoumána také produkce prvních slov, prvních 10 slov a prvních dvouprvkových projevů. U dětí, které byly vystaveny znakovému jazyku, se tyto zmíněné milníky objevovaly o **2-3 měsíce dříve. První znaky** se u těchto dětí objevovaly průměrně **v 8,6 měsících** v porovnání s výskytem **prvních slov** dětí vystavených pouze mluvenému jazyku, která se objevovala v **10-14 měsících. Jazykový obsah prvních slov a prvních znaků byl srovnatelný.** Vývoj motorických dovedností nebyl užíváním znakového jazyka zrychlen. (Johnston a kol., 2003).

„Studie Bonvilliana a Orlanského **postrádají porovnání s nějakou kontrolní skupinou**, proto nemůžeme jednoznačně říci, zda výsledky ukazující na zvýhodnění při

²¹⁷ Pallingová vybrala 2 studie a také vycházela z poznatku Johnstona a kol. (2003). Johnston a kol. vybrali 17 studií.

²¹⁸ Kompletní seznam 17 studií zkoumaných Johnstem a kol. a jejich zobecnění uvádím v příloze.

²¹⁹ Celá citace viz příloha VI.

osvojování jazyka dětí byla zapříčiněna pouze samotným užíváním znakového jazyka²²⁰ (Jaohnston a kol. 2003, s. 6). Ve studii z roku 1984 uvádějí data dětí individuálně ve vztahu ke každému jazykovému milníku. Bylo pozorováno, že dvě děti byly výjimečné v počtu znaků, které užívaly v 18 měsících. Představovaly to, co je považováno za tzv. odlehlou hodnotu. Výsledky dalších 11 dětí spadají pod standardy typického vývoje mluveného jazyka. Odlehlé hodnoty zvyšovaly průměr výsledků celé skupiny. Bez těchto dvou výjimečných dětí byly průměrné výsledky v počtu znaků v 18 měsících 35, 5 znaků (výsledky všech 13 dětí: 48, 2 znaků). (Johnston a kol. 2003)

„Z důvodu malého vzorku dětí je **obtížné určit, zda vysoký průměr představuje normativní hodnotu vývoje u dětí vystavených znakovému jazyku, nebo jestli je vychýlen od běžných hodnot z jiného důvodu**“²²¹ (Johnston a kol., 2003, s. 7).

Milníky uváděné Orlanským a Bonvillianem není možné porovnat s výsledky jiných výzkumů jiných autorů, a to z důvodu jiných metod výzkumů a také **rozdílné definice toho, co je považováno za první slovo**. Například Orlansky a Bonvillian užívají jako primární zdroje záznamy rodičů o jazykovém vývoji jejich dětí v porovnání s Pettitovou a jejími kolegy (2001, 2002 in Johnston a kol., 2003) užívají jako primární zdroje videozáznamy. (Johnston a kol., 2003)

A nakonec, jestliže výsledky Bonvilliana a Orlanského jsou skutečně pravdivé, vyvstává otázka ohledně **zobecnění výsledků na zbytek populace**. Bonvillian a Orlansky ve svých studiích zkoumaly děti neslyšících rodičů, kteří dokonale a důsledně užívaly znakový jazyk. „Slyšící rodiče, kteří nemají žádné zkušenosti se znakovým jazykem, mohou být méně úspěšní v realizaci programů užívajících znaky a jejich děti mohou mít menší nebo žádné výhody při osvojování jazyka“²²² (Johnston a kol., 2003, s. 7)

Johnston a kol. se také zaměřili na **studie Acredolové a Goodwynové a jejich kolegů**. Výsledky některých těchto studií jsem již zmínila v předešlých kapitolách. V porovnání s Bonvillianem a Orlanským Acredolová a Goodwynová zkoumaly efekty užívání znaků v komunikaci dětí slyšících rodičů.

Ve studii z roku 2000 (viz kapitola Slyšící děti zvýšené produkci gest) porovnávají jednu experimentální skupinu dětí s dvěma kontrolními skupinami. V experimentální skupině (32 dětí a jejich rodičů) byly děti od věku 10 vystavovány produkci znaků/gest (GT). První kontrolní skupina (32 dětí a rodičů) byla zaměřena zvýšený slovní trénink (VT) a druhá kontrolní skupina (39 dětí a rodičů) nebyla podrobena žádnému tréninku (NC). **Postup při**

²²⁰ Přeložila LM

²²¹ Přeložila LM

²²² Přeložila LM

výběru dětí a jejich rozdělení do skupin autorky nezmiňují. Data z této studie byla použita v dalších studiích v průběhu několika let: Acredolo, Goodwyn 2000; Goodwyn, Acredolo, 1993; Goodwyn, Acredolo, 1998; Goodwyn, Acredolo, Brown, 2000; More, Acredolo, Goodwyn, 2001.²²³

Acredolová a Goodwynová uvedly, že děti v GT skupině si osvojily průměrně 20,4 znaků. „Tyto výsledky srovnaly s výsledky své dřívější studie (1988), kde si děti, které nebyly vystavené produkci gest/znaků samy vytvořily průměrně 5 znaků. Vyšší počet znaků považovaly za důkaz toho, že rodiče dětí byli dobrými učiteli. O výskytu nebo nevýskytu znaků/gest v kontrolních skupinách nebyly zmíněny žádné informace“²²⁴ (Johnston a kol., 2003, s. 7). Johnston a jeho kolegové podotýkají, že užití znaků/gest by v kontrolních skupinách **mělo být porovnáno jak s výsledky dřívější studie, tak hlavně s výsledky experimentální skupiny.** Porovnání mezi kontrolními skupinami nepřineslo žádné podstatné rozdíly. Žádné další srovnání nebylo popsáno. (Johnston a kol., 2003)

Všechny účinky užívání znaků/gest v rané komunikaci byly vyhodnoceny pouze ve vztahu k NC, VT skupina byla vynechána. Děti, které byly vystaveny produkci gest/znaků vykazovaly vyšší receptivní jazykové hodnoty (dle standardizovaných měřitek) ve vztahu k NC skupině. Tyto rozdíly se objevovaly v 19 a 24 měsících. V 15, 30, 36 měsících nebyly rozdíly podstatné. „Tyto výsledky ukazují jazykové **zvýhodnění pouze v určitých měsících v průběhu druhého roku věku dítěte**, ne však po druhém roce věku“²²⁵ (Johnston a kol., 2003, s. 7).

Dále se Johnston a kol. zaměřili na studii Acredolové a Goodwynové zkoumající vliv užívání znaků/gest v raném dětství na IQ dětí v 8 letech. Jejich názor a výsledky jsem zmínila již výše (viz kapitola Výsledky, výhody, možnosti využití programu Baby Signs).

Johnston a kolegové svým šetřením nepotvrdily **tvrzení o prospěšnosti užívání znaků/gest ve vztahu k jazykovému vývoji**, a to z důvodu nedostatků a nejednoznačností výsledků objevujících se ve studiích, které toto potvrzují. Jediné, co považují za prokazatelné je, že užívání znaků/gest nemá žádné vedlejší škodlivé efekty na vývoj jazyka. Doporučují brát také v úvahu to, že každé dítě je jedinečné a výsledky studií tedy není možné generalizovat na všechny děti. Ne všechny děti tento způsob komunikace přijmou.

Pokud bychom vzali v úvahu, že všechny výsledky studií jsou prokazatelné, tedy že komunikace prostřednictvím znaků/gest je **artikulačně jednodušší a pozitivně ovlivňuje osvojování jazyka**, tak by tomu tak mělo být i u neslyšících dětí, které jsou obklopeny

²²³ Přesná citace viz příloha VI., specifikace studií viz příloha VII.

²²⁴ Přeložila LM

²²⁵ Přeložila LM

znakovým jazykem. Z výzkumů a dat, která jsem uvedla v kapitole Osvojování jazyka a vývoj řeči, to ovšem **nevyplývá**. Slyšící děti slyšících rodičů a neslyšící děti neslyšících rodičů procházejí v podstatě **stejným jazykovým vývojem**, a to i pokud jde o produkci prvních slov a znaků apod.

Důvodem rychlejšího vývoje jazyka u slyšícího dítěte může být již výše zmíněný **multisenzorický přístup**. Základem všech metod, které se zaměřují na ranou komunikaci se slyšícími dětmi pomocí znaků a gest je jejich spojení s mluveným slovem. Dítě tedy slovo, které je vysloveno spolu s artikulací příslušného znaku (slovo je vizualizované) zároveň vidí a slyší, což pomáhá dítěti si pojem označený slovem a znakem/gestem lépe zapamatovat. Těchto poznatků o multisenzorickém učení využívají i různé kurzy nabízející efektivní výuku cizího jazyka.

Dalším důvodem by mohl být i fakt, že rodiče, kteří užívají tyto metody, jsou zpravidla vzdělanější a inteligentnější.

Do jisté míry i samotný fakt, že osvojování jazyka u slyšících a neslyšících dětí probíhá stejně, a to i časově, by mohl podporovat tvrzení, o snadnosti komunikace pomocí manuálních prvků, tedy znaků a gest. Ačkoli se toto tvrzení jeví jako zcela nesmyslné, pokusím se zde svou domněnku vysvětlit. Osvojování mluveného jazyka probíhá zásadně auditivně, tedy sluchovou cestou. Rodiče nepotřebují být s dítětem ve zrakovém kontaktu, aby dítě mohlo vnímat slova, která říkají. Například, i když si hrají v blízkosti dospělých, kteří spolu komunikují, děti bez **potřeby nějaké větší pozornosti mohou mluvená slova vnímat**. Oproti tomu při osvojování znakového jazyka je **zapotřebí, aby dítě znak vždy vidělo**, je to tedy **náročnější na pozornost dítěte** – hlavně na **zrakový kontakt**, kterému se dítě musí nejdříve naučit. Je prakticky nemožné, aby si dítě mohlo zároveň hrát a zároveň vnímat znaky znakového jazyka. Nehledě na známý fakt, že **malé děti neudrží svou pozornost delší dobu**. Z toho by tedy mohlo vyplývat, že slyšící děti se za běžných podmínek pohybují v jazykově podnětnějším prostředí, pokud jde o frekvenci kontaktu s jazykem.

Jestliže je tedy **slyšící dítě v jazykově podnětnějším prostředí** (pokud jde o frekvenci možného kontaktu s jazykem), **artikulační orgány pro mluvení dozrávají později** a **neslyšící dítě je v méně podnětném prostředí** (pokud jde o frekvenci možného kontaktu s jazykem) a **komunikace pomocí znaků je artikulačně jednodušší**, je objasněn důvod, proč osvojování jazyka u slyšících a neslyšících dětí probíhá v podstatě stejně. Také to může vysvětlovat, proč při spojení obou způsobů komunikace slyšící dítě, může komunikovat dříve – **je v podnětnějším prostředí a má k dispozici pro něj dostupnější artikulační prostředek komunikace**.

Pro potvrzení či vyvrácení všech tvrzení v této kapitole je ale zapotřebí udělat komplexní a metodicky odpovídající výzkum.

5. Porovnání znaků

V následujících kapitolách bych se ráda zaměřila na **porovnání znaků Baby Signs a Znakování s miminky**, na **rozdíly v parametrech znaků**, a na **zobecnění strategií při přejímání či vytváření těchto znaků**. Nejprve se zaměřím na srovnání již výše zmíněných tzv. **Baby-Friendly signs** (dále BFS) americké verze Baby Signs s národním znakovým jazykem, tedy **ASL**. Poté budu porovnávat znaky **české verze Baby Signs** (dále BSČR) a **americké verze Baby Signs** (dále BSA). Dále bude následovat porovnání znaků metody **Znakování s miminky** (dále ZsM) a **českého znakového jazyka** (dále ČZJ) a **ASL** (ZsM vychází i z ASL).

Tvary ruky²²⁶, které se vyskytují v následujících kapitolách:

Obr. č. 50

A

Obr. č. 51

A_o

Obr. č. 52

Â

Obr. č. 53

sA

²²⁶ Zdroj obrázků tvarů ruky č. 50-79: Okrouhliková, 2008, s. 32-52

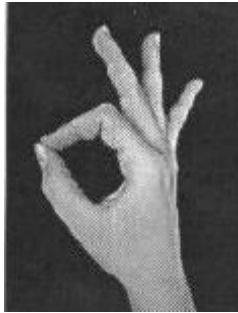
Obr. č. 54

O

Obr. č. 55

τO

Obr. č. 56

C

Obr. č. 57

C₀

Obr. č. 58

C₁

Obr. č. 59

B

Obr. č. 60

B₀

Obr. č. 61

B₁

Obr. č. 62

B̂

Obr. č. 63

B_1

Obr. č. 64

B_1

Obr. č. 65

5

Obr. č. 66

5

Obr. č. 67

γ

Obr. č. 68

$\hat{\gamma}$

Obr. č. 69

D

Obr. č. 70

D_o

Obr. č. 71

Ď

Obr. č. 72

Ď̇

Obr. č. 73

V

Obr. č. 74

V_o

Obr. č. 75

P

Obr. č. 76

Ĥ

Obr. č. 77

Ĥ̇

Obr. č. 78

Y

Obr. č. 79²²⁷ILY²²⁸

5.1 Porovnání Baby-Friendly signs a znaků amerického znakového jazyka

Pro porovnání jsem užívala fotografie všech 35 gest/znaků BFS²²⁹ uvedených ve slovníku Baby-Friendly Signs v Acredolo, Goodwyn, 2009, tyto znaky se vyskytují napříč všemi materiály americké verze Baby Signs. Jako zdroj znaků ASL jsem užívala 2 slovníky²³⁰, slovník znaků ASL (Flodin, 1991)²³¹ a slovník znaků ASL uvedených v Acredolo, Goodwyn, 2009²³². Pro detailnější popis znaku je ke každému ze znaků připojen slovní popis jeho artikulace doplněný o symboly tvarů ruky užívané pro notaci českého znakového jazyka. Také je zde užit jeden symbol ruky ASL, pro který v notaci českého znakového jazyka není ekvivalentní označení. Jde o tvar ruky ILY (viz obr. 30). Gesta/znaky jsou popsány tak, jak jsou artikulovány na obrázcích - s ohledem na aktivní ruku (figuranti na obrázcích v některých případech zaměňovali aktivní ruku - pravou za levou ruku).

Slovní popis jednotlivých znaků vychází z notace českého znakového jazyka (Notace podrobněji: Okrouhliková, 2008). Jako první je ve slovním popisu uvedeno místo artikulace znaku. Poté je uveden tvar levé a pravé ruky a orientace dlaní a prstů. „Pro určení orientace prstů je rozhodující orientace ukazováku, prostředníku, prsteníku a malíku (nikoli tedy

²²⁷ Zdroj: <http://eye-sign4u.livejournal.com/>.

²²⁸ ILY = I LOVE YOU

²²⁹ Obr. č.: 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148

²³⁰ Bylo nutné užit více slovníku, protože slovník Flodin, 1991 neobsahoval všechny znaky ASL, které by byly významovými ekvivalenty k BSF.

²³¹ Obr. č.: 83, 85, 87, 89, 91, 93, 95, 97, 103, 107, 109, 111, 115, 117, 119, 123, 125, 127, 129, 131, 133, 135, 139, 141, 143, 147, 149

²³² Obr. č.: 81, 99, 101, 105, 113B 121, 137, 145

orientace palce). V případě, že tvar ruky je zavřený nebo skrčený, je orientace prstů určována podle směru prstů v narovnané poloze“ (Okrouhlíková, 2008, s. 93).

Baby-Friendly signs obsahují: gesta/znaky, která autorky programu zaznamenaly v průběhu svých výzkumů, tedy **gesta/znaky, která děti samy, spontánně produkovaly** (samy si je vytvořily), **nově vytvořené znaky** a **modifikované znaky ASL**. Do skupiny Baby-Friendly signs patří tyto znaky²³³: AFRAID (BÁT SE), AIRPLANE (LETADLO), BALL (MÍČ), BIB (BRYNDÁK), BIRD (PTÁK), BUBBLES (BUBLINY), BUG (BROUK), BUNNY (KRÁLÍK), CEREAL (CEREÁLIE), CHICKEN (KUŘE), DANCE (TANČIT), DIAPER (PLENA), DOG (DOG), DUCK (KACHNA), ELEPHANT (SLON), FISH (RYBA), FLOWER (KVĚTINA), FROG (ŽÁBA), GOOD JOB (VÝBORNĚ), HORSE (KŮŇ), HOT (HORKÝ), LIGHT (SVĚTLO), MOON (MĚSÍC), OUTSIDE (VENKU), PIG (PRASE), SPIDER (PAVOUK), STARS (HVĚZDY), STOP (ZASTAVIT), SUN (SLUNCE), SWING (HOUPAČKA), TELEPHONE (TELEFON), TRAIN (VLAK), WASH (MÝT SE), WHERE (KDE).

Všechny tyto znaky jsou podle Acredolové a Goodwynové (2009) přizpůsobeny vývoji motorických dovedností dětí. Uvádí, že u dětí dochází ke dvěma typům motorického vývoje:²³⁴

1. **Cefalokaudální vývoj**²³⁵ (**cephalocaudal development**), (od shora dolů): Dítě získává postupně kontrolu nad svým tělem. První ovládá hlavu, poté ramena a nakonec trup.
2. **Proximodistální**²³⁶ (**proximodistal development**), (od středu těla k místům bližších periférii): Dítě jako první ovládá ramena, poté paže a ruce a nakonec prsty.

5.1.1 Gesta/znaky vytvořená dětmi

Jak bylo již zmíněno výše, tato gesta/znaky mají původ ve studiích Acredolové a Goodwynové, které je v jejich rámci u dětí zaznamenaly. Do skupiny Baby-Friendly signs byla zařazena z toho důvodu, že pocházejí přímo od dětí, tudíž musí být pro děti jednoduché

²³³ Přeložila LM

²³⁴ Acredolo, Goodwyn, 2009, str. 24

²³⁵ Z lat. cepha= hlava, cauda = ocas, ohonPřeložila LM

²³⁶ Přeložila LM

z hlediska artikulace (Acredolo, Goodwyn, 2009). Do této skupiny jsou zahrnuta gesta/znaky²³⁷: BALL, BIRD, DOG, ELEPHANT, FISH, FLOWER, PIG, SPIDER.

Povaha gest/znaků vytvořených dětmi:

- 1. Gesta/znaky²³⁸ jsou vizuálně motivovaná:**
 - a) znázorňují nějaký výrazný rys referenta
(BIRD, DOG, ELEPHANT, FISH, PIG)
 - b) napodobují činnost, která je s referentem spjata nebo způsob jakým se s objektem zachází
(BALL, FLOWER)

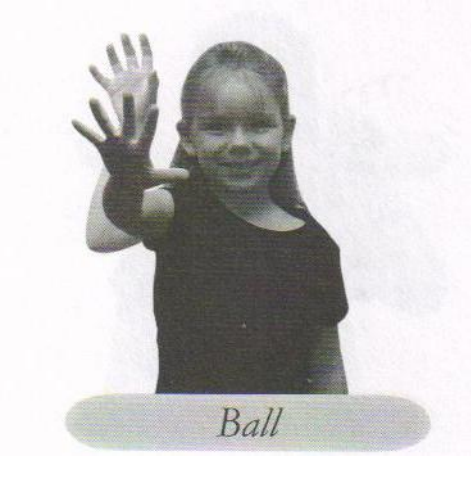
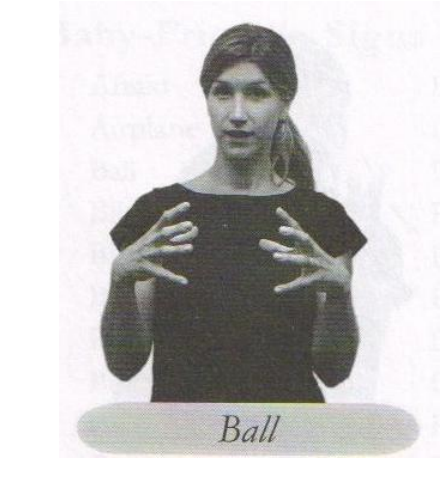
- 2. Gesta/znaky dětí často postrádají manuální složku**
(DOG, FISH, FLOWER)

- 3. Gesta/znaky jsou tvořeny jednoduchými tvary ruky: 5, 5[#], D**
(BALL, ELEPHANT, PIG, SPIDER, BIRD)

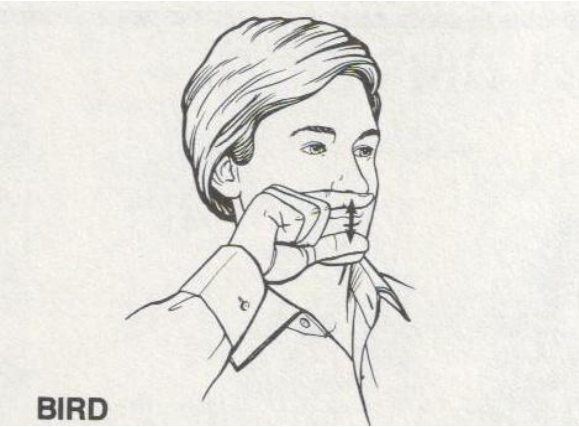
- 4. Gesta/znaky jsou artikulována:**
 - a) v neutrálním prostoru
(SPIDER)
 - b) v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta
(BALL, BIRD, ELEPHANT, PIG)

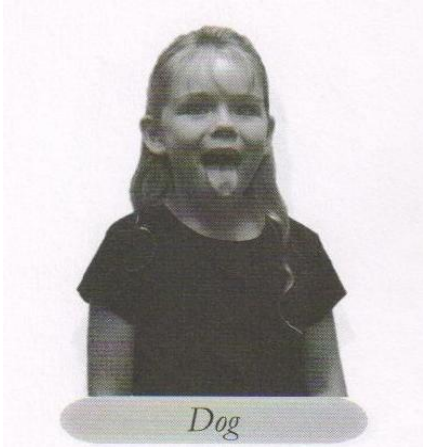
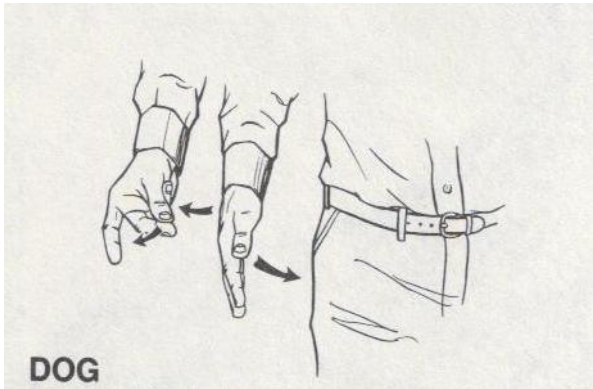
²³⁷ Autorky ve své publikaci (2009) uvádějí pouze těchto několika gest/znaků BIRD, DOG, FISH a FLOWER. Ostatní gesta/znaky jsem doplnila po jejich srovnání s gesty/znaky obsaženými ve studii Acredolo, Goodwyn, 1985

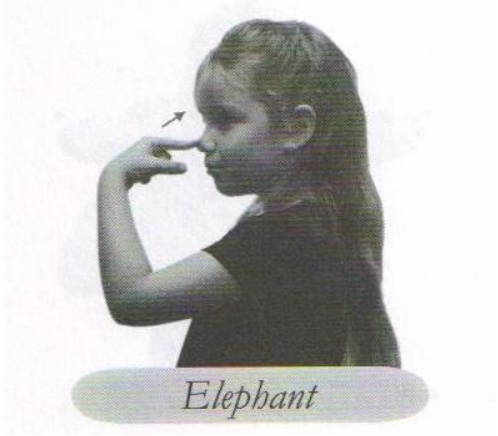
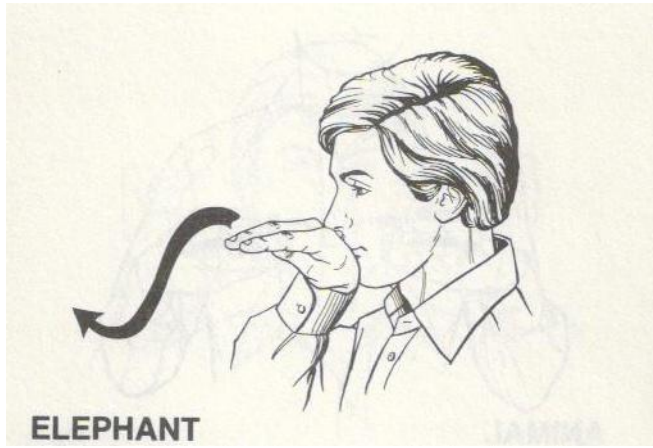
²³⁸ Gesto/znak SPIDER nelze zařadit ani do jedné skupiny vizuálně motivovaných gest/znaků. Ačkoli jde o znak, který si dítě samo vytvořilo, není zde možné usuzovat na jeho původ.

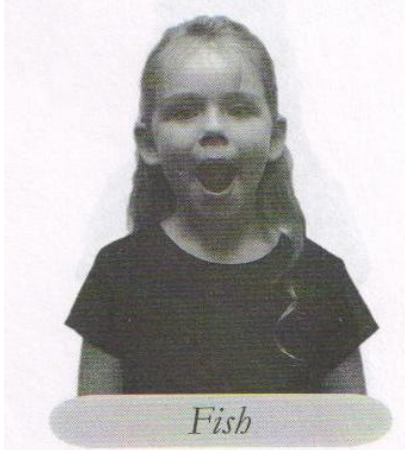
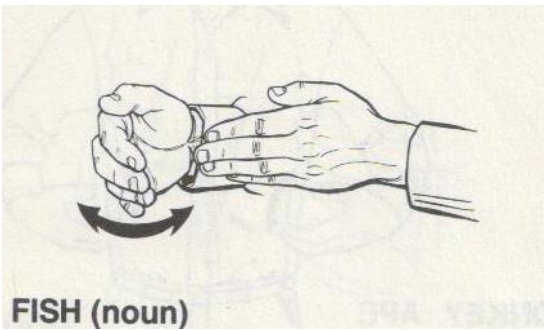
BFS	ASL
BALL	
<p>Obr. č. 80</p> 	<p>Obr. č. 81</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle pravé strany hlavy. Pravá ruka ve tvaru 5 s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vpřed do natažení paže a otevírá se do tvaru 5.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním²³⁹ prostoru. Levá i pravá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovaným proti sobě (pravá dlaň vlevo, levá dlaň vpravo).</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – nápodoba činnosti, která je s referentem spjata, nebo způsobu, jakým se s objektem zachází. Gesto/znak je artikulováno jednoduchým tvarem ruky v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

²³⁹ =prostor před tělem

BFS	ASL
BIRD	
<p>Obr. č. 82</p> 	<p>Obr. č. 83</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle ramen. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Obě ruce se kýváním v zápěstí opakovaně pohybují ze strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka ve tvaru 5 s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká hřbetem ruky pravé tváře. Prsty (ukazováček a palec) pravé ruky se pohybují od sebe a k sobě.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak je artikulováno jednoduchým tvarem ruky v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

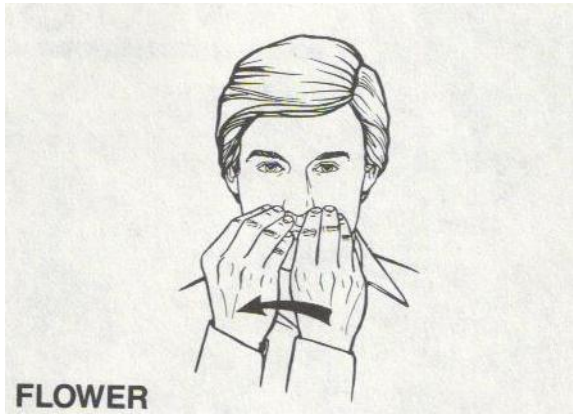
BFS	ASL
DOG	
<p>Obr. č. 84</p> 	<p>Obr. č. 85</p>
<p>Popis znaku: Jazyk je zcela vystrčený z úst.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle pravého boku. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo. V prostoru vedle pravého boku ukazováčkem a placem luskně o sebe a otevře se do tvaru B₀ a dotkne pravého boku.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak postrádá manuální složku.</p>	

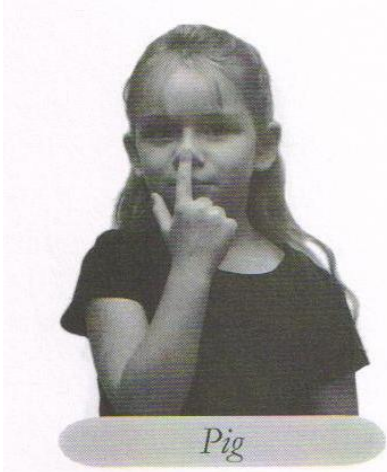
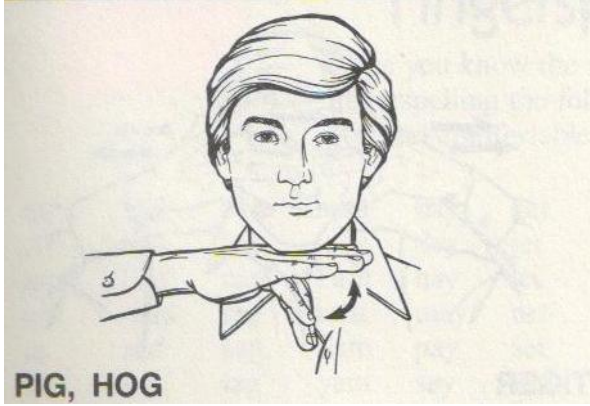
BFS	ASL
ELEPHANT	
<p>Obr. č. 86</p> 	<p>Obr. č. 87</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ukazováček se dotkne špičky nosu. Za stálého kontaktu se pohybuje po hřbetu nosu směrem k jeho kořeni.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Ruka se hřbetem dotýká nosu. Pohybuje se mírně v před, poté dolů a nahoru.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak je artikulováno jednoduchým tvarem ruky v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

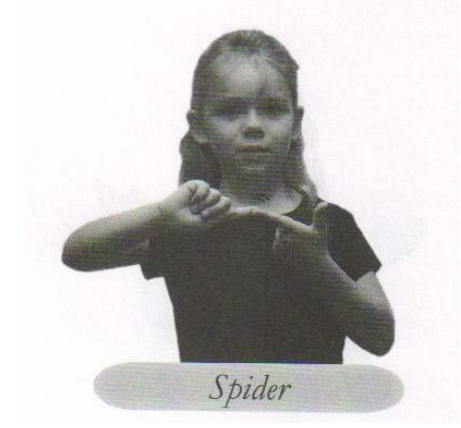
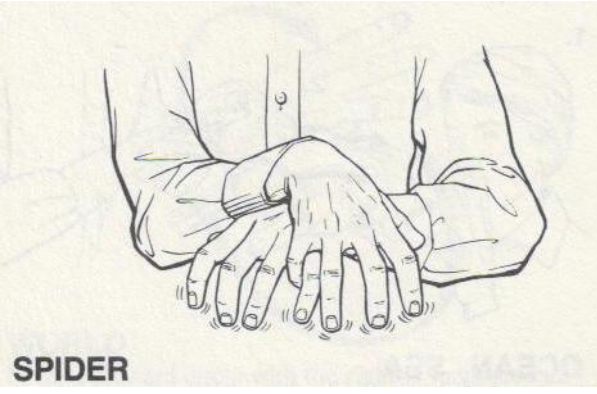
BFS	ASL
FISH	
<p>Obr. č. 88</p> 	<p>Obr. č. 89</p>
<p>Popis znaku: Opakované zavírání a otevírání úst + mlaskání.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je pasivní²⁴⁰ a je ve tvaru B₁ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní²⁴¹ a je ve tvaru B₁ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed. Levá ruka se špičkou prstů dotýká zápěstí pravé ruky, která se opakovaně pohybuje kýváním v zápěstí za strany na stranu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak postrádá manuální složku..</p>	

²⁴⁰ =ruka u dvouručních znaků, která není v pohybu, je statická

²⁴¹ =ruka, která je v pohybu

BFS	ASL
FLOWER	
<p>Obr. č. 90</p> 	<p>Obr. č. 91</p>
<p>Popis znaku: Krčení nosu „čichání“.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotkne levé a poté pravé strany nosu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi, vizuálně motivované – nápodoba činnosti, která je s referentem spjata, nebo způsobu, jakým se s objektem zachází. Gesto/znak postrádá manuální složku.</p>	

BFS	ASL
PIG	
<p>Obr. č. 92</p> 	<p>Obr. č. 93</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka ve tvaru D/D₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se špičkou ukazováčku dotýká špičky nosu a tlačí ji mírně nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován pod bradou. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vlevo. Za stálého kontaktu hřbetu ruky se spodní částí brady se prsty ohýbají nahoru a dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi. Gesto/znak je artikulováno jednoduchým tvarem ruky v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

BFS	ASL
SPIDER	
<p>Obr. č. 94</p> 	<p>Obr. č. 95</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru D. Dlaň pravé ruky je orientovaná dolů, prsty směřují vpřed. Dlaň levé ruky směřuje nahoru a prsty vpravo. Ukazováčky se vzájemně přiblíží a dotknou a oddálí. Ruce se překlopením vymění a provedou totožný pohyb.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují vpřed. Pravá ruka je nad levou a je zaklesnutá malíčkem do malíčku levé ruky. Prsty obou rukou se pohybují třepotáním.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vytvořené dětmi. Gesto/znak je artikulováno jednoduchým tvarem ruky v neutrálním prostoru.</p>	

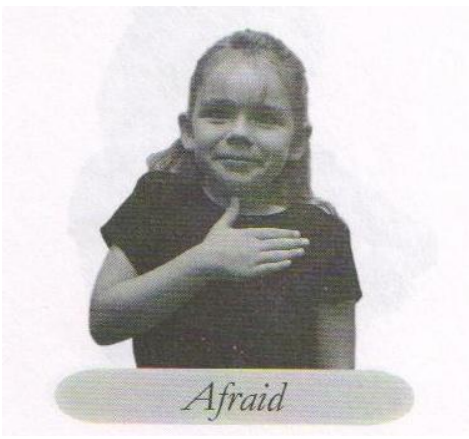
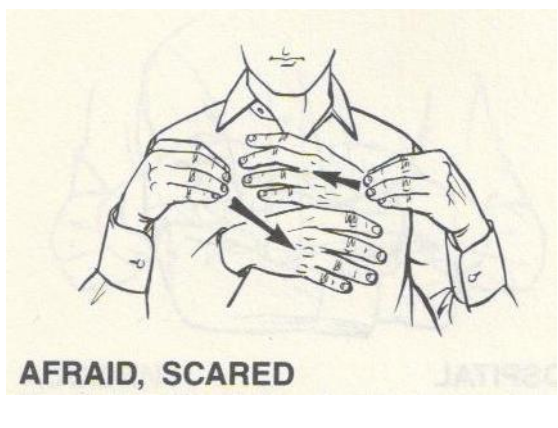
5.1.2 Modifikované znaky amerického znakového jazyka

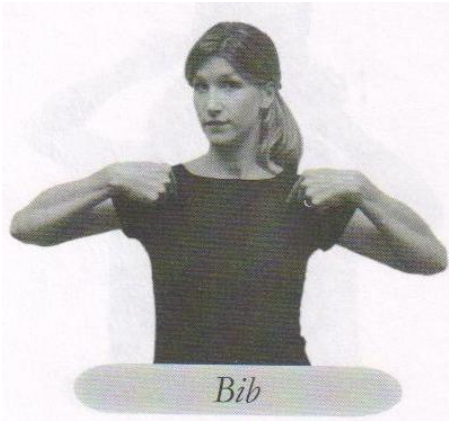
Protože Acredolová a Goodwynová neuvádějí přesný výčet znaků, které patří do této skupiny. Z tohoto důvodu jsem do této skupiny zařadila znaky, které při porovnání se znaky ASL vykazují výrazné podobnosti: AFRAID, BIB, BUBBELS, BUNNY, DIAPER, DUCK, LIGHT, TELEPHONE.

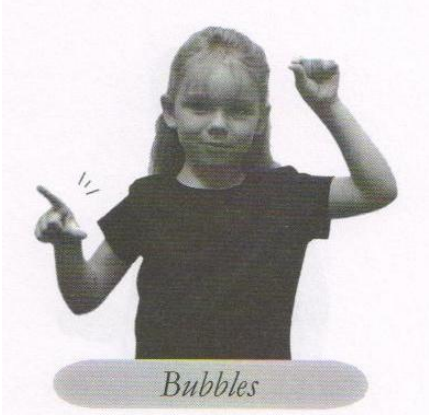
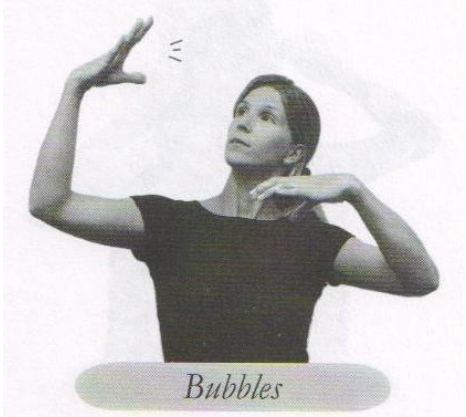
Při modifikaci ASL znaků došlo k těmto změnám:

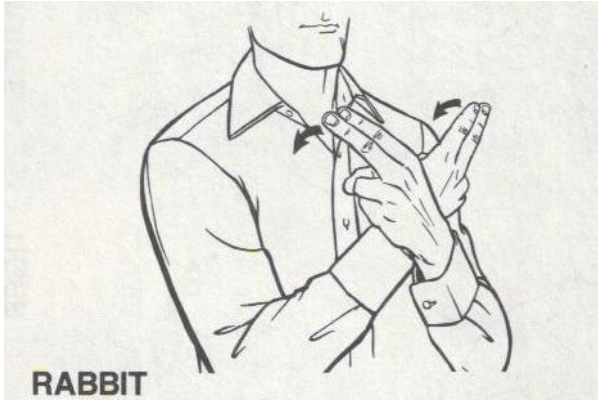
- a) znak artikulovaný dvěma rukama se artikuluje jednou rukou
(AFRAID, BIB, BUNNY, LIGHT)

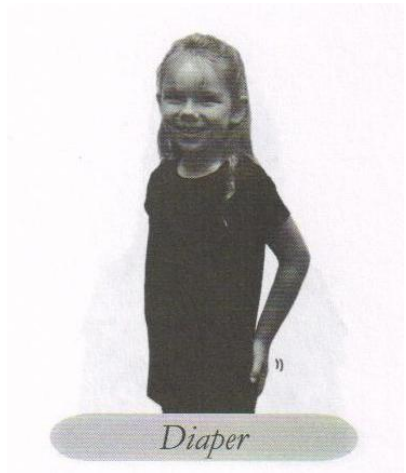

- b) komplexnější tvary ruky jsou nahrazeny jednoduššími
(DIAPER, DUCK, TELEPHONE, WASH)
- c) v případě, že v produkci ASL znaku dochází ke změně tvaru ruky, tato změna je zcela zredukována, nebo dochází ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší
(AFRAID, LIGHT)
- d) pohyb je zjednodušen, změněn na pohyb vizuálně motivovaný činností, se kterou souvisí, nebo je zcela redukován
(AFRAID, BIB, BUBBLES, BUNNY, LIGHT, WASH)
- e) místo artikulace se přesouvá do neutrálního prostoru nebo do místa, které přímo souvisí s danou činností nebo objektem, které znak označuje
(BUNNY, DIAPER, DUCK, LIGHT, TELEPHONE)

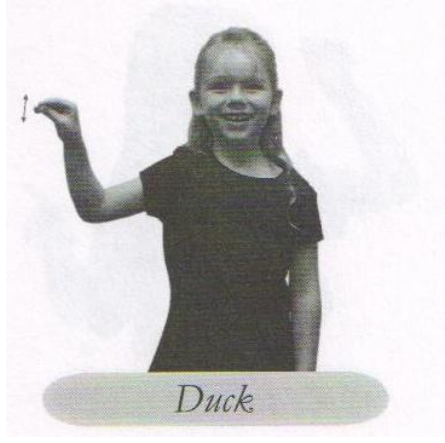
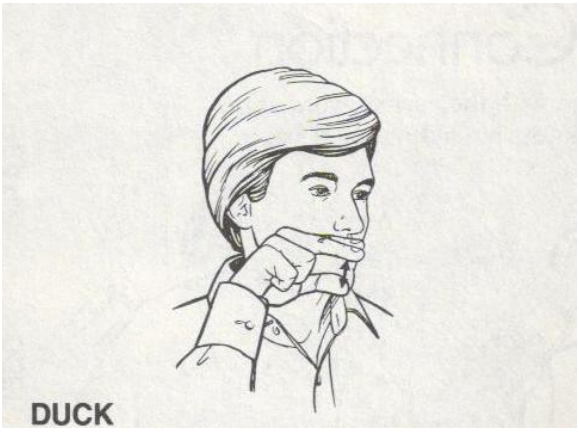
BFS	ASL
AFRAID	
<p>Obr. č. 96</p> 	<p>Obr. č. 97</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Ruka se rychle dotkne hrudníku.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B_1, dlaně jsou orientované k tělu, prsty směřují proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Pravá ruka se pohybuje mírně nahoru a k tělu a zároveň s ní se pohybuje levá ruka k tělu a mírně dolů. Obě ruce se v pohybu otevřou do tvaru 5 a dotknou se hrudníku. Pravá ruka je na hrudníku nad levou rukou.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně dvouručního znaku na jednoruční. Změna tvaru ruky v produkci znaku je zcela redukována. Pohyb je zjednodušen.</p>	

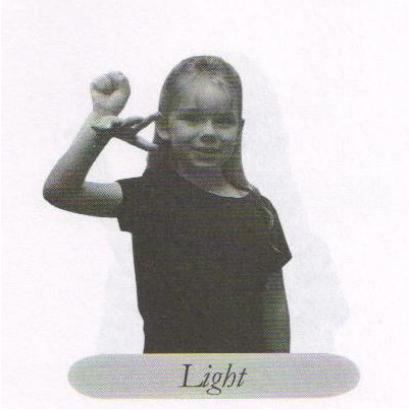
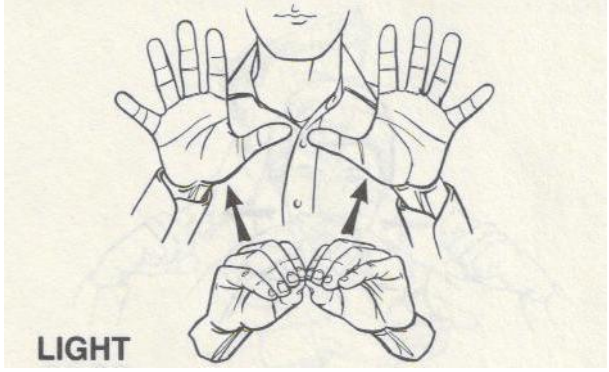
BFS	ASL
BIB	
<p>Obr. č. 98</p> 	<p>Obr. č. 99</p>
<p>Popis znaku: Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se špičkou ukazováčku dotýká hrudníku.</p>	<p>Popis znaku: Pravá a levá ruka jsou ve tvaru D a dotýkají prostřed hrudníku. Za stálého kontaktu se pohybují do stran (levá ruka vlevo, pravá ruka vpravo) a nahoru - opisují na hrudi tvar bryndáku</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně dvouručního znaku na jednoruční. Pohyb je zjednodušen.</p>	

BFS	ASL
BUBBLES	
<p>Obr. č. 100</p> 	<p>Obr. č. 101</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Ď s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Obě ruce se opakovaně a střídavě otevírají do tvaru D_o.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru O s dlaněmi orientovanými proti sobě (pravá dlaň vlevo, levá dlaň vpravo). Ruce se opakovaně střídavě otevírají do tvaru C a zároveň se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, pohyb je zjednodušen a přesunut do neutrálního prostoru.</p>	

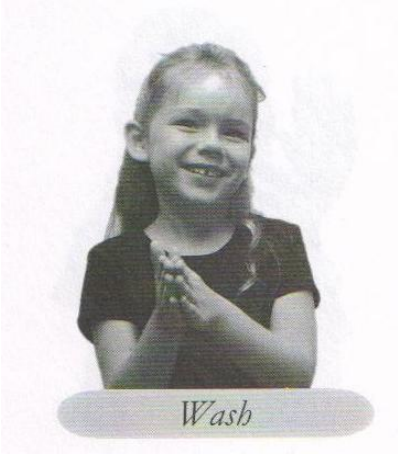
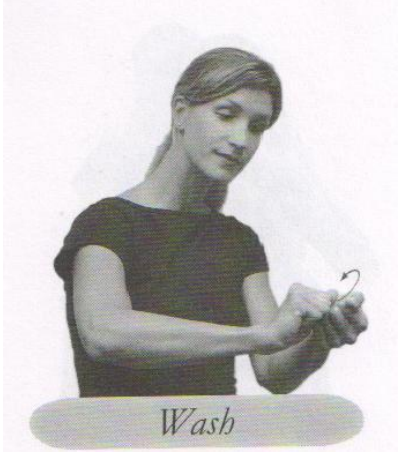
BFS	ASL
BUNNY	
<p>Obr. č. 102</p> 	<p>Obr. č. 103</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka ve tvaru V s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vpřed opakovaným obloukovým pohybem.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru P s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka je nad levou a dotýká se zápěstím zápěstí levé ruky. Prsty rukou (ukazováček a prostředníček) se ohýbají dolů k tělu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně dvouručního znaku na jednoruční. Pohyb je změněn na pohyb vizuálně motivovaný činností, s kterou souvisí a je přesunut do neutrálního prostoru.</p>	

BFS	ASL
DIAPER	
<p>Obr. č. 104</p> 	<p>Obr. č. 105</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levém boku. Levá ruka ve tvaru B, s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují dolů. Ruka se poklepáním dotýká pravého boku.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku. Pravá ruka jsou ve tvaru P s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují dolů. Ruka se poklepáním dotýká pravého boku.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně místa artikulace, na místo místo artikulace které přímo souvisí objektem, které znak označuje. komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší.</p>	

BFS	ASL
DUCK	
<p>Obr. č. 106</p> 	<p>Obr. č. 107</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru \hat{B} s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Prsty se opakovaně pohybují od sebe a k sobě.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka je ve tvaru \hat{P} s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Hřbetem se dotýká pravé tváře a otvírá se opakovaně do tvaru \hat{P}.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší. Místo artikulace se přesouvá do neutrálního prostoru.</p>	

BFS	ASL
LIGHT	
<p>Obr. č. 108</p> 	<p>Obr. č. 109</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle pravé části hlavy. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se opakovaně pohybuje v zápěstí kýváním vpřed a zároveň se otevírá do tvaru 5.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Ď s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Ruce se vzájemně dotýkají hranou špičky palce a ukazováčku. Poté se obě ruce pohybují nahoru a zároveň se otevírají do tvaru 5.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně dvouručního znaku na jednoruční. Při změně tvaru ruky v artikulaci znaku, dochází k nahrazení komplexnějšího tvaru ruky tvarem jednodušším. Pohyb je zjednodušen a místo artikulace je přesunuto do místa, které přímo souvisí s činností, která je spjata s objektem.</p>	

BFS	ASL
TELEPHONE	
<p>Obr. č. 110</p> 	<p>Obr. č. 111</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levém uchu. Levá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Levá ruka se dotýká levého ucha.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován u pravé tváře. Pravá ruka je ve tvaru Y s dlaní orientovanou k tělu a prsty směřují doleva.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází k nahrazení komplexnějšího tvaru ruky tvarem jednodušším. Pohyb je zjednodušen a místo artikulace je přesunuto do místa, které přímo souvisí s činností, která je spjata s objektem.</p>	

BFS	ASL
WASH	
<p>Obr. č. 112</p> 	<p>Obr. č. 113</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B, s dlaněmi orientovanými k sobě (levá dlaň vpravo, pravá dlaň vlevo), prsty směřují vpřed. Za stálého kontaktu se ruce pohybují opakovaným alternativním pohybem vpřed a vzad.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují doprava. Pravá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Pravá ruka je nad levou a za stálého kontaktu se obě ruce pohybují alternativním kruhovým pohybem proti směru hodinových ručiček.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Modifikovaný znak ASL, dochází ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší. Pohyb je změněn na pohyb vizuálně motivovaný činností, s kterou souvisí.</p>	

5.1.3 Nově vytvořená gesta/znaky

Do této skupiny znaku jsem zařadila ta gesta/znaky, u kterých nebylo dle dostupných materiálu možné určit, zda jsou vytvořené dětmi, nebo zda jsou modifikací znaků ASL.

Patří sem znaky: AIRPLANE, BIG, BUG, CEREAL, CHICKEN, DANCE, FROG, GOOD, HORSE, HOT, MOON, OUTSIDE, STARS, STOP, SUN, SWING, TRAIN, WHERE.

Tyto znaky vykazují jisté podobnosti se znaky, které si děti samy vymyslely (viz bod 1, 2, 4, 5).

- 1. Nově vytvořená gesta/znaky²⁴² jsou vizuálně motivovaná:**
 - a) znázorňují nějaký výrazný rys referenta
(BIG, CHICKEN, FROG, MOON, SUN)
 - b) napodobují činnost, která je s referentem spjata nebo způsob jakým se s objektem zachází
(AIRPLANE, BUG, CEREAL, DANCE, HORSE, HOT, OUTSIDE, STARS, SWING, TRAIN)

- 2. Nově vytvořená gesta/znaky často postrádají manuální složku**
(FROG, HOT)

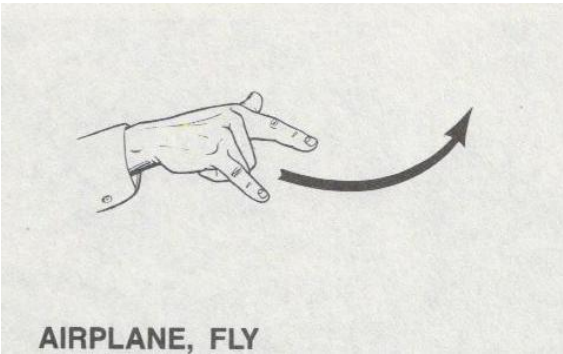
- 3. Nově vytvořená gesta/znaky mají původ v konvencionalizovaných²⁴³ gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu (kulturně definovaná):**
(CHICKEN, GOOD, HOT, STOP, WHERE)

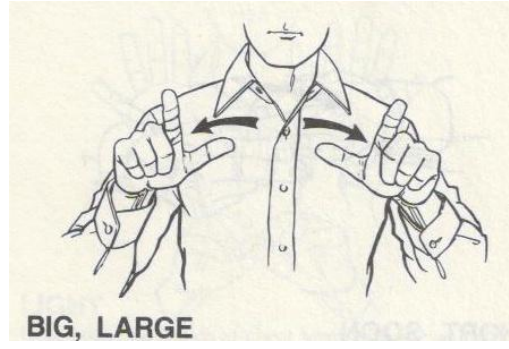
- 4. Nově vytvořená gesta/znaky, která obsahují manuální složku, jsou tvořeny jednoduchými tvary ruky: 5, 5̂, D, D̂, A_o, sA, B_o.**
(AIRPLANE, BIG, BUG, CEREAL, CHICKEN, GOOD, HORSE, MOON, OUTSIDE, STARS, STOP, SUN, SWING, TRAIN, WHERE)

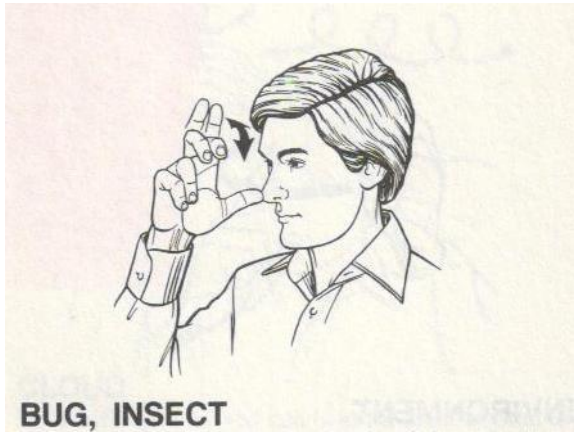
- 5. Nově vytvořená gesta/znaky jsou artikulována:**
 - a) v neutrálním prostoru
(BUG, CERAL, GOOD, HORSE, OUTSIDE, STOP, WHERE)
 - b) v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta
(AIRPLANE, BIG, CHICKEN, STARS, SWING, TRAIN, MOON, SUN)

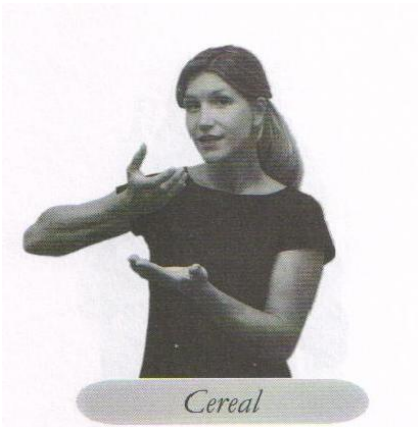
²⁴² Gesto/znak SPIDER nelze zařadit ani do jedné skupiny vizuálně motivovaných gest/znaků. Ačkoli jde o znak, který si dítě samo vytvořilo, není zde možné usuzovat na jeho původ.

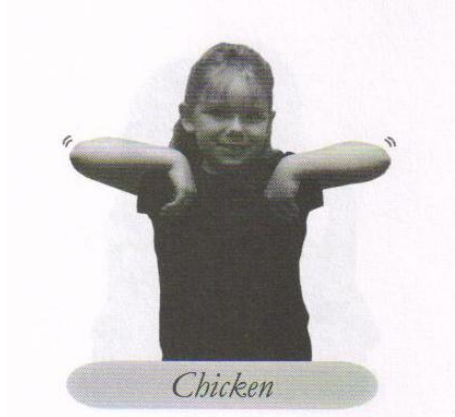

²⁴³ Viz kapitola Vývoj gest u slyšících a neslyšících dětí.

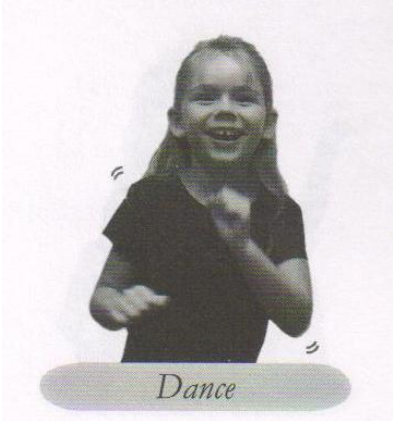
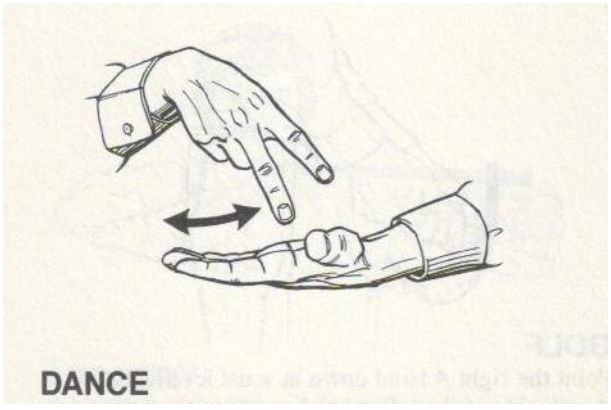
BFS	ASL
AIRPLANE	
<p>Obr. č. 114</p> <p style="text-align: center;"><i>Airplane</i></p>	<p>Obr. č. 115</p> <p style="text-align: center;">AIRPLANE, FLY</p>
<p>Popis znaku: Rozpažené ruce jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru ILY s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje vlevo a nahoru ve tvaru obráceného oblouku.</p>
<p>Změny/rysy: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je spjata s referentem. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

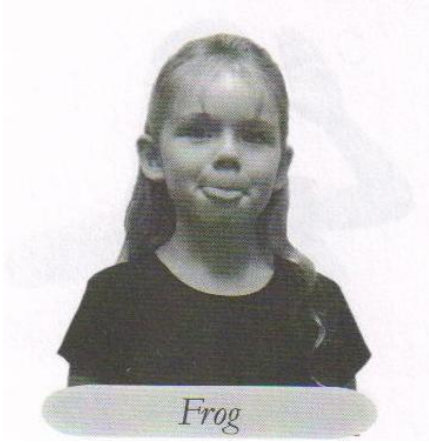
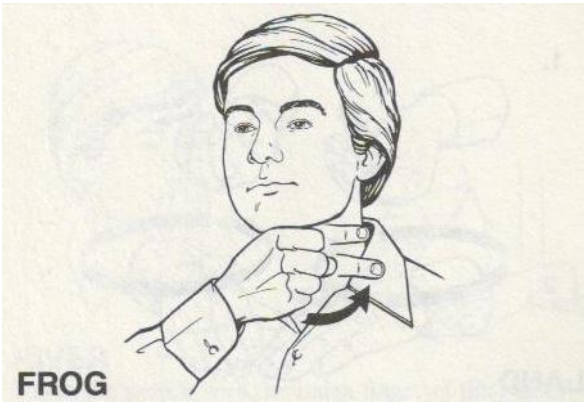
BFS	ASL
BIG	
<p>Obr. č. 116</p> 	<p>Obr. č. 117</p>
<p>Popis znaku: Ruce jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují vpřed a jsou do široka rozpažené.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru D, s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují vpřed. Ruce se pohybují od sebe do stran (levá ruka vlevo, pravá ruka vpravo).</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

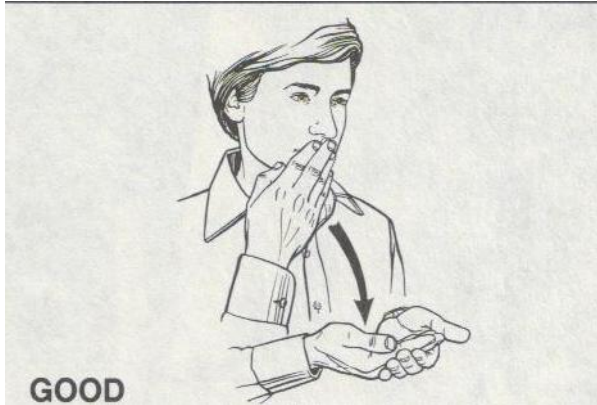
BFS	ASL
BUG	
<p>Obr. č. 118</p> 	<p>Obr. č. 119</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé tváře. Pravá ruka je ve tvaru \hat{D} s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vpravo opakovaným, malým půlkruhovým pohybem.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru ∇ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká palcem špičky nosu. Prsty (ukazováček a prostředníček) se opakovaně ohýbají nahoru a dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je spjata s referentem. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

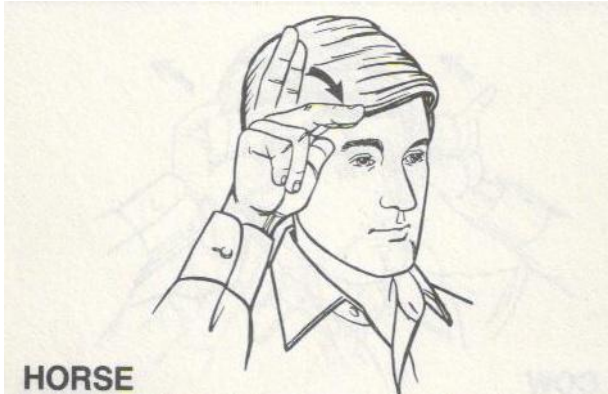
BFS	ASL
CERAL	
<p>Obr. č. 120</p> <p style="text-align: center;"><i>Cereal</i></p>	<p>Obr. č. 121</p> <p style="text-align: center;"><i>Cereal</i></p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Ď s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují od těla. Ruce se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na dlani levé ruky. Levá ruka je pasivní ruka a je ve tvaru B, s dlaní orientovanou vzhůru, prsty směřují vpřed. Pravá ruka je aktivní ruka a je ve tvaru C, s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují doleva. Pravá ruka je nad levou. Pohybuje se dolů k pasivní ruce a dotkne se její dlaně. Za stálého kontaktu se aktivní ruka pohybuje po dlani pasivní ruky směrem k tělu a poté nahoru k ústům.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je spjata s referentem. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

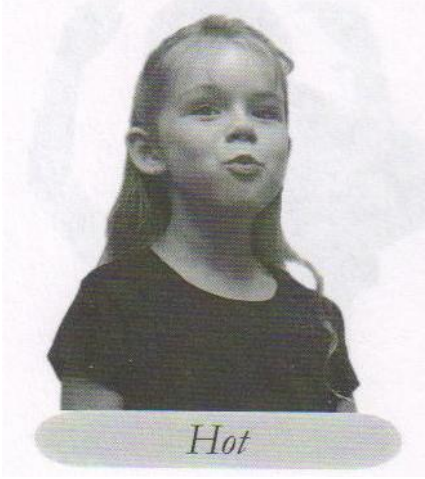
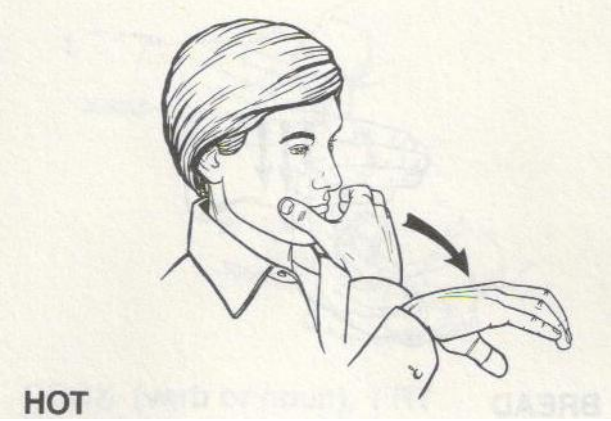
BFS	ASL
CHICKEN	
<p>Obr. č. 122</p> 	<p>Obr. č. 123</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na hrudníku. Pravá a levá jsou ve tvaru \mathring{B}, s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Lokty rukou se pohybují opakovaně nahoru a dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou vzhůru a s prsty směřující vpřed. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru \mathring{D} s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká hřbetem pravé tváře. Prsty (ukazováček a palec) pravé ruky se pohybují od sebe a k sobě. Poté se ruka zavře do tvaru \mathring{D} a pohybuje dolů k pasivní levé ruce. Aktivní ruka se prsty (ukazováčkem a palcem) se dotkne středu dlaně pasivní levé ruky.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu, a je tvořeno jednoduchým tvarem ruky. Gesto/znak je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

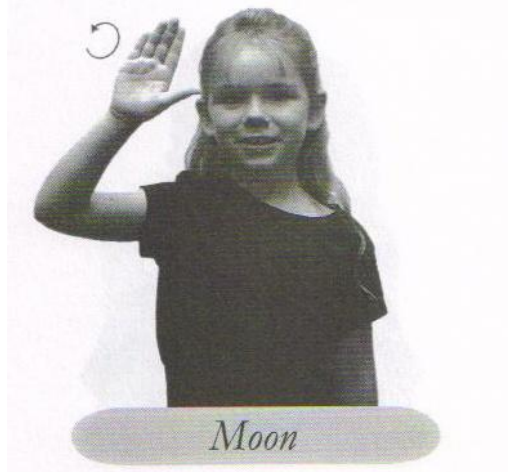
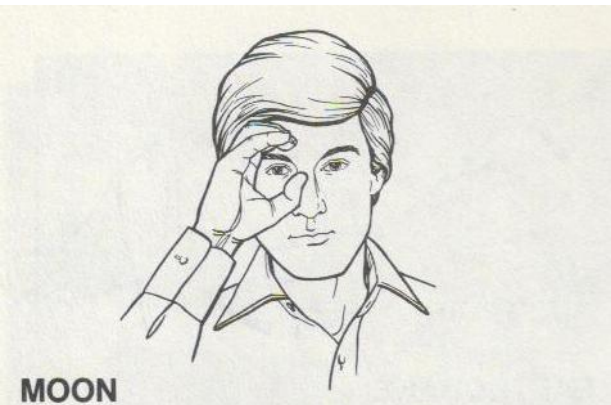
BFS	ASL
DANCE	
<p>Obr. č. 124</p> 	<p>Obr. č. 125</p>
<p>Popis znaku: Tělo a obě ruce se pohybují jako při tanci.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na dlani levé ruky. Levá ruka je pasivní ruka a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní ruka a je ve tvaru V s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují dolů. Pravá ruka se v zápěstí opakovaně pohybuje vlevo a vpravo nad levou rukou.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je spjata s referentem.</p>	

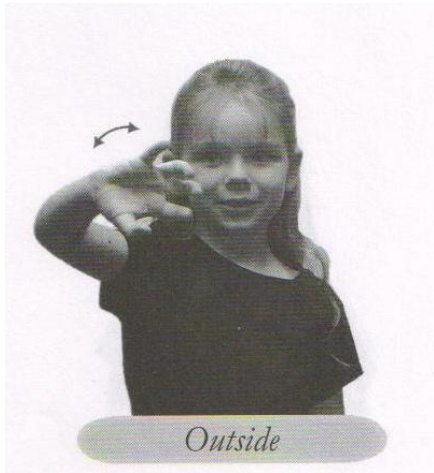
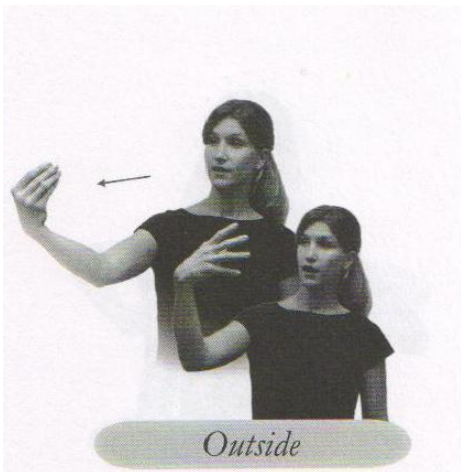
BFS	ASL
FROG	
<p>Obr. č. 126</p> 	<p>Obr. č. 127</p>
<p>Popis znaku: Vystrčená špička jazyka.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na spodní části brady. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Za stálého kontaktu palcové hrany ruky se spodní částí brady se ruka otvírá do tvaru V</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta. Gesto/znak postrádá manuální složku.</p>	

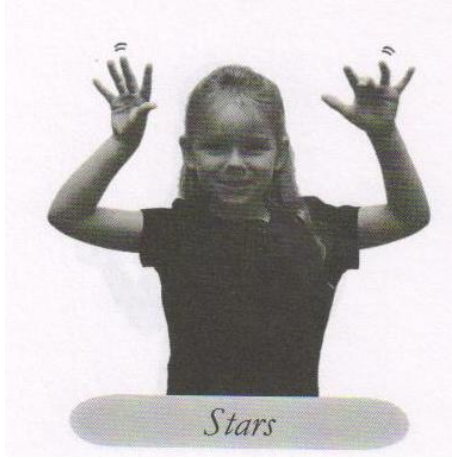

BFS	ASL
GOOD	
<p>Obr. č. 128</p> 	<p>Obr. č. 129</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru A_0 s dlaněmi orientovanými proti sobě (dlaň pravé ruky vlevo, dlaň levé ruky vpravo). Prsty obou rukou směřují vpřed.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na ústech. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní a je tvaru B_0 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Konečky prstů se pravá ruka dotýká úst a poté se pohybuje dolů směrem k levé ruce a dotkne se jí.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

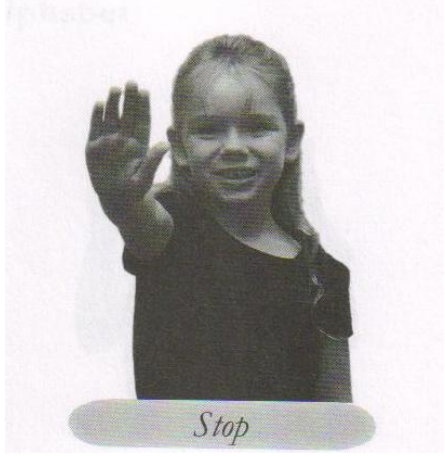
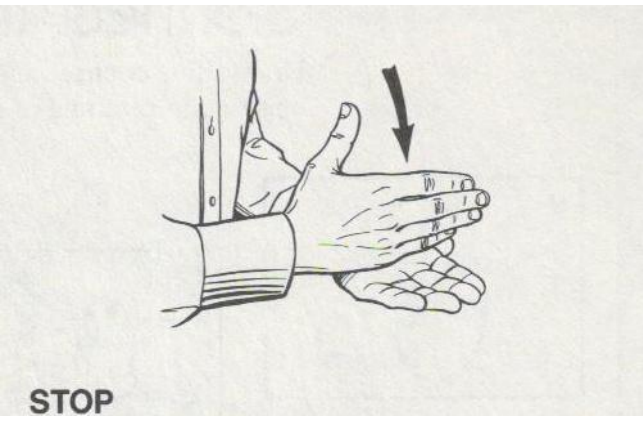
BFS	ASL
HORSE	
<p>Obr. č. 130</p> 	<p>Obr. č. 131</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A” s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují vpřed. Ruce a ramena se pohybují nahoru a dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém spánku. Pravá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká pravého spánku. Prsty se ohýbají dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobuje činnost, která spjata s rysem referenta. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

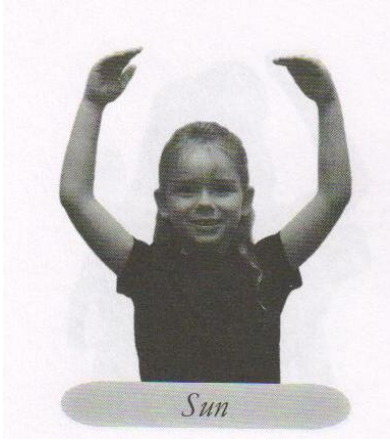
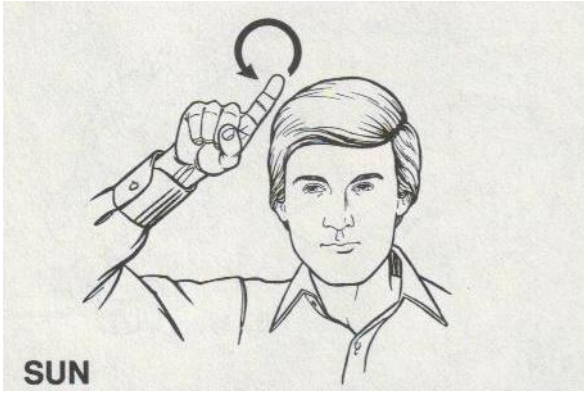
BFS	ASL
HOT	
<p>Obr. č. 132</p> 	<p>Obr. č. 133</p>
<p>Popis znaku: Foukání (2x dlouze).</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován před ústy. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Ruka se pohybuje v před a zároveň se kroucením změni orientace její dlaně dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je s referentem spjata. Gesto/znak postrádá manuální složku a má původ v konvencionalizovaných gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu.</p>	

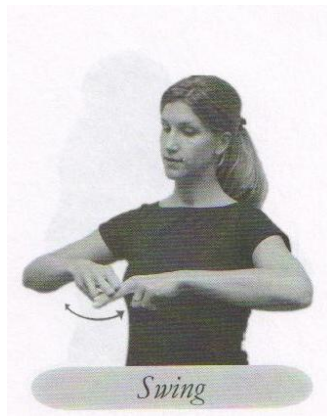
BFS	ASL
MOON	
<p>Obr. č. 134</p> 	<p>Obr. č. 135</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován před pravou částí čela. Pravá ruka ve tvaru B, s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje malým kruhovým pohybem proti směru hodinových ručiček.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v oblasti pravého oka. Pravá ruka jsou ve tvaru C s dlaní orientovanými vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se palcovou hranou dotýká okolí pravého oka.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referent. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

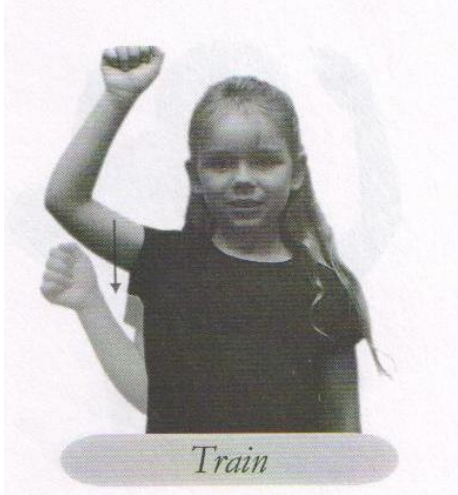
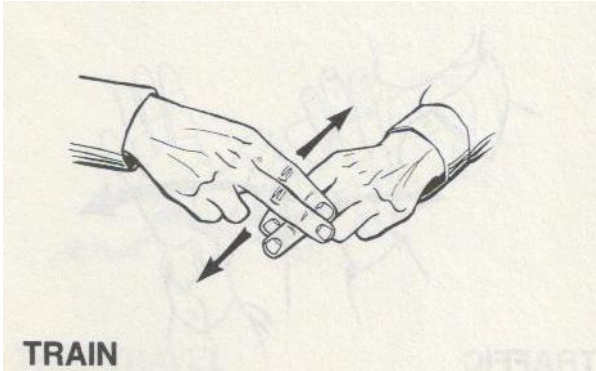
BFS	ASL
OUTSIDE	
<p>Obr. č. 136</p> 	<p>Obr. č. 137</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje kýváním v zápěstí ze strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován před obličejem. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vpřed a zároveň se zavírá do tvaru Ď.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak, je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je s referentem spjata Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

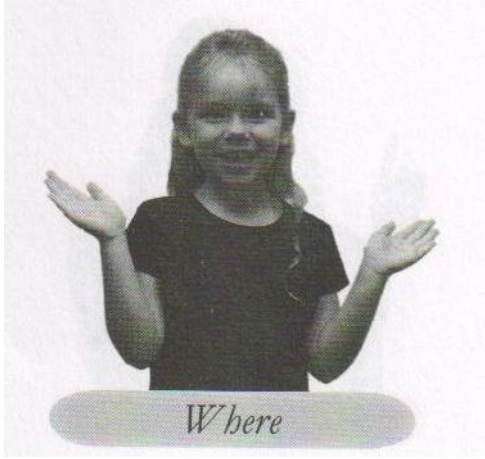
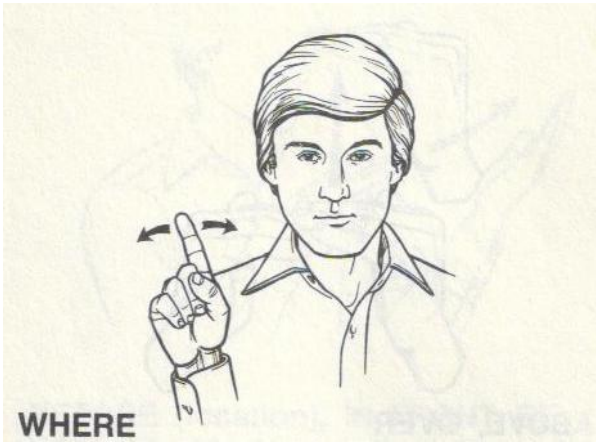
BFS	ASL
STARS	
<p>Obr. č. 138</p> 	<p>Obr. č. 139</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle stran hlavy. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Obě ruce třepotají prsty.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován ve výšce očí. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru D s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Pravá ruka a levá ruka se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je spjata s referentem. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

BFS	ASL
STOP	
<p>Obr. č. 140</p> 	<p>Obr. č. 141</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován u pravého ramene. Pravá ruka ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují vpřed. Ruka se pohybuje prudce vpřed do úplného natažení.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed. Pravá ruka je nad levou, pohybuje se k ní dolů a dotkne se středu její dlaně.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

BFS	ASL
SUN	
<p>Obr. č. 142</p> 	<p>Obr. č. 143</p>
<p>Popis znaku: Ruce vzpažená nad hlavu tvoří tvar kruhu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován před pravou částí čela. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka vykonává kruhový pohyb proti směru hodinových ručiček.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta má původ Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

BFS	ASL
SWING	
<p>Obr. č. 144</p> 	<p>Obr. č. 145</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru A s dlaněmi orientovanými proti sobě (levá dlaň vpravo, pravá dlaň vlevo), prsty směřují vpřed. Ruce a tělo se pohybují houpavým pohybem vpřed a vzad.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Levá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů a prsty směřují vpravo. Pravá ruka je nad levou a dotýká se hřbetu jejích prstů (ukazováčku a prostředníčku). Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují houpavým pohybem za strany na stranu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je s referentem spjata. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

BFS	ASL
TRAIN	
<p>Obr. č. 146</p> 	<p>Obr. č. 147</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé části hlavy. Pravá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Pohybuje se směrem dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed a mírně vlevo. Levá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů s prsty směřujícími v před a mírně vpravo. Pravá ruka je nad levou. Obě ruce se vzájemně dotýkají a za stálého kontaktu se od sebe pohybují (pravá ruka vpřed od těla a mírně vpravo, levá ruka vzad k tělu a mírně vlevo).</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – napodobení činnosti, která je s referentem spjata. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.</p>	

BFS	ASL
WHERE	
<p>Obr. č. 148</p> 	<p>Obr. č. 149</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle ramen. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými nahoru, prsty směřují do stran (levá ruka vlevo, pravá ruka vpravo).</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se v zápěstí pohybuje kýváním ze strany na stranu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech, která jsou specifická pro určitou kulturu. Gesto/znak je tvořeno jednoduchým tvarem ruky a je artikulováno v neutrálním prostoru.</p>	

5.2 Porovnání znaků české verze Baby Signs a americké verze Baby Signs

Pro toto porovnání znaků byl použit slovník znaků BFS²⁴⁴ (Acredolo, Goodwyn, 2009), Slovník znaků ASL (Acredolo, Goodwyn, 2009)²⁴⁵ a slovník znaků ASL (Flodin, 1991)²⁴⁶ 1991 a video slovník na DVD²⁴⁷ ²⁴⁸ pro rodiče, dostupné v ČR. Na obrázcích 101 - 174 jsou uvedeny znaky, ve kterých se česká a americká verze Baby Signs (dále jen BSČR a BSA) liší, nebo kde je viditelná nějaká odchylka od znaků BSA (BSA verze

²⁴⁴ Obr. č.: 151A, 153, 155A, 163A, 177A, 185A, 193A, 195, 196, 201A, 205A, 213A, 215, 217

²⁴⁵ Obr. č.: 155B, 157, 159, 161, 163B, 165, 167, 169, 171, 173, 179, 181, 183, 185B, 187, 189, 191, 197, 199, 200, 207, 209, 211, 219, 221, 223

²⁴⁶ Obr. č.: 151B, 175B, 177B, 193B, 201B, 205B, 213B

²⁴⁷ Baby Signs: DVD pro rodiče. Znaková řeč pro batolata, videoslovník. 2007)

²⁴⁸ Zdroj všech obrázků BSČR (Obr. č.: 150, 152, 154, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168A, 168B, 170, 172, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 200, 202, 204, 206, 208, 210, 212, 214, 216, 218, 220, 222

se skládá z Baby-Friendly signs a znaků ASL). U gest/znaků, která vznikly složením ASL a BSF, a u gest/znaků, ke kterým existuje ekvivalent v BSF, jsou uvedeny obě verze gesta/znaku.

Videoslovník, který jsem použila, obsahuje 100 znaků²⁴⁹, z nichž se nějakým způsobem liší těchto 34 znaků: BÁT SE, BROUK, BUBLINY, BUNDA, DŽUS, HLUK, HOUPAČKA, HRÁT SI, HVĚZDY, CHTÍT, JEŠTĚ, KARTÁČEK NA ZUBY, KOUPÁNÍ, KYTKA, LETADLO, LEV, MÍT RADOST, MÁMA, MEDVĚD, MÍČ, MOTÝL, OPICE, PES, PIŠKOTY, PITÍ, POMOCT, RYBA, SMUTNÝ, SUCHAR, TÁTA, TELEFON, VELKÝ, VLAK, VLASY, ZLOBÍT SE, ŽIRAFKA.

Specifika gest/znaků BSČR:

I. BSČR používá jen některé BFS: 16 z 36

(BRYNDÁK, BROUK, HVĚZDY, KACHNA, KDE, KRÁLÍK, KUŘE, KŮŇ, PAVOUK, PRASE, SLUNCE, SVĚTLO, VEN, VLAK, ZASTAVIT, ŽÁBA)

II. BSČR používá modifikované BFS

(BROUK, PIŠKOTY, VELKÝ, VLAK)

III. BSČR používá nově vytvořená gesta/znaky

a) Nově vytvořená gesta/znaky vznikají kombinací znaků ASL a BFS

(BÁT SE, PES, RYBA)

b) Nově vytvořená gesta/znaky jsou vizuálně motivovaná:

1. znázorňují nějaký výrazný rys referenta

(HLUK, LEV, VLASY)

2. napodobují činnost, která je s referentem spjata nebo způsob jakým se s objektem zachází

(BUNDA, DŽUS)

IV. BSČR přejímá některé znaky ASL

(BUBLINY, HOUPAČKA, JEŠTĚ - A, KVĚTINA, LETADLO, PTÁK, SLON, TELEFON)

V. BSČR používá některé modifikované znaky ASL

a) dvouruční znaky se mění na jednoruční

(MÍT RADOST, PIŠKOTY, OPICE)

²⁴⁹ Kompletní seznam znaků viz příloha VIII.

- b) jednoruční znaky se mění na dvouruční
(SMUTNÝ)
- c) změna tvaru ruky
(BUBLINY, CHTÍT, JEŠTĚ - B, SUCHAR, KOUPAT SE, PÍT, POMOCT, ZLOBIT SE, ŽIRAFKA)
- d) změna orientace ruky
(HRÁT SI, MÁMA, MOTÝL, SUCHAR, TÁTA, VLAK)
- e) změna nebo zrušení pohybu
(BROUK, KARTÁČEK NA ZUBY, KOUPAT SE, MÁMA, MEDVĚD, MÍČ, SMUTNÝ, ZLOBIT SE)
- f) změna místa artikulace
(HRÁT SI, MOTÝL, TÁTA, VELKÝ)
- g) změna aktivní ruky na pasivní
(JEŠTĚ – B)

VI. kromě znaku ASL je přidáno jako ekvivalent - gesto typické pro české prostředí

(PROSÍM²⁵⁰)

VII. znak ASL používaný v BSA je užít pro referenta jiného významu, který je typičtější pro české prostředí

(CEREÁLIE jsou nahrazeny PIŠKOTY)

Změny užívané při vytváření a přejímání gest/znaků BSA do BSČR jsou **strategicky nevyrovnané a nejsou zcela všechny v souladu se strategiemi využívanými při přejímání a vytváření gest/znaků BSA.**²⁵¹ Pro porovnání uvádím Tabulku č. 14:

²⁵⁰ Tření dlaní o sebe.

²⁵¹ Při přejímání gest/znaků BSA do BSČR nedošlo k žádné spolupráci s odborníky, kteří mají znalosti o znakovém jazyce.

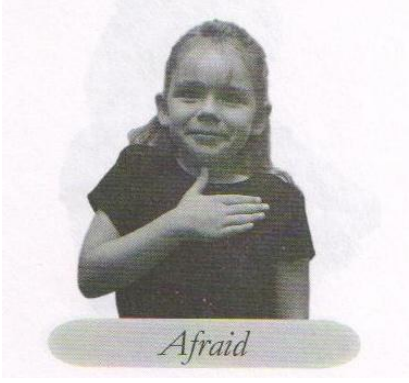
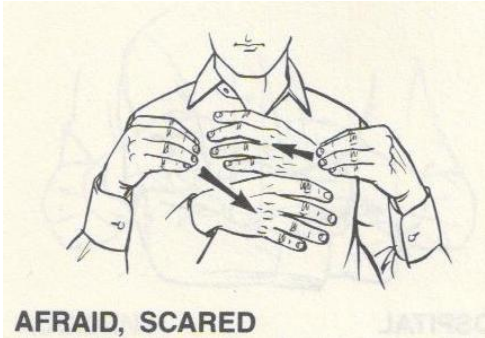
Tab. č. 14

BSA x BSČR	
Gesta/znaky jsou tvořeny jednoduchými tvary ruky: 5 5 D	Užívá i gesta/znaky z ASL s komplexnějšími tvary ruky místo ekvivalentu BSF s jednoduššími tvary ruky: LETADLO (V místo B _o). BROUK (τO místo Ď), BUBLINY (τO místo Ď nebo O).
Znak artikulovaný dvěma rukama se artikuluje jednou rukou.	Užívá i opačný proces – znak artikulovaný jednou rukou je artikulován dvěma rukama: BÁT SE, SMUTNÝ
V případě, že v produkci ASL znaku dochází ke změně tvaru ruky, tato změna je zcela zredukována , nebo dochází ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší.	Užívá i opačný proces – do znaku v jehož produkci se tvar ruky nemění, je zařazen další tvar ruky: ZLOBIT SE

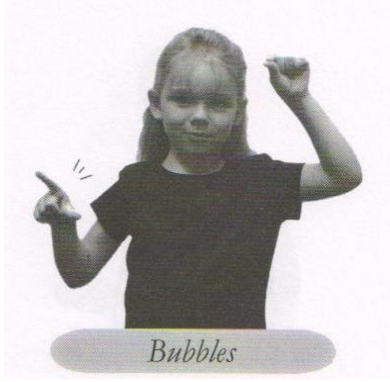
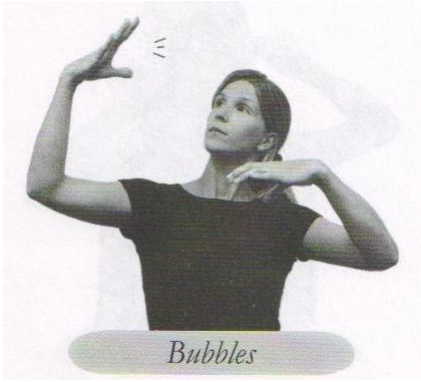
Některé změny jsou dle mého názoru **způsobené nepřesnou artikulací** znaku. Jde například o gest/znaky KARTÁČEK NA ZUBY (pohyb je z horizontálního změněn na vertikální; BROUK (o 180° otočený pohyb); TÁTA, MÁMA, VLAK (změněna orientace dlaně z orientace vlevo na orientaci od těla).

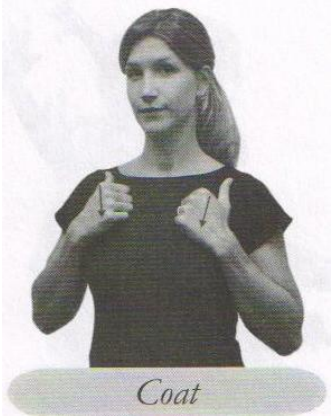
Proč jsou užití ve většině spíše znaky ASL nebo jejich modifikace na místo BFS není zcela jasné. Některé modifikace gest/znaků jsou dle mého názoru **složitější než původní znak** např. SMUTNÝ, BUBLINY.

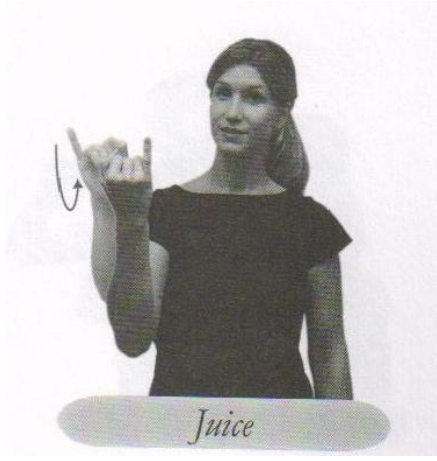
Při vytváření české verze Baby Signs **nebylo použito žádných znaků českého znakového jazyka**. Důvodem pro tuto skutečnost může být fakt, že tvůrci BSČR **nespolupracovali s žádným odborníkem z oblasti českého znakového jazyka**. V případě vytváření americké verze Baby Signs Acredolová a Goodwynová spolupracovali s tlumočnicí ASL.

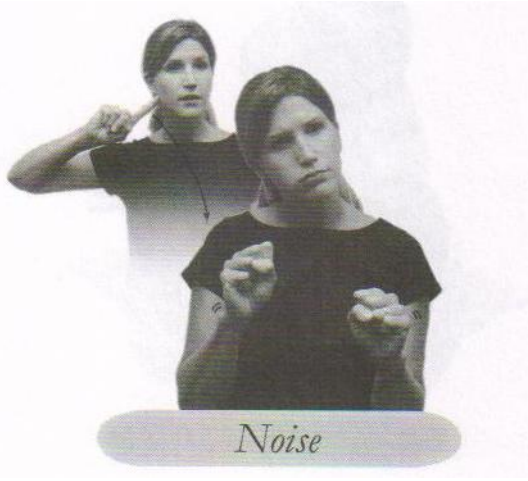
BSČR	BSA (BFS+ASL)
BÁT SE/AFRAID	
<p>Obr. č. 150</p> 	<p>Obr. č. 151</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo). Pravá ruka je nad levou. Obě ruce se rychle přiblíží k hrudníku.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá ruka ve tvaru B, s dlaní orientovanou k tělu, s prsty doleva se rychle dotkne hrudníku.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B, dlaně jsou orientované k tělu, prsty směřují proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Pravá ruka se pohybuje mírně nahoru a k tělu a zároveň s ní se pohybuje levá ruka k tělu a mírně dolů. Obě ruce se v pohybu otevřou do tvaru 5 a dotknou se hrudníku. Pravá ruka je na hrudníku nad levou.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak vzniklo kombinací znaků ASL a BSF. Gesto/znak artikulované původně jednou rukou je artikulováno dvěma rukama.</p>	

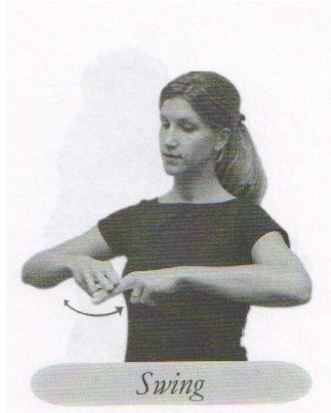
BSČR	BSA (BFS)
BROUK/BUG	
<p>Obr. č. 152</p> 	<p>Obr. č. 153</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé tváře. Pravá ruka ve tvaru Ů s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vlevo opakovaným, malým půlkruhovým pohybem (obloučky dolů).</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé tváře. Pravá je ruka ve tvaru Ď s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje vlevo opakovaným, malým půlkruhovým pohybem (obloučky nahoru).</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklo modifikací BSF. Došlo ke změně jednoduššího tvaru ruky na komplexnější tvar ruky. Pohyb gesta/znaku je změněn na pohyb otočení o 180° - zde je možné uvažovat o nepřesné artikulaci.</p>	

BSČR	BSA (BFS+ASL)
BUBLINY/BUBBLES	
<p>Obr. č. 154</p> 	<p>Obr. č. 155</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá a pravá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými od těla, s prsty nahoru se opakovaně a střídavě otevírají do tvaru C a zároveň se pohybují nahoru opakovaným alternativním pohybem.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá a pravá ruka jsou ve tvaru D s dlaněmi orientovanými od těla, s prsty nahoru se opakovaně a střídavě otevírají do tvaru D_o a zároveň se pohybují nahoru opakovaným alternativním pohybem.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru O s dlaněmi orientovanými proti sobě (pravá dlaň vlevo, levá dlaň vpravo). Ruce se opakovaně a střídavě otevírají do tvaru C a zároveň se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklo modifikací znaku ASL. Došlo ke změně jednoduššího tvaru ruky na komplexnější tvar ruky.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
BUNDA/COAT	
<p>Obr. č. 156</p> 	<p>Obr. č. 157</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v blízkosti ramen. Pravá a Levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými dopředu, prsty směřují nahoru. Ruce se pohybují k sobě a zároveň se za kroucení v zápěstí zavírají do tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými k tělu a s prsty nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na hrudníku. Pravá a levá ruka jsou e tvaru A_o s dlaněmi orientovanými k tělu prsty směřují proti sobě (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Za stálého kontaktu s hrudníkem se pohybují dolů</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – napodobení činnosti zacházení s objektem.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
DŽUS/JUICE	
<p>Obr. č. 158</p> 	<p>Obr. č. 159</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na palcové hraně levé ruky. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka je nad levou a dotýká se její palcové hrany malíkovou hranou. Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují kýváním.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka jsou ve tvaru Y s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se v zápěstí pohybuje vlevo půlkruhovým pohybem (ruka opisuje tvar písmene „J“).</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – nepodobení činnosti spjaté s referentem.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
HLUK/NOISE	
<p>Obr. č. 160</p> 	<p>Obr. č. 161</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém uchu. Levá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou dopředu, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká levého ucha. Celé tělo se naklání vlevo.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém uchu. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou v před, prsty směřují vlevo. Ruka se dotýká pravého ucha a pohybuje se v před do neutrálního prostoru a zároveň se zavírá do tvaru A s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. V neutrálním prostoru se k pravé ruce přidává levá ve stejném tvaru, se stejnou orientací dlaně a prstů. Ruce jsou vedle sebe a pohybují se krátkým opakovaným pohybem nahoru a dolů.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta.</p>	

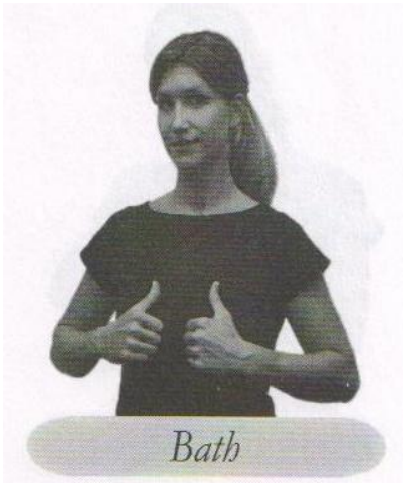
BŠČR	BSA (BFS+ASL)
HOUPAČKA/SWING	
<p>Obr. č. 162</p> 	<p>Obr. č. 163</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Levá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů a prsty směřují vpravo. Pravá ruka je nad levou a dotýká se hřbetu jejích prstů (ukazováčku a prostředníčku). Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují houpavým pohybem za strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: A Pravá a levá ruka jsou ve tvaru A s dlaněmi orientovanými proti sobě (vlevo a vpravo), prsty směřují vpřed. Ruce a tělo se pohybují houpavým pohybem vpřed a vzad.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Levá ruka je ve tvaru P s dlaní orientovanou dolů a prsty směřují vpravo. Pravá ruka je nad levou a dotýká se hřbetu jejích prstů (ukazováčku a prostředníčku). Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují houpavým pohybem za strany na stranu.</p>
<p>Strategie: Znak přejatý z ASL.</p>	

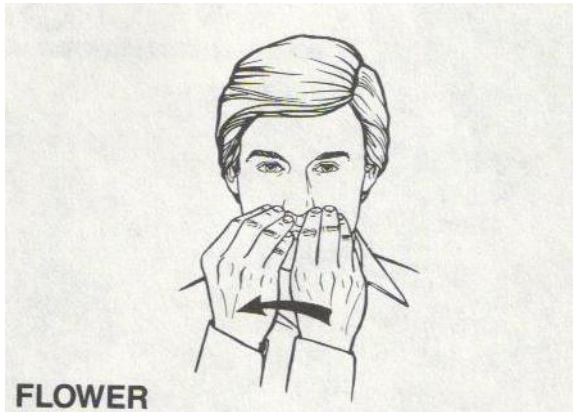
BSČR	BSA (ASL)
HRÁT SI/PLAY	
<p>Obr. č. 164</p> 	<p>Obr. č. 165</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován před hrudníkem. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Y s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Obě ruce se pohybují kýváním nahoru a dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru ramen. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Y s dlaněmi orientovanými vpřed, prsty směřují nahoru. V zápěstí se kývavým pohybem pohybují vpřed a vzad.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně orientace ruky a ke změně místa artikulace.</p>	

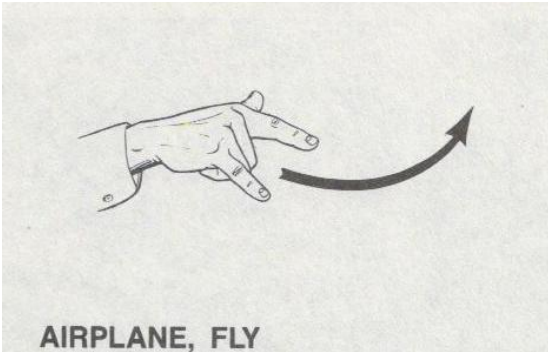
BSČR	BSA (ASL)
CHTÍT/WANT	
<p>Obr. č. 166</p> 	<p>Obr. č. 167</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru C, s dlaněmi orientovanými nahoru, prsty směřují vpřed. Obě ruce se pohybují opakovaně k tělu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými nahoru, prsty směřují vpřed. Obě ruce se pohybují opakovaně k tělu.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak vzniklo modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky.</p>	

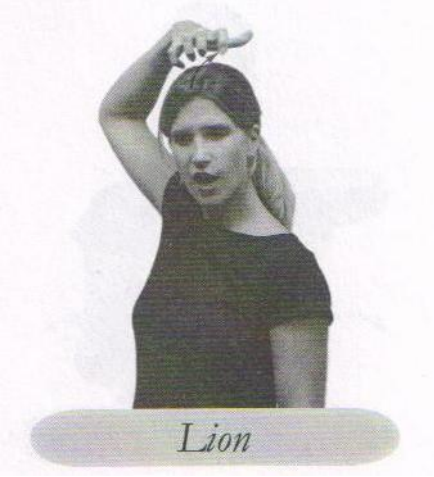
BSČR	BSA (ASL)
JEŠTĚ/MORE	
<p>Obr. č. 168</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 169</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá a pravá ruka jsou ve tvaru Ě s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují proti sobě (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Ruce se k sobě krátkým pohybem přiblíží, dotknou se a opět se oddálí. Artikulace znaku se opakuje.</p> <p>B Znak je artikulován na dlani levé ruky. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou vpravo, prsty směřují vpřed. Pravá ruka se krátkým opakovaným pohybem přibližuje k levé ruce a dotýká se středu její dlaně.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá a pravá ruka jsou ve tvaru Ě s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují proti sobě (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Ruce se k sobě krátkým pohybem přiblíží, dotknou se a opět se oddálí. Artikulace znaku se opakuje.</p>
<p>Strategie:A: Znak přejatý z ASL. B: Gesto/znak vzniklo modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvarů ruky. Ze znaku, v němž jsou aktivní obě ruce došlo ke změně na znak, v němž je jedna ruka je pasivní (ve tvaru B₀) a druhá aktivní (ve tvaru Ď)</p>	

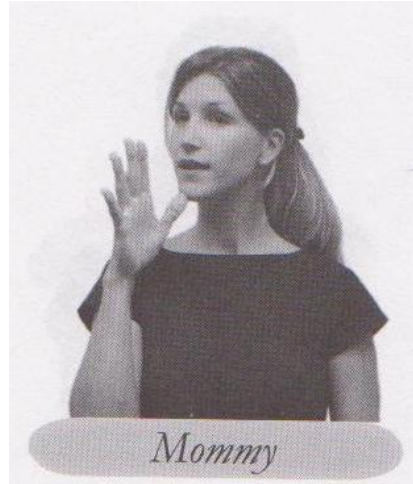
BSČR	BSA (ASL)
KARTÁČEK NA ZUBY/TOOTHBRUSH	
<p>Obr. č. 170</p> 	<p>Obr. č. 171</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován před ústy. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanými dolů, prsty směřují vlevo. Před ústy (s vyceněnými zuby) se opakovaně pohybuje vlevo a vpravo.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován před ústy. Pravá a ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanými dolů, prsty směřují vlevo. Ukazováček se před ústy (s vyceněnými zuby) se opakovaně pohybuje nahoru a dolů.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně pohybu z vertikálního na horizontální – je zde možné uvažovat o nepřesnosti v artikulaci.</p>	

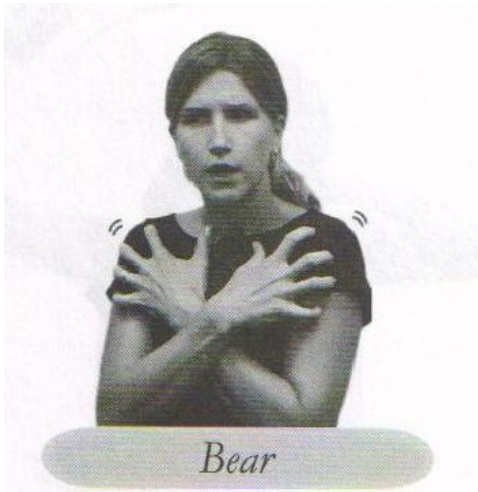
BSČR	BSA (ASL)
KOUPAT SE/BATH	
<p>Obr. č. 172</p> 	<p>Obr. č. 173</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru v blízkosti hrudníku. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo). Obě ruce se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru v blízkosti hrudníku. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru A₀ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo). Obě ruce se opakovaně pohybují nahoru a dolů.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky a pohybu - stejný pohyb rukou je změněn na pohyb alternativní.</p>	

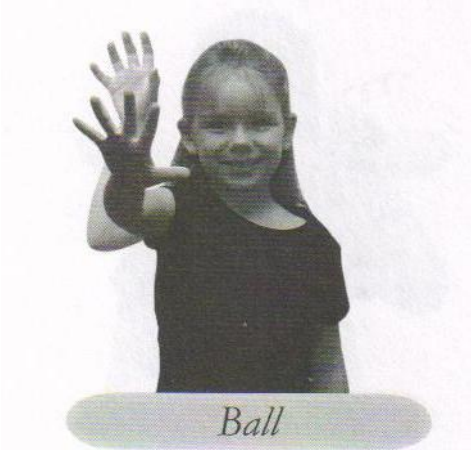

BSČR	BSA (BFS+ASL)
KVĚTINA/FLOWER	
<p>Obr. č. 174</p> 	<p>Obr. č. 175</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotkne levé a poté pravé strany nosu.</p>	<p>Popis znaku: A Krčení nosu „čichání“. B Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotkne levé a poté pravé strany nosu.</p>
<p>Strategie: Znak převzatý z ASL.</p>	

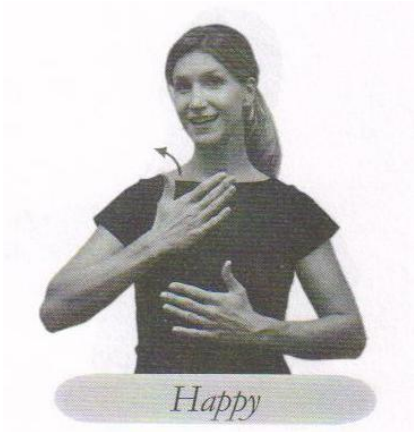
BŠČR	BSA (BFS+ASL)
LETADLO/AIRPLANE	
<p>Obr. č. 176</p> 	<p>Obr. č. 177</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p style="text-align: center;">AIRPLANE, FLY</p>
<p>Popis znaku: Pravá ruka ve tvaru ILY s dlaní orientovanou dolů, prsty doleva se pohybuje vlevo a nahoru ve tvaru obráceného oblouku.</p>	<p>Popis znaku: A Rozpažené ruce představují křídla letadla. B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru ILY s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje vlevo a nahoru ve tvaru obráceného oblouku.</p>
<p>Strategie: Znak převzatý z ASL.</p>	

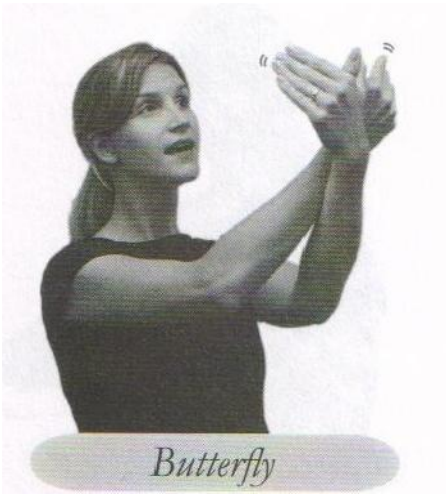
BSČR	BSA (ASL)
LEV/LION	
<p>Obr. č. 178</p> 	<p>Obr. č. 179</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na stranách hlavy. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Obě ruce se vnitřní hranou ukazováčku dotýkají boků čela.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na vrchu hlavy. Pravá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Ruka se pohybuje nad vrchem hlavy dozadu.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta.</p>	

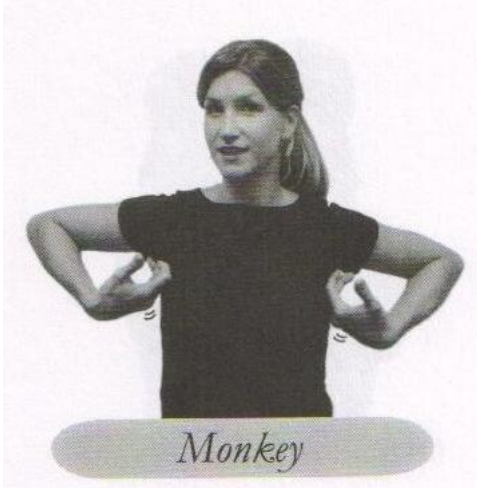
BSČR	BSA (ASL)
MÁMA/MOMMY	
<p>Obr. č. 180</p> 	<p>Obr. č. 181</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na bradě. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se krátkými pohyby pohybuje opakovaně vpravo.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na bradě. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se krátkými pohyby pohybuje opakovaně vpřed.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně orientace ruky a pohybu na pohyb vlevo – je zde možné uvažovat o nepřesnosti v artikulaci.</p>	

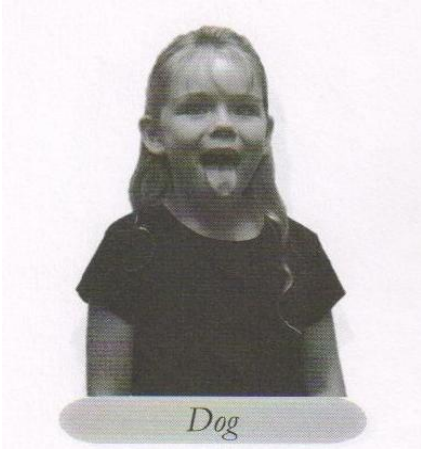
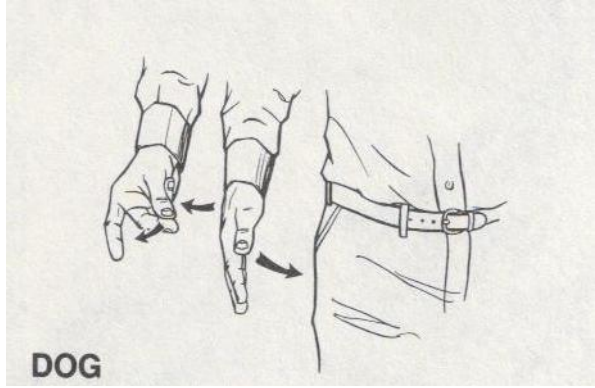
BSČR	BSA (ASL)
MEDVĚD/BEAR	
<p>Obr. č. 182</p> 	<p>Obr. č. 183</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na hrudníku. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce jsou na hrudníků překřížené a dotýkají se ho.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na hrudníku. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce jsou na hrudníků překřížené a dotýkají se ho a opakovaně se za stálého kontaktu s tělem pohybují krátkým pohybem od sebe a k sobě.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke zrušení pohybu.</p>	

BSČR	BSA (BFS+ASL)
MÍČ/BALL	
<p>Obr. č. 184</p> 	<p>Obr. č. 185</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo), prsty směřují nahoru. Ruce se k sobě přiblíží a poté se pohybují dolů ruce a zároveň se oddálí a přiblíží (opisují tvar míče).</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován vedle pravé části hlavy. Pravá ruka ve tvaru 5 s dlaní vpřed a s prsty nahoru. Ruka se pohybuje vpřed do natažení paže a ruka do rozevření do tvaru 5 (dlaň je orientovaná dolů).</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá i pravá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovaným proti sobě (pravá dlaň vlevo, levá dlaň vpravo).</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně pohybu – do statického znaku je zařazen pohyb.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
MÍT RADOST/HAPPY	
<p>Obr. č. 186</p> 	<p>Obr. č. 187</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Ruka se pohybuje k tělu a nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo). Pravá ruka je nad levou. Obě ruce se opakovaně pohybují k tělu a nahoru.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně dvouručního znaku na jednoruční.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
MOTÝL/BUTTERFLY	
<p>Obr. č. 188</p> 	<p>Obr. č. 189</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými vpřed, prsty směřují nahoru. Ruce se dotýkají přes sebe překříženými palci (pravý palec je za levým palcem).</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před obličejem. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce jsou překřížené a dotýkají se palci (pravý palec je nad levým palcem), zbylé prsty se pohybují máváním k tělu.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně orientace rukou a změně místa artikulace.</p>	

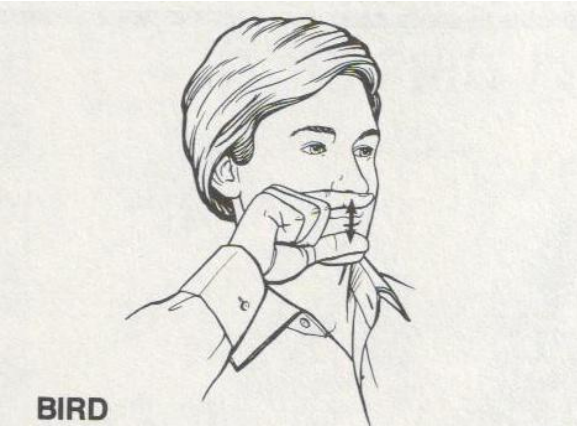
BSČR	BSA (ASL)
OPICE/MONKEY	
<p>Obr. č. 190</p> 	<p>Obr. č. 191</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku hrudníku. Pravá ruka je ve tvaru C_o s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují dolů. Ruka se pohybuje vlevo k hrudníku, dotkne se ho a za stálého kontaktu se pohybuje krátkým pohybem nahoru a oddálí se od těla. Znak je takto artikulován opakovaně.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v levém a pravé podpaždí. Pravá a levá ruka je ve tvaru C_o s dlaněmi orientovanými nahoru, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Ruce se dotýkají podpaždí a pohybují se krátkým opakovaným pohybem nahoru.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně dvouručního znaku na jednoruční.</p>	

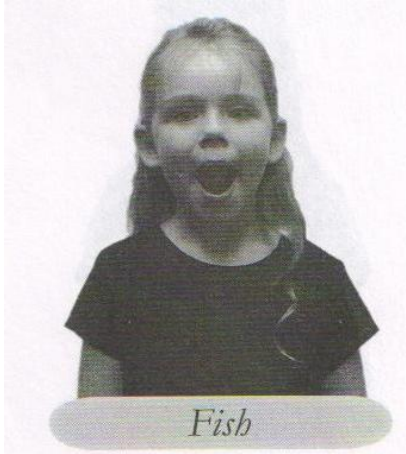
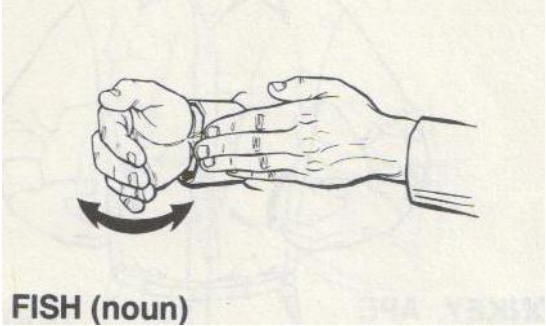
BSČR	BSA (BFS+ASL)
PES/DOG	
<p>Obr. č. 192</p> 	<p>Obr. č. 193</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují dolů. Ruka krátkým kývavým opakovaným pohybem přiblíží k pravému boku a dotkne se ho. Znak je doprovázen nemanuálním chováním, které se skládá z vystrčeného jazyka a rychlého, krátkého a výrazného nadechování a vydechování.</p>	<p>Popis znaku: A Jazyk je zcela vystrčený z úst. B Znak je artikulován vedle pravého boku. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo. V prostoru vedle pravého boku ukazováčkem a placem luskně o sebe a otevře se tvaru do tvaru B₀ a dotkne pravého boku.</p>
<p>Strategie: Nově vzniklé gesto/znak prostřednictvím kombinace znaku ASL a BSF. U části gesta/znaku převzaté z ASL došlo k redukci pohybu.</p>	

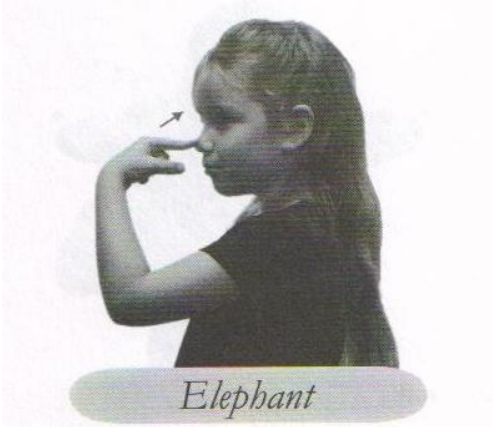
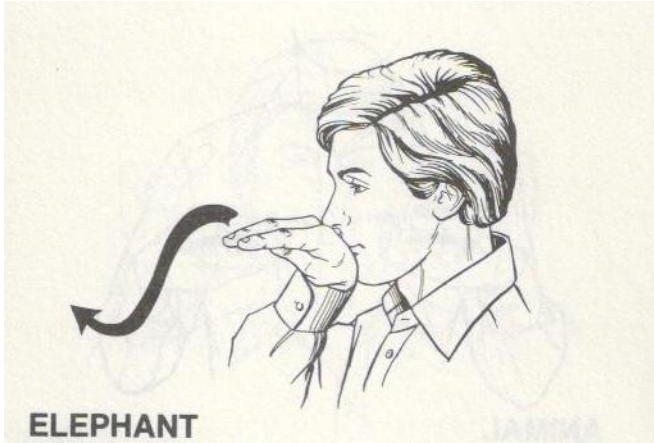
BSČR	BSA (BSF)
PIŠKOTY/CEREALS	
<p>Obr. č. 194</p> 	<p>Obr. č. 195</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují od těla. Ruka se pohybuje dolů a při pohybu nahoru se zavírá do tvaru Ŕ.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru Ď s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují od těla. Ruce se pohybují nahoru a dolů opakovaným alternativním pohybem.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku BSF a je užito pro referenta jiného významu, který je typičtější pro české prostředí. Došlo ke změně tvaru ruky. Dvouruční znak je změněn na jednoruční a do znaku je zařazen další pohyb.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
PÍT/DRINK	
<p>Obr. č. 196</p> 	<p>Obr. č. 197</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v oblasti úst. Pravá ruka je ve tvaru A, s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Palec ruky se dotýká úst. Hlava se za stálého kontaktu ruky s ústy se zaklání dozadu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v oblasti úst. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Palec ruky je v blízkosti úst. Ruka se krátkým kývavým pohybem pohybuje k tělu.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky.</p>	

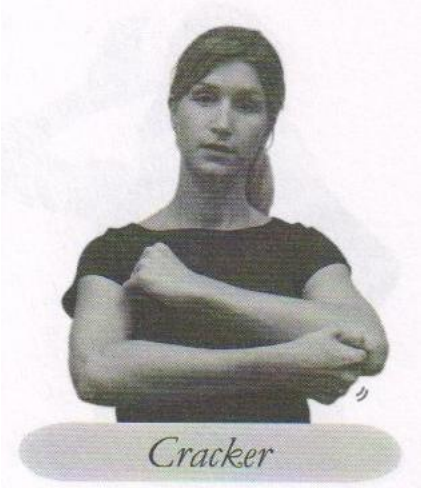
BSČR	BSA (ASL)
POMOCT/HELP	
<p>Obr. č. 198</p> 	<p>Obr. č. 199</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Pravá ruka je nad levou a malíkovou hranou se dotýká středu dlaně levé ruky. Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují krátkým opakovaným pohybem nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Pravá ruka je nad levou a malíkovou hranou se dotýká středu dlaně levé ruky. Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují krátkým opakovaným pohybem nahoru.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky.</p>	

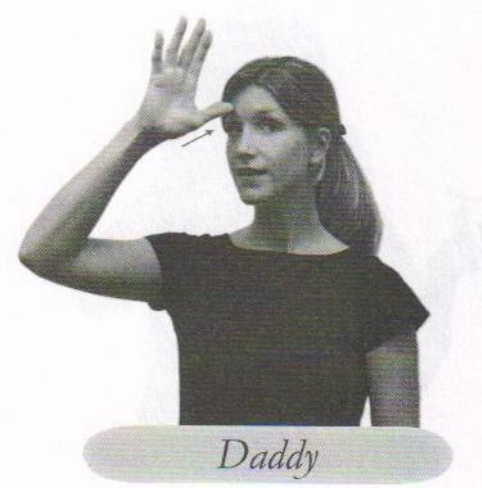
BŠČR	BSA (BFS+ASL)
PTAK/BIRD	
<p>Obr. č. 200</p> 	<p>Obr. č. 201</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p style="text-align: center;">BIRD</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní směřující od těla, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká hřbetem pravé tváře. Prsty (ukazováček a palec) se pohybují od sebe a k sobě.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v prostoru ramen. Ruce ve tvaru 5 s dlaněmi směřujícími od těla a s prsty nahoru jsou pokrčené v lokti. V zápěstí se obě ruce pohybují ze strany na stranu.</p> <p>B Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka ve tvaru Ď s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká hřbetem ruky pravé tváře. Prsty (ukazováček a palec) pravé ruky se pohybují od sebe a k sobě.</p>
<p>Strategie: Znak přejatý z ASL.</p>	

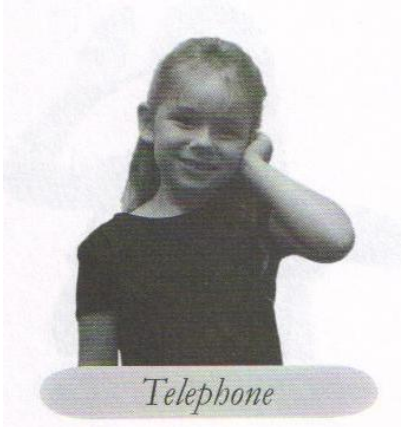

BSČR	BSA (BFS+ASL)
RYBA/FISH	
<p>Obr. č. 202</p> 	<p>Obr. č. 203</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> <p style="text-align: center;">FISH (noun)</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Ruka se pohybuje vpřed a vlevo a zároveň se pohybuje kýváním ze strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: A Výrazné otvírání a zavírání úst. B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B_1 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru B_1 s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed. Levá ruka se špičkou prstů dotýká zápěstí pravé ruky, která se opakovaně pohybuje kýváním v zápěstí ze strany na stranu.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé kombinací znaku ASL a BSF. Část znaku převzatá z ASL je artikulována jednou rukou.</p>	

BSČR	BSA (BFS+ASL)
SLON/ELEPHANT	
<p>Obr. č. 204</p> 	<p>Obr. č. 205</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru B̂, s dlaní orientovanou dolů a prsty vpřed se dotýká svým hřbetem nosu. Pohybuje se mírně v před, poté dolů a nahoru.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu, s prsty nahoru se dotkne špičky nosu. Za stálého kontaktu se pohybuje po hřbetu nosu směrem k jeho kořeni.</p> <p>B Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru M s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Ruka se dotýká svým hřbetem nosu. Pohybuje se mírně v před, poté dolů a nahoru.</p>
<p>Strategie: Znak převzatý z ASL.</p>	

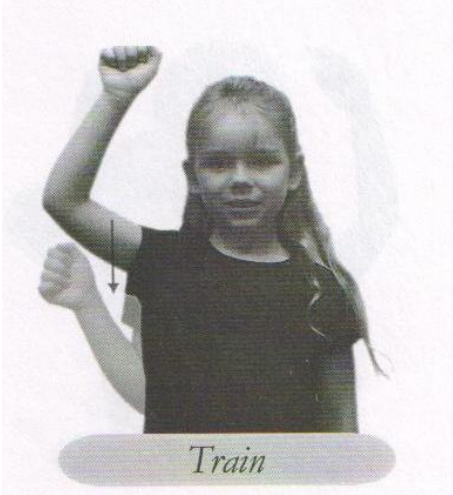
BSČR	BSA (ASL)
SMUTNÝ/SAD	
<p>Obr. č. 206</p> 	<p>Obr. č. 207</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v na obličeji. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru D s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce se dotýkají tváří a pohybují se opakovaným alternativním pohybem dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v na obličeji. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká pravé tváře a pohybuje se opakovaně dolů</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo jednoručního znaku na znak dvouruční artikulovaný alternativním pohybem.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
SUCHAR/CRACKER	
<p>Obr. č. 208</p> 	<p>Obr. č. 209</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na dlani levé ruky. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B, s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se loktem dotkne středu dlaně levé ruky a pohybuje se nahoru. Artikulace znaku se několikrát opakuje.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levém lokti. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru A s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo). Pravá ruka je aktivní, levá je pasivní. Pravá ruka je pod levou a krátkým opakovaným pohybem se dotýká jejího lokte.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru aktivní a pasivní ruky, jejich orientace a místa artikulace gesta/znaku.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
TÁTA/DADDY	
<p>Obr. č. 210</p> 	<p>Obr. č. 211</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku čela. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vpřed, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se špičkou palce dotýká pravého boku čela. Krátkým opakovaným pohybem se pohybuje vpřed.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na čele. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se špičkou palce dotýká čela. Krátkým opakovaným pohybem se pohybuje vpřed (znak může být artikulován oběma rukama).</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně orientace ruky a místa artikulace znaku/gesta - je zde možné uvažovat o nepřesnosti v artikulaci.</p>	

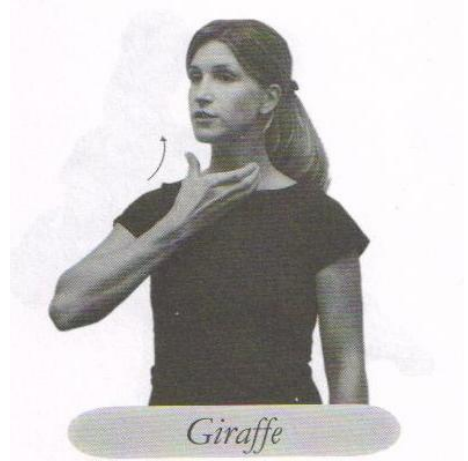
BSČR	BSA (BFS+ASL)
TELEFON/TELEPHONE	
<p>Obr. č. 212</p> 	<p>Obr. č. 213</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován u pravé tváře. Pravá ruka je ve tvaru Y, její dlaň je orientovaná k tělu a prsty směřují doleva.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na pravém uchu. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou vlevo a s prsty nahoru se dotýká pravého ucha. B Znak je artikulován u pravé tváře. Pravá ruka je ve tvaru Y s dlaní orientovanou k tělu a prsty směřují doleva.</p>
<p>Strategie: Znak přejatý z ASL.</p>	

BSČR	BSA (BFS)
VELKÝ/BIG	
<p>Obr. č. 214</p> 	<p>Obr. č. 215</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá a Pravá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými proti sobě (levá ruka vpravo, pravá ruka vlevo), prsty směřují vpřed. Obě ruce se od sebe oddalují.</p>	<p>Popis znaku: Ruce jsou do široka rozpažené s dlaněmi směřujícími vpřed.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku BSF. Došlo ke změně místa artikulace.</p>	

BSČR	BSA (BFS)
VLAK/TRAIN	
<p>Obr. č. 216</p> 	<p>Obr. č. 217</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé části čela. Pravá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou doleva a s prsty nahoru. Pohybuje se směrem dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle pravé části čela. Pravá ruka je ve tvaru A s dlaní orientovanou od těla a s prsty nahoru. Pohybuje se směrem dolů.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku BSF. Došlo ke změně orientace ruky a - je zde možné uvažovat o nepřesnosti v artikulaci.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
VLASY/HAIR	
<p>Obr. č. 218</p> 	<p>Obr. č. 219</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé straně hlavy. Pravá ruka uchopí pramen vlasů a pohybuje se dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé straně čela. Pravá ruka je ve tvaru „O“ s dlaní orientovanou doleva, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká boku hlavy.</p>
<p>Strategie: Nově vytvořené gesto/znak je vizuálně motivované – znázornění výrazného rysu referenta.</p>	

BSČR	BSA (ASL)
ZLOBIT SE/ANGRY	
<p>Obr. č. 220</p> 	<p>Obr. č. 221</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před obličejem. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se pohybuje vpřed a zároveň se zavírá do tvaru Ť. Celé tělo se spolu s rukou pohybuje vpřed. Obličej je zamračený.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před obličejem. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se pohybuje krátkým pohybem vpřed a mírně dolů.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo k zařazení dalšího tvaru ruky.</p>	

BŠČR	BSA (ASL)
ŽIRAFÁ/GIRAFFE	
<p>Obr. č. 222</p> 	<p>Obr. č. 223</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před krkem. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou k tělu a s prsty doleva. Ruka se pohybuje se směrem nahoru až k bradě. Hlava je mírně zakloněná.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v prostoru před krkem. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje krátkým pohybem směrem nahoru.</p>
<p>Strategie: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky a pohybu.</p>	

5.3 Porovnání znaků Znakování s miminky a znaků českého a amerického znakového jazyka

Ačkoli je metoda Znakování s miminky založena na vytváření vlastních gest/znaků na míru každému dítěti, vycházela autorka této metody při výběru znaků do slovníku uvedeného v její knize i z jiného národního znakového jazyka než je ČZJ, tedy i z ASL. Také užívala znaky, které v rámci své praxe viděla užívat u neslyšících matek v rámci komunikace s jejich dětmi – „dětské znaky“. Pro toto porovnání byly použity obrázky 49 gest/znaků uvedených ve slovníku znaků ZsM (Vasilovšik Šustová, 2008)²⁵², který má být inspirativním materiálem pro uživatele metody ZsM ke tvorbě vlastních znaků. Dále byl použit slovník znaků ASL

²⁵² Obr. č.: 224, 226, 228, 230A, 23B, 232, 234, 236, 238, 240, 242, 244A, 244B, 248, 250, 252, 254, 256A, 256B, 258, 260, 262, 264, 266, 368, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282 A, 282B, 284A, 284B, 286A, 286B, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300A, 300B

(Acredolo, Goodwyn, 2009)²⁵³, slovník znaků ASL (Foldin, 1991)²⁵⁴ a fotografie znaků²⁵⁵ ČZJ. Na obrázcích 224-301 jsou uvedeny znaky²⁵⁶ ZsM, které se nějakým způsobem liší od znaků ČZJ, nebo jsou převzaté²⁵⁷ z ASL.

Povaha znaků/gest Znakování s miminky

I. Znaky převzaté z ČZJ

ZsM přejala znaky z ČZJ, které jsou výrazně vizuálně motivované, nebo obsahují artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb.

(AUTO – moravská verze znaku, BOTY - A)

II. Znaky převzaté z ASL

ZsM přejala znaky z ASL, které obsahují artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb, nebo jsou artikulačně jednodušší, nebo je jejich vizuální motivovanost více zřejmá, než u jejich ekvivalentu v ČZJ.

(BOLEST, BOTY - B, ČESAT SE/HŘEBEN - B, JEŠTĚ - B)

III. Znaky ČZJ převzaté z komunikace neslyšících matek a jejich dětí (řeč orientovaná na dítě)

(PÍT, SPÁT, HODINY)

IV. Modifikované znaky ČZJ

Modifikované znaky prošly těmito změnami:

- a) **zjednodušení komplexnějších tvarů ruky – užívání tvarů „A, A_o, D, B_o, B, 5**
(BABIČKA, DĚDA, ČESTA SE/HŘEBEN - A, KVĚTINA, LUXOVAT, MÁMA, MALÝ - A, TÁTA, TELEFON, PÍT, POTOM, VELKÝ)
- b) **změna orientace rukou spojená se změnou jejich vzájemné polohy**
(MOTÝL)
- c) **zjednodušení pohybu, často s ohledem na úroveň jemné motoriky dětí; vyřazení jednoho z pohybů u znaků s více pohyby; úplné zrušení pohybu**
(BABIČKA DĚDA DŮM b, JEŠTĚ – A, LETADLO), MLÉKO –, MOTÝL, STROM, VELKÝ)

²⁵³ Obr. č.: 229, 232B, 247B, 249A, 273, 275, 291B

²⁵⁴ Obr. č. 241A, 269

²⁵⁵ Znaky byly získány prostřednictvím vlastní znalosti českého znakového jazyka.

²⁵⁶ Kompletní seznam znaků ZsM viz příloha IX.

- d) **zvýraznění krátkých pohybů**
(KVĚTINA, MLÉKO, POTOM)
- e) **změna trajektorie pohybu na pohyb přímý, často spojené se změnou koncového místa artikulace na stejné místo artikulace, na opačné polovině těla**
(MÁMA, BABIČKA))
- f) **znaky artikulované dvěma rukama se artikulují jednou rukou**
(RYBA, LUXOVAT, STROM)
- g) **změna menšího místa artikulace na větší**
(OMLUVA, PTÁK – B)
- h) **změna místa artikulace na prostor, který je spjat s výrazným rysem referenta**
(LETADLO)

V. **Modifikované znaky ASL**

- a) **změna komplexnějších tvarů ruky na jednodušší tvary**
(PLENKA²⁵⁸)
- b) **zjednodušení pohybu – vyřazení jednoho z pohybů u znaků s více pohyby**
(HORKÝ - B, PES)
- c) **znaky artikulované dvěma rukama se artikulují jednou rukou**
(STROM)

VI. **Konvencionalizovaná gesta**

ZsM užívá kulturně zakotvená a přirozená gesta.

(DOBŘE, HODNÝ, HORKÝ – A, MALÝ – B, POZOR, PROSÍM, SPÁT, ŠIKOVNÝ, UNAVENÝ, VELKÝ)

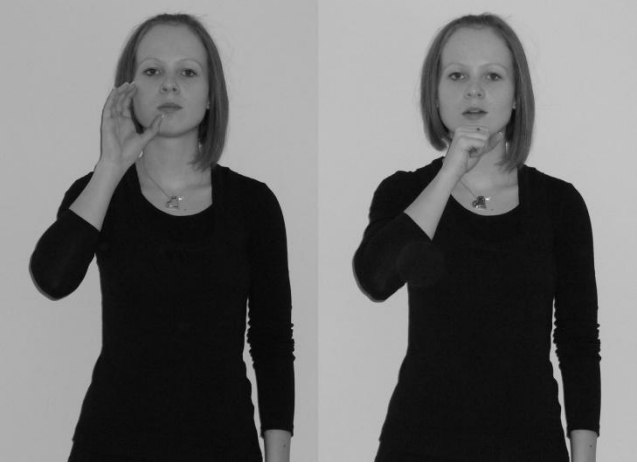
VII. **Nové znaky/gesta**

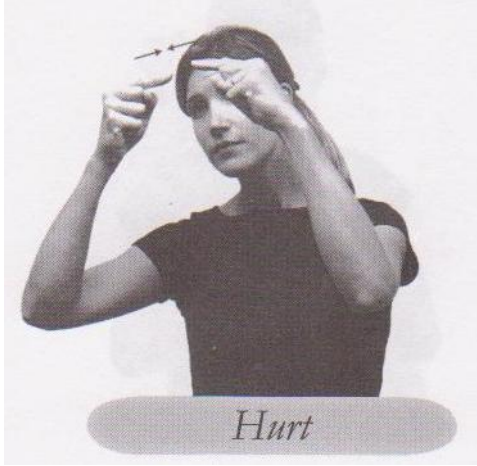
ZsM vytváří nová gesta/znaky, které jsou **vizuálně motivované, označují výrazný rys referenta**

(HODINY, RYBA, SLON (A, B), OPICE, PTÁK - A)

²⁵⁸ Také došlo ke změně znaku artikulovaného jednou rukou na znak artikulovaný oběma rukama (pro odlišení od znaku PES)

ZsM	ČZJ
AUTO	
<p>Obr. č. 224</p> 	<p>Obr. č. 225</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Ruce se pohybují se alternativním půlkruhovým pohybem nahoru a dolů.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v prostoru před hrudníkem. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce se pohybují vpřed a zároveň se zavírají do tvaru „A“.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z ČZJ – moravská varianta znaku. Znak je vizuálně motivovaný a obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb.</p>	

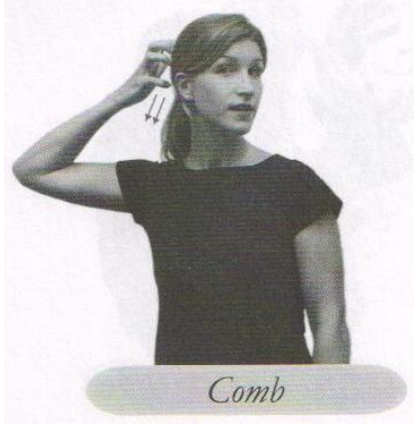
ZsM	ČZJ
BABIČKA	
<p>Obr. č. 226</p> 	<p>Obr. č. 227</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na obličejí. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se dotkne pravé tváře, oddálí se od ní, pohybuje se vlevo a dotkne se levé tváře.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na obličejí. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotkne pravé tváře, oddálí se od ní a pohybuje dolů směrem k bradě a zároveň se zavírá do tvaru „A“ a dotkne se palcovou hranou brady.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vytvořené gesto/znak prostřednictvím modifikace znaku ČZJ. Došlo k zjednodušení tvaru ruky (zrušeno zavírání) a změně trajektorie pohybu (změna na horizontální pohyb) spojeného se změnou koncového místa artikulace (z tváře a brady na pravou a levou tvář).</p>	

ZsM	ASL
BOLEST	
<p>Obr. č. 228</p> 	<p>Obr. č. 229</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru²⁵⁹. Prává ruka a levá ruka jsou ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu. Prsty směřují proti sobě (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Obě ruce se pohybují proti sobě a opakovaně se dotýkají..</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru²⁶⁰ před čelem. Prává ruka a levá ruka jsou ve tvaru D s dlaní orientovanou k tělu. Prsty směřují proti sobě (levá ruka vpravo, pravá vlevo). Obě ruce se pohybují proti sobě a opakovaně se dotýkají..</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z ASL. Obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb.</p>	

²⁵⁹ Místo artikulace znaku je závislé na místě výskytu bolesti a tedy se podle něj obměňuje.

²⁶⁰ Místo artikulace znaku je závislé na místě výskytu bolesti a tedy se podle něj obměňuje.

ZsM	ČZJ/ASL
BOTY	
<p>Obr. č. 230</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 231</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na spodní části brady. Pravá ruka ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká spodní části brady a pohybuje se dolů a dotkne se hrudníku BZnak v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují vpřed. Ruce se k sobě pohybují a dotknou se a opět se oddálí. Znak je artikulován opakovaně.</p>	<p>Popis znaku: . A Znak je artikulován na bradě. Pravá ruka ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká spodní části brady a pohybuje se dolů a dotkne se hrudníku. B Znak v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují vpřed. Ruce se k sobě pohybují a dotknou se a opět se oddálí. Znak je artikulován opakovaně</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Znak převzatý z ČZJ obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb. B Znak převzatý z ASL obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb.</p>	

ZsM	ČZJ/ASL
ČESAT SE/HŘEBEN	
<p>Obr. č. 232</p> 	<p>Obr. č. 233</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé části hlavy. Pravá ruka je ve tvaru 5²⁶¹ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká pravého boku hlavy a pohybuje se dolů.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na pravé části hlavy. Pravá ruka je ve tvaru \hat{A} s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje nahoru a dolů krátkým kývavým pohybem v zápěstí.</p> <p>B Znak je artikulován na pravé části hlavy. Pravá ruka je ve tvaru 5²⁶² s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká pravého boku hlavy a pohybuje se dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z ASL obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb. Vizualní motivovanost je zde více zřejmá v porovnání s ekvivalentem v ČZJ.</p>	

²⁶¹ Znak je podle zdroje možné artikulovat s tvarem ruky \hat{A} .

²⁶² Znak je podle zdroje možné artikulovat s tvarem ruky \hat{A} .

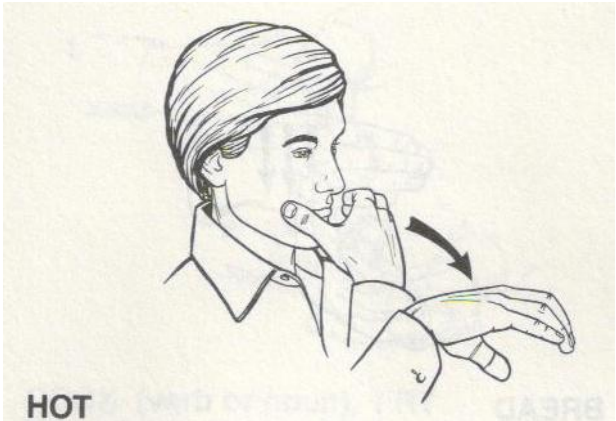
ZsM	ČZJ
DĚDA	
<p>Obr. č. 234</p> 	<p>Obr. č. 235</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v na obličejí. Pravá ruka je ve tvaru „A s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se dotkne čela, oddálí se od něj, pohybuje se směrem dolů k bradě a dotkne se její spodní části.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v na obličejí. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotkne čela, oddálí se od něj, pohybuje se směrem dolů k bradě a zároveň se zavírá do tvaru „A (za zachování orientace) a dotkne se jí.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak převzatý z ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší a zjednodušení pohybu (zrušeno zavírání).</p>	

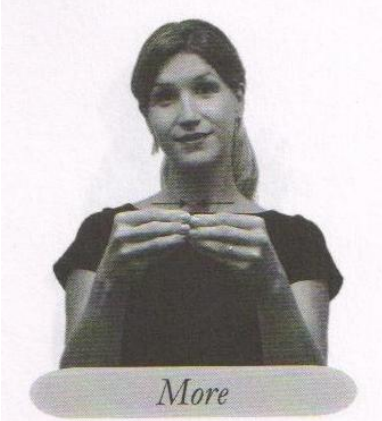
ZsM	ČZJ
DOBŘE/SUPER	
<p>Obr. č. 236</p> 	<p>Obr. č. 237</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru A_0 s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v prostoru před krkem. Pravá ruka je ve tvaru O s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje krátkým pohybem vpřed.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

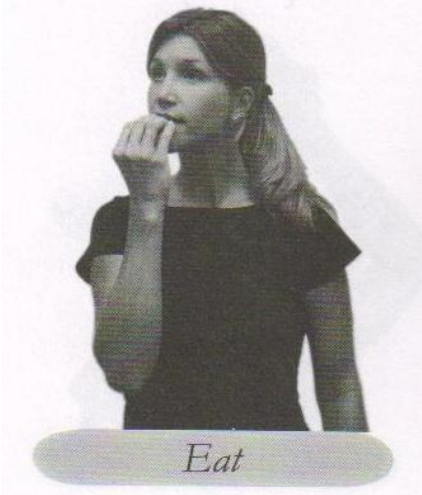

ZsM	ČZJ
DŮM	
<p>Obr. č. 238</p> 	<p>Obr. č. 239</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými do stran (pravá dlaň vlevo a mírně dolů, levá dlaň vpravo a mírně dolů), prsty směřují nahoru. Ruce se dotýkají špičkami prstů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před spodní částí obličeje. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými do stran (pravá ruka vpravo a mírně dolů, levá ruka vlevo a mírně dolů), prsty směřují nahoru. Ruce se pohybují do stran, ve výši ramen mění svou orientaci: dlaň pravé ruky směřuje vlevo, dlaň levé ruky směřuje vpravo, prsty směřují vpřed. Ruce se poté pohybují dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nové gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke zrušení pohybu.</p>	

ZsM	ČZJ
HODINY	
<p>Obr. č. 240</p> 	<p>Obr. č. 241</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Ukazováček se pohybuje ze strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v prostoru nad pravým ramenem. Pravá ruka je ve tvaru Y s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje krátkým kývavým pohybem vpřed a vzad.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z komunikace neslyšících matek s jejich dětmi - „dětský znak“.</p>	

ZsM	ČZJ
HODNÝ	
<p>Obr. č. 242</p> 	<p>Obr. č. 243</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levé tváři. Levá ruka je ve tvaru B₁ s dlaní orientovanou vpravo, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje za stálého kontaktu s tváří směrem dolů.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován na levém rameni. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje krátkým máváním v zápěstí k tělu a dotýká se opakovaně ramene</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

ZsM	ČZJ
HORKÝ	
<p>Obr. č. 244</p> <p style="text-align: center;">A B</p> 	<p>Obr. č. 245</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">HOT</p>
<p>Popis znaku: A Foukání. B Znak je artikulován na ústech. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká prsty úst a prudkým pohybem se od nich oddálí.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován před ústy. Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Ruka se pohybuje vpřed a zároveň se kroucením změni orientace její dlaně dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech. B Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke zjednodušení pohybu (zrušeno kroucení).</p>	

ZsM	ČZJ/ASL
JEŠTĚ	
<p>Obr. č. 246</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 247</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Ruka se pohybuje v zápěstí vpravo. Dlaň směřuje vlevo, prsty vpřed.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá jsou ve tvaru B s dlaněmi orientovanými do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo) prsty směřují vpřed. Ruce se dotýkají konečky prstů a pohybují se krátkým opakovaným pohybem od sebe.</p>	<p>Popis znaku:</p> <p>A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vpřed. Ruka se pohybuje v pohybuje kroucením vpravo.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá jsou ve tvaru B s dlaněmi orientovanými do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo) prsty směřují vpřed. Ruce se dotýkají konečky prstů a pohybují se krátkým opakovaným pohybem od sebe</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Gesto/znak vzniklý modifikací znaku ČZJ. Došlo ke zjednodušení pohybu (kroucení nahrazeno překlopením). B Znak převzatý z ASL obsahuje artikulačně jednoduchý tvar ruky a pohyb.</p>	

ZsM	ASL/ČZJ
JÍST	
<p>Obr. č. 248</p> 	<p>Obr. č. 249</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před ústy. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje k ústům.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v prostoru před ústy. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje k ústům.</p> <p>B Znak je artikulován v prostoru před ústy. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje opakovaným kýváním v zápěstí k ústům.</p>
<p>Znak převzatý z ASL obsahuje artikulačně jednodušší tvar ruky než ekvivalent v ČZJ.</p>	

ZsM	ČZJ
KVĚTINA	
<p>Obr. č. 250</p> 	<p>Obr. č. 251</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před obličejem. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ruka se otvírá do tvaru 5.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován u nosu. Pravá ruka je ve tvaru ŷ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Ukazováček a palec se pohybují krátkým pohybem od sebe k sobě.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar a zvýraznění krátkého pohybu.</p>	

ZsM	ČZJ
LETADLO	
<p>Obr. č. 252</p> 	<p>Obr. č. 253</p>
<p>Popis znaku: Rozpažené ruce ve tvaru B₆ s dlaněmi orientovanými dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle ramen. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₆ s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují do stran (pravá ruka vpravo, levá ruka vpravo). Ruce se zároveň pohybují krátkým pohybem vpřed.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Gesto/znak vzniklý modifikací znaku ČZJ. Došlo ke zrušení pohybu a změně místa artikulace na prostor spojený s výrazným rysem referenta.</p>	

ZsM	ČZJ
LUXOVAT	
<p>Obr. č. 254</p> 	<p>Obr. č. 255</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpřed. Ruka se pohybuje²⁶³ krátkým pohybem ze strany na stranu.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru „A“ s dlaněmi orientovanými nahoru a mírně vpřed. Pravá ruka je před levou. Obě ruce se zároveň pohybují krátkým pohybem vpřed a vzad.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar a znak artikulovaný dvěma rukama je artikulován jednou rukou.</p>	

²⁶³ Podle zdroje je možná i varianta pohybu vpřed a vzad.

ZsM	ČZJ
MALÝ	
<p>Obr. č. 256</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 257</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B_o s dlaněmi orientovanými do stran (pravá dlaň vlevo, levá dlaň vpravo) prsty směřují vpřed. Ruce rozpětím představují malý rozměr.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se zavírá do tvaru Ď.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru Ě₁ s dlaněmi orientovanými do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo) prsty směřují vpřed. Ruce se pohybují krátkým pohybem od sebe k sobě.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar.</p> <p>B Nově vytvořené gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

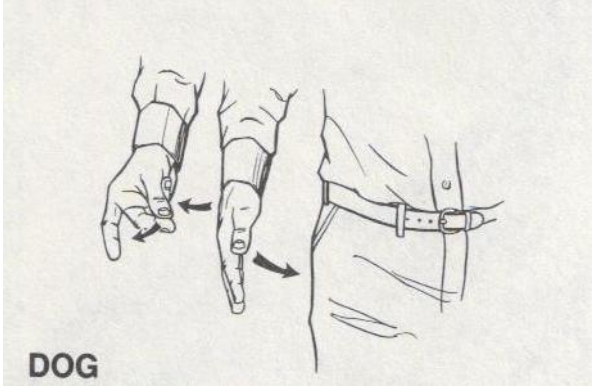
ZsM	ČZJ
MÁMA	
<p>Obr. č. 258</p> 	<p>Obr. č. 259</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na obličeji. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká pravé tváře, oddálí se od ní, pohybuje se vlevo směrem nahoru k levé tváři a dotkne se jí.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na obličeji. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká špičkou ukazováčkem pravé tváře, oddálí se od ní, pohybuje se dolů směrem nahoru k bradě a dotkne se jí.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar a změně pohybu (změna na horizontální pohyb) a místa artikulace (z tváře a brady na pravou a levou tvář).</p>	

ZsM	ČZJ
MLÉKO	
<p>Obr. č. 260</p> 	<p>Obr. č. 261</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Obě ruce se opakovaně zavírají do tvaru „A“.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanou k tělu, prsty směřují do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Obě ruce se opakovaně pohybují alternativním pohybem dolů a zároveň se zavírají do tvaru „A“.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke zjednodušení pohybu (zrušení alternativního pohybu) a zvýraznění pohybu (ruka se zcela otevírá).</p>	

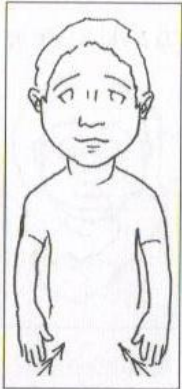
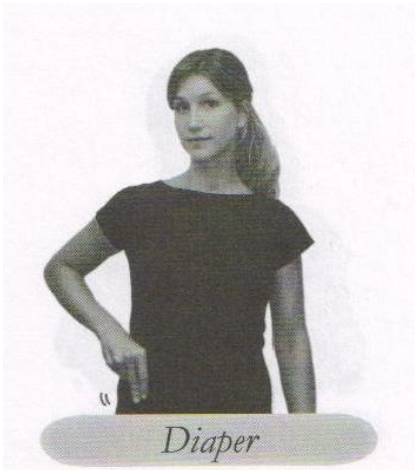
ZsM	ČZJ
MOTÝL	
<p>Obr. č. 262</p> 	<p>Obr. č. 263</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými od těla, prsty směřují nahoru. Ruce se dotýkají palci. Pravá ruka je nad levou. Za stálého kontaktu se k sobě ruce opakovaně pohybují kroucením v zápěstí.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce se dotýkají palci. Pravá ruka je nad levou. Prsty obou rukou se opakovaně pohybují k tělu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně orientace rukou spojené se změnou jejich vzájemné polohy a ke změně pohybu na pohyb artikulačně jednodušší.</p>	

ZsM	ČZJ
OMLUVA/PROMINOUT	
<p>Obr. č. 264</p> 	<p>Obr. č. 265</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levém předloktí. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k dolů a s prsty vpřed a mírně doleva. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k dolů a s prsty vpřed a mírně doprava. Pravá ruka se pohybuje za stálého kontaktu nahoru a dolů po předloktí levé ruky.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na levém hřbetu ruky. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k dolů a s prsty vpřed a mírně doleva. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k dolů a s prsty vpřed a mírně doprava. Pravá ruka se opakovaně pohybuje za stálého kontaktu malým kruhovým pohybem vlevo po hřbetu levé ruky.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně místa artikulace z menšího místa na větší (z dlaně na předloktí).</p>	

ZsM	ČZJ
OPICE	
<p>Obr. č. 266</p> 	<p>Obr. č. 267</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován vrchu hlavy. Pravá ruka je ve tvaru B_o s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje opakovaně dolů a opakovaně se dotkne vrchu hlavy.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B̂ s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují nahoru. Ruce se vzájemně dotýkají v místě zápěstí. Pravá ruka je na levou. Ruce se opakovaně pohybují krátkým pohybem od sebe a k sobě.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak je vizuálně motivované – označení výrazného rysu referenta.</p>	

ZsM	ASL
PES	
<p>Obr. č. 268</p> 	<p>Obr. č. 269</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují dolů. Ruka se dotýká pravého boku a opakovaně se pohybuje máváním v zápěstí směrem od pravého boku.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován vedle pravého boku. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo. V prostoru vedle pravého boku ukazováčkem a placem luskně o sebe a otevře se tvaru do tvaru B₀ a dotkne pravého boku.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke zjednodušení pohybu (zrušeno lusknutí).</p>	

ZsM	ČZJ
PÍT	
<p>Obr. č. 270</p> 	<p>Obr. č. 271</p>
<p>Popis znaku: Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká pravého boku a opakovaně se pohybuje máváním v zápěstí směrem od pravého boku.</p>	<p>Popis znaku: Pravá ruka je ve tvaru C s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka pohybuje směrem k ústům.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z komunikace neslyšících matek s jejich dětmi - „dětský znak“.</p>	

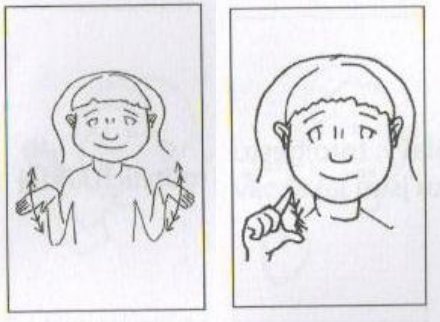

ZsM	ČZJ
PLENKA	
<p>Obr. č. 272</p> 	<p>Obr. č. 273</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru třísel. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují dolů. Ruce se dotýkají třísel a opakovaně se pohybují krátkým pohybem vpřed.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém boku. Pravá ruka jsou ve tvaru P s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují dolů. Poklepáním ruka se dotýká pravého boku.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně komplexnějšího tvaru ruky na jednodušší tvar. Také došlo ke změně znaku artikulovaného jednou rukou na znak artikulovaný oběma rukama (pro odlišení od znaku PES)</p>	

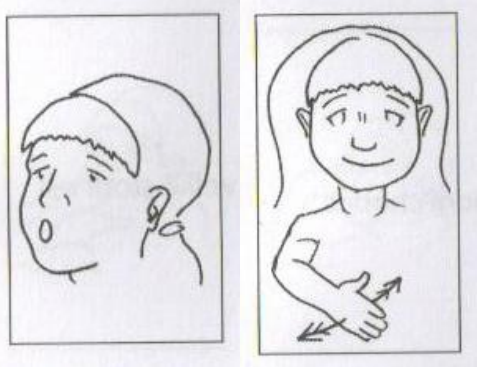

ZsM	ASL
POMOC	
<p>Obr. č. 274</p> 	<p>Obr. č. 275</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Prvá ruka je nad levou a malíkovou hrano se dotýká středu dlaně levé ruky. Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují krátkým opakovaným pohybem nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Levá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou nahoru, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru A₀ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vlevo. Prvá ruka je nad levou a malíkovou hrano se dotýká středu dlaně levé ruky. Za stálého kontaktu se obě ruce pohybují krátkým opakovaným pohybem nahoru.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar.</p>	

ZsM	ČZJ
POTOM	
<p>Obr. č. 276</p> 	<p>Obr. č. 277</p>
<p>Popis znaku: Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B_o s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují do stran (pravá ruka vpřed a mírně vlevo, levá ruka vpřed a mírně vpravo). Pravá ruka je nad levou. Pravá ruka se dotýká levé a opakovaně se pohybuje nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Pravá a levá ruka jsou ve tvaru P s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují do stran (pravá ruka vpřed a mírně vlevo, levá ruka vpřed a mírně vpravo). Pravá ruka je nad levou. Pravá ruka se dotýká levé a opakovaně se pohybuje nahoru.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně tvaru ruky z komplexnějšího na jednodušší tvar a změně pohybu (zvýraznění krátkého pohybu).</p>	

ZsM	ČZJ
POZOR	
<p>Obr. č. 278</p> 	<p>Obr. č. 279</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na hřbetu levé ruky. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru V s dlaní orientovanou od těla, prsty směřují nahoru. Levá ruka se pasivní a je ve tvaru A s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpravo. Pravá ruka se dotýká levé ruky a opakovaně se od ní pohybuje krátkým pohybem směrem k tělu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

ZsM	ČZJ
PROSÍM	
<p>Obr. č. 280</p> 	<p>Obr. č. 281</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru B_0 s dlaněmi orientovanými do stran (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo), prsty směřují nahoru. Obě ruce se za stálého kontaktu pohybují opakovaným alternativním pohybem nahoru a dolů.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka je ve tvaru B_0 s dlaní orientovanou k vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká tváře a za stálého kontaktu se po ní pohybuje dolů.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

ZsM	ČZJ
PTÁK	
<p>Obr. č. 282</p> <p style="text-align: center;">A B</p> 	<p>Obr. č. 283</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v prostoru vedle ramen. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B, s dlaněmi orientovanými dolů, prsty směřují do stran (levá ruka vlevo, pravá ruka vpravo). Ruce se pohybují v zápěstí nahoru a dolů.</p> <p>B Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru Ď s dlaní od těla, prsty směřují nahoru. Prsty (ukazováček a palec) pravé ruky se pohybují od sebe a k sobě.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka ve tvaru Ď s dlaní směřující od těla a s prsty nahoru se dotýká hřbetem ruky pravé tváře. Prsty (ukazováček a palec) pravé ruky se pohybují od sebe a k sobě.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nově vzniklé gesto/znak je vizuálně motivované – označení výrazného rysu referenta.</p> <p>B Gesto/znak vzniklý modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně místa artikulace z menšího prostoru na větší (z tváře do neutrálního prostoru).</p>	

ZsM	ČZJ
RYBA	
<p>Obr. č. 284</p> <p style="text-align: center;">A B</p> 	<p>Obr. č. 285</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou vlevo, prsty vpřed. Ruka se opakovaně pohybuje máváním v zápěstí ze strany na stranu.</p> <p>B Otvírání a zavírání úst.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na vnitřní hraně zápěstí levé ruky. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru „A s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru B, s dlaní orientovanou k vlevo, prsty směřují vpřed. Pravá ruka se dotýká hranou zápěstí hrany zápěstí levé ruky a za stálého kontaktu se opakovaně pohybuje máváním ze strany na stranu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nově vzniklé gesto/znak je vizuálně motivované – označení výrazného rysu referenta.</p> <p>B Gesto/znak vzniklý modifikací znaku ČZJ. Znak artikulovaná dvěma rukama se artikuluje jedno rukou.</p>	

ZsM	ČZJ
SLON	
<p>Obr. č. 286</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 287</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na nose. Pravá ruka je ve tvaru Å s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují vlevo. Pravá ruka drží nos.</p> <p>B Znak je artikulován na uchu. Pravá ruka je ve tvaru Å s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka drží ucho.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před nosem. Pravá ruka je ve tvaru Å s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje dopředu, dolů, k tělu a nahoru.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Nově vzniklé gesto/znak je vizuálně motivované – označení výrazného rysu referenta.</p> <p>B Nově vzniklé gesto/znak je vizuálně motivované – označení výrazného rysu referenta.</p>	

ZsM	ČZJ
SPÁT	
<p>Obr. č. 288</p> 	<p>Obr. č. 289</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravé tváři. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká pravé tváře.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru před pravým spánkem. Pravá ruka je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se se zavírá do tvaru B̂.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Znak převzatý z komunikace neslyšících matek s jejich dětmi - „dětský znak“.</p>	

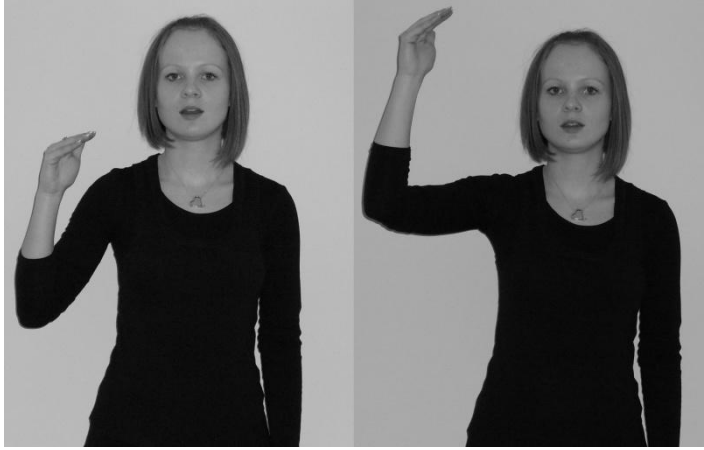
ZsM	ČZJ/ASL
STROM	
<p>Obr. č. 290</p> 	<p>Obr. č. 291</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru vedle hlavy. Pravá ruka je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou k od těla, prsty směřují nahoru.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován na vnější hraně levého předloktí. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou dolů a mírně doprava, prsty směřují nahoru a mírně doleva. Pravá ruka se je aktivní a je ve tvaru B s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká hrany levého předloktí a za stálého kontaktu se po něm opakovaně pohybuje krátkým pohybem nahoru.</p> <p>B Znak je artikulován na prstech levé ruky. Levá ruka je pasivní a je ve tvaru B₀ s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je aktivní a je ve tvaru 5 s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Pravá ruka je nad levou a dotýká se loktem hřbetu prstů levé ruky. Pravá ruka se kroucením v zápěstí pohybuje ze strany na stranu.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ASL. Znak artikulovaný dvěma rukama se artikuluje jednou rukou. Došlo ke změně pohybu (zrušení kroucení).</p>	

ZsM	ČZJ
ŠIKOVNÝ	
<p>Obr. č. 292</p> 	<p>Obr. č. 293</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B₀ s dlaněmi orientovanými proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo), prsty směřují nahoru. Obě ruce se k sobě opakovaně přiblíží a dotknou se.</p>	<p>Popis znaku: Levá ruka je pasivní a je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují vpravo. Pravá ruka je ve tvaru „D“ s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Pravá ruka se dotýká pravé části těla a pohybuje se dolů směrem k pasivní ruce a dotkne se její palcové hrany. Poté se krátkým pohybem nahoru oddálí a znovu přiblíží a dotkne.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

ZsM	ČZJ
TÁTA	
<p>Obr. č. 294</p> 	<p>Obr. č. 295</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na čele. Pravá ruka je ve tvaru B s dlaní orientovanou dolů, prsty směřují doleva. Ruka se pohybuje se směrem dolů až k bradě, které se dotkne.</p>	<p>Popis znaku: Znak je artikulován na čele. Pravá ruka je ve tvaru D s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se dotýká čela a pohybuje se směrem dolů až k bradě, které se dotkne.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklo modifikací znaku ASL. Došlo ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší.</p>	

ZsM	ČZJ
TELEFON	
<p>Obr. č. 296</p> 	<p>Obr. č. 297</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován na pravém uchu. Pravá ruka je ve tvaru „A“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují doleva. Ruka se dotýká pravého ucha.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v prostoru vedle pravé tváře. Pravá ruka je ve tvaru „Y“ s dlaní orientovanou k tělu, prsty směřují doleva.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Gesto/znak vzniklo modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně komplexnějšího tvaru ruky na jednodušší tvar a změně místa artikulace na prostor spjatý s výrazným rysem referenta.</p>	

ZsM	ČZJ
UNAVENÝ	
<p>Obr. č. 298</p> 	<p>Obr. č. 299</p>
<p>Popis znaku: Znak je artikulován v prostoru očí. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru sA s dlaněmi orientovanými proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo), prsty směřují nahoru. Ruce mnou oči.</p>	<p>Popis znaku: je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru B_0 s dlaněmi orientovanou k tělu, prsty směřují nahoru. Obě ruce se pohybují dolů a zastaví se ve výšce pasu. Dlaně směřují nahoru a prsty vpřed.</p>
<p>Strategie zjednodušení: Nově vzniklé gesto/znak má původ v přirozených gestech.</p>	

ZsM	ČZJ
VELKÝ	
<p>Obr. č. 300</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p> 	<p>Obr. č. 301</p> <p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">B</p>
<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá ruka a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo), prsty směřují vpřed. Rozpětí rukou představuje velký rozměr.</p> <p>B Znak je odkulován nad hlavou. Pravá a levá ruka jsou ve tvar 5 s dlaněmi orientovanými vpřed, prsty směřují nahoru.</p>	<p>Popis znaku: A Znak je artikulován v neutrálním prostoru. Pravá a levá ruka jsou ve tvaru 5 s dlaněmi orientovanými k tělu, prsty směřují proti sobě (pravá ruka vlevo, levá ruka vpravo). Ruka se od sebe vzdalují do stran.</p> <p>B Znak je artikulován nad pravým ramenem. Pravá ruka je ve tvaru Ě, s dlaní orientovanou vlevo, prsty směřují nahoru. Ruka se pohybuje směrem nahoru.</p>
<p>Strategie zjednodušení: A Gesto/znak vzniklé modifikací znaku ČZJ. Došlo ke změně komplexnějšího tvaru ruky na jednodušší tvar a zjednodušení pohybu (zrušení pohybu).</p> <p>B Nově vzniklé gesto/znak má původ v konvencionalizovaných gestech.</p>	

6. Dotazník – Praktické využití systémů využívajících znaků a gest k rané komunikaci se slyšícím dítětem.

Jak již vyplývá z nadpisu, v následující kapitole se budu zabývat výsledky výzkumu, který jsem provedla prostřednictvím dotazníku. Výzkum se zabýval praktickými přínosy a užitím metod BS a ZsM. Dotazování byli rodiče, kteří mají zkušenosti s metodou Baby Signs a Znakování s miminky.

Dotazníky (formuláře dotazníků viz X., XI.) byly distribuovány **elektronickou formou** po dohodě se zástupci dvou komunikačních programů na území České republiky (Baby Signs, Znakování s miminky), které užívají znaků a gest k rané komunikaci s neslyšícím dítětem. V případě metody **Baby Signs** byl dotazník distribuován **přes instruktorky** tohoto programu a **elektronický měsíčník** Batoláček pro rodiče. Dotazník pro systém Znakování s miminky byl **umístěn na webových stránkách** www.znakovanismiminky.cz.

Dotazníky byly distribuovány po dobu dvou **kalendářních měsíců**. Za tuto dobu bylo sesbíráno celkem **33²⁶⁴** dotazníků.

6.1 Výsledky dotazníku

První část dotazníků byla zaměřena na charakteristiku rodičů, kteří dotazník vyplnili (pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání). Zjištěné informace jsou uvedeny v tabulce č. 15:

Tab. č. 15

Charakteristika rodičů vyplňujících dotazník		
Pohlaví	matky	100%
	otcové	0%
Průměrný věk matek	31, 2	
Nejvyšší dosažené vzdělání		
SŠ	9	27,3%
VŠO ²⁶⁵	6	18,2%
VŠ	18	54,6%

²⁶⁴ Baby Signs 25, Znakování s miminky 8

²⁶⁵ Vyšší odborné vzdělání zakončené absolutoriem – titul Dis.

100% všech respondentů, kteří vyplňovali dotazník, byli **matky**, jejichž průměrný věk byl **31,2 let** a více jak polovina z nich měla vysokoškolské vzdělání.

Další otázka se týkala důvodů, proč se matky rozhodly metody Baby Signs a Znakování s miminky používat. Odpovědi všech respondentů souvisely s výhodami programů, které jejich autoři uvádějí:

- **dorozumění se s dítětem dříve, než začne mluvit**
- **podpoření intelektuálního vývoje**
- **podpoření citového vývoje**
- **podpoření motorického vývoje**
- **předcházení frustracím z neporozumění**
- **schopnost dítěte sdělit, co potřebuje, co cítí**

Další odpovědi:

- **zvědavost respondentů, zda tyto metody fungují**
- **přátelé tento způsob komunikace užívají a respondentům se také zalíbil**
- **očekáváním zlepšení komunikace s ohledem na výskyt opožděného vývoje řeči v rodině**
- **získání vlastních zkušeností pro vykonávání profese lektora těchto metod**

Metody BS a ZsM uvádějí, že dítě je schopné se znaky domluvit dříve než mluveným slovem a že se tedy znaky objevují u dětí dříve. Výsledky dotazníku dokazují (viz tabulka č. 16), že se **znaky** u dětí opravdu objevují dříve, a to u **60,6 %** respondentů. U **24,3 %** respondentů se jako první objevila **slova (většina z těchto dětí byla vystavena metodám BS a ZsM od 11 měsíců)** a u **15,2 %** (u těchto dětí se začátek používání BS a ZsM časově rozrůzněný, pohyboval se mezi **6. a 10. měsícem**) se **znaky i slova** objevily přibližně ve stejné době.

Tab. č. 16

Co produkovalo dítě jako první		
Znak	20	60,6%
Slovo	8	24,2%
Znak+slovo	5	15,2%

V dotazníku jsem se také zaměřila na vztahy mezi počátky užívání metod BS a ZsM a dobou výskytu prvních slov a prvních znaků. V tabulce č. 17 jsou uvedena již zmíněná data v měsících. Uvedené hodnoty jsou rozdělené zvlášť pro chlapce a pro dívky (18 dívek, 15 chlapců).

Každé dítě je jedinečné a není možné říci, že všechny děti mají výrazný prospěch z tohoto způsobu komunikace. Proto jsem se rozhodla pracovat s průměrnými hodnotami výsledků dotazníku.

Tab č. 17

	Počátek užívání BS a ZsM	První znak	První slovo	Chlapci		
				Počátek užívání BS a ZsM	První znak	První slovo
Dívky	6	8	10	4	10	11
	6	10	11	4	8	12
	6	11	0	6	12	12
	6	9	0	6	10	12
	6	7,5	12	8	10,5	11
	7	8	8	8	11	8
	7	11	11	9	9	16
	7	12	10	9	11	14
	7	10	10	10	10	11
	8	9	11	10	11	10
	8	8	11	11	12	7
	8	10	11	11	12	11
	8	9	11	11	12	6
	8	6	8	12	13	15
	9	10	10	15	17	19
Průměr	7,8	9,7	10,7	8,9	11,2	11,7
Celkový průměr	Počátek užívání BS a ZsM			První slovo		
	8,3			10,4		

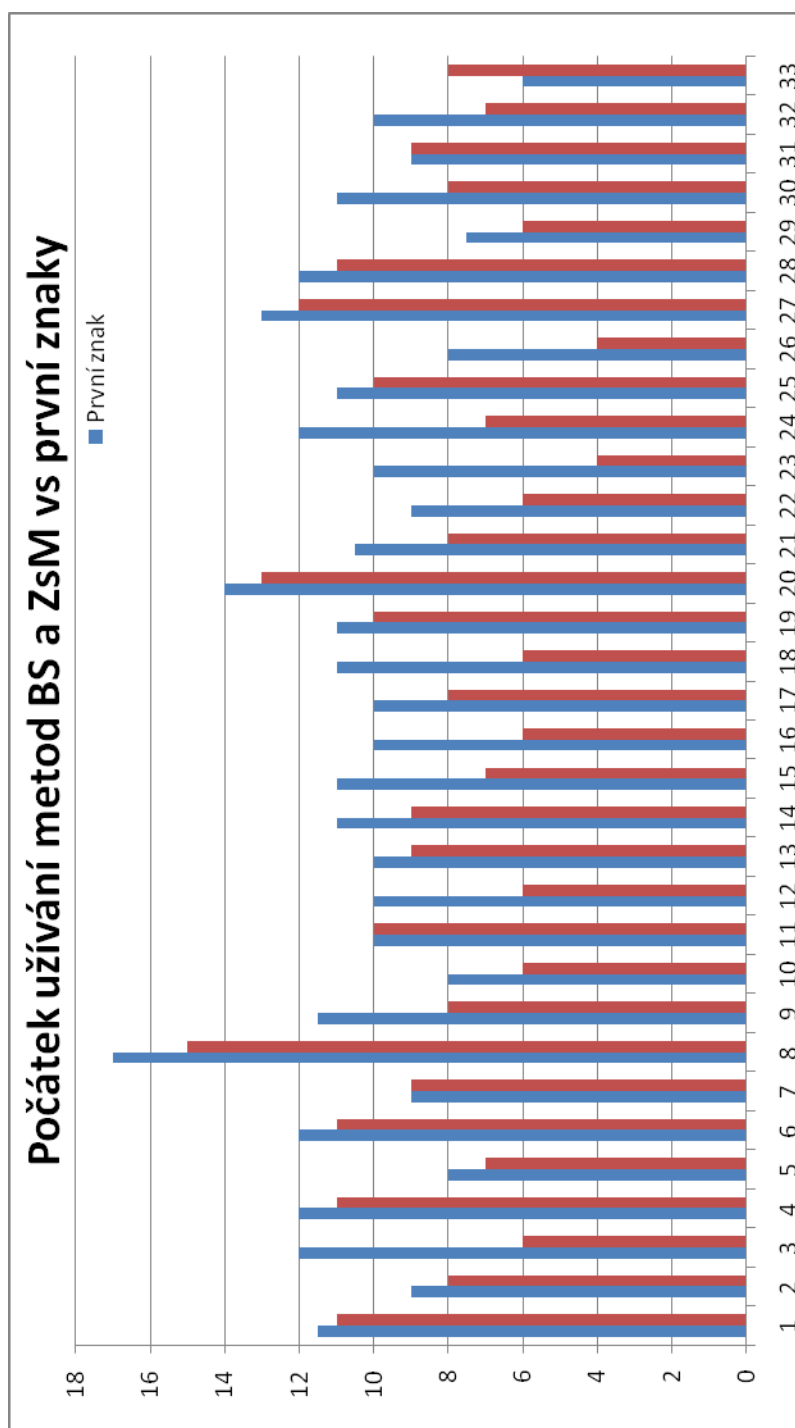
Průměrné hodnoty výskytu prvních slov a prvních znaků ukazují, že matky **děvčat** začínaly s užíváním metod dříve, a to přibližně asi o **1 měsíc**. S tím souvisí i dřívější výskyt znaků u dívek přibližně asi o **1,5** měsíce a výskyt **prvních slov**, který byl oproti chlapcům o 1 měsíc dříve.

U dívek se znaky **objevily asi o 1 měsíc dříve než slova**, u chlapců se jak slova, tak i znaky **objevovaly průměrně ve stejné době** a asi **2,7 měsíců** po počátku užívání BS a ZsM. U dívek se výskyt prvních slov objevil **2,7 měsíce** po počátku užívání BS a ZsM a znaků **1,9 měsíce** po počátku užívání BS a ZsM.

V případě, že nebudeme brát ohled na počátek užívání metod BS a ZsM, data ukazují, že by dívky mohly produkovat slova a znaky dříve než chlapci. Celkově se slova a znaky objevily průměrně o **1,5 měsíců** dříve než je běžné u dětí, které nebyly vystaveny žádné z těchto metod (viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči). Záleží ovšem také na tom, zda jsou rodiče schopni rozeznat, zda se u hlasové produkce dítěte jedná o první pochopené slovo.

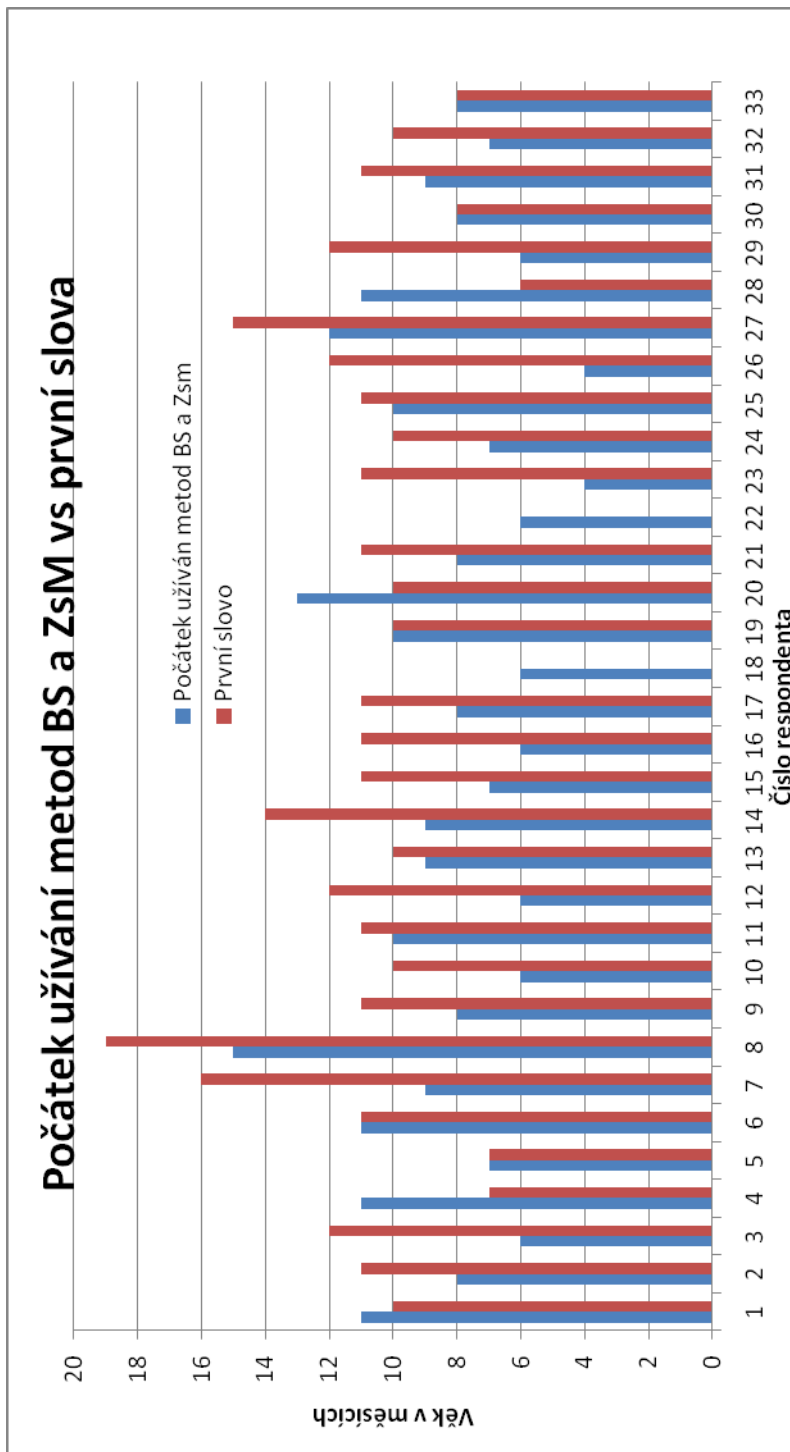
Pro srovnání s průměrnými hodnotami uvádím níže grafy (graf č. 01-03) obsahující výsledky jednotlivých srovnání všech respondentů bez ohledu na pohlaví.

Graf č. 01

Z grafu je viditelné, jak dlouho po počátku užívání BS a ZsM se u dětí z dotazníku začaly objevovat první znaky. Čím dříve začali rodiče užívat BS a ZsM, tím déle čekali na první produkci znaků. U těchto dětí se znaky objevily současně se začátkem užívání BS a ZsM (respondent č. 7 v 9 měsících, respondent č. 11 v 10 měsících, respondent č. 31 v 9 měsících).

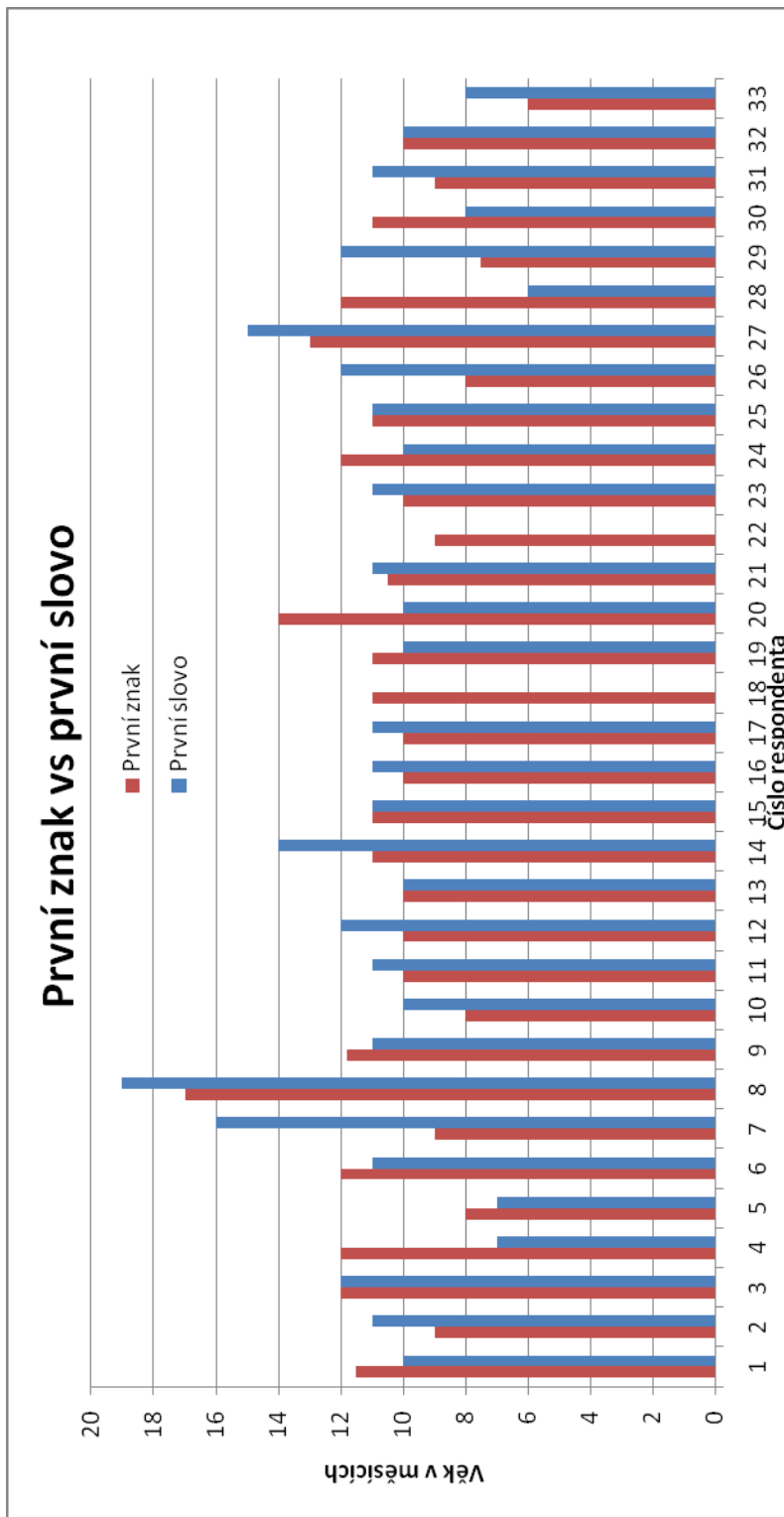
Graf. č. 02²⁶⁶

Z grafu je zřetelně viditelné, že u většiny dětí se první slova objevila mnohem později po začátku užívání metod BS a ZsM než se objevila gesta/znaky. Pouze u 5 dětí se počátek užívání BS a ZsM a výskyt prvních slov překrýval (respondent č. 5 v 7 měsících, respondent č. 6 v 11 měsících, respondent č. 19 v 10 měsících, respondent č. 30 v 8 měsících, respondent č. 33 v 8 měsících).

²⁶⁶ Respondent č. 18 a 22 ještě nemluví.

Graf č. 03

Znaky tedy ve většině případů předcházejí slovům. V grafu vidíme, že první slova se u většiny dětí objevovala **mezi 10. a 12. měsícem** věku dětí a první znaky mezi **8. a 11. měsícem** věku dětí.

Mohli bychom namítat, že takto pozitivní výsledky mohou být výsledkem faktu, že více jak **60 %** matek bylo vysokoškolsky vzdělaných. Jejich děti by tedy měly mít potencionálně předpoklady pro hodnoty spojené s inteligencí (ta je důležitým faktorem pro osvojování jazyka). A jejich děti mohly v pozitivním smyslu ovlivnit výsledky výpočtů. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla porovnat výsledky dětí v závislosti na vzdělání jejich matek (viz tab. č. 18).

Tab. č. 18

SŠ			VŠO			VŠ			
Počátek užívání BS a ZsM	První znak	První slovo	Počátek užívání BS a ZsM	První znak	První slovo	Počátek užívání BS a ZsM	První znak	První slovo	
4	10	11	6	11	0	6	8	10	
4	8	12	7	10	10	6	7,5	12	
6	10	11	8	11	8	6	12	12	
7	7	8	10	11	10	6	10	12	
7	11	11	11	11,5	10	6	9	0	
7	12	10	11	12	6	8	9	11	
8	10,5	11				8	8	11	
10	10	11				8	9	11	
11	12	7				8	6	8	
						8	10	11	
						9	10	10	
						9	9	16	
						9	11	14	
						10	11	11	
						11	12	11	
						12	13	15	
						13	14	10	
						15	17	19	
			Počátek užívání BS a ZsM		1. znak		1. slovo		
Průměr	7,11	10,05	10,22	8,79		10,5		10,78	

Pokud jde o **výskyt prvních znaků** u dětí matek s vysokoškolským vzděláním a matek se středoškolským vzděláním, průměrné **hodnoty jsou srovnatelné**. V případě, že do úvahy zapojíme i počátek znakování, tak děti matek se středoškolským vzděláním začaly produkovat znaky přibližně 3 měsíce po počátku užívání BS a ZsM. Děti matek s vysokoškolským vzděláním začaly produkovat znaky přibližně **1,5 měsíce po počátku užívání BS a ZsM**. Z tohoto důvodu bychom mohli uvažovat nad ideálním obdobím, kdy by rodiče mohli s metodami BS a ZsM začít, z tabulky vyplývá, že by to mohlo být období přibližně **mezi 8-8,5 měsíci** věku dítěte.

První slova se u dětí středoškolských matek objevila přibližně ve **stejně době** jako u dětí matek s vysokoškolským vzděláním. Nemůžeme tedy jednoznačně prokázat, že stupeň dosaženého vzdělání (respektive vyšší inteligence) matek má vliv dřívější výskyt prvních znaků a slov.

V porovnání s běžnými hodnotami výskytu prvních slov a prvních znaků u slyšících a neslyšících dětí, které nebyly vystaveny metodám BS a ZsM, hodnoty dětí zahrnutých do tohoto výzkumu ukazují, že produkovaly jak znaky, tak slova **přibližně o 1,5 měsíce dříve**.

Deset dětí ze třiceti tří (ze všech dětí) mělo jednoho nebo dva sourozence. Pouze u čtyř (z 10 dětí, které mají sourozence) vyplnili rodiče všechny údaje v dotazníku (viz tabulka č. 19).

Tab č. 19

Děti	Věk	1. slovo	1. znak	Poznámka
Respondent	chlapec 3 roky	16	9	Děti s opožděným vývojem řeči, užívali znaky
První sourozenec	chlapec 11 let	15	9	
Druhý sourozenec	chlapec 9 let	15	9	
Respondent	dívka 14 měsíců	11	10	Znaky nepoužívali
První sourozenec	chlapec 16 let	10	0	
Druhý sourozenec	-	-	-	
Respondent	chlapec 25 měsíců	15	13	Znaky nepoužívali
První sourozenec	chlapec 5 roků	15	0	
Druhý sourozenec	-	-	-	
Respondent	dívka 16 měsíců	9	11	znaky používali s oběma d dětmi
První sourozenec	dívka 4 roky	9	11	
Druhý sourozenec	-	-	-	

Z tabulky je vidět, že mezi dětmi z dotazníku a jejich sourozenci **nebyly žádné výrazné rozdíly** s ohledem na věk výskytu prvního slova a prvního znaku. Ačkoli se mezi sourozenci nejsou vidět žádné rozdíly, **rodiče všech 10 dětí**, které měly sourozence, uvedli, že s u dětí, u kterých používali BS nebo ZsM si navzájem lépe porozuměli - děti jim byly schopné sdělit, co je zaujalo, byly schopné vyjádřit své potřeby.

Znaky se v BS a ZsM užívají pro slova, které děti nejsou schopny vyslovit. V tabulce č. 20 jsou uvedena **první slova a první znaky**, které děti zahrnuté do tohoto výzkumu artikulovaly (některá slova znaky se objevovala u více respondentů, v tabulce jsou uvedena pouze jednou).

Tab. č. 20

1. znaky	1. slova
ČEPICE	„bác“
HOTOVO	„baf“
CHTÍT DO NÁRUČE	„blik“
JÍST	„boty“
KAČENKA	„děda“
KÁMEN	„hajá“
MLÉKO	„ham“
PÁ PÁ	„máma“
PES	„mňam“
PIŠKOT	„táta“
PÍT	
RYBA	
SUŠENKA	
SVĚTLO	
ŠIKOVNÝ	

Z tabulky vyplývá, že opravdu děti používaly znaky k artikulaci pojmů, které by v mluvené podobě pro ně byly jen těžko vyslovitelné. Objevila se ale i první slova (citoslovce), která jsou ekvivalentem k prvním znakům a ve své „standardní“ podobě by dětem dělaly při výslovnosti problémy: PES – „haf“, SVĚTLO – „blik“, JÍST – „mňam“.

V tabulce č. 21 Je uvedeno procentuální zastoupení kategorií znaků, které uživatelé metod BS a ZsM užívají.

Tab. č. 21

Kategorie používaných znaků	Počet respondentů užívajících tyto kategorie znaků	Procenta	Příklady nejpoužívanějších znaků jednotlivých kategorií
Osoby	5	15,2%	MÁMA, TÁTA, MIMINKO, KLUK, HOLKA
Zvířata	31	93,9%	PES, KOČKA, MOTÝL, PTÁK, KACHNA, OPICE
Rostliny	21	63,6%	KYTKA, STROM
Počasí	16	48,5%	PRŠÍ, SLUNCE, SNÍH
Denní činnosti	30	90,9%	JÍST, SPÁT, KOUPÁNÍ, JĚŠTĚ, HOTOVO, PLENKA,
Věci	30	90,9%	ČEPICE, BOTY, AUTO, TELEFON, LETADLO
Jídlo	22	66,7%	BANÁN, SUŠENKY, MÉKO, PIŠKOTY, ZMRZLINA
Hračky	16	48,5%	AUTO, MIMINKO/PANENKA, MÍČ, KNIHA
Jiné	30	90,9%	SVĚTLO, BOLÍ, PÁLÍ, MÍT RÁD

Nejméně zastoupenou kategorií znaků je **kategorie Osoby**. Znaky spadající do této kategorie užívá pouze **15, 2 %** respondentů. Vysvětlení může být takové, že malé děti jsou v nejčastějším kontaktu s rodiči, slova „máma“, „táta“ jsou pro děti lehce vyslovitelná (často patří k prvním slovům dítěte). Děti tedy většinou nepotřebují znaky pro rodiče (již ovládají slova pro jejich označení) a další osoby (nejčastěji jsou v kontaktu s rodiči, znaky pro jiné osoby nepotřebují).

Nejvíce užívanými kategoriemi znaků jsou **kategorie Zvířata (93,9 %)**, **Denní činnosti (90,9 %)** a **kategorie Jiné (90,9 %)**. Celkově **nejčastěji** vyskytujícími znaky byly **HOTOVO** a **JĚŠTĚ**. Tyto znaky jsou vhodné pro všechny denní činnosti. Mnoha rodičům se osvědčily při hlavně při pro dítě nepříjemných činnostech: odsávání nosu, očkování.

Znaky, související s náladou dítěte např. ZLOBIT SE, MÍT RADOST (tuto kategorii nabízí např. metoda BS) se objevily **pouze u jednoho respondenta**. Dle mého názoru tato kategorie znaků **není potřebná**, a to z toho důvodu, že tyto emoce jsou u dítěte jasně čitelné (smích, pláč, vztek). Také tyto znaky jsou více abstraktní než ostatní a hůře se propojují s nějakým předmětem či činností.

Více jak polovina uživatelů BS a ZsM užívají kategorii **Jídlo (66,7 %)** a v rámci této kategorie znaky BANÁN, SUŠENKY, MÉKO, PIŠKOTY, ZMRZLINA (co téměř všem dětem chutná a co téměř všechny děti jedí). Ostatní kategorie používá téměř polovina dotazovaných respondentů.

Pro další zjištění praktických přínosů jsem pro porovnání užila tabulku č. 22. Data dětí z dotazníku jsou porovnána s daty z tabulek, které jsem již použila v jiných kapitolách (data

z tab. č. 10 viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči u slyšícího dítěte; tab. č. 11 viz kapitola Program Baby Signs – vznik a vývoj; tab. č. 12 viz kapitola Osvojování jazyka a vývoj řeči u neslyšícího dítěte). Pro účely tohoto porovnání jsou užitá pouze ta data z originálních tabulek, která jsou relevantní pro potřeby porovnání.

Porovnávám zde data týkající se **prvních znaků a slov dětí zařazených do výzkumu s průměrnými hodnotami slyšících a neslyšících dětí, které nebyly vystaveny metodám BS a ZsM a také s údaji, které uvádějí Acredolová a Goodwynová ve své studii Symbolic Gesturing in Language Development** (viz kapitola Program Baby Signs – vznik a vývoj). Tyto údaje se týkají malé Kate, která byla vystavena zvýšené produkci symbolických gest.

Tab. č. 22

Respondenti			Kate			Průměrná slovní zásoba	Průměrná znaková zásoba
Věk	Počet znaků	Počet slov	Prvních deset slov	Prvních padesát slov	Slovní zásoba ve věku 24 měsíců	Počet slov	Počet znaků
9	2	3					150
10	7	nemluví					
11	3	1					
11	7	3					
12	6	10				5-7	
13	20	1	13, 5				
13	10	1					
13	3	2					
13	11	4					
13	12	7					
14	8	6					
14	33	7					
15	30	5					
15	20	5					
15	5	12					
15	55	17					
15	40	20					
15	10	nemluví					
16	30	10		16			
16	30	10					
16	desítky	desítky					
17	12	11					
18	40	15				70	
19	30	50					150-250
21	34	5					
22	40	30					250-350
22	17	65					
23	53	mluví					
24	74	mluví			752	270-300	
25	15	mluví					
28	40	40				350 - 400	
32	20	mluví					>350
36	100	mluví				1000	

Podle nasbíraných dat dítě užívající metody BS nebo ZsM ve věku **12 měsíců mělo o 2 slova větší slovní zásobu** než je běžný průměr. Tři děti ve věku kolem **1,5 měly menší slovní zásobu**, než je průměr (slovní zásoba dětí z dotazníku: 11, 15, 50 x průměrná slovní zásoba: 70). U dítěte ve věku **24 měsíců** (2 roky) rodiče uvedli, že **již mluví**, průměrný počet slov je v tomto případě 270-300. Slovní zásoba dalšího dítě, které bylo ve věku **28 měsíců** (2,5 roku), byla **40 slov**, průměrné hodnoty jsou v tomto případě 350-450 slov. Dvě děti ve věku přibližně **36 měsíců** (3 roky) dle rodičů **již mluvily**, průměrné hodnoty k tomuto věku jsou 1000 slov.

Toto porovnání ukazuje, že děti měly spíše **menší nebo srovnatelnou slovní zásobu** s běžným průměrem. V případě dětí, které již mluvily, není možné určit přesný počet slov – protože rodiče nebyli schopni udat přesný počet. Samozřejmě je nutné brát v úvahu chyby vyplývající z toho, že údaje v dotazníku uvedli **rodiče z vlastních pozorování** v porovnání s hodnotami běžného průměru zjišťovaných odborníky v laboratorních podmínkách.

V souvislosti s porovnáním s daty malé Kate (Acredolo, Goodwyn, 1985) jsou výsledky takovéto: Kate produkovala prvních **10 slov** ve věku **13,5 měsíců**. Data dětí získaných pomocí dotazníku se liší. Sedm dětí ve věku **13-14 měsíců** produkovalo **1-7 slov**.

Ve věku **16 měsíců**, kdy Kate měla produkovat **50 slov**, 2 děti z dotazníku ve stejném věku produkovaly **10 slov** a 1 dítě (dle rodičů) **desítky slov**. Slovní zásoba ve věku **24 měsíců** byla u **Kate 752 slov**, dítě z dotazníku **již mluvilo** (rodiče nebyli schopni slova spočítat).

Výsledky ze dvou výše uvedených odstavců ukazují, že děti z dotazníku, ačkoli také používaly obdobný způsob komunikace jako Kate, vykazovaly nižší hodnoty, nebo takové, které není možné porovnat, protože rodiče neuvedli konkrétní číslo. Opět je zde možné uvažovat o případných chybách vyplývajících z pozorování rodičů.

Nyní se zaměříme na výsledky, které se týkají průměrné **znakové zásoby dětí**. Průměrné hodnoty u **neslyšících dětí**, které jsou vystaveny znakovému jazyku, se do **věku 18 měsíců pohybují kolem 150 znaků**. Dvacet jedna **dětí z dotazníku** produkovalo menší počet znaků. Jedno dítě jich produkovalo desítky (rodiče nebyli schopni určit přesný počet).

Ve věku **18-21 měsíců** tabulkové hodnoty průměrného počtu znaků u neslyšících jsou **150-250 znaků**. Děti z dotazníku v tomto věku produkovaly méně než **40 znaků**.

Ve věku **21-24 měsíců** děti z dotazníku produkovaly méně než **74 znaků** ve srovnání s tabulkovými hodnotami to je přibližně o **80-180 znaků méně**. V poslední skupině tabulkových hodnot ve věku **30-35 měsíců** je průměrná znaková zásoba **větší než 350 znaků** u dvou přibližně stejně starých dětí z dotazníku se objevily hodnoty **20 a 100 znaků**.

Ačkoli jsou výše zmíněné hodnoty značně nižší, než je běžný průměr u neslyšících dětí vystavených znakovému jazyku, je nutné vzít v úvahu, že metody Baby Signs a Znakování s miminky nejsou znakovým jazykem a také, že učí pouze znaky, pro slova, která dítě **neumí vyslovit a potřebuje je**. S větší slovní zásobou dětí rodiče upouští od užívání znaků.

Obě metody, které jsou v České republice užívány, nabízí kurzy pro rodiče a jejich děti (viz kapitola Použití znaků v rané komunikaci se slyšícím dítětem). Zaměřila jsem se na to, zda rodiče, kteří užívají metody BS a ZsM tyto **kurzy navštívili a vycházeli z jejich informací**.

Tab. č. 23

Kde se rodiče učili metodu BS a ZsM		
Způsob výuky	Počet respondentů	Procenta
Kurz	18	54,5%
Samostatně	9	27,3%
Kurz + Samostatně	6	18,2%

Více jak polovina rodičů se metodám BS a ZsM učila v pořádaných kurzech. Asi **18 %** rodičů ke kurzům připojilo i samostatné učení těmito metodám. Rodičů, kteří dali přednost pouze samostatnému učení, bylo asi **27 %**. Pro samostatné učení rodiče nejčastěji využívali materiálů metod BS a ZsM, a také internetu.

Metody BS a ZsM mají jiný přístup, pokud jde o povahu znaků, které používají. Metoda BS upřednostňuje užívání znaků převzatých z ASL. Metoda Znakování s miminky upřednostňuje vytváření znaků na míru konkrétnímu dítěti. V tabulce č. 24 jsou uvedeny výsledky týkající se **způsobu, jakým získávají rodiče nové znaky**.

Tab. č. 24

Kde získávají rodiče nové znaky			
Způsob	Počet respondentů	Procenta	Poznámka
Ze slovníku	16	48,5%	internet, slovníky BS a ZsM
Vytváření vlastních znaků	23	69,7%	
V kurzu	9	27,3%	
Jiným způsobem	11	33,3%	internet, Youtube, vlastní znalost ZJ, Batoláček

Většina rodičů (**69,7 %**) si **vytváří vlastní znaky** na míru konkrétnímu dítěti. Asi **48 %** rodičů používá k získávání nových znaků různé slovníky. Mnoho z těchto rodičů používá **slovníky, které v materiálech nabízí metody BS a ZsM**, další pak **slovníky znakových jazyků dostupných na internetu**. Žádný z dotazovaných rodičů nevedl, že by užíval slovník ČZJ. Jiným způsobem (vlastní znalostí ZJ, pomocí internetu, Youtube, časopis Batoláček) získává znaky asi **33,3 %** rodičů.

Metody BS a ZsM také nabízí různé návody a možnosti, jakým způsobem učit děti nové znaky a také k tomu nabízí různé materiály (viz tab. č. 25).

Tab č. 25

Jakým způsobem učí rodiče děti novým znakům			
Způsob	Počet respondentů	Procenta	Poznámka
Básničky, písničky, hry	21	63,6%	
Izolovaně (bez užití básniček, písniček, her)	21	63,6%	
Jiný způsob	11	33,3%	V konkrétní situaci, DVD BS, knížky, obrázky

Většina rodičů, učí děti znaky buď **v rámci písniček, básniček a her nebo izolovaně (63,6 %)**. Dalšíh **33,3 %** používá **jiný způsob učení**, např. v konkrétní situaci, knížky, obrázky, DVD metody BS.

V dotazníku byla také otázka, která se zaměřovala na frekvenci, s jakou rodiče užívají při komunikaci se svými dětmi metod BS a ZsM. Asi **81,8 %** rodičů využívá metodu BS a ZsM **při každodenních činnostech tak často jak jen to je možné**. Zbýlých asi **18,2 %** rodičů užívá BS a ZsM **jen občas při některých denních činnostech** jako je koupání, jídlo apod. Do používání metod BS a ZsM se nejčastěji zapojují oba rodiče, sourozenci nebo i prarodiče.

Prostřednictvím dotazníku byla rodičům také položena otázka, jaké uživatelské výhody a nevýhody mají metody BS a ZsM a v jakých situacích se jim užívání těchto metod nejvíce osvědčilo nebo neosvědčilo. Názory rodičů jsou na tabulce č. 26 a č. 27. Všech **100 %** respondentů by **BS a ZsM používalo znovu**.

Tab. č. 26

Výhody a nevýhody BS a ZsM podle rodičů	
Výhody	Nevýhody
<p>Vzájemné dorozumění a porozumění</p> <p>Dítě je schopné vyjádřit, co vidí, slyší, chce, potřebuje</p> <p>Okolní svět je pro dítě srozumitelnější</p> <p>Zlepšování paměti</p> <p>Pro otce je dítě důvěrným partnerem</p> <p>Zlepšení pozornosti a soustředění</p> <p>Rozvoj motoriky</p> <p>Zábava</p> <p>Otevření dětského myšlení</p> <p>Motivace ke komunikaci</p> <p>Aktivní zapojení dětí do komunikace</p> <p>Možnost tvorby vlastních znaků</p>	<p>Ne každé dítě přijme tento způsob komunikace</p> <p>Okolí se dívá s nedůvěrou</p> <p>Málo znaků ve slovníku</p> <p>Dražší kurzy a materiály</p> <p>Některé oficiální znaky jsou těžké</p> <p>Je nutná důslednost, vytrvalost a trpělivost</p> <p>Některé oficiální znaky jsou příliš podobné</p> <p>Nedorozumění v případech, že na sebe rodiče a dítě nevidí</p>

Tab. č. 27

Situace, kdy se rodičům užívání metod BS a ZsM nejvíce osvědčilo nebo neosvědčilo	
Osvědčilo se	Neosvědčilo se
<p>Na procházkách venku, při hrách a prohlížení knížek</p> <p>V situacích, kdy dítě pláče - lze snadno zjistit proč</p> <p>Při činnostech nepřijemných pro dítě - odsávání nosu</p> <p>Při každodenních činnostech (jídlo, spaní, koupání apod.)</p> <p>Potřeba ukončení jakékoli činnosti ze strany dítěte i rodiče</p> <p>Při prohlížení knížek</p> <p>Jako způsob komunikace u dětí s opožděným vývojem řeči</p>	<p>Při činnostech, kdy je nutné výrazně zapojit ruce</p> <p>Za jízdy autem - dítě a rodič na sebe nevidí</p> <p>Když dítě nemá náladu znaky ukazovat</p> <p>Někdy je problém rozlišit, zda dítě danou věc chce nebo ji jen vidí</p> <p>Při popisu domácích zvířat (spíše užita citoslovce)</p>

Na závěr uvádím nejvýraznější zážitky, které rodičům používání BS a ZsM přineslo:²⁶⁷

- 1) „Nejdůležitější pro mě bylo, když si moje dcera začala znakovat MLÍČKO, sice jsem zpočátku téměř stále kojila, abych jí dala najevo, že jí rozumím, ale bylo to poprvé, kdy mi sdělila svou potřebu a já jí rozuměla.“
- 2) „Když asi po 14 dnech znakování dcera sama od sebe ukázala na SVĚTLO a k tomu přidala znak.“
- 3) „Máme mrňouska Nelinku. Je jí 11 měsíců a znakujeme na ní od 7 měsíců. Nelinka ukazovala od 8 měsíců jen pápá a paci paci. Teď se to konečně stalo a začala taky znakovat. Bylo to úžasné, protože její první znak byl TÁTA. Přišli jsme za tatínkem do práce, Nelinka se mě držela jednou ručkou a ťapala. Tatínek na ní zavolal táta a ukázal znak. Nelinka se k němu v ten moment se smíchem rozběhla, žvatlala svoje tatatata a evidentně ukazovala znak pro tátu. Byl to neopakovatelný okamžik. Je to pár dnů a už přidává další znaky: RYBA, JEŠTĚ, ČEPIČKA a její nejoblíbenější znak je SVĚTLO. Všem to radostně ukazuje, snaží se komunikovat. Kdo to vidí, diví se a také s ní většinou promluví, a to je paráda.“
- 4) „Nejkrásnější je, že i po dlouhé době vám může dítě říct (znakovat), co si pamatuje z minulosti. Beze slov a bez znaků vám to jen těžko sdělí. Nejkrásnější příhoda byla z doby, kdy jsme byli s dcerou kupovat boty. Byl tam prodavač, poměrně robustní postavy, malá se ho bála, plakala, on jí dal nafukovací balonek a pak už neplakala a poděkovala mu. A tuto historku mi pak ještě asi měsíc poté povídala zpětně - znak BOTY, slovo PÁN, znak VELKÝ, znak BOJÍM, znak PLAKAT, znak BALONEK, znak DĚKUJI, znak MÍT RÁDA.“
- 5) „Karolínka od mala nesnáší převlékání a přebalování. Když večer nastane svlékání před koupáním, tak tomu vždycky předcházela řev a úprk a hlavně se nechtěla vzdát hraček. Koupání má ovšem ráda a do vody se těší. Ale vysvětlíte ročnímu dítěti, co se bude dít. Od té doby, co jsme začali používat znak pro koupání, dobrovolně zahodila hračky a utíkala za mnou, abych ji mohla svléknout, zatímco tatínek napouštěl vodu do vany. Večery tak u nás probíhají mnohem klidněji.“

²⁶⁷ Zkrátila a upravila Lenka Makovská

- 6) „Nejvýraznějším zážitkem pro nás bylo použití prvního znaku. Už jsme ani nedoufali. Potom dcera viděla živou kačenu u tety a zběsile ukazovala. První znak je nejkrásnější. Je to jako první krůčky.“
- 7) „Když dcera postavila z kostek komín a nejprve zaznakovala HOTOVO a poté rozjásané PACI PACI, protože byla se svým dílem spokojená.“
- 8) „Zážitků máme mnoho, třeba zuřivé znakování "HOTOVO" u doktorky, aby nám sdělil, že už ho dál nemáme prohlížet, nebo když si před usnutím rekapituluje den a jasně mi sdělí na co myslí a co se mu honí hlavou, takže se k tomu můžeme vrátit a já mu znovu celou situaci objasnit nebo alespoň přikývnout, že si pamatuji a vím, o čem mluví. Nejkrásnější ale jsou asi momenty, kdy na mě znakuje, já se na něj podívám a zopakuji nahlas v otázce, co chce - to se úplně rozsvítí, rozesměje a začne šťastně přikyvovat. Za každé takové drobné porozumění znakování stojí.“
- 9) „Syn mě překvapí vždy, když ukáže nějaký znak a já přemýšlím, kde danou věc vidí a pak zjistím, že je někde třeba na krabičce miniaturní motýlek, kočička apod.“
- 10) „Když nám ukázal, že se máme rádi. Když začal ukazovat, že chce ven na procházku a vztekal se, že nám to nedochází, a když nám to došlo, tak ukázal, že je rád. Když si začal vymýšlet své vlastní znaky a učil je nás. Ještě teď, když už dávno znakovku nepoužíváme, ale někdy synovi přesně nerozumím, tak se doprovodí znakem, který jsme nikdy nepoužívali, ale dává to ke slovu, které nerozumím smysl.“
- 11) „Večerní rituál obsahuje čtení knížky, kojení a pak spaní. Jednou byla dcera zřejmě hodně unavená, ukázala na SVĚTLO, zaznakovala DOST, KNÍŽKA NE, PAK MLÉKO. S malým podezřením, zda dobře rozumím, jsem ji poslechla a zjistila, že dcera u kojení skoro hned usnula.“
- 12) „Když nám naše Barunka ukázala ráno v posteli sama od sebe znak "PAPAT" aniž bychom se o tom s manželem bavili, či jinak upozorňovali na snídani. Celý minulý týden byl pro nás vlastně jeden velký zážitek, protože Barunka se "rozznakovala" úplně sama a nečekaně. Také sama vyžaduje a ukazuje na věci, které chce poznat - vědět jak se řeknou a hlavně JAK SE UKÁŽOU.“

- 13) „Každodenní radost z toho, že má moje dítě obrovskou radost z toho, že mu rozumím a může si se mnou povídat a „číst“ z knížek, také že je mnohem chytřejší, než bych si myslela.
- 14) „Má dcera, sama od sebe začala používat znak pro pití, které jsem ukazovala při návštěvě u babičky. A to jen jednou, babičce mezi řečí. Malá to odkoukala a druhý den sama začala používat.“
- 15) „Zážitků je mnoho, ale s mladší dcerou např.: ležela jsem s ní letos týden v nemocnici (bylo jí 9 měsíců), měla v ruce kanylu, bylo jí opravdu zle. Když se její stav zlepšil, trávila hodně času tím, že mi znakovala obrázky v knížkách. Já jsem ji učila nové znaky a dokázala jsem ji tak i rozesmát. Na pokoji s námi shodou okolností ležela neslyšící holčička po kochleární implantaci a holky si spolu v rámci svého věku "pokecaly".“
- 16) „Tak např. včera mi bylo hrozně líto, že neznakují všechny děti, neb jsme se potkali před obchodem s jednou maminkou. Ta měla asi o rok starší holčičku. Kočáry jsme zaparkovali proti sobě, aby na sebe holky viděly a šly jsme do obchodu. Když jsem od kasy koukala ven, co tam vyvádí, tak jsem zahlídla paní, co šla s pejskem kolem a moje Deniska si začala vesele plácát do nohy, ale holčička naproti jí bohužel nerozuměla ..
- Ale máme i hezčí příběh. To jí byl asi týden rok a byly jsme na víkend na výletě. V penzionu, kde jsme bydlely, měli nějací lidé skoro dvouletou holčičku Evičku. Docela se s Deniskou skamarádily. Taky jsme se u nich vždycky zastavily a holky se zkoumaly a prohlížely se. No a jednou jsme šli kolem Evičky a ta nás začala ukazovat znak pro čepici a kroutila hlavou, jako že NE. Tak jsem se koukla na Denisku a uvědomila jsem si, že nemá klobouček, který nosí pokaždé, když jdeme ven (a Evička jí bez kloboučku ani před tím neviděla). Tak říkám: "no jo Evičko, my zapomněly Denisky čepičku, vid'? Děkujem". A vrátily jsme se zpátky pro čepičku a mohly jsme jít ven. Evička sice asi jen naznačovala, že jí Deniska nemá a že jí tak ještě neviděla, ale mě tím krásně připomněla, že jsem jí zapomněla. To bylo krásné.
- No a ještě máme jednu čepičkovou příhodu. Byly jsme u babičky (mé tchýně, se kterou se vídáme tak 1x až 2x do měsíce) a Deniska si tam hrála s vláčkem. Na vláčku seděl panáček a Denda ho vzala do ruky a začla na babičku ukazovat znak pro čepici. Já byla zrovna otočená zády a psala jsem něco na PC a tchýně najedno: "Hele, ona

něco ukazuje a já nevím, co chce." Tak jsem se otočila, koukla na Dendu a říkám: "Copak je Denisko?" A ona začala zase ukazovat znak čepice a druhou ruku ukazovala panáčka. Tak jsem řekla? "no jo, správně Denisko, panáček má na hlavě čepičku, vid'?" A Deniska vypadala krásně spokojená, že jsem jí porozuměla a babička pěkně koukala, jak nám to znakování už jde.“

Závěr

V rámci této bakalářské práce jsem se pokusila postihnout problematiku metod, které k rané komunikaci se slyšícími dětmi užívají vedle mluvené řeči také znaků znakových jazyků a gest. Také se zde zaměřuji na vztah těchto metod k osvojování jazyka a vývoji řeči dětí a vlivu gest na jazykový vývoj.

Výzkumy ukazují, že osvojování jazyka a vývoj řeči probíhá u neslyšících a slyšících dětí v podstatě stejně a ve stejných fázích. Do fáze broukání je jazykový vývoj obou skupin dětí takřka totožný. Ke změně dochází kolem 7. měsíce věku dítěte. V tomto období nastupuje fáze žvatlání, která se od fáze broukání liší tím, že dítě žvatlá pouze ve fonémech svého mateřského jazyka. U neslyšících dětí mluvíme v této souvislosti o tzv. manuálním žvatlání. Všechny děti upřednostňují v tomto období artikulačně jednodušší fonémy.

První slova a první znaky, které jsou spojené s konkrétní situací, se u obou skupin dětí objevují kolem 10. měsíce věku dětí. První vědomě vyslovená slova a první vědomě artikulované znaky se objevují kolem 1. roku věku dítěte. První dvouslovné a dvouznakové výpovědi nastupují mezi 18 a 30. měsícem věku dětí. U všech dětí se také kolem 3. roku věku objevuje slovesná shoda, otázky a užívání 3. osoby.

Bylo zjištěno, že všechny děti bez ohledu na to, zda je jejich mateřským jazykem jazyk mluvený nebo znakový, si osvojují malý inventář gest, který je počátkem tzv. symbolické komunikace. Tato gesta jsou považována za součást osvojování a vývoje jazyka.

Bylo pozorováno, že slyšící děti produkují dva typy gest: deiktická a reprezentační. Tato gesta fungují jako obrazné prostředky projevu. Jejich významem je zastupovat konkrétního referenta nebo skupinu referentů v rámci komunikačního kontextu. Tato gesta figurují v přechodu k tzv. dvouprvkovým výpovědím. Děti je kombinují se slovy a vytváří tím dvouprvková spojení.

U neslyšících dětí je velmi těžké určit hranici mezi tím, co je znak a co je gesto. U neslyšících dětí, které nebyly vystaveny znakovému jazyku, se vyvinula komunikace pomocí gest (deiktická, reprezentační). Tato gesta a zvláště pak jejich řetězce byly v porovnání s gesty slyšících dětí složitější, ale šlo o mnohem jednodušší výpovědi v porovnání s výpověďmi dětí v mluveném a znakovém jazyce.

V prvních letech života dochází u dětí k vývoji jazyka a osvojování řeči. Zatímco se první slova objevují kolem jednoho roku věku dítěte, první gesta se objevují již o několik měsíců dříve. Děti v raném věku mají potřebu komunikovat se svým okolím, ale ještě nejsou

schopny ovládat svá mluvidla natolik dobře, aby se tato komunikace mohla uskutečňovat prostřednictvím mluvené podoby jazyka. Těchto jevů využívají programy Baby Signs a Znakování s miminky, které je rozvíjejí do funkčního komunikačního systému s cílem poskytnout rodičům prostředek pro podporu a rozvoj komunikace s jejich dětmi v předřečovém období.

Obě metody shodně užívají mluveného slova ve spojení s manuálním prostředkem, kterým se liší. Metoda Baby Signs užívá izolovaných znaků amerického znakového jazyka a metoda Znakování s miminky upřednostňuje vytváření vlastních znaků a gest na míru každému dítěti. Znaky a gesta se užívají pouze pro ta slova, která dítě potřebuje a vzhledem ke svému věku a není schopné je vyslovit.

Obecně se doporučuje začít kolem 8. měsíce věku, kdy je dítě v takové fázi vývoje, že už je schopné znaky a gesta vnímat a později opakovat. V začátcích je také doporučováno začít jen s několika znaky. Gesta a znaky jsou dětem nabízeny v konkrétních situacích, pomocí her, písniček a básniček.

Oba programy užívají různé materiály pro podporu výuky. Metoda Baby Signs používá omezený počet materiálů americké verze této metody. V rámci všech tištěných materiálů jsou znaky zachyceny prostřednictvím kreslených obrázků. Jako přesný vzor pro artikulaci znaku jsou nedostačující. Z obrázku není zcela jasný tvar ruky, pohyb a ve většině případů i místo artikulace. Toto tvrzení se potvrdilo v rámci malého průzkumu, který byl zaměřen na srozumitelnost obrázků jako vzorů pro přesnou artikulaci znaků a gest. Výsledná úspěšnost respondentů v artikulaci znaků byla přibližně 50 %, což je málo u materiálu, který má fungovat v podstatě jako slovník. Obrázky by bylo vhodné doplnit slovním popisem artikulace znaku.

Materiály programu Znakování s miminky také užívají kreslené obrázky k zachycení znaků. Tyto znaky mají sloužit pouze jako inspirativní pro tvorbu znaků vlastních. Parametry znaků jsou z těchto obrázků poměrně dobře rozpoznatelné. Každý znak je doplněn slovním popisem. Znakování s miminky pracuje také s materiály, které jsou běžně dostupné a nejsou primárně autorskými materiály této metody.

Při porovnání znaků metod Baby Signs a Znakování s miminky byly porovnány Baby-Friendly Signs se znaky amerického znakového jazyka, dále znaky a gesta české verze Baby Signs s americkou verzí Baby Signs a také znaky a gesta metody Znakování s miminky se znaky amerického znakového jazyka a českého znakového jazyka.

Metoda Baby Signs používá tzv. Baby-Friendly signs a znaky amerického znakového jazyka. Baby-Friendly signs zahrnují gesta/znaky, která děti samy spontánně produkovaly,

nově vytvořené znaky a modifikované znaky amerického znakového jazyka. Při porovnání bylo zjištěno, že gesta/znaky vytvořená dětmi jsou vizuálně motivovaná. Vizuální motivovanost spočívá ve znázornění výrazného rysu referenta nebo napodobení činnosti, která je s referentem spjata či se způsobem, jakým se s objektem zachází. Tato gesta/znaky také často postrádají manuální složku nebo jsou tvořena jednoduchými tvary ruky. Gesta/znaky jsou artikulována v neutrálním prostoru nebo v prostoru, který je spjat s výrazným rysem referenta.

U modifikovaných znaků amerického znakového jazyka došlo ke změně komplexnějších tvarů ruky na tvary jednodušší, znaky artikulované dvěma rukama se mění na znaky artikulované jednou rukou. V případě, že v produkci znaku dochází ke změně tvaru ruky, je tato změna zcela zredukována, nebo dochází ke změně komplexnějšího tvaru ruky na tvar jednodušší. Pohyb znaku je zjednodušen, změněn na pohyb vizuálně motivovaný činností, se kterou souvisí, nebo dochází k jeho celkové redukci. Místa artikulace znaků se posouvají do neutrálního prostoru nebo do místa, které přímo souvisí s danou činností nebo objektem, které jsou znakem označeny.

U nově vytvořených znaků vychází Baby Signs z poznatků o gestech/znacích vytvořených dětmi. Jako novou strategii užívají konvencionalizovaných gest, která jsou kulturně zakotvená.

Česká verze programu Baby Signs používá jen některé nebo modifikované Baby-Friendly signs užívané americkou verzí. Také používá nově vytvořená gesta/znaky, která vznikají kombinací znaků Baby-Friendly signs a znaků amerického znakového jazyka, jsou vizuálně motivovaná výrazným rysem referenta nebo činností, která je s referentem spjata či se způsobem, jakým se s objektem zachází. Také došlo k přejímání některých znaků amerického znakového jazyka nebo k jejich modifikaci. Tato jejich modifikace spočívá ve změně dvouručních znaků na jednoruční, změně tvarů ruky, změně orientace ruky, změně nebo zrušení pohybu a změně místa artikulace.

V českém prostředí užívá Baby Signs i strategii, které nejsou zcela v souladu se strategiemi, které užívá americká verze programu. Užívají komplexnější tvary ruky, znaky artikulované jednou rukou se artikulují dvěma rukama, v případě znaku, v jehož produkci se tvar ruky nemění, je zařazen další tvar ruky. Tyto modifikace jsou v mnoha případech složitější, než původní znak. Proč jsou ve většině případů užity znaky amerického znakového jazyka místo Baby-Friendly signs není zcela jasné.

Metoda Znakování s miminky ve svých materiálech, které mají být inspirativním zdrojem znaků, užívá znaky převzaté z českého znakového jazyka nebo jejich modifikace,

dále pak znaky převzaté z amerického znakového jazyka nebo jejich modifikace, konvencionalizovaná gesta, nové znaky a znaky z produkce neslyšících matek (dětské znaky). Znaky převzaté z českého znakového jazyka jsou výrazně vizuálně motivované, nebo obsahují artikulačně jednoduchý tvar ruky. Znaky převzaté z amerického znakového jazyka obsahují artikulačně jednoduchý tvar ruky nebo pohyb nebo je jejich vizuální motivovanost více zřejmá v porovnání s jejich ekvivalentem v českém znakovém jazyce.

Při modifikaci znaků českého znakového jazyka došlo ke zjednodušení komplexnějších tvarů ruky, zjednodušení pohybu s ohledem na úroveň jemné motoriky dětí. Také došlo k vyřazení jednoho z pohybů, zvýraznění krátkých pohybů nebo k úplnému zrušení pohybu. Znaky, které jsou artikulované dvěma rukama, se artikulují jednou rukou. Místo artikulace je z menšího prostoru přesunuto do prostoru většího nebo do prostoru spojeného s výrazným rysem referenta. Také došlo ke změně orientace ruky a vzájemné polohy rukou z polohy nad sebou do polohy vedle sebe.

Modifikované znaky amerického znakového jazyka prošly změnou komplexnějších tvarů ruky na tvary jednodušší. Pohyby byly zjednodušeny vyřazením jednoho pohybu u znaků s více pohyby. Znaky artikulované dvěma rukama se artikulují jednou rukou.

Nové znaky jsou vizuálně motivované a označují výrazný rys referenta.

Na téma použití znaků a gest v rané komunikaci se slyšících dítětem byla provedena celá řada výzkumů z hlediska jejich prospěšnosti nebo neprospěšnosti a vlivu na pozdější jazykový vývoj. Z důvodů větších či menších metodologických nedostatků nelze výsledky těchto výzkumů považovat za zcela prokazatelné. Jediné, co se podařilo zcela prokázat je tvrzení, že tyto metody v žádném případě nemohou negativně ovlivnit pozdější vývoj řeči.

Mnoho výzkumů ukazuje, že první znaky se objevují u dětí dříve, než první slova (při užití komunikace pomocí znaků a gest ve spojení se slovy). Otázkou zůstává, jak je to možné, když u neslyšících dětí se první znaky objevují zhruba ve stejné době jako u slyšících dětí první slova.

Důvodem rychlejšího vývoje jazyka u slyšícího dítěte může být multisenzorický přístup. Dle tohoto přístupu dítě vyslovené slovo, které je vizualizované připojením artikulace příslušného znaku/gesta, zároveň vidí a slyší, což pomáhá dítěti si pojem označený slovem a znakem/gestem lépe zapamatovat. Snad i samotný fakt, že osvojování jazyka u slyšících a neslyšících dětí probíhá v podstatě ve stejných fázích a stejně dlouho, by mohl potvrdit domněnku o snadnější komunikaci pomocí znaků a gest. V této souvislosti hraje roli povaha této komunikace. Slyšící děti mohou vnímat mluvená slova bez potřeby nějaké větší pozornosti, a to i v případech, kdy jde o komunikaci, která není směřovaná přímo k nim,

například když si hrají v přítomnosti rodičů nebo jiných dospělých, kteří spolu komunikují. Jsou prakticky neustále obklopeni mluveným jazykem, který mohou sluchovou cestou vnímat. Při osvojování znakového jazyka je nutné, aby dítě znak vždy vidělo a mohlo ho tedy vnímat. Tento způsob komunikace je náročnější na pozornost dítěte – hlavně na zrakový kontakt, kterému se dítě musí nejdříve naučit. Je v podstatě nemožné, aby si dítě mohlo zároveň hrát a zároveň vnímat znaky znakového jazyka. Malé děti mají také problémy s udržení své pozornosti po delší dobu.

Jestliže budeme předpokládat, že slyšící dítě je v kontaktu s mluveným jazykem ve větší frekvenci, a jeho artikulační orgány pro mluvení dozrávají později a neslyšící dítě je ve frekvenčně méně podnětnějším prostředí, pokud jde o možný kontakt s jazykem a komunikace pomocí znaků je artikulačně jednodušší, může být objasněn jak důvod pro v podstatě shodný průběh osvojování jazyka u slyšících a neslyšících dětí, tak také důvod pro dřívější možnost komunikace při spojení znaků/gest a slov v komunikačních metodách Baby Signs a Znakování s miminky. Dítě v jazykově podnětnějším prostředí má k dispozici artikulačně jednodušší komunikační prostředek. Pro potvrzení či vyvrácení těchto domněnek, je ale zapotřebí udělat komplexní a metodicky odpovídající výzkum.

Součástí bakalářské práce byl také výzkum, který jsem provedla formou dotazníku zaměřeného na praktické přínosy užití metod Baby Signs a Znakování s miminky. Dotazník byl distribuován elektronicky a byl určen pro rodiče se zkušenostmi s metodami Baby Signs a Znakování s miminky. V rámci tohoto výzkumu bylo zjištěno, že více než 60 % dětí produkovalo jako první znak, nikoli slovo. Rodiče začínali s užíváním metod v přibližně 8 měsících. První znaky děti produkovaly průměrně v 10. měsíci věku, což by korespondovalo s obdobím, kdy neslyšící děti produkují znak v rámci konkrétní situace, ale nejde ještě o záměrnou artikulaci znaku. U těchto znaků artikulovaných slyšícími dětmi nemůžeme jednoznačně říci, že byla artikulována záměrně.

První slova se dle průměrných hodnot objevila v přibližně stejném věku jako první znaky. U většiny dětí se ale první slova objevovala mezi 10. a 12. měsícem věku a první znaky mezi 8. a 11. měsícem věku. V tomto ohledu není možné říci, zda šlo o záměrně vyslovená a pochopená slova.

V souvislosti se vzděláním matek nedošlo v rámci výzkumu k potvrzení, že by vysokoškolsky vzdělané matky měli inteligenčně nadanější děti s větším nadáním pro jazyk.

První znaky děti užívaly k artikulaci pojmů, které by pro ně byly v mluveném jazyce jen těžko vyslovitelné. Došlo tedy k potvrzení výhody, že jsou děti schopné pomocí znaků

a gest vyjádřit pojmy, které jsou v mluvené řeči artikulačně složitější. Tato situace nastává před tím, než jsou schopny plnohodnotně komunikovat v mluveném jazyce.

Znaky jsou užívány rodiči při každodenních činnostech, a to tak často, jak jen to je možné. Jsou používány hlavně kategorie znaků Zvířata, Denní činnosti, Věci a Jídlo. Nejčastěji používanými znaky se ukázaly být znaky HOTOVO a JEŠTĚ, které rodiče užívali během všech činností a situací. Nejvíce se jim tyto znaky osvědčily v souvislosti s nepříjemnou situací, které bylo jejich dítě vystaveno.

Otázky v dotazníku byly také zaměřené na to, kde se rodiče Baby Signs a Znakování s miminky učili. Většina rodičů se učila tomuto způsobu komunikace v kurzech, jiní rodiče samostatně a další kombinovali samostatnou výuku s kurzy.

S ohledem na užívané manuální prostředky metod Baby Signs a Znakování s miminky se můj zájem také obrátil na otázku, jak nebo kde získávají rodiče nové znaky. Převážná většina dotazovaných rodičů dává přednost tvorbě vlastních znaků. Některé znaky ve slovnících znakových jazyků i komunikačního programu Baby Signs shledávají artikulačně složitými nebo navzájem si velice podobnými.

V současné době neexistuje žádný výzkum, který by spolehlivě dokázal všechna tvrzení o výhodách a přínosech, které by užívání komunikace pomocí mluvené řeči a znaků nebo gest mělo přinášet. Zejména studie o pozitivním vlivu na zvyšování IQ u dětí, které byly vystavené komunikaci pomocí mluvené řeči, gest a znaků, mají velké metodické nedostatky. Jediné, co se podařilo prokázat je fakt, že tento způsob komunikace nijak nebrzdí nebo neznemožňuje vývoj mluvené řeči. Je nutné brát v úvahu jedinečnost každého dítěte, a tedy i možnost, že ne každé dítě tento způsob komunikace přijme a bude mít z tohoto způsobu komunikace nějaké přínosy.

Použitá literatura

ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. Symbolic Gesturing in Language Development. *Human Development*, [online]. 1985 [cit. 2010-10-02]. 28, s. 40-49. ISSN 0018-716X. Dostupné z WWW: <<http://www.mybabycantalk.com/content/information/research/Impact%20of%20Symbolic%20Gesturing.pdf>>.

ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. Symbolic Gesturing in Normal Infants. *Child Development*, [online]. 1988 [cit. 2009-11-16], 59, č. 2, s. 450-456. ISSN 0009-3920. Dostupné z WWW: <https://www.babysigns.com/pdf/symbolic_gesturing_in_normal_infants.pdf>.

ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. Sign Language Among Hearing Infants: The Spontaneous Development of Symbolic Gestures. In. VOLTERRA, V., ERTING., J. C. *From gesture to language in hearing and deaf children*. 2nd edition. USA : Gallaudet University Press, Washington, DC 2002. 1994. s. 68-78. ISBN 1-56368-029-7.

ACREDOLO, L., GOODWYN, S. *Znaková řeč pro batolata: Průvodce pro rodiče*. 1.vyd. Česká republika : Nuerasoft s.r.o. 2007, 75s.

ACREDOLO, L., GOODWYN, S. *Baby Signs: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk*. 3rd ed. USA : M Cc Graw-Hill. 2009. 183 s. ISBN 978-0-07-161503-7.

ACREDOLO, L. P., GOODWYN, S. W. *The long-term impact of symbolic gesturing during infancy on IQ at age 8*. Paper presented at the meetings of the International Society for Infant Studies, Brighton, UK, [online]. July, 2000, [cit. 2010-10-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.mybabycantalk.com/content/information/research/Longterm%20Impact%20of%20Symbolic%20Gesturing.pdf>>.

ANDERSON, D. Lexical Development of Deaf Children Acquiring. In SCHICK, B, MARSCHARK, M, SPENCER, E. P. *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children*. 1st edition. USA : Oxford University Press, 2002. s. 135-160. ISBN 0-19-518094-1.

Baby Signs: DVD pro rodiče. Znaková řeč pro batolata: Videoslovník. [DVD] 2007.

Baby Signs: Přehled znaků: Znaky programu Baby Signs k rychlému nahlédnutí, 2007.

Baby Signs Institute, Pracovní list pro rodiče, 2008, 1.-6. hodina.

Batoláček : Nápady a informace pro rodiče znakových dětí [online]. 2009, č. 2 leden [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW:

<<http://www.babysigns.cz/media/batolacek/Batolacek%202-leden2009.pdf>>.

Batoláček : Nápady a informace pro rodiče znakových dětí [online]. 2009, č. 4 duben [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.babysigns.cz/newsletter4.html>>.

Batoláček : Nápady a informace pro rodiče znakových dětí [online]. 2010, č. 12 únor [cit. 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.babysigns.cz/newsletter12.html>>.

BEVILACQUOVÁ, D. *Testy inteligence WISC-IIIcz a PDW ve vztahu ke školní úspěšnosti žáků školního věku, s poruchami učení*. Brno : FF MU, 2006. 20-22 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tatjana Bláhová

BISHOP, D. V. M., ADAMS, C. A Prospective Study of the Relationship between Specific Language Impairment, Phonological Disorders and Reading Retardation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 31, 1027–1050. En.wikipedia [online]. 1990, [cit. 2010-10-02]. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Mean_length_of_utterance>.

BUCK, R., VANLEAR, A. C. Verbal and Nonverbal Communication: Distinguishing Symbolic, Spontaneous, and Pseudo-Spontaneous Nonverbal Behavior. *Journal of Communication*, 2002. September, s. 522-541. ISSN 1796-2021.

CAPIRCI, O., IVERSON, J. M., PIZZUTO, E., VOLTERRA, V. Gesture and words during the transition to two-word speech. *Journal of Child language*, 1996. 23, s. 645-673. ISSN 0305-0009.

CAPIRICI, O., IVERSON, J., MONTANARI, S., VOLTERRA, V. gestural, signed and spoken modalities in early language development: The role of linguistic input. *Bilingualism Language and Cognition*, 2002. 5 (1), s. 25-37. ISSN 1366-7289.

ČERMÁK, F. Jazyk a jazykověda. 1. vyd., Praha : Karolinum. 2004. 341 s.
ISBN 80-246-0154-0.

EMMOREY, K. Do signers gesture?. In MESSING, L, CAMBELL, R. *Gesture, Speech, and Sign*. 1st edition. New York : Oxford University Press, 1999. Chapter 8. s. 133-159.
ISBN 0-19-852451-X.

EMMOREY, K. *Language, Cognition, and the Brain : Insight From Sign Language Research*. Mahwah, New Jersey : LEA, 2002. 379 S. ISBN 0-8058-3398-6.

FLODIN, M. *Signing for Kids*. 1st ed. New York : Perigee Books. 1991. 142 s.
ISBN 0-399-51672-7.

GOODWYN, S. W., ACREDOLO, L. P., BROWN, A. Impact of symbolic gesturing on early language development. *Journal of Nonverbal Behavior*, 2000. 24 (2), s. 81-103. ISSN 0191-5886. Dostupné z WWW: <<https://www.babysigns.com/index.cfm?id=114>>.

HRONOVÁ, A., MOTEJZÍKOVÁ, J. *Raná komunikace mezi matkou a dítětem*. 1. vyd., Praha : FRPSP. 2002. 67 s.

HRONOVÁ, A., MOTEJZÍKOVÁ, J. *Raná komunikace v neslyšící rodině (Raná komunikace s neslyšícím dítětem)*. [DVD] 1. vyd. Praha : FRPSP, 2007.

IVERSON, J. M., CAPIRICI, O., LONGOBARDI, E., CASELLI, M. C. Gesturing in mother-child interaction. *Cognitive Development*. 1999. 14, s. 57-75. ISSN 0885-2014
NEHANIV, C. L. Classifying Types of Gesture and Inferring Intent. *UH Research Archive Systems* [online]. 2005 [cit. 2010-01-18], 8 s.
Dostupný z WWW: <<https://uhra.herts.ac.uk/dspace/handle/2299/608>>.

JOHNSON, J. C. T., DURIEUX-SMITH, A., BLOOM, K. Teaching gestural signs to infants to advance child development: review of evidence. *Canadian Language and Literacy Research Network*. October 2003, 24 S. ISSN 1499-6219 24.

KEJKLÍČKOVÁ, I. Vady řeči. *Pediatric pro praxi*. 2001, roč. 2., č. 5, s. 217-219. ISSN - 1213-0494.

KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie I*. 1.vyd. Brno : Paido, 1997. 92 s. ISBN 80-85931-41-9.

KLENKOVÁ, J. *Možnosti stimulace preverbálních a verbálních schopností vývojově postižených dětí*. 1. vyd. Brno : Paido, 2000. 123 s. ISBN 80-85931-91-5.

KOPECKÝ, K. *Dětská řeč a její ontogeneze z pohledu fonologie: Handout semináře Fonetika a fonologie*. [online]. 2006 [cit. 2010-01-07]. Dostupné z WWW: <http://158.194.48.95/cestina/kopeccky//index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=4>.

KOPŘIVOVÁ, I. *E-mail z 21. 3. 2010*.

KUTÁLKOVÁ, D. *Slovo za slovem: O vývoji a poruchách dětské řeči*. 1. vyd. Praha : KPK, 1992. 136 s. ISBN 80-85267-34-9.

KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence : Průvodce vývojem dětské řeči*. 4. vyd. Praha : Portál, 2005. 213 s. ISBN 80-7367-056-9.

LECHTA, V. a kol.: *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.

MAIER, P. R. The Form of Early Signs: Explaining Signing Children's Articulatory Development. In SCHICK, B, MARSCHARK, M, SPENCER, E. P. *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children*. 1st edition. USA : Oxford University Press, 2002. s. 202-230. ISBN 0-19-518094-1.

MAYBERRY, R. I., SQUIRES, B. Sign Language: Acquisition. In BROWN, K. *Encyclopedia of Language & Linguistic*. 2nd edition. Oxford : Elsevier, 2006. vol. 11, s. 291-296. ISBN: 0-08-044299-4.

MILER, Z. *Krtek a potopa*. Praha : Euromedia Group k. s. – Knižní klub. 2009. 12 s.

MOTEJZÍKOVÁ, J. Vývoj znakového jazyka u neslyšících dětí. *Info-Zpravodaj*. 2006, č. 2, s. 15-16.

NEBESKÁ, I.: *Úvod do psycholingvistiky*. 1. vyd., Praha : H & H. 1992. 127 s. ISBN: 80-85467-75-5.

NEKULA, M. Jazyk. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. 1. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 604. ISBN 80-7106-484-X.

OKROUHLÍKOVÁ, L. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. 1. vyd., Praha : ČKTZJ. 2008. 118 s. ISBN 978-80-87153-25-3.

PALLING, J. Critical Review: Does Baby Sign have a Positive Affect on the Language Development of Typically Developing, Hearing Infants of Hearing Parents? Publish Web server, The University of Western Ontario [online]. 2007, [cit. 2010-27-02]. Dostupné z WWW: <<http://publish.uwo.ca/~larchiba/2007pdfs/Paling.pdf>>.

SCHICK, B. Acquiring a Visually Motivated Language. In SCHICK, B, MARSCHARK, M, SPENCER, E. P. *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children*. 1st edition. USA : Oxford University Press, 2002. s. 102-134. ISBN 0-19-518094-1.

SCHWARZ-FRIESEL, Monika. *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Praha : Dauphin, 2009. 203 s. ISBN 9788072721559.

SOVÁK, M. *Logopedie*. Praha : SPN, 1972.

STERNBERG, J. R. *Kognitivní psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-632-2. Osvojování jazyka, s. 337-347.

STRNADOVÁ, V. *Hluchota a jazyková komunikace : Současné problémy české komunity neslyšících: I. díl.* 1. vyd. Praha : FF UK, 1998. 279 s. ISBN 80-85899-45-0.

ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. *Klinická logopedie.* 2.vyd. Praha : Portál, 2003, s. 599-602. ISBN 80-73673-40-6.

TEYSCHL, O., BRUNECKÝ, Z. *Duševní vývoj a výchova dítěte* 1. vyd. Praha : Orbis, 1959. 221 s.

VASILOVČIK ŠUSTOVÁ, T. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem: Komunikujeme přirozenými znaky a gesty.* 1. vyd. Praha : Grada. 2008, 144 s. ISBN 978-80- 247-2336-5.

VASILOVČIK ŠUSTOVÁ, T., CHALOUPKOVÁ L. *Znakování s miminky: Úvodní seminář znakování s miminky.* 13 s.

VASILOVČIK ŠUSTOVÁ, T. *Hra – pokračující seminář pro rodiče, handout.*

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří.* 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VOLTERRA, V., IVERSON, M. J, CASTRATARO, M. The development of Gesture in Hearing and Deaf Children. In SCHICK, B, MARSCHARK, M, SPENCER, E. P. *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children.* 1st edition. USA : Oxford University Press, 2002. s. 46-70. ISBN 0-19-518094-1.

WOLL, B. Vývoj znakového a mluveného jazyka. In GEREGORY, S. *Problémy vzdělávání sluchově postižených.* Praha : FF UK, 2001. s. 62-71. ISBN 80-7308-003-6.

Internetové stránky

ABZ.cz: slovník cizích slov [online]. 2005-2006 [cit. 2010-02-19]. Makaton. Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>>.

ASL Sign Language for Babies [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Sign2Me. Dostupné z WWW: <<http://sign2me.com/index.php>>.

Baby and Sign Language [online]. 2006-2010 [cit. 2010-02-19]. Baby Sign Language with your Infant and Toddler. Dostupné z WWW: <<http://www.babies-and-sign-language.com/>>.

Baby Hands Production [online]. 2004-2010 [cit. 2010-02-19]. My baby Can Talk. Dostupné z WWW: <<http://www.mybabycantalk.com/>>.

Baby Fingers: A musical journey through language & learning [online]. 2000 [cit. 2010-02-19]. My Baby Fingers. Dostupné z WWW: <<http://www.mybabyfingers.com/>>.

BabySign Academy [online]. 2002 [cit. 2010-02-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.babysignacademy.com/>>.

Baby Sign Language [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Handy Expressions. Dostupné z WWW: <<http://www.handyexpressions.co.uk/>>. www.kindersigns.com

Baby Signig Courses and Workshops [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Sunny Signers. Dostupné z WWW: <http://www.sunnysigners.co.uk/Sunny_Signers/Contact.html>.

BabySign Language classes, books and videos [online]. 2003 [cit. 2010-02-19]. Tiny Fingers. Dostupné z WWW: <<http://www.tinyfingers.com/>>.

BabySigns [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Products. Dostupné z WWW: <<http://www.babysigns.com/products/products.cfm>>.

BabySigns Czech Republic [online]. 2008-2010 [cit. 2010-02-19]. Products. Dostupné z WWW: <<http://www.babysigns.cz>>.

BabySigns Language Australia [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. The world's Original Baby Signig Program. Dostupné z WWW: <<http://www.babysignsaustralia.com.au/>>.

Baby Talk [online]. 2008 [cit. 2010-04-29]. Baby Sign Language communication with pre-school children. Dostupné z WWW: <<http://www.baby-talk.co.nz/>>.

Baby/Toddler Sign Language [online]. 2010 [cit. 2010-02-19]. Signig Smart. Dostupné z WWW: <<http://www.signingsmart.com/index.html>>.

Because baby have so much to say! [online]. 2007 [cit. 2010-02-19]. Tiny Talk baby Signing. Dostupné z WWW: <<http://www.tinytalk.co.uk/>>.

Hands First Baby Sign [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.handsfirst.ca/index.html>>.

Language Leaps [online]. 2002-2003 [cit. 2010-02-19]. Tiny Signs. Dostupné z WWW: <<http://www.languageleaps.com/>>. www.littlesigners.com

Learn to sign the fun way with music and play! [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Baby Sing & Sign. Dostupné z WWW: <<http://www.lovelanguageforbabies.com/new/home.htm>>.

Say it With Sign [online]. 2003 [cit. 2010-02-19]. Say it With Sign. Dostupné z WWW: <<http://www.sayitwithsign.com/>>.

Sign Babies [online]. 2003 [cit. 2010-02-19]. Baby Sign Language by Sign Babies. Dostupné z WWW: <<http://www.signbabies.com/>>.

Sign Language Classes and Resources [online]. 2001-2010 [cit. 2010-02-19]. Wee Hands. Dostupné z WWW: <<http://www.weehands.com/>>.

Signing Babies [online]. 2007-2010 [cit. 2010-02-19]. Hop to Signaroo. Dostupné z WWW: <<http://www.signingbabies.net/>>.

Signing With Your Baby [online]. 2000-2008 [cit. 2010-02-19]. Signing With Your Baby. Dostupné z WWW: <<http://www.signingbaby.com/main/>>.

Sign Language and Play Classes for Hearing Babies & Toddlers [online]. 2005 [cit. 2010-02-19]. My Smart Hands.

Dostupné z WWW: <http://www.mysmarthands.ca/Site/Baby_Sign_Language.html>.

The original British baby sign programme [online]. 2001-2010 [cit. 2010-02-19]. Sing and Sign. Dostupné z WWW: <<http://www.singandsign.com/>>.

Výchova s láskou a rozumem [online]. 2009 [cit. 2010-02-19]. Go Kids!. Dostupné z WWW: <www.gokids.cz>.

Znakování s miminky [online]. 2008 [cit. 2010-02-19]. Znakování s miminky.

Dostupné z WWW: <<http://www.znakovanismiminky.cz/>>.

Přílohy

Příloha I. Fáze ontogeneze řeči

Lechta (2003, s. 32):

Období pragmatizace

0 -reflexní křik

Od 3. týdne: reakce sacími pohyby na hlas matky

Od 6. týdne: Emocionální křik

2. – 3. měsíc: Reakce úsměvem na úsměv

3. – 4. měsíc: Odpovídání broukáním na slyšené, hledání očima zdroje zvuku

4. – 5. měsíc: Reakce na zvukové zabarvení hlasu

6. – 8. měsíc Napodobující žvatláni

10. měsíc: „rozumění řeči“, rozvoj pasívní slovní zásoby, experimentování se zvuky

Období sémantizace

1 rok Jednoslovné věty

1 – 1,5 roku Určitým hláskám dává komunikativní funkci, zapojování prozodických faktorů řeči

1,5 - 2 roky Funkce mluvení – činnosti, „první věk otázek“, dvouslovné věty, (telegrafický styl)

Období lexémizace

2 – 2,5 roku: Začátek ohýbání slov, upřednostňování verbální komunikace, konec období – víceslovné věty

2,5 – 3 roky: Řekne jméno, příjmení, chápe pojmy já, moje, ovládá 1000 slov, chápe roli komunikačního partnera

Období dramatizace

3 – 3,5 roku: Výrazný kvalitativní pokrok, chápe obsah slov, „druhý věk otázek“, tvorba souvětí, fyziologické obtíže řeči

3,5 – 4 roky Ovládá 80% samostatných konsonant, reprodukce básně, navázání a udržení komunikace

Období intelektualizace

4 – 5 let: Gramaticky správný, verbální projev, ovládá všechny slovní druhy, slovní zásoba 1500 – 2000 slov

5 – 6 let: Správná výslovnost, souvislé vyprávění, slovní zásoba 2500 – 3000 slov, verbální projev se blíží řeči dospělých

Po 6 letech: Verbální projev po zvukové i obsahové stránce odpovídá normě rozvoj regulační funkce řeči, osvojování grafické podoby řeči

Sovák (1972, s. 43):

Předběžná stádia vývoje řeči:

1. období křiku;
2. období žvatlání;

Období rozumění řeči a vývoj vlastní řeči:

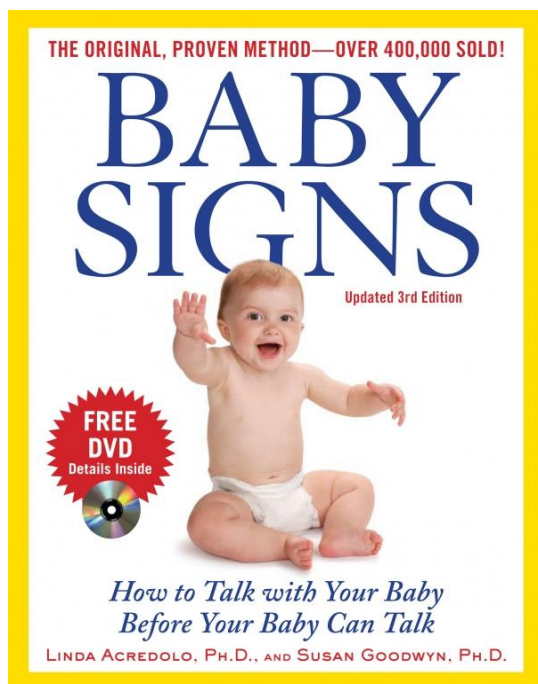
1. stadium emocionálně volní;
2. stadium asociačně reprodukční;
3. stadium logických pojmů;
4. intelektualizace řeči.

Příloha II. Materiály Baby Signs dostupné v americkém prostředí

(<https://www.babysigns.com/products/products.cfm>)

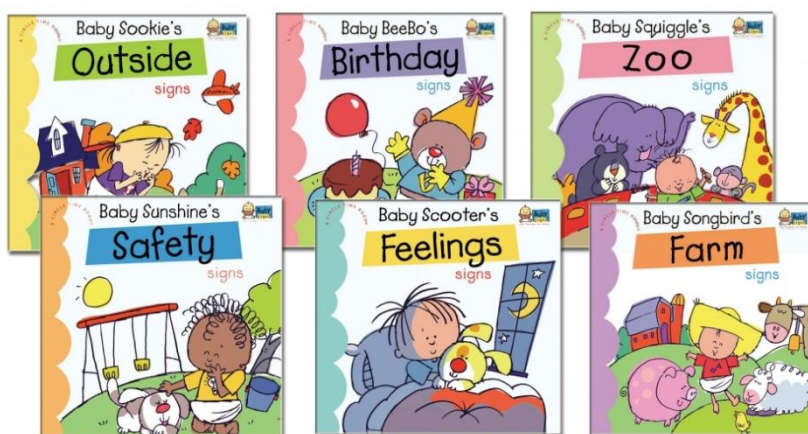
Knihy

Obr. č. 301

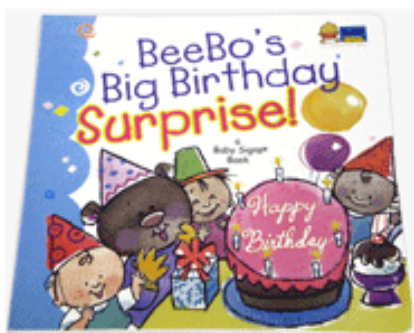
Aktualizované 3. vydání knihy o metodě Baby Signs. Toto vydání obsahuje základní informace o tomto programu, rady, doporučení a slovník doporučovaných znaků.

Obr. č. 302

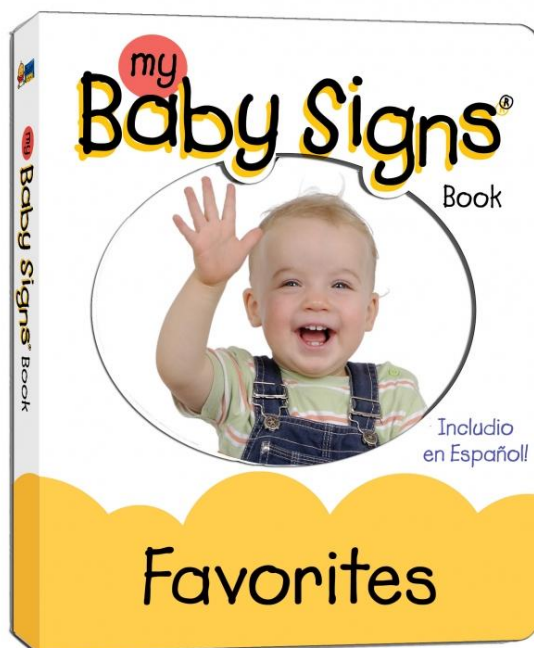
Leporela obsahující tematicky uspořádané znaky: Venku: VENKU, DÉŠŤ, HRÁT SI, BROUK, AUTO, LETADLO, Narozeniny: DORT, ZMRZLINA, PÍSNIČKA, ŠŤASTNÝ, SVÍČKA, BALÓNEK, Zoo: MEDVĚD, SLON, ŽIRAFA, KLOKAN, OPICE, LEV, Bezpečí: HROKÝ, BOLEST, POMOC, STOP, JEMNÝ, Pocity: ŠŤASTNÝ, SMUTNÝ, BÁT SE, MÍT RÁD, ROZZLOBENÝ, ZIMA, Farna: KUŘE, MYŠ, PAVOUK, KRÁVA, PRASE, KŮŇ.

Obr. č. 303

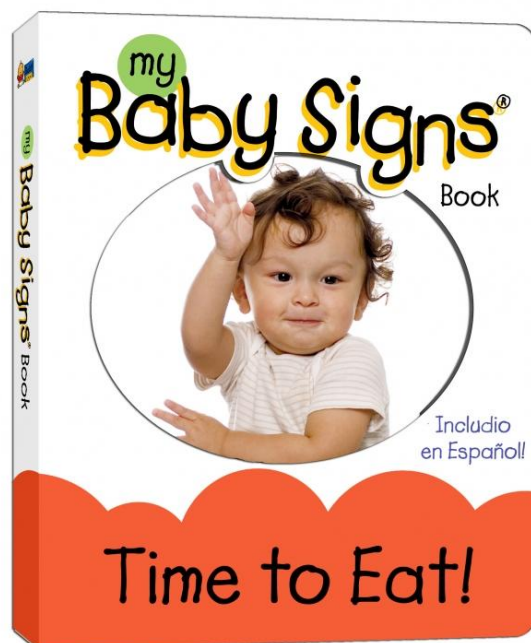
Leporelo obsahující 6 znaků týkajících se tématu narozeniny: BALÓNEK, ČEICE, DORT, SVÍČKA, ZMRZLINA, PÍSNIČKA.

Obr. č. 304

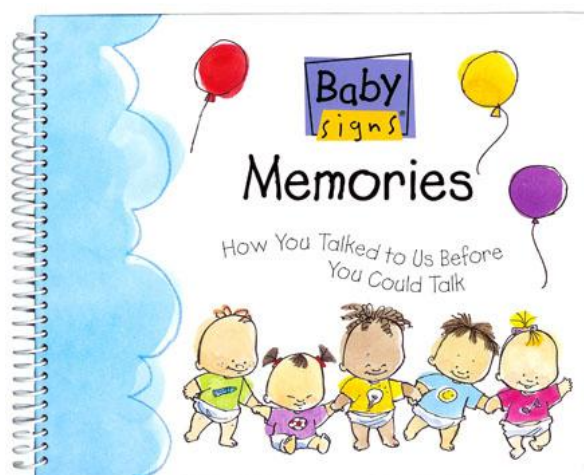
Kniha obsahující fotografie dětí produkujících 10 oblíbených znaků: MAMINKA, LÁSKA/MÍT RÁD, TATÍNEK, MÍČ, MIMINKO, ČEPICE, TELEFON, HORKÝ, VENKU a KVĚTINA.

Obr. č. 305

Kniha obsahující fotografie dětí produkujících 10 znaků zaměřených na téma stravování: JÍST, PÍT, JEŠTĚ, MLÉJO, CEREÁLIE, SÝR, SUCHARY, PROSÍM, DĚKUJI, HOTOVO.

Obr. č. 306

Ilustrované album pro dokumentaci pokroků dítěte při užití Baby Signs, vložení fotografií a dokumentování příhod spojených s užíváním této metody.

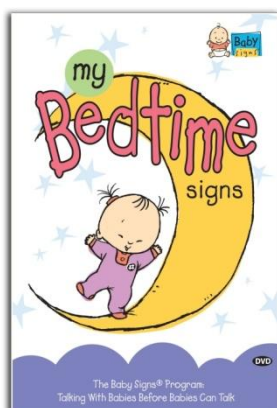
Obr. č. 307

Sada 6 leparel obsahující tematicky uspořádané znaky: Oblékání: BOTY, PONOŽKY, ČEPICE, PLENA, HŘEBEN, BUNDA/KABÁT, Domácí mazlíčci: PES, KOČKA, PTÁK, RYBA, ŽELVA, KRÁLÍČEK, V parku: STROM, KVĚTINA, SKLUZAVKA, HOUPAČKA, MÍČ, MOTÝL, Stravování: JÍST, PÍT, JEŠTĚ, MLÉKO, CEREÁLIE, BRYNDÁK, HOTOVO, Koupání: KOUPÁNÍ, VODA, BUBLINKY, KACHNIČKA, ŽÁBA, KARTÁČEK NA ZUBY, Spaní: MÍT RÁD, HVĚZDY, SVĚTLO, MĚSÍC, KNIHA, SPÁT.

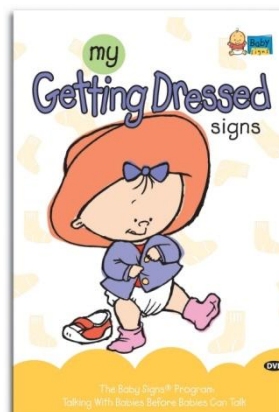
DVD

Obr. č. 308

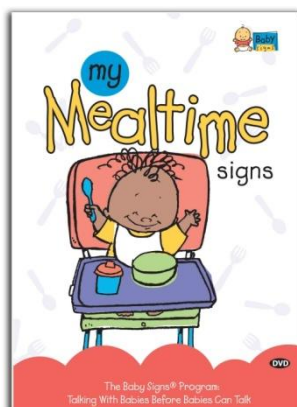
Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu Spaní, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: HVĚZDY, MĚSÍC, KNIHA, SVĚTLO, SPÁT, MÍT RÁD.

Obr. č. 309

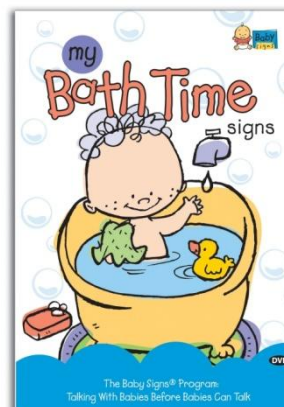
Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu Oblékání, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: ČEPICE, KABÁT/BUNDA, BOTY, PONOŽKY, HŘEBEN, PLENA.

Obr. č. 310

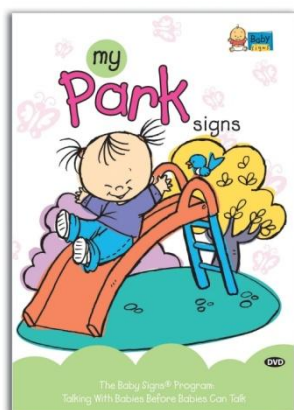
Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu Stravování, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: JÍST, PÍT, JEŠTĚ, MLÉKO, CEREÁLIE, BRYNDÁK, HOTOVO.

Obr. č. 311

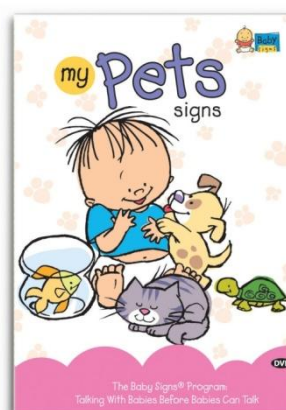
Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu Koupání, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: KOUPÁNÍ, BUBLINKY, VODA, KARTÁČEK NA ZUBY, ŽÁBA, KACHNIČKA.

Obr. č. 312

Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu V parku, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: MÍČ, MOTÝL, HOUPAČKA, SKLUZAVKA, KVĚTINA, STROM.

Obr. č. 313

Animované DVD obsahuje videa dětí produkujících znaky tématu Domáci mazlíčci, dále obsahuje slovník Baby-Friendly Signs k tomuto tématu: KOČKA, PES, PTÁK, KRÁLÍČEK, RYBA, ŽELVA.

Obr. č. 314

Animované DVD se zpívajícím medvídkem Beeboo, které je zaměřené na učení znaků ve spojení s písničkami. DVD obsahuje tyto znaky: OPICE, SLON, ZMRZLINA, KRÁVA, AUTO, BALÓNEK.

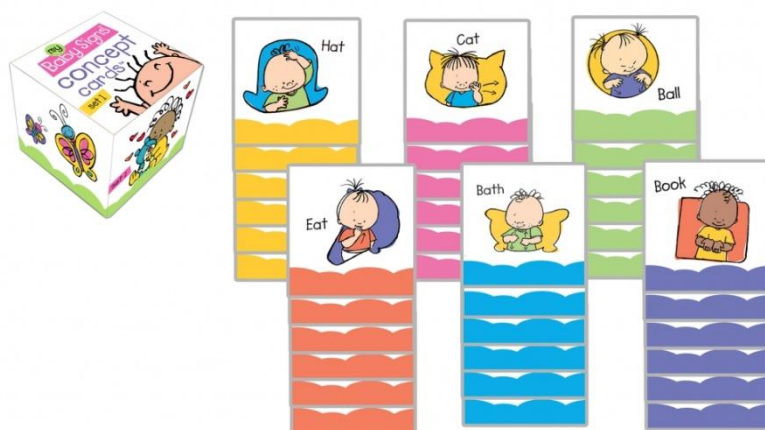
Obr. č. 315

DVD videoslovník obsahující 150 znaků ASL a 35 Baby-Friendly Signs.

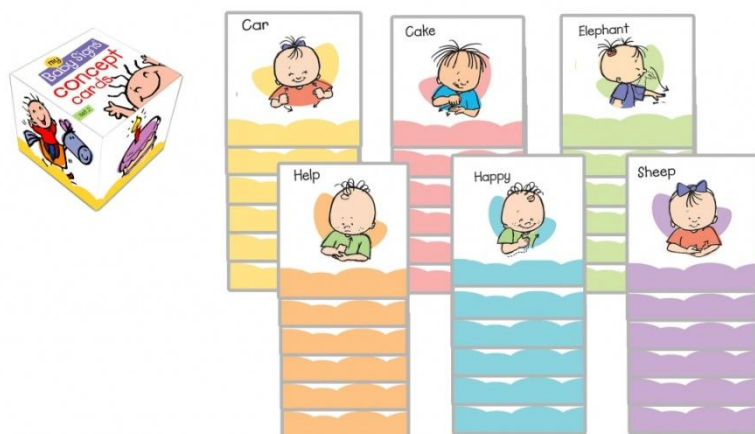
Obrázkové kartičky a plakátky se znaky

Obr. č. 316

Sada obrázkových kartiček s baby-friendly znaky, které jsou tematicky rozdělené: Stravování (JÍST, PÍT, JEŠTĚ, MLÉKO, CEREÁLIE, BRYNDÁK, HOTOVO), Spaní (HVĚZDY, MĚSÍC, KNIHA, SPÁT, SVĚTLO, MÍT RÁD), Koupání (KOUPÁNÍ, BUBLINKY, VODA, KARTÁČEK NA ZUBY, ŽÁBA, KACHNIČKA), Oblékání (ČEPIČKA, KABÁT/BUNDA, BOTY, PONOŽKY, HŘEBEN, PLENA), Domácí mazlíčci (KOČKA, PES, PTÁK, KRÁLÍČEK, RYBA, ŽELVA), V parku (MÍČ, MOTÝL, HOUPAČKA, SKLUZAVKA, KVĚTINA, STROM).

Obr. č. 317

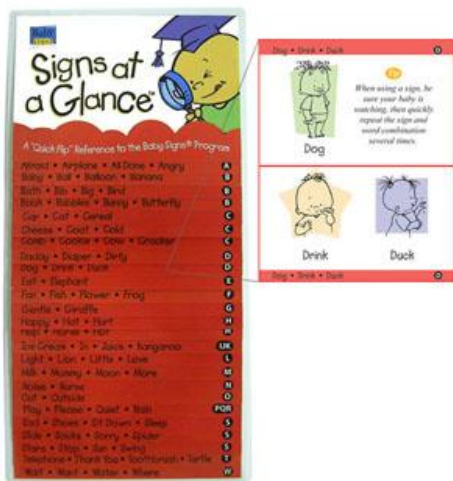
Sada obrázkových kartiček s baby-friendly znaky, které jsou tematicky rozdělené: Narozeniny (DORT, ZMRZLINA, PÍSNIČKA, ŠŤASTNÝ, SVÍČKA, BALÓNEK), Zvířata na farmě (KUŘE, MYŠ, PAVOUK, KRÁVA, PRÁCE, KŮŇ), Venku (VENKU, DÉŠŤ, HRÁT SI, BROUK, AUTO, LETADLO), Zvířata v zoo (MEDVĚD, SLON, ŽIRAFKA, KLOKAN, OPICE, LEV), Pocity (ŠŤASNÝ, SMUTNÝ, ZLOBIT SE, MÍT RÁD, BÁT SE, ZIMA), Bezpečí/opatrnost (HORKÝ, BOLET, POMOC, ŠPINAVÝ, STÁT, JEMNÝ).

Obr. č. 318

Laminátová kartička s ilustracemi 73 znaků z témat: Stravování, Spaní, Koupání, V parku, Oblékání, Domácí mazlíčci, Venku, Na farmě, V Zoo, Bezpečí/opatrnost, Pocity, Narozeniny. Dále obsahují 10 kroků pro úspěšnou komunikaci pomocí Baby Signs.

Obr. č. 319

Magnetický abecední becední přehled 86 znaků na kartičkách se 14 nápovědami pro snadnou artikulaci.

Obr. č. 320

Tisknutelné plakátky v pdf. se znaky tématu Zimní čas: DĚŠŤ, SNÍH, ZIMA, HORKÝ, KABÁT/BUNDA, PONOŽKY, BOTY, PŘKTYVKA, SVÍČKA).

Sady

Obr. č. 321

Tato sada obsahuje tematicky zaměřené materiály na tématu Koupání: DVD se znaky (viz obr. č. 312), leorelo se znaky (viz obr. č. 308) a obrázkové kartičky se znaky.

Obr. č. 322

Tato sada obsahuje materiály tematicky zaměřené na téma Spaní: DVD se znaky (viz obr. č. 313), leprelo se znaky (viz obr. č. 308) a obrázkové kartičky se znaky.

Obr. č. 323

Tato sada obsahuje materiály tematicky zaměřené na téma V parku: DVD se znaky (viz obr. č. 309), leporelo se znaky (viz obr. č. 308) a obrázkové kartičky se znaky.

Obr. č. 324

Tato sada obsahuje materiály tematicky zaměřené na téma Domáci mazlíčci DVD se znaky (viz obr. č. 314), leporelo se znaky (viz obr. č. 308) a obrázkové kartičky se znaky.

Obr. č. 325

Tato sada obsahuje materiály tematicky zaměřené na téma Oblékání: DVD se znaky (viz obr. č. 314), leporelo se znaky (viz obr. č. 308) a obrázkové kartičky se znaky.

Obr. č. 326

Sada obsahuje 7 DVD, 6 tematicky zaměřených (viz obr. č. 309-314): Stravování, Spaní, koupání, Oblékání, V parku, Domácí mazlíčci. 7. DVD obsahuje slovník 100 znaků pro rodiče.

Obr. č. 327

The Deluxe DVD Fun Pack includes the products shown below:

Sada obsahuje 6 DVD (viz obr. č. 309-314, 321-325), 6 knih (viz obr. č. 308, 321-325), 37 obrázkových kartiček se znaky.

Obr. č. 328

Kompletní sada pro začátečníky, která obsahuje Průvodce pro rodiče programem Baby Signs, DVD videoslovník se 100 znaky, 4 tematicky zaměřená Baby Signs leporela (obsahují 25 znaků týkajících se každodenních činností: U jídla, Před spaním, Koupání, Zvířátka), DVD pro děti, které obsahuje 6 znaků doporučovaných do začátku užívání metody a přehled znaků k rychlému nahlédnutí.

Obr. č. 329

Sada obsahující DVD s prvními znaky: JÍST, KOUPÁNÍ, SPÁT, ČEPICE, PES; DVD s 12 písničkami pro trénink znaků, materiály na obrázcích č. 305, 306, 307, 316, 319.

Vzdělávací materiály a sady pro lektory

Obr. č. 330

Koberec s 12 znaky.

Obr. č. 331

Plyšový medvídek Beebo, pomocí něhož probíhá učení znaků na seminářích.

Obr. č. 332

Sada vzdělávacího certifikačního programu Baby Signs s materiály k samostudiu a materiály pro začátečníky.

Obr. č. 333

Sada materiálu pro certifikovaná Baby Signs centra: plyšová napodobenina hracího domečku, který se objevuje na Baby Signs DVD, plyšová hračka medvídek Beebo, DVD se znaky: KRÁVA, AUTO, OPICE, SLON, BALÓNEK, ZMRZLINA, CD s 12 písničkami pro trénink znaků, CD s materiály pro rodiče účastníků se kurzů a seminářů Baby Signs, materiály popsané na obrázcích č. 304, 315, 320.

Obr. č. 334

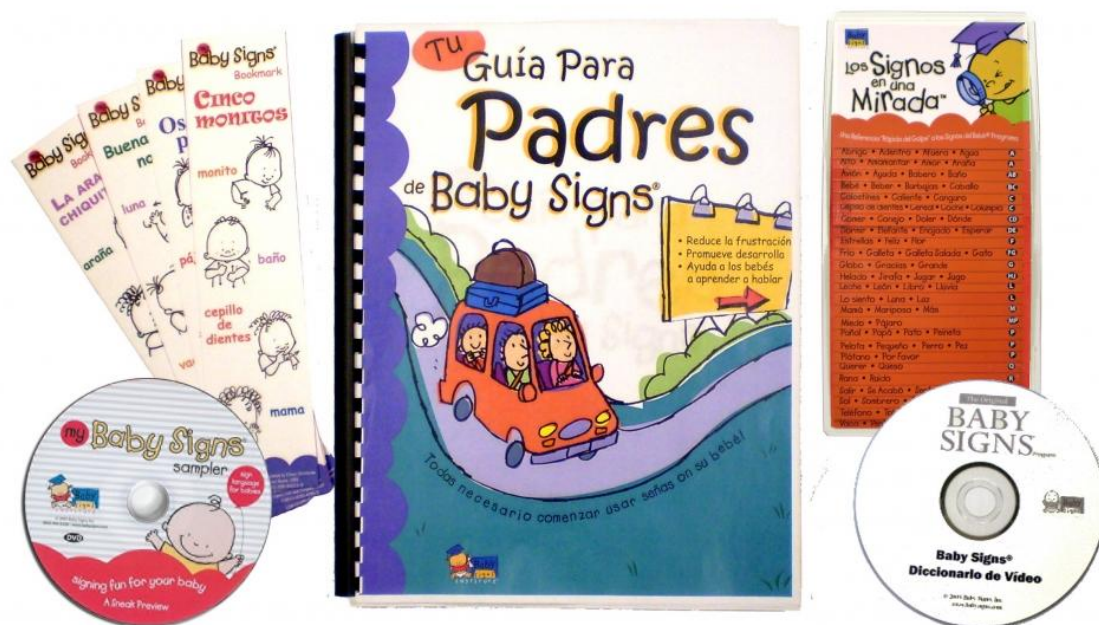
Sada materiálů certifikačního programu pro lektory Baby Signs: Tištěný průvodce pro lektory, DVD pro lektory s certifikačním vzděláním, DVD se zdroji pro certifikační vzdělání.

Obr. č. 335

Sada obsahující látková leporela se znaky: JÍST, PES, ČEPICE, KVĚTINA, KOUPÁNÍ, SPÁT, KNIHA, KAČSNKA, KOČKA, BOTY, MÍČ, JEŠTĚ; DVD s 12 a 16 písničkami pro trénink znaků, DVD s úvodem do programu Baby Signs, DVD s radami pro rodiče, materiály na obrázcích č. 305, 306, 313, 327, 319, 320.

Obr. č. 336

Španělské vydání základních materiálů pro rodiče.

Materiály zaměřené na trénink chůze na nočník

Obr. č. 337

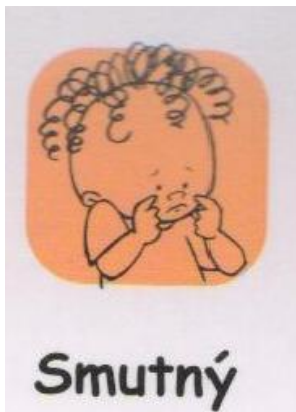
Kompletní sada materiálu pro tréninky chůze na nočník: tištěný průvodce pro rodiče, DVD s animacemi a reálnými ukázkami dětí užívající 5 základních znaků pro tréninky chůze na nočník, samolepky, leporelo s obrázky vztahujícím se k tomuto tématu, píšťalka.

Příloha III. Obrázky znaků Baby Signs užitě pro test jejich srozumitelnosti

(Baby Signs, Přehled znaků: Znaký programu Baby Signs k rychlému nahlédnutí, 2007)

**Příloha IV. Arch pro zápis formy artikulace při testu srozumitelnosti
materiálů Baby Signs**

ZNAK	ARTIKULACE	
	PŘESNÁ	NEPŘESNÁ
BANÁN		
BÁT SE		
BUBLINY		
BUNDA		
DŽUS		
HOTOVO		
HOUPAČKA		
HVĚZDY		
JEMNĚ		
JEŠTĚ		
KACHNA		
KDE		
KOUPÁNÍ		
KRÁVA		
KŮŇ		
KYTKA		
LEV		
MÁM RADOST		
MÁMA		
MÍČ		
MĚSÍC		
MLÉKO		
MOTÝL		
PAVOUK		
PES		
POČKEJ		
POMOZ MI		
PROSÍM		
PRŠÍ		
SEDNOUT SI		
SKLUZAVKA		
SMUTNÝ		
SÝR		
ŠPINAVÝ		
TELEFON		
TÁTA		
VĚTRÁK		
ZLOBIT SE		
ŽELVA		
ŽIRAFKA		

Příloha V. Příklad zachycení znaků metody Znakování s miminky

(Vasilovčik Šustová, 2008, s. 127)

KVĚTINA: ruka je sevřena v pěst s dlaní orientovanou k vašemu tělu, pěst rozevřete jako se květina otvírá slunci; v jiné verzi znaku se můžete nadechnout, jako byste voněli k rozkvetlé květině, v pěsti jedné ruky můžete svírat pomyslný stonek květiny

STROM: předloktí představuje kmen stromu, ruka s roztaženými prsty jeho korunu

SLUNCE: ukazováčkem obkroužíte obličej

HORKÝ, PÁLÍ: rukou se dlaní dotýkáte úst, prudkým pohybem ruku od úst vzdálíte, jako kdyby vaše ústa byla horká

Příloha VI. Seznam studií zkoumaných Johnstonem a kolegy

(Johnston a kol. 2003, s. 8-10)

Acredolo, L. P., & Goodwyn, S. W. (1988). Symbolic gesturing in language development: A case study. *Human Development*, 28, 40-49.

Acredolo, L. P., & Goodwyn, S. W. (2000). The longterm impact of symbolic gesturing during infancy on IQ at age 8. In International Conference on Infant Studies, Brighton, UK.

Baby Signs Inc. ® (2003). *The Baby Signs Research*. Retrieved August 1, 2003 from http://www.babysigns.com/babysigns_research.shtml.

Bonvillian, J. D., Orlansky, M. D., & Novack, L. L. (1983). Developmental milestones: Sign language acquisition and motor development. *Child Development*, 54, 1435-1445.

Bonvillian, J. D., Orlansky, M. D., Novack, L. L., & Folven, R. J. (1983). Early sign language acquisition and cognitive development. In D. Rogers & J. A. Sloboda (Eds.), *The acquisition of symbolic symbols* (pp. 207-214). Chicago: Plenum.

Capirci, O., Montanari, S., & Volterra, V. (1998). Gestures, signs, and words in early language development. In J. M. E. Iverson & S. E. Goldin-Meadow (Eds.), *The nature and functions of gesture in children's communication*. (pp. 45-59). Rome, Italy: Italian National Council of Research, Inst of Psychology.

Daniels, M. (1993). ASL as a factor in acquiring English. *Sign Language Studies*, 78, 23-29.

Folven, R. J., Bonvillian, J. D., & Orlansky, M. D. (1984). Communicative gestures and early sign language acquisition. *First Language*, 5, 129-143. Garcia, J. (2003). *Sign 2 Me: About our Program*. Retrieved on August 1, 2003 online at: <http://www.sign2me.com/about.htm>

Goodwyn, S. W., & Acredolo, L. P. (1993). Symbolic gesture versus word: Is there a modality advantage for onset of symbol use?, *Child Development*, 64, 688-701.

- Goodwyn, S. W., & Acredolo, L. P. (1998). Encouraging symbolic gestures: A new perspective on the relationship between gesture and speech. *New Directions for Child Development, 79*, 61-73.
- Goodwyn, S. W., Acredolo, L. P., & Brown, C. A. (2000). Impact of symbolic gesturing on early language development. *Journal of Nonverbal Behavior, 24*, 81-103.
- Gregory, S. (1991). The first signs and words: Language development in a bilingual environment. In J. Kyle (Ed.), *Growing Up in Sign and Word* (Bristol, England: Centre for Deaf Studies).
- Holmes, K. M., & Holmes, D. W. (1980). Signed and spoken language development in a hearing child of hearing parents. *Sign Language Studies, 28*, 239-254.
- Holowka, S., Brosseau-Lapre, F., & Petitto, L. A. (2002). Semantic and conceptual knowledge underlying bilingual babies' first signs and words. *Language Learning, 52*, 205-262. ISI ResearchSoft (2001). *Reference Manager® Professional Edition Version 10 for Windows*. Thomson Scientific; USA.
- Moore, B., Acredolo, L. P., & Goodwyn, S. W. (2001). Symbolic gesturing and joint attention: Partners in facilitating verbal development. In meetings of Society for Research in Child Development.
- Orlansky, M. D., & Bonvillian, J. D. (1984). The role of iconicity in early sign language acquisition. *Journal of Speech and Hearing Disorders, 49*, 287-292.
- Orlansky, M. D., & Bonvillian, J. D. (1988). Early sign language acquisition. In M. D. Smith & J. L. Locke (Eds.), *The Emergent Lexicon: The Child's Development of a Linguistic Vocabulary* (pp. 263-292). San Diego: Academic Press Inc.
- Petitto, L. A., Katerelos, M., Levy, B. G., Gauna, K., Tetreault, K., & Ferraro, V. (2001). Bilingual signed and spoken language acquisition from birth: Implications for the mechanisms underlying early bilingual language acquisition. *Journal of Child Language, 28*, 453-496.

Příloha VII. Bližší specifikace studií zkoumaných Johnstonem a jeho kolegy

(Johnston a kol., 2003, s. 11-13)

Authors	Source	Study Design	Age at Onset	Description of Intervention	Age at Completion	SES	Outcome Measures	Statistical Analysis	Reported Results
Oriansky, Bonvillian (1986)	Book Chapter	Prospective Cohort Group Assignment: Convenience Sample Size: N=13 No comparison group	0;4- 1;1	Deaf parents or an ASL interpreter use ASL at home as the primary language with hearing infant	1;6	NR	Age at 1st sign Nature of 1st signs Age at 2-word combinations Age at 50 word vocabulary Uzgirls-Hunt Nicolich symbolic maturity scale	Descriptive	Accelerated language acquisition
Daniels (1993)	Journal	Cross-Sectional Group Assignment: Random Sample Size: N=14	2;10 - 13;6	Deaf parents or an ASL interpreter use ASL at home as the primary language with hearing infant	Age at onset	Income below national average	Peabody Picture Vocabulary Test	Descriptive t-test	Standard scores higher than norm
Goodwyn, Acredolo (1993)	Journal	Prospective Cohort Group Assignment: NR Sample Size: N=22 No comparison group	0;8-0;11	Parents taught by experimenters to use target signs and toys to encourage infant signing	Age of first word	Middle Class 90% Caucasian	Mean age of 1st and 5th sign and word	Descriptive Nonparametric	Acquired signs earlier than
Gregory (1994)	Conference	Case Study Group Assignment: Purposeful Sample Size: N=1	0;11	Deaf parent and hearing parent signs with hearing infant	1;6	NR	Age at 1st words Age at 2-word combinations MLU Morphological vocabulary analysis	Descriptive	Rapid learning at 50-100 word/sign stage
Capirci, Montanari, Volterra (1998)	Journal	Case Study Group Assignment: Convenience Sample Sizes: N=1	0;10	Deaf parent signs with hearing infant	2;6	NR	Age at 1st word Age at 2-word combinations 50-word vocabulary (signs/words)	Descriptive	No difference compared to norms
Goodwyn, Acredolo (1998)	Journal	Prospective Cohort Group Assignment: NR Experimental: N=32 Non-intervention: N=39 Treatment Control: N=32	0;11	Parents taught by experimenters to use target signs and toys to encourage infant signing	3;0	Middle Class 90% Caucasian	Age at 1st word Age at target signs/words	Descriptive ANOVA	Sign group reported: An increase in acquisition of signs An increase in vocabulary

Authors	Source	Study Design	Age at Onset	Description of Intervention	Age at Completion	SES	Outcome Measures	Statistical Analysis	Reported Results
Holmes, Holmes (1980)	Journal	Case Study Group Assignment: Purposeful Sample Size: N=1	0;5	Parents who are deaf educators use signed English at home with their hearing infant.	1;5	NR	Parental language reports Number of words and signs Age at 2-word combinations Morphological vocabulary analysis	Descriptive	Accelerated language acquisition compared to norms
Bonvillian, Orlansky, Novack (1983)	Journal	Prospective Cohort (2 children retrospectively from parental diaries) Group Assignment: Convenience Sample Size: N=11	0;4 - 3;0	Deaf parents of 10 hearing children and 1 deaf child use ASL as their primary language	1;8 - 4;4	NR	Parental language reports Age at 1st word Age at 50 sign vocabulary Number of signs and words Motor milestones	Descriptive t-tests	Normal motor development Sign language development exceeds oral (M=1st sign=8.5mos) (M=50signs=18 mos)
Bonvillian, Orlansky, Novack, Folven (1983)	Book Chapter	Prospective Cohort Group Assignment: Convenience Sample Size: N=13	NR	Deaf parents or an ASL interpreter use ASL at home as the primary language with hearing infant.	1;6	NR	Parental language reports Age at 1st word Age at 10- word vocabulary Uzgiris-Hunt	Descriptive	Mental representations are not correlated with 2 sign combinations
Orlansky, Bonvillian (1984)	Journal	Prospective Cohort Group Assignment: Convenience Sample Size: N=13	0;4-1;1	Deaf parents or an ASL interpreter use ASL at home as their primary language with hearing infant.	1;6	NR	Parental language reports Age at 1st word Age at 10-word vocabulary Sign categories (iconic, Arbitrary, Metonymic)	Descriptive	Increased language development compared with norms Metonymic and arbitrary signs were equally distributed
Folven, Bonvillian, Orlansky (1984/85)	Journal	Prospective Cohort Group Assignment: Convenience Sample Size: N=13	0;9	Deaf parent signs with hearing infant	2;6	NR	Parental language reports Number of signs and words	Descriptive Correlations	Early gesture use is correlated with language and sign development.
Folven (1988)	Thesis	Prospective Cohort Group Assignment: Convenience Sample Size: N=9	0;7	Deaf parent signs with hearing infant	1;2	Middle Class Caucasian	Parental reports of children's first signs Vocabulary rate	Descriptive	Increased language acquisition compared to norms

Authors	Source	Study Design	Age at Onset	Description of Intervention	Age at Completion	SES	Outcome Measures	Statistical Analysis	Reported Results
Acredolo, Goodwyn (2000)	Conference	Prospective Cohort, Prospective Control Group Assignment: NR Sample Sizes: Experimental: N=19 Non-Intervention: N=24	0;10	Parents taught by experimenters to use sign at home with hearing infant	5;10	NR	WISC-III Bayley MDI	ANOVA	Sign group IQ higher than norm
Goodwyn, Acredolo, Brown (2000)	Journal	Prospective Cohort Group Assignment: NR Experimental: N=32 Non-Intervention: N=39 Treatment Control: N=32	0;11	Parent taught by experimenters to use target signs and toys to encourage infant signing	3;0	Middle Class 90% Caucasian	Vocal rates MacArthur CDI SICD Gardiner Vocabulary Test MLU Phonemic discrimination	Descriptive ANOVA MANOVA	Some improvements in language measures for experimental groups
Moore, Acredolo, Goodwyn (2001)	Conference	Prospective Cohort Group Assignment: NR Experimental: N=32 Non-Intervention: N=39 Training Control: N=32	0;11	Parents taught by the experimenters to use target signs and toys to encourage infant signing	2;0	NR	Joint attention Gardiner expressive vocabulary test	Regression	Signing and joint attention both predict expressive language
Patitto et al (2001)	Journal	Case Study Group Assignment: Convenience Sample Sizes: French/English group: N=3 Sign/French group: N=3	0;10 - 4;6	Deaf parent signs with hearing child	1;10 - 5;6	NR	Age at 1st word Age at 2-word combinations Age at 50-word vocabulary MacArthur CDI	Descriptive	Timing of milestones similar between the paired children Normal vocabulary growth No sign of delay between groups
Holowks, Broeseau-Lapre, Pelitto (2002)	Journal	Case Studies Group Assignment: Convenience Sample Sizes: French/English group: N=3 Sign/French group: N=3	0;7-2;2	Deaf parent signs with hearing child	1;7-3;2	NR	Age at 1st word Age at 2-word combinations Age at 50-word vocabulary MacArthur CDI Morphological vocabulary analysis	Descriptive	No difference between the norms for bilingual children (signed or spoken) and monolingual children for age of 1st, 10th or 50th word No difference in semantic meaning

Příloha VIII. Seznam znaků BSČR z videoslovníku:

(Baby Signs: DVD pro rodiče. Znaková řeč pro batolata: Videoslovník. [DVD] 2007)

AUTO, BALÓNEK, BANÁN, BOJÍM SE, BOLÍ, BOTY, BROUK, BRYNDÁK, BUBLINY, BUNDA, CHCI, ČEPICE, DĚKUJI, DORT, DOVNITŘ, DŽUS, HLUK, HORKÝ, HOTOVO, HOUPAČKA, HRÁT SI, HŘEBEN, HVĚZDY, JABLKO, JEMNĚ JEŠTĚ, JÍDLO, KACHNA, KARTÁČEK NA ZUBY, KDE, KLOKAN, KNIHA, KOČKA, KOJIT, KOUPÁNÍ, KRÁLÍK, KRÁVA, KROKODÝL, KUŇ, KUŘE, KYTKA, LETADLO, LEV, MALÝ, MÁM RADOST, MÁM TĚ RÁD, MÁMA, MEDVĚD, MĚSÍC, MÍČ, MIMINKO, MLÉKO, MOTÝL, MYŠ, OPICE, PAVOUK, PES, PIŠKOTY, PÍSNIČKA, PITÍ, PLENA, POČKEJ, POMOZ MI, PONOŽKY, PRASE, PROMIŇ, PROSÍM, PRŠÍ, PTÁK, RYBA, SEDNOUT SI, SKLUZAVKA, SLON, SLUNCE, SMUTNÝ, SPÁT, STROM, SUCHAR, SUŠENKA, SVĚTLO, SVÍČKA, SÝR, ŠPINAQVÝ, TÁTA, TELEFON, TICHŮ, VELKÝ, VEN, VEN Z DOMU, VĚTRÁK, VLAK, VLASY, VODA, ZASTAVIT, ZIMA, ZLOBÍM SE, ZMRZLINA, ŽÁBA, ŽELVA, ŽIRAFÁ.

Příloha IX. Seznam znaků ZsM

(Vasilovčková Šustová, 2008)

AUTO, BABIČKA, BALON, BOLEST, BOTY, ČEPICE, ČESAT SE/HŘEBEN, ČISTIT SI ZUBY/ZUBNÍ KARTÁČEK, DĚDA, DĚKUJI, DOBŘE/SUPER, DUDLÍK, DŮM, HODINY, HODNÝ, HORKÝ/PÁLÍ, HOTOVO, HRÁT SI, JABLKO, JEŠTĚ, JÍST, KLÍČE, KNIHA, KOČÁREK, KOČKA, KOUPAT SE, KVĚTINA, LETADLO, LUXOVAT/VYSAVAČ, MALÝ, MÁMA, MIMINKO, MLÉKO, MOTÝL, MÝT SE, NE, NOČNÍK/ZÁCHOD, OMLUVA/PROMINOUT, OPICE, PES, PIŠKOT, PÍT, POMOC, POTOM, POZOR, PRÁCE, PROSÍM, PŘEBALOVAT/PLENKA, PTÁK, RYBA, SLON, SLUNCE, SPÁT, STROM, SVĚTLO, ŠIKOVNÝ, TÁTA, TELEFON, TEPLŮ, UNAVENÝ, VELKÝ, ZIMA/STUDENÝ.

Příloha X. Formulář dotazníku pro systém Baby Signs

DOTAZNÍK

Vážení rodiče,

ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který je určen všem rodičům, kteří jsou uživateli metody BabySigns. Pomocí níže uvedených otázek bych ráda zjistila, jaké je praktické využití této metody. Získané odpovědi budou zpracovány a použity pouze pro účely mé bakalářské práce.

Vyplněné dotazníky, zasílejte, prosím, na e-mailovou adresu: xMakovskaL@seznam.cz

Předem Vám všem moc děkuji za spolupráci.

Lenka Makovská
Studentka oboru ČNES, FF UK Praha

Věnujte, prosím, pozornost těmto pokynům k vypracování:

1. U otázek s výběrem z možností (př. otázka číslo 1, 5, 6, atd.) vyberte Vámi zvolenou možnost kliknutím do pole .
2. Otázky s volnou možností odpovědi (př. otázka číslo 1, 2, 3, atd.) vyplňte vepsáním Vaší odpovědi do textového pole .

1) Jsem:

- a) Otec
 b) Matka

2) Věk:

3) Nejvyšší dosažené vzdělání:

4) Proč jste se rozhodl/a pro využití metody BabySigns?

5) Počet dětí, pohlaví, věk v měsících (př. 1 chlapec 14 měsíců):

a) 1 (pokračujte otázkou č. 9): ,

b) 2: 1. starší dítě: , ;
2. mladší dítě: ,

(prosím, nadále používejte tato čísla pro označení dětí u dalších otázek)

- c) 3: 1. starší dítě , ;
2. mladší dítě , ;
3. nejmladší dítě , ;

(prosím, nadále používejte tato čísla pro označení dětí u dalších otázek)

- d) další děti

6) BabySigns využívám/ využíval/a jsem v komunikaci:

- a) u všech svých dětí (pokračujte otázkou č. 9; u otázek 9-15 rozlište, o které dítě se jedná;
 b) pouze u jednoho ze svých dětí
 c) jiné (napište)

7) Dítě, se kterým používáte metodu BabySigns je:

- a) prvorozené
 b) druhorozené
 c) jiné (napište)

8) Vidíte nějaké rozdíly v komunikaci s Vaším dítětem při použití BabySigns v porovnání s komunikací u Vašeho/ich dalšího/ich dítěte/dětí bez použití této metody? Pokud ano, napište jaké rozdíly.

- a) ANO b) NE

rozdíly:

9) Kdy jste začali se znakováním (v jakém věku dítěte/dětí v měsících)?

10) Co produkovalo/y Vaše dítě/děti jako první?

1. dítě:

- a) Slovo (jako první začalo mluvit)
 b) Znak (jako první ukázalo znak)
 c) Slovo i znak (na začátku ukázalo dítě znak a zároveň řeklo slovo)

2. dítě

- a) Slovo (jako první začalo mluvit)
 b) Znak (jako první ukázalo znak)
 c) Slovo i znak (na začátku ukázalo dítě znak a zároveň řeklo slovo)

3. dítě

- a) Slovo (jako první začalo mluvit)
 b) Znak (jako první ukázalo znak)
 c) Slovo i znak (na začátku ukázalo dítě znak a zároveň řeklo slovo)

další dítě/děti

11) Kdy dítě/děti ukázalo/y první znak (v jakém věku v měsících)?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

12) Kdy dítě/děti řeklo/y první slovo (v jakém věku v měsících)?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

13) Jaký byl první znak dítěte/děti?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

14) Jaké bylo první slovo dítěte/děti?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti

15) Jaké skupiny znaků používáte? Prosím, přiřpte ke každé skupině příklady, znaků, které dítě samo aktivně ukazuje (můžete označit více možností).

- a) Osoby
 b) Zvířata
 c) Rostliny
 d) Počasí
 e) Denní činnosti
 f) Věci
 g) Jídlo
 h) Hračky
 i) Jiné (napište)

16) Používají metodu BabySigns v komunikaci s vaším dítětem/děti i další členové rodiny? Pokud ano, napište prosím kdo.

17) Kde získáváte nové znaky (můžete označit více možností)?

- a) ze slovníku (napište z jakého)
- b) vlastní – vytváříme si je sami podle situace
- c) v kurzu
- d) jiné (napište)

18) Jak se učíte nové znaky (můžete označit více možností)?

- a) pomocí písniček, básniček, her
- b) znaky se učíme samostatně (bez použití básniček, písniček, her)
- c) jiné (napište)

19) Kolik znaků, Vaše dítě (se kterým aktuálně používáte BabySigns) umí (=aktivně samo používá)?

20) Kolik slov, Vaše dítě (se kterým aktuálně používáte BabySigns) umí (=aktivně samo používá)?

21) Kde a jakou formou jste se BabySigns učil/a?

22) Jaké má podle Vás metoda BabySigns výhody/nevýhody?

výhody:

nevýhody:

23) Kdy používáte metodu BabySigns ke komunikaci?

- a) při celodenní komunikaci, tak často, jak jen to je možné
- b) jen při určitých činnostech (např. pouze koupání, krmení)
- c) jiné (napište)

24) V jakých situacích se Vám používání BabySigns nejvíce osvědčilo/neosvědčilo?

osvědčilo se:

neosvědčilo se:

25) Používal/a byste metodu BabySigns znovu?

- a) ANO
- b) NE

26) Napište, prosím, nejvýraznější zážitek, který Vám používání BabySigns přineslo:

Příloha XI. Formulář dotazníku pro systém Znakování s miminky

DOTAZNÍK

Vážení rodiče,

ráda bych Vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který je určen všem rodičům, kteří jsou uživateli metody Znakování s miminky. Pomocí níže uvedených otázek bych ráda zjistila, jaké je praktické využití této metody. Získané odpovědi budou zpracovány a použity pouze pro účely mé bakalářské práce.

Vyplněné dotazníky, zasílejte, prosím, na e-mailovou adresu: xMakovskaL@seznam.cz

Předem Vám všem moc děkuji za spolupráci.

Lenka Makovská
Studentka oboru ČNES, FF UK Praha

Věnujte, prosím, pozornost těmto pokynům k vypracování:

- U otázek s výběrem z možností (př. otázka číslo 1, 5, 6, atd.) vyberte Vámi zvolenou možnost kliknutím do pole .
- Otázky s volnou možností odpovědi (př. otázka číslo 1, 2, 3, atd.) vyplňte vepsáním Vaší odpovědi do textového pole .

1) Jsem:

- a) Otec
 b) Matka

2) Věk:

3) Nejvyšší dosažené vzdělání:

4) Proč jste se rozhodl/a pro využití metody Znakování s miminky?

5) Počet dětí, pohlaví, věk v měsících (př. 1 chlapec 14 měsíců):

a) 1 (pokračujte otázkou č. 9): ,

b) 2: 1. starší dítě: , ;
2. mladší dítě: ,

(prosím, nadále používejte tato čísla pro označení dětí u dalších otázek)

další dítě/děti

11) Kdy dítě/děti ukázalo/y první znak (v jakém věku v měsících)?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

12) Kdy dítě/děti řeklo/y první slovo (v jakém věku v měsících)?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

13) Jaký byl první znak dítěte/dětí?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti ,

14) Jaké bylo první slovo dítěte/dětí?

1. dítě
2. dítě
3. dítě
další děti

15) Jaké skupiny znaků používáte? Prosím, přiřpte ke každé skupině příklady, znaků, které dítě samo aktivně ukazuje (můžete označit více možností).

- a) Osoby
 b) Zvířata
 c) Rostliny
 d) Počasí
 e) Denní činnosti
 f) Věci
 g) Jídlo
 h) Hračky
 i) Jiné (napište)

16) Používají metodu Znakování s miminky v komunikace s vaším dítětem/děťmi i další členové rodiny? Pokud ano, napište prosím kdo.

17) Kde získáváte nové znaky (můžete označit více možností)?

- a) ze slovníku (napište z jakého)
- b) vlastní – vytváříme si je sami podle situace
- c) v kurzu
- d) jiné (napište)

18) Jak se učíte nové znaky (můžete označit více možností)?

- a) pomocí písniček, básniček, her
- b) znaky se učíme samostatně (bez použití básniček, písniček, her)
- c) jiné (napište)

19) Kolik znaků, Vaše dítě (se kterým aktuálně používáte Znakování s miminky) umí (=aktivně samo používá)?

20) Kolik slov, Vaše dítě (se kterým aktuálně používáte Znakování s miminky) umí (=aktivně samo používá)?

21) Kde a jakou formou jste se Znakování s miminky učil/a?

22) Jaké má podle Vás metoda Znakování s miminky výhody/nevýhody?

výhody:

nevýhody:

23) Kdy používáte metodu Znakování s miminky ke komunikaci?

- a) při celodenní komunikaci, tak často, jak jen to je možné
- b) jen při určitých činnostech (např. pouze koupání, krmení)
- c) jiné (napište)

24) V jakých situacích se Vám používání Znakování s miminky nejvíce osvědčilo/neosvědčilo?

osvědčilo se:

neosvědčilo se:

25) Používal/a byste metodu Znakování s miminky znovu?

- a) ANO
- b) NE

26) Napište, prosím, nejvýraznější zážitek, který Vám používání Znakování s miminky přineslo: